

**РОБОТА БІБЛІОТЕК
НАУКОВИХ УСТАНОВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
У 2023 РОЦІ**

Випуск 29

Національна академія наук України
Інформаційно-бібліотечна рада НАН України
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

**РОБОТА БІБЛІОТЕК
НАУКОВИХ УСТАНОВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК
УКРАЇНИ У 2023 РОЦІ**

Інформаційно-аналітичний огляд

Випуск 29

Київ 2024

УДК 02:001.32(477)(048.8)«2023»

P58

Автори-укладачі

О. Л. Сокур (1.3), *Г. І. Солоїденко* (вступ, 1.1, додатки)
Т. Л. Кулаковська (1.2, 1.4, 1.5), *Л. О. Матвійчук* (розділи IV, V)

Відповідальні редактори

О. М. Василенко, канд. іст. наук, *Г. І. Солоїденко*, канд. іст. наук

Рецензенти:

В. О. Мудроха, завідувачка відділу Львівської національної наукової бібліотеки
України імені В. Стефаника, канд. наук із соц. комунікацій;

О. Г. Яковенко, завідувачка відділу Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського, канд. іст. наук

Затверджено до друку вченою радою

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

(протокол № 10 від 22. 10. 2024 р.)

Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України у 2023 році : інформ.-аналіт. огляд / НАН України, Інформ.-бібл. рада НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського / автори-укладачі : *О. Л. Сокур*, *Г. І. Солоїденко*, *Т. Л. Кулаковська*, *Л. О. Матвійчук*; відп. ред. *О. М. Василенко*, *Г. І. Солоїденко*. – Київ, 2024. – Вип. 29. – 231 с.

Випуск продовжує серію інформаційно-аналітичних видань «Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України у ... році», підготовлених за матеріалами звітів бібліотек. Видання вміщує аналітичні матеріали, статистичні таблиці та довідкову інформацію про діяльність бібліотечно-інформаційних підрозділів 86 наукових установ НАН України, які надали звіти до Інформаційно-бібліотечної ради НАН України. Подано нові законодавчі акти, нормативно-правові та інструктивно-методичні документи, представлено консультації фахівців НБУВ та бібліотек наукових установ НАН України, вміщено інформацію про анотовані видання, підготовлені фахівцями НБУВ та інших бібліотек у 2023–2024 роках.

Видання адресоване працівникам бібліотечно-інформаційних підрозділів наукових установ НАН України, фахівцям бібліотечної галузі.

УДК 02:001.32(477)(048.8)«2023»

P58

© Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського,

© Інформаційно-бібліотечна рада
НАН України, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	6
I. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК НАУКОВИХ УСТАНОВ НАН УКРАЇНИ	
1. Формування бібліотечно-інформаційних ресурсів	9
2. Збереження бібліотечних фондів	20
3. Бібліотечно-інформаційне та довідково-бібліографічне обслуговування	30
4. Матеріально-технічна база бібліотек	38
5. Кадрове забезпечення діяльності. Підвищення кваліфікації фахівців	40
II. ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ	
1. Рекомендація СМ/Рес(2023)3 Комітету міністрів державам-членам про бібліотечне законодавство та політику в Європі	50
III. АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ ТА КОНСУЛЬТАЦІЇ	
Ковальчук Г. І. Про методику атрибуції та експертизи рідкісних і цінних видань у бібліотеках	67
Білько Є. М. Видання наукових установ НАН України як важливе джерело формування фондів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського в умовах війни (2022–2023)	73
Смоляр І. Е., Туровська Л. О. Організація буктрейлера електронної бібліотечної виставки (з досвіду відділу комплексного бібліотечного обслуговування НБУВ)	80
Іваненко С. В. Від мультимедійної презентації книги до буктрейлера наукового видання	94
IV. ЗАКОНОДАВЧІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ	
Про історично населені українцями території Російської Федерації	102
<i>Указ Президента України від 22 січня 2024 р. № 17/2024</i> Деякі питання Національної програми інформатизації	104
<i>Постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2024 р. № 119</i> Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року	105

<i>Розпорядження Кабінету Міністрів України</i>	
<i>від 16 лютого 2024 р. № 141-р</i>	
Збереження і розвиток державності України	
в умовах війни та миру	116
<i>Постанова Президії НАН України від 23.08.2023 р. № 298</i>	
Україна в епіцентрі цивілізаційного зіткнення:	
євразійський/рашистський виклик	121
<i>Постанова Президії НАН України від 23.08.2023 р. № 299</i>	
Про проект Концепції реалізації європейських принципів	
відкритої науки в НАН України на 2024–2030 роки	
	127
<i>Постанова Президії НАН України від 29.11.2023 р. № 400</i>	
Про Основні наукові напрями та найважливіші проблеми	
фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних,	
суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України	
на 2024–2028 роки	
	140
<i>Постанова Президії НАН України від 10. 01. 2024 р. № 8</i>	
Про неприпустимість участі у підготовці видавничої продукції	
з ученими, афілійованими з установами Російської Федерації	
та Республіки Білорусь	
	142
<i>Постанова Президії НАН України від 24. 01. 2024 р. № 22</i>	
Про започаткування наукового журналу	
«Рукописна та книжкова спадщина України»	
	144
<i>Постанова Президії НАН України від 07. 02. 2024 р. № 47</i>	
Про затвердження Положення про журнал відкритого доступу	
Національної академії наук України	
	145
<i>Постанова Президії НАН України від 20. 03. 2024 р. № 127</i>	
Про затвердження Положення про відкриту науку в НАН України	
	155
<i>Розпорядження Президії НАН України від 12. 06. 2024 р. № 350</i>	
Про внесення змін до Порядку обліку об'єктів культурної спадщини	
	178
<i>Наказ Міністерства культури та інформаційної політики</i>	
<i>від 01.03.2024 р. № 158</i>	
Про затвердження Стратегії Міністерства культури	
та інформаційної політики України з розвитку медіаграмотності	
на період до 2026 року	
	180
Про затвердження Порядку роботи Національної електронної науково-	
інформаційної системи	
	187
<i>Наказ Міністерства освіти і науки від 31. 01. 2024 р. № 113</i>	
Про внесення змін до персонального складу Комісії з питань доступу	
до електронних баз даних наукової інформації	
	189

Наказ Міністерства освіти і науки від 05. 04. 2024 р. № 465
Про визначення технічного адміністратора Національної електронної науково-інформаційної системи 192

Наказ Міністерства освіти і науки від 15. 04. 2024 р. № 510

**V. МЕТОДИЧНІ, БІБЛІОГРАФІЧНІ ТА ІНШІ ВИДАННЯ,
ПІДГОТОВЛЕНІ БІБЛІОТЕКАМИ**

Видання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (2023–2024) 193
Видання для фахівців 212

VI. ДОДАТКИ

Додаток 1. Основні показники роботи бібліотек наукових установ НАН України в 2023 р. 218

Додаток 2. Відомості про рух фондів бібліотек наукових установ НАН України в 2023 р. 220

Додаток 3. Перелік бібліотек наукових установ НАН України (алфавітний) 223

Додаток 4. Перелік бібліотек наукових установ НАН України (територіальний) 226

Список скорочень 230

ВСТУП

Інформаційно-аналітичний огляд «Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України у 2023 році» інформує про діяльність бібліотек мережі у другий рік повномасштабної російської воєнної агресії. У цей надскладний для країни час робота бібліотек спрямовувалася на збереження фондів, кадрів, матеріально-технічної бази, адаптацію до змінених умов життя, організацію праці в період воєнного стану.

Матеріал у виданні згруповано за шістьма розділами. У першому розділі «Інформаційно-аналітичний огляд діяльності бібліотек наукових установ НАН України» аналізується робота 86 бібліотек, що подали звіти до Інформаційно-бібліотечної ради НАН України, за підрозділами: формування бібліотечно-інформаційних ресурсів; збереження бібліотечних фондів; бібліотечно-інформаційне та довідково-бібліографічне обслуговування; матеріально-технічна база бібліотек; кадрове забезпечення діяльності; підвищення кваліфікації фахівців.

Надходження до фондів бібліотек наукових установ у 2023 р. становили 10,4 тис. прим., а загальний фонд досяг 8 млн 253 тис. прим. документів. Упродовж року книгозбірнями обслуговувалось 16,4 тис. користувачів, які відвідали бібліотеки 50,6 тис. разів, і яким було видано 129,7 тис. прим. документів.

Послуги користувачам надавалися як дистанційно, так і у визначені адміністраціями дні, активно впроваджувалися формати віддаленого обслуговування: електронна доставка документів, фотографування та сканування документів і передавання їх користувачам електронною поштою.

Роботу бібліотек у звітному році забезпечували 164 бібліотечні працівники, більшість яких (через відсутність фінансування) працювала за скороченим графіком роботи. У 2023 р. звільнились з роботи співробітники бібліотек інститутів ботаніки, монокристалів, ядерних досліджень, радіоастрономічного, фізико-технічного низьких температур, проблем кріобіології і кріомедицини. Було скорочено штатні одиниці в бібліотеках інститутів держави і права, електродинаміки, філософії, ядерних досліджень. Упродовж року перебували за кордоном співробітниця бібліотек інститутів радіофізики і електроніки, сорбції та проблем ендоекології.

Для багатьох бібліотек наукових установ НАН України в умовах воєнного стану характерною була часткова зміна діяльності, бібліотекарі долучалися до роботи в архівах, відділах інформації, видавничих, кадрів, у приймальнях, забезпечували прибирання своїх приміщень.

У 2023 р. активізувалася діяльність бібліотек з відстеження кількості публікацій вчених та їхніх цитувань, проіндексованих у Scopus та Web of

Science, зі створення профілів і надання доступу співробітникам у системі РІТ НОД, з підготовки річних звітів та наукових збірників установ, з оформлення науково-видавничої продукції. Позитивом звітнього року стало зростання показників з організації електронних виставок та презентацій, збільшення кількості бібліотек, які ведуть свої сторінки на веб-сайтах установ та у Фейсбуці.

Важливою також була волонтерська діяльність бібліотекарів, їх участь у роботі пунктів з розподілу і доставки гуманітарної допомоги, підрозділів Територіальної оборони, осередків з плетіння маскувальних сіток та пошиття реабілітаційної білизни для поранених бійців. У 2023 р. бібліотекарі збирали інформацію про участь співробітників установ у бойових діях, організували виступи у засобах масової інформації та соціальних мережах, надавали допомогу внутрішньо переміщеним особам, донатили кошти для Збройних Сил України.

Однак, роботу бібліотек продовжувала гальмувати застаріла комп'ютерна техніка та матеріально-технічна база, яка залишилась на рівні 2000 р. Майже 80 % комп'ютерів, якими користуються бібліотекарі, є застарілими, 13 % не підключені до Інтернету, комп'ютеризовані робочі місця для користувачів обладнано лише у 34 % бібліотек.

У 2023 р. були здійснені ремонти вибитих вікон та даху внаслідок рашиських ракетних атак у бібліотеках інститутів гідромеханіки, проблем матеріалознавства, фізики конденсованих систем, фізики напівпровідників, філософії, фізичної хімії. Від аварії мережі тепlopостачання частково постраждало книгосховище бібліотеки Криворізького ботанічного саду.

Серед здобутків 2023 р. слід відмітити отримання додаткового приміщення для бібліотеки Інституту мікробіології і вірусології, ремонт та заміну світильників у робочій кімнаті бібліотеки Інституту фізики, ремонт читального залу у бібліотеці Інституту монокристалів, встановлення кондиціонерів у бібліотеці Фізико-хімічного інституту, поповнення штату одним співробітником у бібліотеці Інституту колоїдної хімії та хімії води, призначення штатного бібліотекаря 1 категорії у бібліотеці Інституту енциклопедичних досліджень.

Завдяки фінансовій допомозі вітчизняних та зарубіжних спонсорів була закуплена техніка з оцифрування для бібліотеки Державного природознавчого музею, а парк технічних засобів бібліотеки Інституту археології поповнився зарядним пристроєм-накопичувачем Ecoflow delta pro, отриманим за ініціативи та допомоги «Museum for Change».

Інформативність розділу поглиблюють додатки 1–2, таблиці основних цифрових показників роботи бібліотек. Додатки 3–4 можуть бути використані як довідковий апарат для пошуку необхідної інформації про кожну із 90 бібліотек наукових установ НАН України.

У 2023 р. відбулося засідання Інформаційно-бібліотечної ради НАН України, присвячене роботі бібліотек в умовах воєнного стану, за результатами якого було розроблено рекомендації для керівників установ і бібліотечних працівників щодо захисту та збереження особливо цінних, рідкісних документів.

Попри воєнні дії, активно велася робота з підвищення кваліфікації бібліотекарів, зокрема, було проведено 4 методичні семінари, інформація про які висвітлювалася на порталі НБУВ та у журналі «Бібліотечний вісник». Бібліотекарі наукових установ брали активну участь у бібліотечному житті країни та світу, про що регулярно інформувалося у групі «Мережа» застосунку Viber.

Новою та важливою для бібліотек є «Рекомендація CM/Rec(2023)3 Комітету міністрів державам-членам про бібліотечне законодавство та політику в Європі», перекладена Національною бібліотекою України імені Ярослава Мудрого, що вміщена до другого розділу інформаційно-аналітичного огляду.

До видання увійшли аналітичні матеріали та консультації: Ковальчук Г. І. «Про методикку атрибуції та експертизи рідкісних і цінних видань у бібліотеках», Білько Є. М. «Видання наукових установ НАН України як важливе джерело формування фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в умовах війни (2022–2023)», Смоляр І. Е., Туровської Л. О. «Організація буктрейлера електронної бібліотечної виставки (з досвіду відділу комплексного бібліотечного обслуговування НБУВ)», Іваненко С. В. «Від мультимедійної презентації книги до буктрейлера наукового видання». Вони репрезентовані у третьому розділі інформаційно-аналітичного огляду.

У четвертому розділі «Законодавчі та нормативно-інструктивні документи» подано повні тексти документів, які були затверджені впродовж 2022–2023 рр. і є важливими та необхідними у роботі бібліотек.

Структура випуску залишається традиційною і передбачає ознайомлення бібліотекарів з анотованими описами нових фахових видань, підготовлених фахівцями НБУВ та бібліотеками-методичними центрами у 2023–2024 рр., що вміщені у п'ятому розділі видання.

Матеріали збірника адресовані працівникам бібліотек наукових установ НАН України, вони стануть у нагоді й бібліотекарям інших систем і відомств, студентам, аспірантам та дослідникам, які вивчають діяльність бібліотечної галузі.

I. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК НАУКОВИХ УСТАНОВ НАН УКРАЇНИ

1. Формування бібліотечно-інформаційних ресурсів

Надходження документів у 2023 р. з багатьох об'єктивних причин не збільшились, а порівняно з 2022-м р. залишилися майже на тому ж рівні. Це зумовлено суттєвим зменшенням кількості передплатних видань, припиненням купівлі нової літератури, скороченням книгообмінних зв'язків та відсутністю можливостей формувати фонди документами на електронних носіях у більшості бібліотек.

Станом на 01.01.2024 р. фонди бібліотек наукових установ НАН України налічували 8,253 тис. прим. (8,257 тис. у 2022 р.) документів., у т. ч. іноземних видань – 2,450 тис. прим. (2,449 тис. прим. у 2022 р.). Обмінні фонди становили 3 % від загальної кількості фонду й становили 279,3 тис. прим. Упродовж останніх років спостерігається падіння показника загальної кількості фонду. Це пояснюється тим, що окремі бібліотеки не надали звітів, а також відсутністю показників надходження документів до бібліотек, які залишилися без фахівців та тимчасово не працюють.

За звітний період до фондів академічних бібліотек надійшло 10,4 тис. прим. документів. У 14 бібліотек фонди поповнилися більше як на 200 прим., у 5 бібліотеках – на 300 прим. Найбільше видань отримали бібліотеки інститутів: фізико-хімічного – 1175 прим., археології – 902 прим., літератури – 556 прим., мовознавства – 435 прим., хімії високомолекулярних сполук – 336 прим. До 50 прим. отримали 36 книгозбірень мережі. Найменше – бібліотеки інститутів електронної фізики, хімії поверхні, регіональних досліджень, фізики конденсованих систем.

Сукупна кількість отриманих іноземних видань становила 1,4 тис. (у 2022 р. – 1.3 тис. прим.). Найбільше зарубіжної літератури надійшло до бібліотек інститутів: археології – 253 прим., Одеського археологічного музею – 80 прим., Фізико-хімічного інституту – 73 прим. Понад 50 прим. отримали – 7 бібліотек. Не отримали жодного зарубіжного видання 54 бібліотеки (у 2022 р. таких було 52 книгозбірні).

3 фондів бібліотек у 2023 р. було вилучено 14,7 тис. (у 2022 р. – 13,2 тис. документів). Провели списання застарілої, маловикористовуваної, зайводублетної та втраченої читачами літератури 14 бібліотек (у 2022 р. таких було 19). Найбільші списання з основних фондів здійснили у 2023 р. бібліотеки інститутів: кібернетики – 9418 прим. (210 назв 9418 прим. періодичних видань), хімії високомолекулярних сполук – 2357 прим. (250 прим. книг і 2107 прим. періодичних видань), проблем кріобіології і кріомедицини – 1405 прим. (24 прим. книг і 1371 прим. періодичних видань). Найбільше видань з обмінних фондів списали та передали до інших установ, бібліотеки інститутів:

сходознавства – 1391 прим., геохімії, мінералогії та рудоутворення – 1180 прим., історії України – 1044 прим., археології – 1017 прим.

З 86 бібліотек, що надали звіти за 2023 р., лише 30 % бібліотек отримували поточні надходження, решта поповнили фонди за рахунок дарів від благодійних установ і науковців. За джерелами надходження документів такими, як передплата, книгообмін, купівля – також відмічено падіння показників. Зокрема, дари становили 65 %, книгообмін 16 %, передплата 14 %, інше – 4 %, купівля – 0,9 %.

Традиційно найбільшу частину надходжень становили дари – 6,0 тис., книгообмін – 1,5 тис., передплата – 1,4 тис., купівля – 0,09 тис., інші джерела – 0,4 тис. прим. Понад 90 % надходжень становили документи, подаровані бібліотекам Фізико-хімічного інституту, Одеського археологічного музею, інститутів теоретичної фізики, монокристалів, мовознавства; понад 70 % – бібліотекам Головної астрономічної обсерваторії, Державного природознавчого музею, інститутів демографії та проблем якості життя, держави і права, електродинаміки, електрозварювання та ін.

Найбільші за обсягом дарунки у звітному році отримали бібліотеки інститутів: фізико-хімічного – 1084 прим., археології – 790 прим., літератури – 454 прим., мовознавства – 424 прим. Бібліотека Інституту археології повідомила, що її надходження у 2023 р. становили: 790 прим. дари, 98 прим. книгообмін і 14 прим. інші джерела. Бібліотека Інституту мовознавства отримала 435 прим., з них 424 прим. становили дари. Бібліотека Одеського археологічного музею у 2023 р. отримала 227 прим. видань, з них дари становили 222 прим. – це дарунки музеїв, ЗВО, різних фондів та приватних осіб. Упродовж звітного року до бібліотеки Інституту теоретичної фізики надійшло 96 прим. документів, із них 92 прим. були передані в дар науковими організаціями, співробітниками Інституту та приватними особами. Бібліотека Інституту літератури отримала в дар 355 прим. видань від дирекції інституту, редакції журналу «Слово і час», Літературно-меморіального будинку-музею Тараса Шевченка, Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, інститутів історії України, української мови, мистецтвознавства фольклористики та етнології, видавництва «Українські пропілеї», «Криниця», «Фоліо», Дрогобицького ДПУ ім. І. Франка, КНУ ім. Тараса Шевченка, Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка, редакції журналу «СіЧ», відділу культури Миргородської міської ради та ін.

Повідомили про отримання літератури лише за єдиним джерелом надходження як дари бібліотеки інститутів: народознавства – 160 прим., соціології – 93 прим., української археографії – 86 прим., фізико-механічний – 48 прим., філософії – 33 прим., фізики конденсованих систем – 20 прим.,

гідромеханіки – 10 прим. та ін. Разом з тим, 17 бібліотек у звітному році не отримали жодного видання за таким джерелом надходження, як дарунок.

Продовжувалося передавання бібліотекам наукових установ власних видань від учених, відомих діячів науки і культури. Фонд бібліотеки Інституту мовознавства за останні роки поповнився цінними виданнями з особових бібліотек В. Г. Скляренка, Т. Б. Лукінової, Т. Б. Ткаченка; фонд бібліотеки Інституту клітинної біології та генетичної інженерії – виданнями подарованими директором та співробітниками установи. Бібліотека Національного ботанічного саду повідомила, що її особові бібліотеки поповнилися 24 виданнями. Серед дарувальників бібліотека Національного ботанічного саду відмітила співробітника установи, кандидата біологічних наук І. Івченка, бібліотека Інституту кріобіології і кріомедицини співробітника – доктора філософії Ф. Гладких.

Бібліотека Фізико-хімічного інституту отримала 1084 прим. в дар, у тому числі 57 прим. книг і 93 прим. тез доповідей та матеріалів конференцій – це благодійні дари від користувачів. Бібліотека Радіоастрономічного інституту отримала в дар від співробітників 10 журналів, зокрема 2 номери журналу «IEEE Spectrum» від співробітника В. В. Янчина. Фонд бібліотеки Інституту клітинної біології та генетичної інженерії поповнився дарами від заступника директора Б. В. Моргуна і наукового співробітника Р. В. Ковбасенко. Бібліотека Інституту літератури отримала видання в дар від 41 співробітника та їхніх родин. Бібліотека Інституту фізики поповнила колекцію першого директора установи О. Г. Гольдмана 50 прим. видань, отриманими від його доньки.

Відомий вчений-астроном доктор Клаус Йокерс з Німеччини, який тісно співпрацював з науковцями Головної астрономічної обсерваторії, після виходу на пенсію надіслав до бібліотеки у подарунок 57 прим. (6 коробок) фахових книг з астрономії зі свого власного зібрання. У фонді бібліотеки Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії зберігається наукова література німецького вченого Рейнхарда Шмуцлера і італійського вченого Джузеппе Парато, які виявили бажання передати цій установі частину своєї наукової літератури.

Бібліотеки наукових установ продовжували отримувати книжкові видання за державними цільовими програмами – проектами «Українська книга» та «Наукова книга». Бібліотека Державного природознавчого музею зазначила, що дари від академічних видавництв і НБУВ становили 6,8 % від усіх надходжень 2023 р. До бібліотеки Інституту кібернетики надійшло від видавництв «Наукова думка» та «Академперіодика» – 22 прим. книг, бібліотеки Інституту прикладної фізики – 20 книг (14 від видавництва «Наукова думка» та 6 від «Академперіодики»), бібліотеки інститутів фізики та фізичної хімії по 18 прим., Фізико-хімічного інституту – 15 прим., Інституту геотехнічної

механіки – 14 прим., загальної та неорганічної хімії – 13 прим., ядерних досліджень – 12 прим. Бібліотеки інститутів проблем реєстрації інформації, ринку та економіко-екологічних досліджень і газу повідомили, що у 2023 р. джерелами поповнення фонду були лише дари від видавництв «Наукова думка», «Академперіодика» і дирекції установи.

Надсилали свої видання до бібліотек наукових установ інститути: енциклопедичних досліджень, історії України, літератури, політичних та етнонаціональних досліджень, Національний ботанічний сад, Український мовно-інформаційний фонд та ін. Черговий том «Енциклопедії сучасної України» від Інституту енциклопедичних досліджень у 2023 р. надійшов до більшості бібліотек наукових установ.

Важливим і обов'язковим джерелом поповнення фондів бібліотек є видання наукових установ та їхніх співробітників. Так, упродовж 2023 р. до основних фондів бібліотек надійшли наукові видання інститутів: мистецтвознавства, фольклористики та етнології – 147 прим., кібернетики – 95 прим., металофізики – 25 прим. Проте, й за цим джерелом щорічних надходжень в окремих бібліотеках спостерігаються лакуни, адже щороку збільшується кількість видань підготовлених лише в електронній формі. Як повідомила більшість бібліотекарів, через війну суттєво скоротилися надходження наукової літератури, зокрема матеріалів конференцій, з'їздів, збірників наукових праць тощо.

Продовжували надходити до фондів бібліотек автореферати дисертацій, дисертації, препринти, наукові звіти, документи для службового користування. Такими видами документів поповнилися фонди бібліотек інститутів: фізико-хімічного – 480 прим. авторефератів дисертацій та 21 прим. дисертацій; української мови – 32 автореферати; фізики конденсованих систем – 18 прим. авторефератів, препринтів дисертацій; радіоастрономічний – 15 авто-рефератів; монокристалів – 12 прим. авторефератів та 4 прим. дисертацій, радіофізики і електроніки – 13 звітів про НДР, 10 авторефератів та 7 дисертацій. Бібліотека Інституту надтвердих матеріалів передала на постійне зберігання до архіву Інституту 137 прим. дисертацій. Як повідомила завідувачка бібліотекою Інституту геології і геохімії горючих копалин основним складником фондів є видання установи – дисертації, автореферати, звіти та журнал «Геологія і геохімія горючих копалин».

Важливим джерелом нових надходжень до фондів академічних бібліотек є передплата, хоча й за цим джерелом скорочення спостерігаються щорічно. Через воєнні дії на території України та тимчасове скасування у 2023 р. підписної компанії значно знизилися обсяги надходжень періодичних видань до книжкових фондів більшості бібліотек наукових установ. Окремі бібліотеки змогли передплатити вітчизняну періодику лише з травня 2023 р.

Лідером з передплати у 2023 р. стала бібліотека Інституту проблем матеріалознавства – 21 назва. І як повідомила завідувачка бібліотекою, весь обсяг фінансування було використано на передплату української періодики. Завідувачки бібліотеками інститутів біохімії та фізико-технічного низьких температур зазначили у своїх звітах, що основний відсоток надходжень до бібліотек становили періодичні видання.

Бібліотека Інституту літератури передплатила 17 назв періодичних видань, кібернетики – 12 назв журналів і 5 газет; біоорганічної хімії та нафтохімії – 13 назв, Радіоастрономічного інституту – 16 назв, Міжнародного центру інформаційних технологій та систем – 12 назв.

Низка бібліотек отримала в дар від редакцій НАН України наукові журнали – «Вісник НАН України», «Доповіді НАН України» та газету «Світогляд».

Не передплатили періодику на 2023 р. 60 бібліотек інститутів, зокрема: археології, ботаніки, геології і геохімії горючих копалин, геохімії, мінералогії та рудоутворення, гідромеханіки, електродинаміки, електрозварювання, історії України, клітинної біології та генетичної інженерії, кріобіології та кріомедицини, математики, мікробіології і вірусології, мовознавства, молекулярної біології і генетики, надтвердих матеріалів, регіональних досліджень, соціології, сорбції та проблем ендоекології, сходознавства, теоретичної фізики, технічної теплофізики, українознавства, фізики, фізики конденсованих систем, фізики напівпровідників, фізичної хімії, хімії поверхні, фізіології рослин і генетики, ядерних досліджень, Фізико-технологічного інституту металів і сплавів, Державного природознавчого музею та ін.

Передплата газет також продовжує щороку зменшуватися. Із 93 бібліотек лише 12 мали змогу передплатити 32 газети (у 2022 р. 13 бібліотек отримували 47 газет). Найбільшу кількість газет передплатили бібліотеки інститутів: політичних і етнонаціональних досліджень – 10 назв, кібернетики та геотехнічної механіки по 5 назв, експериментальної патології, онкології і радіобіології – 4 назви, по 3 назви – бібліотеки інститутів держави і права, літератури, ринку та економіко-правових досліджень. Дві газети «Світ» та «Слово просвіти» передплатила бібліотека Інституту української мови. Бібліотеки Національного ботанічного саду та відновлювальної енергетики на 2023 р. передплатили лише одну газету «Про бухгалтерський облік».

Передплатила у 2023 р. і отримувала в електронному вигляді такі зарубіжні періодичні видання як «Foreign Policy» (online) США, «Foreign Affairs» (online) США, «The New York Times» (online) США, «THE TIMES» (online), «TIME» (США) (online) бібліотека Інституту політичних і етнонаціональних досліджень.

НБУВ як базова організація Інформаційно-бібліотечної ради продовжувала

забезпечувати бібліотеки літературою шляхом книгообміну. Відповідно до розпоряджень і постанов Президії НАН України, у 2023 р. НБУВ отримала від видавництва «Наукова думка» і ВД «Академперіодика» – 546 прим. книжкових видань (74 назви), від наукових установ НАН України – 2240 прим. монографічних видань та наукових збірників. У 2023 р. активізувалася співпраця НБУВ з окремими установами НАН України, зокрема Інститут історії України передав НБУВ 752 прим. (34 назви) праць фахівців установи, Інститут зоології – 558 прим. (68 назв), Інститут мистецтвознавства фольклористики та етнології – 202 прим., Український мовно-інформаційний фонд НАН України – 50 додаткових комплектів 20-томного видання «Словник української мови».

НБУВ продовжувала забезпечувати бібліотеки наукових установ зарубіжною літературою, отриманою внаслідок міжнародного документообміну. У 2023 р. завдяки міжнародному документообміну надійшло 3027 прим. зарубіжних документів. З них, до фондів НБУВ передано 2295 прим., до фондів бібліотек наукових установ НАН України – 732 прим. видань. Бібліотека Інституту соціології передала до НБУВ 69 книг для міжнародного документообміну та до бібліотеки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень 24 книги і 2 номери журналу «Соціологія: теорія, методи, маркетинг». Бібліотека Інституту літератури повідомила, що її фонди поповнилися 69 прим. отриманими за рахунок документообміну з НБУВ, бібліотека Інституту геологічних наук отримала 39 прим. іноземної періодики з НБУВ. Однак, 50 бібліотек за документообміном не отримали жодного видання.

Крім обміну з НБУВ, бібліотеки намагаються самостійно обмінюватися своїми виданнями як з вітчизняними установами, так і зарубіжними. Бібліотека Інституту проблем міцності оформила договори про безоплатний обмін журналу «Проблеми міцності» з 25 вітчизняними та зарубіжними організаціями. Дякуючи міжнародним зв'язкам наукових працівників Інституту, до бібліотеки надійшли іноземні періодичні видання з Польщі, Словаччини, Хорватії, Японії. Всього за документообміном надійшло 99 прим. періодичних видань, із них 10 іноземних. Бібліотека Інституту проблем математики і механіки отримала 47 прим. видань за єдиним джерелом надходження – документообміном. Бібліотека Інституту гідробіології за документообміном отримала 31 видання, у тому числі 2 іноземних періодичних видання «Komunikaty rybackie» (Warszawa) і «Fisheries & Aquatic life» (Olsztyn).

Завдяки міжнародному документообміну бібліотека Інституту електрозварювання отримала зарубіжні періодичні видання з Австрії, Великої Британії, Італії, Німеччини, Польщі, Румунії, Франції, Хорватії, Японії – 11 назв періодичних видань. Бібліотека Головної астрономічної обсерваторії отримала видання «Astronomical Phenomena for the Year 2025» (USA) і

«Revista Mexicana de Astronomia y Astrofisica». Бібліотека Інституту монокристалів децентралізовано отримала 28 прим. наукових журналів з Європи в т.ч. «CERN Courier» (Швейцарія), «Nuclear Physics News» (Німеччина), Europhysics News (Франція).

Книгообмін з бібліотеками Польської Академії Наук, зокрема інститутів археології і етнології м. Варшави, Львівською національною науковою бібліотекою України ім. В. Стефаника, Львівським національним університетом ім. І. Франка, Національним музеєм у Львові ім. Андрея Шептицького, Львівським історичним музеєм та Львівським музеєм історії релігії здійснювала бібліотека Інституту народознавства.

Бібліотека Інституту історії України отримала в дар 12 назв зарубіжних періодичних видань, бібліотека Інституту археології – 8 назв. Бібліотека Інституту мовознавства вжेत्रивалий час отримує журнал «Slavia» з Чеської республіки, а бібліотека Інституту проблем кріобіології і кріомедицини журнал «StioLetters» з Великої Британії, членом редколегії якого є співробітник установи. 12 примірників журналу «Energiewirtschaftliche tagesfragen» з Німеччини отримала бібліотека Інституту ядерних досліджень. Бібліотека Інституту надтвердих матеріалів отримала в дар монографію казахських вчених «Казахський національний дослідницький технічний університет ім. К. І. Саптаєва».

Бібліотеки академічних установ продовжували отримувати наукові видання у рамках вітчизняного книгообміну. Активно співпрацювала з Центром міської історії Центрально-східної Європи Львів (Україна), Національною асоціацією дослідників голодомору-геноциду українців (м. Київ), Інститутом мистецтв Київського університету імені Б. Грінченка, Комунальним закладом Львівської обласної ради, адміністрацією Державного історико-культурного заповідника «Густань» у 2023 р. бібліотека Інституту українознавства.

Уже не перший рік безкоштовно розсилає всі свої видання до 9 інститутів Відділення економіки НАН України та здійснює обов'язкову розсилку в установи Економосвіти бібліотека Інституту регіональних досліджень. У 2023 р. бібліотека надіслала видання установи у кількості 45 бандеролей. Бібліотека Інституту проблем міцності у 2023 р. здійснила відправку журналу «Проблеми міцності» до 22 організацій, 4 з яких зарубіжні, та взамін отримала їхні видання.

У рамках книгообміну бібліотека ФТІНТу продовжила співпрацювати з провідними бібліотеками наукових установ країни. Це інститути: математики (Київ), монокристалів (Харків), математики і механіки (Львів), проблем міцності (Київ), ядерних досліджень (Київ), Національний університет ім. В. І. Каразіна (Харків) та ін. Інститут технічної теплофізики заключив угоду з Центральним науково-дослідним інститутом озброєння та військової техніки

про отримання протягом року журналу «Озброєння та військова техніка».

Проте, як повідомили окремі бібліотеки, за відсутності коштів не мали змоги оплатити пересилання літератури навіть у межах України, а здійснювали книгообмін лише в межах свого міста.

Попри воєнний стан, важливим напрямом науково-інформаційного забезпечення наукових установ НАН України продовжував залишатися корпоративний онлайн-доступ до передплачених ресурсів світових постачальників наукової інформації. У 2023 р. наукові установи отримували доступ до баз даних Scopus та Web of Science згідно заявок, поданих ними до Державної науково-технічної бібліотеки України. Зокрема, Інститут археології, продовжив отримання передплаченого доступу до міжнародних наукометричних баз даних Scopus, Web of Science та кількох інших з усіх робочих місць за IP адресою Інституту археології НАН України.

У 2023 р. ЛННБ України імені В. Стефаника організувала доступ до передплачених баз даних Web of Science, Scopus, ScienceDirect. Видавнича компанія Elsevier надала читачам Бібліотеки безкоштовний доступ до дослідницьких інструментів та баз даних своєї видавничої компанії: Researcher Discovery, Researcher Academy та Mendeley. Через портал Research4Life надавався доступ до електронних колекцій книг і журналів міжнародних видавництв Elsevier, Springer Nature, John Wiley & Sons, Taylor & Francis, Emerald, Sage Publications, Oxford University Press, Cambridge University Press, IOP Publishing, загалом до понад 154 тис. наукових журналів і книг від 200 видавців з усього світу.

У 2023 р. ФТІНТ не мав змоги (за відсутності коштів) передплатити БД Американського фізичного товариства, проте Американське фізичне товариство надало можливість читачам ФТІНТу користуватися безкоштовно журналами Physical Review B, Physical Review Letters, Physical Review Online Archive. Також видавництво Elsevier надало можливість українським науковцям користуватися доступом до бази даних Science Direct, Scopus, Researcher Discovery.

Кількість документів, придбаних за кошти установ у 2023 р., становила менше одного відсотка від загальної кількості надходжень. Бібліотека Інституту політичних і етнонаціональних досліджень придбала у 2023 р. у Товариства «Наш Формат» 14 видань на суму 4527.95 грн. А бібліотека Інституту проблем міцності повідомила про те, що у зв'язку з воєнним станом витрати на комплектування дорівнювали нулю.

У 2023 р. до бібліотек наукових установ надійшло 669 документів на електронних носіях, але отримали їх лише 5 бібліотек: Фізико-хімічний інститут – 359 прим., Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем – 200 прим., Інститут ринку та економіко-екологічних

досліджень – 56 прим. Головна астрономічна обсерваторія – 38 прим., Інститут економіки та прогнозування – 16 прим. До електронної бібліотеки «Штучний інтелект» Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем надійшло понад 70 прим. електронних журналів. Як повідомила завідувачка бібліотеки Інституту фізичної хімії, навіть власний журнал «Теоретична та експериментальна хімія» бібліотека отримала в електронному вигляді.

Працівники бібліотек інститутів ботаніки, літератури, історії України, мистецтвознавства, фольклористики та етнології, народознавства, ГАО брали активну участь у скануванні української періодики, рідкісних та цінних видань. Зокрема, у бібліотеці Інституту сходознавства було оцифровано 80 номерів журналу «Східний світ» та 32 прим. збірника «Сходознавство». Бібліотека Державного природознавчого музею у 2023 р. оцифрувала 19 рідкісних книг, 21 диплом та 1130 карток старого блок-карткового каталогу, формування якого було розпочато ще у 1903 р.; бібліотека Інституту народознавства – 500 окремих зображень, сторінок; бібліотека Інституту ботаніки – 11 книжкових видань та одну дисертацію; бібліотека Інституту електрозварювання – 1 видання (500 окремих зображень, сторінок). Бібліотека Головної астрономічної обсерваторії оцифрувала 40 документів (250 окремих зображень, сторінок), такий невеликий обсяг вона пояснює тим, що робочий сканер є слабкої потужності, він непридатний для оцифрування великих за обсягом документів. Бібліотека Інституту ринку та економіко-екологічних досліджень у 2023 р. відсканувала 37 томів збірника наукових праць «Економічні інновації» з 1997-го по 2009 р.

У звітному році продовжували поповнюватися та перерозподілятися обмінні фонди, що зберігаються у 53 бібліотеках. Видання наукових установ бібліотеки розповсюджували серед книгозбірень, ЗВО, організацій відповідного профілю.

У 2023 р. до обмінних фондів надійшло 5,7 тис. прим. (8,2 тис. прим. – у 2022 р.), вибуло 7,1 тис. прим. (4,5 тис. – у 2022 р.). Загальний обмінний фонд бібліотек наукових установ НАН України на 01. 01. 2024 р. становив 279,3 тис. прим. Найбільші обмінні фонди мають бібліотеки інститутів: археології – 52,2 тис. прим., математики – 41,3 тис. прим., історії України – 34,6 тис. прим., проблем матеріалознавства – 17,5 тис. прим., мистецтвознавства, фольклористики та етнології – 14,3 тис. прим.

Найбільше видань у 2023 р. було передано до обмінних фондів бібліотек інститутів: історії України – 1,1 тис. прим., археології – 0,8 тис. прим., регіональних досліджень – 0,5 тис. прим. Активно працювали з обмінними фондами, зокрема вилучили та передали до інших установ бібліотеки інститутів: сходознавства – 1,4 тис. прим., геохімії, мінералогії та

рудоутворення – 1,2 тис. прим.; археології – 1,1 тис. прим.; історії України – 1,0 тис. прим.; зоології – 0,6 тис. прим.; політичних і етнопонаціональних досліджень – 0,6 тис. прим. документів.

Бібліотека Інституту історії України із обмінного фонду передала до НБУВ (326 прим.), до Національної історичної бібліотеки України (126 прим.), Національного музею історії Другої світової війни, Інституту політичних і етнопонаціональних досліджень, Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Українсько-американського благодійного фонду «Сейбр-Світло» та інших організацій і установ всього 1044 прим. Згідно з розпорядженням Президії НАН України, тираж «Енциклопедії історії України» розподілявся по архівах, бібліотеках, музеях, ЗВО на території України, а також за її межами, у 2023 р. їм було передано 135 прим. енциклопедії.

Бібліотека Інституту літератури передала в дар 275 др. од. Державній науковій установі «Книжкова палата України імені Івана Федорова», Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого; Слов'янській бібліотеці, Національній бібліотеці Фінляндії (Гельсінкі); Національній бібліотеці України для дітей; Донбаському державному педагогічному університету; науковій бібліотеці КНУКіМ; Центру Сквородинознавства, Університету Григорія Сквороди в Переяславі; Музею книги і друкарства України; Червоненській бібліотеці-філії № 15 КЗ «Гайворонська міська публічна бібліотека», Голованівського району, Кіровоградської обл.; КЗ «Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олесья Гончара» (загальноукраїнський збір книжок для пошкоджених і зруйнованих росіянами бібліотек Херсонщини); Центральній дитячій бібліотеці ЦБС Новобаварського району м. Харкова; НВК № 176 м. Києва; школі № 99 м. Києва.

Бібліотека Інституту народознавства підбрала та надіслала літературу необхідного спрямування до Центральної бібліотеки ім. І. Я. Франка Централізованої бібліотечної системи Новобаварського району м. Харкова; Департаменту культури Харківської міської ради, Запорізької обласної універсальної наукової бібліотеки для поповнення бібліотечних фондів внаслідок руйнувань завданих країною-агресором. З обмінного фонду Інституту зоології були направлені видання для новоствореної бібліотеки громади «Манява» та Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника.

До книжкового магазину «Сяйво книги» для захисників України та потреб військових шпиталів передали літературу бібліотека Інституту історії України – 87 прим., бібліотека Інституту електрозварювання – 16 прим. Бібліотека Інституту відновлювальної енергетики передала фонду «Карітас Маріуполь» для бібліотек-переселенців 21 книгу з власних бібліотек співробітників.

Комунальному закладу культури «Донецька обласна бібліотека для дітей» після евакуації на підконтрольну українській владі територію та для відновлення своєї діяльності бібліотека Інституту історії України передала 48 прим. історичної літератури. Відділенню філософії освіти, загальної та дошкільної педагогічної освіти НАПН України Інституту проблем виховання НАПН України з обмінного фонду Інституту історії України було передано 74 прим. наукових видань для проведення методологічного семінару «Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегії і завдання».

До обмінного фонду бібліотеки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень у 2023 р. надійшло 356 прим. видань, а за рік було розповсюджено 379 прим. наукової літератури. З обмінного фонду бібліотеки Інституту відновлювальної енергетики було надіслано 80 прим. видань до Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, 60 прим. – до Національного університету біоресурсів і природокористування, 60 прим. – до Кафедри відновлювальних джерел енергії «КПІ» та інших ЗВО.

Однак, деякі бібліотеки продовжували лише накопичувати свої обмінні фонди. Це бібліотеки інститутів: проблем матеріалознавства (обмінний фонд 17,5 тис. прим.), геологічних наук (обмінний фонд 12,5 тис. прим.), біохімії (обмінний фонд 4,8 тис. прим.), держави і права (обмінний фонд 2,1 тис. прим.), Головної астрономічної обсерваторії (обмінний фонд 3,4 тис. прим.) Недостатньо активною була робота бібліотечних працівників наукових установ щодо передавання літератури до НБУВ на депозитарне зберігання.

Допомогу бібліотекам з питань формування фондів надавали керівники установ, члени інформаційно-бібліотечних рад та профспілкові комітети. Звіт про роботу бібліотеки Інституту проблем міцності за 2023 р. був заслуханий і схвалений Вченою радою Інституту (протокол № 1 від 16. 01. 2024 р.) та Інформаційно-бібліотечною радою (протокол № 1 від 10. 01. 2024 р.) В Інституті проблем кріобіології і кріомедицини традиційно на початку року адміністрація проводить слухання звіту про роботу бібліотеки. Бібліотека Фізико-механічного інституту провела перевірку фонду і виявила книжки неповернуті читачами (80 прим.). Рішенням Інформаційно-бібліотечної ради їх було списано та знято з обліку. Як повідомила завідувачка бібліотекою Інституту електрозварювання, у 2023 р. проводилися наради стосовно організаційних питань з куратором бібліотеки та директором Інституту.

Аналіз формування фондів бібліотек наукових установ НАН України у 2023 р. засвідчив, що, незважаючи на скорочення фінансування, перебої зі світлом і зв'язком, наявність застарілої комп'ютерної техніки, бібліотеки продовжували працювати, поповнювати фонди літературою хоча і в значно меншій кількості. Формування електронних ресурсів, оцифрування цінних та

рідкісних видань ще не отримало достатньої динаміки через слабку матеріально-технічну базу більшості бібліотек.

2. Збереження бібліотечних фондів

Діяльність наукових установ НАН України, НБУВ як методичного центру та бібліотечної мережі НАН України в умовах російсько-української війни було спрямовано на реалізацію першочергового завдання – фізичного збереження і захисту сформованих упродовж десятиріч галузевих фондів наукових видань, до складу яких входять також цінні та рідкісні документи, що є базою інформаційного забезпечення української науки.

Упродовж 2023 р. продовжувалась реалізація визначених Президією НАН України з перших днів війни першочергових заходів та пріоритетів діяльності наукових установ у воєнний час, серед яких: збереження особливо цінного майна, наукових об'єктів, що становлять національне надбання, збереження кадрового потенціалу і провідних колективів наукових установ; спрямування досліджень і розробок установ на підвищення обороноздатності й безпеки держави. Значну увагу було приділено організації захисту та збереження особливо цінних та рідкісних видань, архівних і рукописних документів, історичних колекцій та мистецьких зібрань, що мають статус національного надбання. Зокрема, Президією НАН України було прийнято постанову № 194 від 17. 05. 2023 р. «Національна культурно-мистецька спадщина: проблеми збереження та академічної наукової презентації», відповідно до якої було доручено Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології спільно з Інститутом історії України, Інститутом археології, Інститутом держави і права та Інститутом народознавства підготувати до кінця 2023 р. для Департаменту культурної спадщини Міністерства культури та інформаційної політики України інформаційно-аналітичні матеріали щодо стану збереження пам'яток і проблем повернення культурних цінностей з РФ до України. Як наголосила директор Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології академік НАН України Г. Скрипник, вчені академічних народознавчих та мистецтвознавчих установ розробляють актуальний, суспільно значущий напрям зі збереження, наукового вивчення й представлення національної культурно-мистецької спадщини, що має ще не достатньо освоєний пізнавально-освітній та державно-ідентифікаційний потенціал, який, поза сумнівом, має стати ваговою складовою концепції сучасної культурно-інформаційної безпеки.¹

Роботі бібліотек мережі НАН України в умовах воєнного стану із захисту та збереження особливо цінних і рідкісних масивів фондів, архівних і

---

¹ Скрипник Г. А. Національна культурно-мистецька спадщина: проблеми збереження та академічної наукової презентації. *Вісник НАН України*. 2023. № 7. С. 61–66.

рукописних документів було присвячено засідання Інформаційно-бібліотечної ради (ІБР), яке відбулося 13 червня 2023 р. у *змішаному форматі онлайнкової та офлайнкової зустрічі на платформі Zoom* у НБУВ.² Голова ІБР академік НАН України О. С. Онищенко у доповіді «Інформаційно-бібліотечна робота у період війни і повоєнного відновлення: виклики і відповіді» наголосив на тому, що кожна бібліотека повинна мати і ситуативно коригувати план збереження фондів у період війни і план дій на випадок пошкодження ударами агресора. За результатами роботи Ради було розроблено рекомендації для керівників установ та їх бібліотечних працівників із забезпечення збереження своїх фондів під час війни на випадок надзвичайних ситуацій, техногенних загроз. Це, по суті, план роботи на найближчу та середньострокову перспективу, згідно з яким бібліотеки повинні розробити: перелік цінних та рідкісних видань та тих, які користуються підвищеним читацьким попитом; план евакуації таких видань у захищені місця на випадок ракетних обстрілів, пожеж, аварій водопровідних та каналізаційних мереж тощо. А також по можливості якнайшвидше розгорнути роботу з оцифрування найцінніших документів із фондів бібліотек та забезпечити їх збереження на зовнішньому накопичуванні за відповідного матеріально-технічного забезпечення адміністрацією установи цього напрямку діяльності. У звітному році розпочалася робота з упровадження рекомендацій ІБР.

Зазначимо, що у 2023 р., руйнувань зазнали приміщення кількох установ і бібліотек, внаслідок чого фонди деяких потребували передислокації в інші приміщення і проведення санітарно-гігієнічних заходів. Минулої зими у книгосховищі бібліотеки Інституту фізики напівпровідників (м. Київ) вибуховою хвилею вибило вікна. Ремонт провели швидко і фонд не постраждав. У травні вибуховою хвилею вибито шибки в Інституті фізичної хімії (м. Київ), пошкоджено облицювання читальної зали, було переміщено і знепилено фонд, зроблено ремонт. Під час обстрілу Києва в вересні 2023 р. постраждало приміщення бібліотеки Інституту електродинаміки, де вибуховою хвилею було вибито сім вікон в книгосховищах та порушені з'єднання блоків будівлі, що призвело до протікання дощової води з даху в книгосховища. Силами господарчих підрозділів відновлено вікна та відремонтовано дах. Унаслідок падіння уламків дронів під час нічної атаки дронами-камікадзе на Київ у вересні було пошкоджено два вікна у приміщенні бібліотеки Інституту гідромеханіки. Упродовж двох днів вікна було закрито плівкою, а вже у грудні вставлено скло. Завдяки оперативним діям адміністрації Інституту бібліотечний фонд не постраждав, а бібліотекарі змогли продовжувати свою

---

² Інформацію про цю подію «У бібліотеках НАН України реалізується стратегія переходу до інноваційних технологій» опубліковано на сайті НБУВ: <http://www.nbuv.gov.ua/node/6197>.

роботу у звичному режимі. Надзвичайно складна ситуація склалась з науковими установами м. Харкова. Згорів один корпус Інституту радіофізики та електроніки, вибило вікна і двері в приміщеннях бібліотеки, було пошкоджено котельню, зникло опалення, порвало батареї опалення. Це призвело до часткової руйнації приміщень, від вологи осипалась штукатурка на стелі і стінах, опали шпалери. Фонд не постраждав, але потребував санітарної обробки в результаті запиленості. З липня почали ремонт приміщень: до кінця року були вставлені вікна в читацькій залі і закуплені вікна для абонементу, книгосховище все ще залишалось без вікон, але внаслідок останнього обстрілу району 23 січня 2024 р. Інститут знову вимушений закривати вікна, ремонтувати двері, ліквідувати наслідки руйнувань від вибухів.

Упродовж року наукові установи продовжували вживали заходів щодо забезпечення фізичного збереження бібліотечних фондів, зокрема цінних та рідкісних видань. Так, на виконання рекомендацій ІБР НАН України бібліотекою Інституту експериментальної патології, онкології та радіобіології складено перелік цінних та рідкісних видань, що зберігаються у фонді, та переміщено ці видання у більш захищені місця на період війни. У захищеному місці зберігаються цінні та рідкісні видання (600 прим.), серед яких збірники математично-природничо-лікарської секції НТШ, зарубіжні наукові видання, в Інституті українознавства. В бібліотеці Інституту ринку та економіко-екологічних досліджень з початком війни було переміщено в окреме захищене місце 70 прим. цінних і рідкісних видань, здійснено їх перевірку та відібрано видання для реставрації. У Державному природознавчому музеї у зв'язку із загрозою ракетних ударів рідкісні видання (до 1800 р.) було спаковано в окремі коробки з безкислотного картону і переміщено у більш безпечне місце (за правилом 2-х стін), де вони зараз і зберігаються.

Зазначимо, що частина бібліотек внаслідок відсутності відповідного матеріально-технічного, фінансового і кадрового забезпечення не змогла розгорнути цю діяльність упродовж 2022–2023 років. Приміром, бібліотека Інституту мовознавства не має окремого захищеного приміщення для зберігання цінних і рідкісних книг. Усі видання, а також особові бібліотеки учених знаходяться в основному фонді. У звіті бібліотеки Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології зазначено, що стан збереження бібліотечного фонду потребує суттєвого покращення як в плані фізичного збереження, так і в створенні належних умов його утримання.

В умовах війни і постійної загрози обстрілів та ракетних атак бібліотеки наукових установ працювали у режимі, що відповідав ситуаціям: певний час були закриті, працювали у дистанційному режимі, неповний робочий тиждень, неповним кадровим складом, але намагались забезпечити виконання всіх

заходів із збереження бібліотечних фондів, хоча обсяги цієї роботи продовжували зменшуватись відповідно через зазначені об'єктивні причини. Бібліотеки продовжували реалізовувати заходи щодо: перевірки фондів, упорядкування і переміщення їх окремих частин, виявлення та вилучення фізично зношених (ветхих) видань, тих, що втратили актуальність, наукову та виробничу цінність, зайводублетних, маловикористовуваних; дрібного ремонту, реставрації; оцифрування видань з метою формування страхового фонду цінних та рідкісних документів; санітарно-гігієнічного опрацювання фонду тощо.

Бібліотеками виконано значну роботу з переміщення фонду, упорядкування, перевірки розстановки (інститути гідромеханіки, мистецтвознавства, фольклористики та етнології, ядерних досліджень, проблем кріобіології та кріомедицини, політичних та етнонаціональних досліджень, Національного ботанічного саду та ін.). Бібліотекою Інституту технічної теплофізики переміщено частину фонду у корпус філії Інституту, роботу буде завершено у 2024 р. Продовжувалась робота з підготовки до переміщення фонду, що перебував у аварійному приміщенні бібліотеки Інституту ботаніки по вул. Великій Житомирській, 28, до центрального корпусу Інституту. В Інституті надтвердих матеріалів було переміщено і впорядковано 14 метрополиць бібліотечного фонду (12 в книжковому сховищі та 2 в журнальному). При упорядкуванні бібліотечного фонду Національного ботанічного саду було переміщено видання (9 стелажів) з однієї кімнати бібліотеки до іншої з перевіркою на відповідність розташування за алфавітом, УДК, хронологією та номерами журналів та з обезпиленням.

Бібліотеки значну увагу приділяли роботі з упорядкування фонду та оцінювання фізичного стану документів. У результаті вдалося виявити зношені та пошкоджені видання, що потребують ремонту і реставрації. Проведення якісних реставраційних робіт для більшості бібліотек утруднюється відсутністю відповідного матеріально-технічного забезпечення цієї діяльності. Як і у попередні роки, бібліотеки ремонтували зношені та пошкоджені видання власними силами. Так, ремонт книг, періодичних видань здійснено бібліотеками інститутів: Фізико-хімічного (42 прим. книг), ядерних досліджень (35 прим. книг та періодичних видань), монокристалів (45 прим. пошкоджених видань) та ін. Бібліотечними фахівцями Інституту історії України реставровано видання «Український історичний журнал» за 1957–1997 роки.

Упродовж 2023 р. традиційно комплекс заходів щодо забезпечення збереження, наукового опрацювання та реставрації унікальних документів виконано на найвищому фаховому рівні головним бібліотекарем І. М. Сусуловською у Державному природознавчому музеї м. Львова. Продовжувалось наукове опрацювання видань до 1939 р. іноземними мовами,

забезпечувалась правильність їх розміщення, виявлення пошкоджених документів, що потребують ремонту, зокрема: відібрано та власноруч відремонтовано 16 документів; оцифровано та розміщено на сайті 1130 карток старого блок-карткового каталогу; знепилено документи фонду до 1939 р.; переміщено 200 документів в інше приміщення, для зручності розташування фонду.

У 2023 р. було продовжено проєкт «Реставрація та консервація стародруків природничої частини Поторицької бібліотеки, що знаходяться в Державному природничому музеї НАН України». Відреставровано 22 документи (рідкісні книги, дипломи). Проєкт реалізований співробітниками музею разом із Союзом родини Дідушицьких гербу Сас за фінансової підтримки Міністерства культури, національної спадщини та спорту Польщі в рамках програми «Охорона культурної спадщини за кордоном». Для продовження проєкту у 2024 р. для реставрації було відібрано ще 25 документів, зроблено їх опис, сфотографовано фізичний стан.

Важливим кроком у збереженні фондів бібліотеки Державного природознавчого музею стала закупівля техніки для оцифрування документів завдяки фінансовій допомозі ГО «Дунайсько-Карпатська програма» спільно з Whitley Fund for Nature (WFN) в рамках заходу «Збереження стародруків та цінних наукових матеріалів у період війни» у проєкті «Відновлення дикої природи на радіоактивно забруднених теренах України» (2021–2025). Упродовж року оцифровано 19 рідкісних книг, 21 диплом, 1130 карток старого блок-карткового каталогу, формування якого розпочато у 1903 р. У 2023 р. вийшло електронне видання одного з розділів – «Блок картковий каталог Наукової бібліотеки Державного природознавчого музею НАН України. Серія «ентомологія»». Усі документи розміщені на новоствореному сайті за посиланням <http://lib.smnh.org>. Оцифрування дасть змогу не лише зберегти цінні документи, але й зробити їх доступними для дослідників та широкого кола громадськості. Діяльність з цього напрямку продовжується.

У бібліотеці Інституту сходознавства було оцифровано 90 номерів журналу «Східний світ», 34 прим. збірника «Сходознавство». Необхідно зазначити, що переважна більшість бібліотек роботу з оцифрування видань розгорнути не змогла у зв'язку з відсутністю належного матеріально-технічного та кадрового забезпечення цього напрямку збереження бібліотечних фондів.

Важливими умовами збереження фондів було дотримання правил пожежної безпеки, санітарно-гігієнічних та температурно-вологісних умов його зберігання. З метою збереження фонду бібліотечної мережі НАН України здійснювались комплексні заходи з його обезпилення та гігієнічної обробки, дезінфекції, контроль температурно-вологісного стану приміщень бібліотек,

зокрема книгосховищ. Приміром, у бібліотеці Інституту електрозварювання здійснювався постійний контроль температурно-вологісного стану фондів з використанням термогігрометрів, показники фіксувались у журналі обліку температурного режиму та відносної вологості. Для покращення циркуляції повітря здійснювалося провітрювання фондів.

На жаль, у більшості книгозбірень показники температурно-вологісного стану фондів в осінньо-зимовий період не відповідали нормі, оскільки були перебої з енерго-, водопостачанням, спричинені обстрілами, фінансовими труднощами з оплатою цих послуг в установі. Так, у бібліотеці Інституту прикладної фізики приміщення не відповідає чинним вимогам до санітарно-гігієнічних та температурних умов зберігання та розміщення фонду, зокрема нових надходжень. Відсутні елементарні засоби знепилення. Через відсутність опалення у сховищах та інших приміщеннях бібліотеки Інституту гідромеханіки не дотримувався температурний режим, взимку було 5–10 ° тепла, влітку – до +30. Взимку не обігрівалось приміщення бібліотеки Інституту надтвердих матеріалів (252 кв. м). Робоче приміщення (31,2 кв. м.) – єдина кімната в бібліотеці, яка обігрівалась електроконвекторами. Але оскільки електроенергія була практично відсутня, то температура становила +6–8 °, в окремі дні – +10. Постійно перебувати в таких умовах працівникам було важко. У приміщенні бібліотеки Інституту газу температура складала 3–6 ° тепла, що не сприяло фізичному збереженню фонду і створило важкі умови для роботи співробітника і користувачів. У критичному стані перебуває фонд бібліотеки Інституту ботаніки через аварійний стан приміщення та відсутність опалення в осінньо-весняний період.

Як і у попередні роки, бібліотеки наукових установ відчували дефіцит площ для зберігання своїх фондів. Додаткове приміщення було виділено зокрема, бібліотеці Інституту мікробіології і вірусології для розміщення фонду дисертацій, у ньому здійснено ремонт і змонтовано стелажі.

Зауважимо, що ремонту потребували приміщення деяких бібліотек. Ремонтні роботи було здійснено, приміром, у бібліотеці Інституту монокристалів, зокрема, проведено поточний ремонт приміщення читальної зали (фарбування входних дверей, підлоги, заміна замків).

Актуальним для більшості бібліотек залишається придбання стелажів та шаф для зберігання книжкових видань. Це питання не вирішувалося адміністраціями деяких наукових установ і у 2023 р. Так, відсутність необхідної кількості стелажів в бібліотеці Національного науково-природничого музею перешкоджало своєчасному опрацюванню та розміщенню 9 тис. прим. наукових видань.

Перевірки частин фонду, окремих видів документів здійснено, зокрема, бібліотеками: НІАЗ «Ольвія» (перевірено основний та обмінний фонд);

Інституту кібернетики (проведено перевірку 20% основного фонду); Інститутом колоїдної хімії та хімії води (50% фонду). У бібліотеках ФТІНТ та Інституту експериментальної патології, онкології та радіобіології перевірено фонди видань іноземними мовами; у Інституті фізичної хімії – окремі розділи фонду; в Інституті політичних та етнонаціональних досліджень – обмінний фонд тощо.

Упродовж 2023 р. бібліотеками наукових установ було вилучено 14,7 тис. прим. документів (13,2 тис. прим. – у 2023 р.) як зношені, ті, що втратили актуальність, наукову та виробничу цінність, маловикористовувані, зайводублетні та втрачені користувачами. Цю роботу виконала 31 бібліотека. Найбільші за обсягом вилучення здійснили бібліотеки інститутів: кібернетики (210 назв періодичних видань, 9418 прим. за 1964–2007 роки), хімії високомолекулярних сполук (2357 прим., у т. ч. 2107 прим. періодичних видань), проблем кріобіології і кріомедицини 1405 прим. періодичних видань, у т. ч. 585 прим. іноземних). З обмінних фондів 15 бібліотек наукових установ вилучено 4,5 тис. прим. Зауважимо, що в сучасних умовах обмінні фонди є одним з основних джерел поповнення інформаційних ресурсів бібліотек та популяризації наукових здобутків установ, але упродовж 2023 р. було розповсюджено лише 1,6% від загального обсягу обмінного фонду бібліотек академічних наукових установ, який становить 283,5 тис. прим. Роботу у цьому напрямі необхідно активізувати.

Варто зазначити, що бібліотеки у процесі вилучення та списання видань обов'язково дотримувалися наступних вимог. По перше, наукова література за профілем діяльності установ (зокрема, російською мовою, «радянського періоду»), що становить, як правило, ядро фонду багатьох бібліотек, вилучалась як така, що втратила актуальність або наукову цінність лише за погодженням з інформаційно-бібліотечними радами установ та дозволом адміністрацій. По друге, оскільки у фондах бібліотек зберігаються цінні та рідкісні видання, особові бібліотеки та колекції, що належали видатним вченим, діячам науки і культури, відповідно до ст. 19 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» незалежно від форм власності, бібліотеки не мають права вилучати та реалізовувати документи, віднесені до цінних і рідкісних видань, унікальних документальних пам'яток, крім випадків, передбачених законодавством. По третє, з метою упередження вилучення масивів зарубіжних періодичних профільних видань, зібраних від часу заснування установи, придбаних за валютні асигнування, і яких більше нема в інших бібліотеках України, зокрема й у НБУВ, обов'язковим є обґрунтування вилучення вищезазначених видань, погодження з інформаційно-бібліотечною радою установи, документальне оформлення відповідно до чинних нормативно-правових та інструктивно-методичних документів, консультації з цього напрямку з відділом науково-методичної роботи НБУВ.

Питання збереження бібліотечних документів на паперових та новітніх носіях в сучасних умовах були у центрі постійної уваги Інформаційно-бібліотечної ради НАН України та НБУВ як науково-методичного та координаційного центру з цього напрямку діяльності: здійснювались наукові дослідження, впроваджувались результати в бібліотечну практику, оприлюднювались в наукових публікаціях та виступах на міжнародних конференціях, забезпечувалось підвищення кваліфікації фахівців тощо. Так, науковцями та фахівцями Центру збереження і оцифрування фондів (керівник Ю. С. Ковтанюк) у 2023 р. завершено науковий проєкт НБУВ «Технологічні та соціально-економічні чинники довговічності особливо цінних бібліотечних фондів, що становлять культурне надбання України», метою якого було розроблення та упровадження різних форм і методів перспективної, превентивної, оперативної консервації для забезпечення фізичного збереження фондів НБУВ, що становлять національне культурне надбання, та бібліотек наукових установ НАН України. Впровадження результатів НДР сприяло мінімізації темпів природного старіння матеріальної основи рідкісних та цінних документів, а також підтриманню, удосконаленню, оптимізації режимів зберігання фондів, реалізації стабілізаційного комплексу, що включає реставрацію, нейтралізацію, дезінфекцію, дезінсекцію, фазову консервацію. Ці заходи мають прикладне значення для гарантування сталості фактичного фізичного стану матеріальної основи раритетних документів НБУВ, бібліотек наукових установ НАН України як на сьогодні, так і на перспективу. За результатами опубліковано колективну монографію «Базові складові сучасної системи збереження особливо цінних бібліотечних та архівних фондів, що становлять культурне надбання України» (Ю. С. Ковтанюк, Л. П. Затока та ін.). Наукові дослідження та розробки було використано для надання онлайн-науково-методичних консультацій з питань консервації, дезінфекції документів бібліотек та архівів.

Фахівцями Центру у рамках Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек» проведено семінар «Актуальні питання збереження бібліотечних та архівних фондів, що становлять культурне надбання України» (4 жовтня 2023 р.) за участі фахівців у галузі консервації документів НБУВ, науковців установ НАН України, працівників інших профільних установ, котрі опікуються проблемами забезпечення збереження бібліотечних та архівних фондів. Обговорювались практичні питання забезпечення збереження бібліотечних фондів на різних матеріальних носіях в умовах війни відповідно до наявних і доступних можливостей, засобів, надавались практичні рекомендації.

Питання збереження бібліотечних документів на паперових та новітніх носіях у сучасних умовах; впроваджені в Україні організаційно-управлінські документи, які регламентують різноманітні аспекти збереження фондів: від обліку документів до забезпечення умов їх фізичного зберігання; рятувальні роботи у бібліотеці для подолання надзвичайних ситуацій обговорювались на тематичному семінарі «Збереження фондів як пріоритетний напрям у діяльності бібліотек в умовах воєнного стану». Матеріали семінарів оприлюднено на сайті НБУВ та в журналі «Бібліотечний вісник».

Стан та особливості зберігання цінних та рідкісних видань у бібліотеках наукових установ. Як зазначалось, діяльність бібліотечної мережі НАН України в умовах російсько-української війни спрямовувалась на реалізацію першочергового завдання – збереження і захисту сформованих упродовж десятків років галузевих фондів наукових видань, до складу яких входять також цінні та рідкісні документи, особові бібліотеки та колекції, що є базою інформаційного забезпечення української науки. Цим питанням було присвячено згадане вище засідання ІБР. за рекомендаціями якого ВНМР НБУВ (О. Л. Сокур) було досліджено стан зберігання унікальних фондів в бібліотеках *мережі* шляхом анкетування та інтерв'ювання. Анкети, які містили питання щодо наявності в бібліотеках цінних, рідкісних видань, особових бібліотек і колекцій; їх обсягів, проведення перевірок таких фондів; умов зберігання (в основному фонді або в окремому захищеному місці); щодо реставрації та можливості оцифрування таких видань, було надіслано до бібліотек.

Зазначимо, що уточнення відомостей про унікальні фонди бібліотек мережі здійснювалося неодноразово. Так, у рамках наукової теми НБУВ «Організація бібліотечно-інформаційних ресурсів як складова формування вітчизняного інтегрованого інформаційного простору» (2014–2016 рр.) здійснювалося дослідження з виявлення унікальних книжкових зібрань і особистих колекцій видатних українських учених у фондах бібліотек наукових установ НАН України. З метою вивчення стану колекцій та особистих бібліотек, їх обліку, наукового опрацювання, збереження та відображення на сайтах установ у 2014 р. було розроблено спеціальний додаток до щорічного наукового звіту. Після опрацювання заповнених додатків створено перелік особистих бібліотек та колекцій, які зберігалися у фондах бібліотек мережі, до якого увійшло 95 зібрань – персональних колекцій та особистих бібліотек видатних українських учених XIX–XXI ст., що зберігалися у 42 бібліотеках і були ядром їх фондів. Перелік потребував систематичного вивчення, доопрацювання та оприлюднення на порталі НБУВ для користувачів.³

Уточнення відомостей про стан колекцій, особових бібліотек і цінних

видань проходило у 2018–2019 рр. На основі узагальнення інформацій, наданих за уніфікованою формою бібліотеками установ і завірених підписами керівників-представників адміністрацій, було підготовлено довідник «Бібліотеки Національної академії наук України» (Київ, 2019). Встановлено, зокрема, що у бібліотеках зберігалася 121 книжкова колекція чи особова бібліотека видатних вчених – засновників всесвітньовідомих академічних установ та наукових шкіл, а також унікальні зібрання зарубіжних наукових періодичних видань (у багатьох від часу заснування установ), яких немає в жодній бібліотеці країни, у т. ч. й у НБУВ. Приміром, найстаріші бібліотеки мережі, які володіють такими фондами: Одеський археологічний музей (1825 р. заснування), Державний природознавчий музей м. Львова (1870), Фізико-хімічний інститут м. Одеси (1911), 33 бібліотеки створено у 1920–1940-х роках.

Отже, метою вищезазначеного опитування 2023 р. було, перш за все, визначити загальний обсяг фонду унікальних видань, їх фізичний стан, умови зберігання в умовах війни, можливості створення страхових копій. Анкети було надіслано до 89 бібліотек як додаток до форми звіту про роботу бібліотеки у 2023 р. Звіти про роботу надали 86 бібліотек (3 бібліотеки не звітувались: інститути імпульсних процесів і технологій (м. Миколаїв), проблем машинобудування (м. Харків), технічної механіки (м. Дніпро), у тому числі 29 бібліотек не мають унікальних фондів; 29 бібліотек надали інформацію (переважно, неповну) про цінні та рідкісні видання, особові бібліотеки і колекції; 28 бібліотек, які відповідно до інформації, представленій у вищеназваному довіднику 2019 р., мають такі фонди, відомості про них не надали з різних причин (зокрема, відсутність кадрового, фінансового, технічного забезпечення роботи з такими фондами тощо). Загалом, 57 бібліотек мають унікальні фонди, але тільки **50%** надали про них відомості. Лише 15 бібліотек, що мають унікальні фонди, повідомили про те, що вони зберігаються у спеціально виділених захищених місцях. Отже, за результатами даного анкетування отримати загальну інформацію про стан фізичного збереження, умови зберігання і обсяг цінних та рідкісних видань, особових бібліотек і колекцій в бібліотеках наукових установ не можливо. Питання потребує подальшої розробки за сприяння адміністрацій та інформаційно-бібліотечних рад наукових установ та методичного супроводу НБУВ.

Таким чином, в умовах війни забезпечення фізичного збереження ретельно сформованих упродовж десятків років галузевих фондів, до складу яких

---

³ Полякова О. В., Сокур О. Л. Колекції як інформаційний ресурс бібліотек наукових установ НАН України // *Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 4–6 жовт. 2016 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. б-к та інформ. центрів – членів МААН. Київ, 2016. С. 56–58. URL: <http://nbuv.gov.ua/>

входять цінні та рідкісні видання, є пріоритетним і найважливішим напрямом діяльності бібліотек наукових установ, який потребував і отримував підтримку відповідно до конкретних можливостей і ситуацій, з боку адміністрацій та членів ІБР наукових установ. Стратегічними завданнями подальшого розвитку цього напрямку діяльності бібліотек є розробка і реалізація програми оцифрування цінних, рідкісних та документів підвищеного попиту, що зберігаються у фондах бібліотек наукових установ; забезпечення умов для зручного багатоаспектного використання оцифрованих документів професійною аудиторією та користувачами електронних мереж; створення та розвиток цифрових колекцій видань установ і забезпечення їхнього збереження.

3. Бібліотечно-інформаційне та довідково-бібліографічне обслуговування

Функціонування бібліотечно-інформаційної системи НАН України упродовж воєнного 2023 р. традиційно зосереджувалося на інформаційному забезпеченні теоретичних і прикладних досліджень у наукових установах. Провідними напрямками роботи залишалися:

- підбір і надання документів користувачам-науковцям за тематикою їхніх досліджень;
- формування традиційних алфавітних і систематичних каталогів, тематичних картотек;
- сприяння в організації доступу до світових наукових інформаційних ресурсів;
- здійснення групового та індивідуального інформування;
- підготовка бібліографічних ресурсів;
- популяризація науково-дослідної діяльності установ шляхом підготовки тематичних виставок та інформаційно-аналітичних матеріалів;
- надання користувачам-науковцям послуг міжбібліотечного абонементу;
- формування електронних каталогів та тематичних баз даних;
- збір, обробка та упорядкування повнотекстових колекцій документів; – надання бібліометричних та наукометричних послуг тощо.

Також бібліотеки наукових установ НАН України намагалися продовжувати результативну взаємодію: співпрацювати з інформаційними та науковими підрозділами своїх установ, вести документообмін з профільними академічними книгозбірнями, провідними галузевими бібліотеками країни й інформаційними центрами, зарубіжними університетами і науковими інституціями.

У 2023 р. загальна кількість користувачів мережі бібліотек наукових установ НАН України налічувала 16,4 тис. осіб; відвідування становило

50,6 тис.; обсяг книговидачі – 129,7 тис. прим. Тобто, за 2023 р. показники кількості користувачів та відвідування зросли, а книговидача, навпаки, суттєво зменшилася.

Повномасштабна російсько-українська війна, яка триває третій рік, ще суттєвіше посилила негативні наслідки карантинних подій, які розпочалися з упровадження карантинних обмежень, викликаних поширенням коронавірусної інфекції Covid-19. Причини залишаються незмінними:

- відсутність коштів на повноцінне комплектування бібліотечного фонду (купівлю нової профільної літератури та передплату наукових періодичних видань);

- робота в умовах скороченого робочого тижня або дистанційного режиму;

- брак бібліотечних кадрів, особливо – фахових бібліотекарів;

- на початку активних бойових дій переїзд наукових співробітників установ до безпечніших місць, частина яких досі не повернулася і працює віддалено;

- регулярні обстріли і бомбардування української енергосистеми російськими загарбниками довгі тижні змушували працювати у режимі відсутності як електроенергії, так і будь-якого зв'язку;

- деякі установи НАН України зазнали суттєвих пошкоджень від ракетних ударів країни-терориста, що також не сприяло продуктивності праці тощо.

У звіті Інституту проблем матеріалознавства чітко зазначено причини зниження показників, які характерні для всієї академічної мережі: «зміна показників бібліотечної статистики у 2023 р. пояснюється війною в країні, евакуацією співробітників до безпечніших місць, частими перебоями електроенергії та інтернет-зв'язку в установі, пошкодженням вікон і теплокомунікаційних споруд, зменшенням кількості співробітників в Інституті, неповним робочим тижнем (2,5–4 денний), дистанційною роботою, скороченням передплати, обмеженням коштів на купівлю видань, тимчасовим зниженням видавничої діяльності самої установи, призупиненням зовнішніх науково-інформаційних зв'язків».

Бібліотека Інституту археології звітує про значне скорочення кількості відвідувачів зі сторонніх організацій та закордонних спеціалістів. За звітний воєнний рік було лише двоє науковців з Польщі, а кількість студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка і Національного університету «Києво-Могилянська академія» була набагато меншою.

Залишаються найчисельнішою категорією користувачів наукові співробітники академічних установ – 8294 осіб. Спеціалісти становлять 2958 осіб, аспіранти – 889 осіб. Зазначимо, що порівняно з попередніми роками відбулося значне скорочення цієї категорії користувачів. Категорія «інші» становила 1186 користувачів. Найбільше аспірантів-користувачів обслуговує бібліотека Інституту держави і права – 129 осіб.

Традиційно найбільша кількість читачів користувалася фондами бібліотек інститутів: проблем матеріалознавства – 650, електрозварювання 570, органічної хімії 441 користувач. Загалом, на 01. 01. 2024 р. маємо такий розподіл:

- понад 400 користувачів обслуговували три книгозбірні;
- від 350 до 400 осіб обслуговували дві бібліотеки;
- до 350 осіб – п'ять;
- від 250 до 300 осіб – чотири;
- до 250 – шість;
- від 150 до 200 осіб – 15 бібліотек;
- до 150 – 23;
- від 50 до 100 осіб – 16 бібліотек;
- до 50 – 12 бібліотек.

Найменше користувачів обслуговувала бібліотека Інституту прикладної фізики – вісім користувачів-науковців.

Актуальною формою інформаційного забезпечення користувачів є МБА і ЕДД. На жаль, через брак кваліфікованих бібліотечних кадрів та незадовільне матеріально-технічне забезпечення цей показник з кожним роком зменшується. У 2023 р. цією послугою скористалося лише 376 абонентів, із них, іногородніх – 72. Порівняно з довоєнним періодом загальна кількість користувачів МБА знизилася вдвічі.

Упродовж року з фондів наукових бібліотек по МБА було видано лише 1127 док. (у тому числі 273 іноземних), що у чотири рази менше від показника передвоєнного року. Відповідно скоротилася й кількість отриманих видань і нині ця цифра становить лише 1003 док. Зауважимо, що 44 бібліотеки взагалі не використовували послугу МБА, 21 мали 1–3 абоненти. Бібліотека Інституту історії України по МБА обслуговувала 17 абонентів, було видано 120 документів, одержано – 340.

Цікавим є досвід бібліотеки Головної астрономічної обсерваторії для задоволення інформаційних потреб науковців у сучасній інформації. Упродовж звітного року ця книгозбірня неодноразово зверталася до спеціального сервісу AstroLib, який представляє об'єднану платформу мережі астрономічних бібліотек світу AstroLib. Також бібліотека ГАО по МБА у 2023 р. обслуговувала 12 абонентів, з яких вісім – іногородні. Загалом на замовлення було надано 22 документи, з яких 16 зарубіжні, та отримано 38 видань. Зазначимо, що у 2023 р. науковці ГАО активно використовували й можливості відкритого доступу до платформ Web of Sciences, SCOPUS, ScienceDirect. Власні бази даних, які формуються і підтримуються цією книгозбірнею, зокрема: електронний каталог (за звітний рік введено 700 бібліографічних записів і на сьогодні масив цього ресурсу становить 17 800 записів);

електронна картотека публікацій співробітників ГАО (за рік введено 330 записів і на сьогодні ресурс становить 9130 записів), також є ґрунтовним інформаційним ресурсом для науковців установи. Як зазначено у звіті цієї бібліотеки, до е-каталогу упродовж року заносилася інформація переважно про дисертації та препринти, підготовлені установами астрономічного спрямування. У 2023 р. було зафіксовано 6620 звернень до е-каталогу ГАО, користування е-картотекою – 9525 користувацькі сесії. Як і у попередні роки, віддалені користувачі робили замовлення через e-mail, використовуючи інформацію зі сайта нашої бібліотеки. Водночас астрономи ГАО замовляли статті у своїх колег за кордоном, які знайшли роботу в обсерваторіях Німеччини, Польщі, Прибалтики, Словенії, Іспанії та ін. Вони з початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації знайшли роботу в обсерваторіях цих країн.

У 2023 р. на базі бібліотек наукових установ було виготовлено 9866 стор. копій, що надзвичайно мало порівняно з довоєнним періодом, але майже на 750 стор. більше за попередній рік. Загалом, цей показник за два роки знизився майже на 70 %. Причини, що призвели до такого стану, залишаються ті самі: застаріла техніка, брак видаткових матеріалів, відсутність нової профільної літератури, брак кадрів і робочого часу. Взагалі не подали відомості щодо копіювання 56 книгозбірень мережі. Традиційно найбільше копій робили у бібліотеці Головної астрономічної обсерваторії (2794 копії), Інституті зоології (2000), Інституті хімії високомолекулярних сполук (1278).

У бібліотеках наукових установ НАН України продовжувалося формування алфавітних і систематичних каталогів. За 2023 р. в алфавітні каталоги було вліто 8742 картки, що також значно менше від довоєнного періоду. У систематичні каталоги розставлено 7889 карток. У 444 картотеки, які наповнюються академічними бібліотеками, було вліто 17 198 карток, що у чотири рази менше, порівняно з довоєнним періодом, але трохи більше, ніж у 2022 р. Неналежне ведення систематичного каталогу та тематичних картотек низка академічних бібліотек пояснюють такими причинами: брак кваліфікованих бібліотечних кадрів і робочого часу, нестача каталожних карток і видаткових матеріалів для їх роздрукування.

Вагоме місце в організації ефективного обслуговування користувачів наукових бібліотек посідають підготовка усних, письмових, електронних довідок, організація системного індивідуального та групового інформування. Однак, у 2023 р. на запити користувачів підготовлено лише 122 тематичні письмові довідки, групове інформування здійснювалося для 688 абонентів, яким упродовж року розіслано 601 повідомлення. Індивідуально інформувалося 670 користувачів, для яких було підготовлено і надіслано 2509 повідомлень.

Ці показники також зменшилися, причини залишаються ті самі. Взагалі не надали відомостей щодо цього напрямку роботи 45 академічних бібліотек.

Бібліотеки наукових установ організували та провели 45 комплексних заходів «День інформації». По шість презентацій монографій співробітників установ упродовж року було організовано бібліотеками Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології та Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології; чотири презентації проведено у бібліотеці Одеського археологічного музею. Презентації покажчика «Леся Українка в часописі «Свобода» у Рівненській науковій обласній універсальній бібліотеці 4 січня 2023 р., фотоальбому «Полтавські шляхи Тараса Шевченка» у Чернігівській науковій обласній універсальній бібліотеці ім. Софії та Олександра Русових 4 липня 2023 р., бібліографічного дослідження «Леся Українка і українська еміграція в музеї родини Косачів-Драгоманових (м. Звягель)» 26 жовтня 2023 р. були організовані і проведені за участі бібліотеки Інституту літератури.

Бібліотекою Державного природознавчого музею підготовлено і проведено дві екскурсії з історії бібліотеки для почесних гостей музею.

Традиційний обсяг робіт у бібліотеках наукових установ у звітному році був пов'язаний з редагуванням списків джерел до наукових статей, збірників, монографій, дисертацій, індексуванням наукових матеріалів за УДК. За 2023 р. співробітники бібліотек наукових установ визначили 5389 індексів УДК, що на половину менше від довоєнного 2021 р. До прикладу, упродовж звітного року бібліотека ГАО неодноразово консультувала науковців установи з питань індексування за УДК відомчих тем, дисертаційних досліджень, статей тощо. Також книгозбірня, використовуючи свої фонди та довідково-бібліографічний апарат, брала участь у підготовці комплекта документів для отримання установою ліцензії на діяльність у сфері вищої освіти (ліцензування аспірантури ГАО).

Бібліотека Інституту археології відстежувала дотримання вимог щодо оформлення науково-видавничої продукції установи (оформлення пристатейної бібліографії, отримання ISBN у Книжковій палаті України ім. Івана Федорова, підготовка звітної документації).

У 2023 р. працівники бібліотек наукових установ НАН України організували 348 виставок нових надходжень, на яких було представлено 6458 видань. У зв'язку зі суттєвим зменшенням надходжень упродовж останніх п'яти років у переважній більшості книгозбірень такі виставки перетворилися на постійно діючі. За профілем діяльності установи упродовж року було підготовлено 222 тематичні виставки, на яких загалом представлено 7778 видань. Так, у 2023 р. бібліотека ГАО підготувала дві виставки з нагоди ювілейних дат наукових співробітників установи: «До 90-річчя з дня народження Ненахової

Катерини Митрофанівни (20.11.1933)» та «До 85-річчя з дня народження к. ф.-м. н. Кізюн Любові Миколаївни (28.07.1938)». Також бібліотекою цієї установи було підготовлено 15 виставок нових надходжень, один бюлетень нових надходжень, який розміщено на сайті ГАО.

Бібліотекою Інституту електрозварювання упродовж року організовано 10 тематичних виставок, частина з яких опублікована в електронному вигляді на сторінці бібліотеки у Facebook. Зазначимо, що Facebook-сторінка цієї бібліотеки стала важливим засобом комунікації з потенційними відвідувачами у 2023 р. Соціальна мережа Facebook активно використовувалася бібліотекою для просування своїх медіапродуктів та підтримки зв'язку зі своїми користувачами 24/7. Насамперед, це буктрейлери книжкових виставок, матеріали інформаційного характеру, публікаційна активність бібліотекарів у фаховій періодиці, волонтерська допомога, участь у житті установи тощо.

Бібліотека Інституту літератури регулярно готує матеріали для вебсайта установи (за звітний рік підготовлено 209 статей) та сторінки книгозбірні у Facebook (опубліковано 39 постів: презентації книг, фотографії з літературно-мистецьких подій тощо).

Із розвитком інформаційних технологій все більшої популярності серед українських бібліотек набуває підготовка електронних виставок. На жаль, ця практика досі так і не набула популярності серед академічних бібліотек. Якщо у 2017 р. було підготовлено 76 електронних виставок, то у 2023-му бібліотеки звітували про підготовку лише 17. Бібліотекою Інституту геофізики підготовлено дві віртуальні виставки: «До 160-річчя з дня народження видатного вченого, інтелектуала, першого президента Української академії наук Володимира Івановича Вернадського» та «Нові надходження до бібліотеки у 2023 році», які розміщено на вебсайті установи.

Не звітували про виставкову діяльність бібліотеки Криворізького ботанічного саду, НІАЗ «Ольвія», Полтавської гравіометричної обсерваторії, Одеського археологічного музею, інститутів ботаніки, теплоенергетичних технологій, геотехнічної механіки, еволюційної екології, прикладної фізики, проблем природокористування та екології, проблем моделювання в енергетиці, енциклопедичних досліджень.

Вагоме місце в організації ресурсів та довідково-бібліографічній діяльності академічних бібліотек традиційно посідає підготовка різних видів бібліографічних ресурсів. Адже саме ці матеріали відображають науковий доробок установи за певний період, узагальнюють тематичні бібліографії, популяризують персональні біобібліографії науковців тощо. Упродовж 2023 р. працівниками бібліотек наукових установ підготовлено 14 бібліографічних і два біобібліографічних покажчики, укладено 65 тематичних бібліографічних списків та 111 експрес-інформацій нових надходжень.

Традиційно велика бібліографічна робота здійснюється бібліотекою Інституту електрозварювання. Зокрема, для інформування наукових відділів установи актуальними матеріалами зі зварювання і суміжних процесів у 2023 р. було підготовлено чотири випуски бібліографічного покажчика «Зварювання і споріднені технології». Належний обсяг наповненості цього видання зберігся за рахунок вміщення джерел відкритого доступу за цією тематикою. У звітному році зміст бібліографічного покажчика було доповнено новим розділом – «Публікації учених ІЕЗ ім. Є. О. Патона НАН України у наукометричних базах даних». Загалом, у випусках розкрито зміст 174 видань, у тому числі 48 іноземними мовами (128 журналів, 11 монографій та збірників праць, 35 дисертацій і авторефератів), а також 259 публікацій співробітників Інституту в наукометричних базах даних. На початку 2023 р. користувачі бібліотеки традиційно отримали «Перелік періодичних видань, які отримуватиме науково-технічна бібліотека у 2023 р.» (37 назв). Для популяризації книжкового фонду серед співробітників Інституту було підготовлено інформаційне видання «Список нових надходжень до науково-технічної бібліотеки за 2022–2023 рр.» (періодичність видання один раз на два роки) (98 назв). За результатами звірки фонду періодичних видань у 2023 р. було підготовлено два ґрунтовні переліки: «Журнальна періодика українською та російською мовами у фондах науково-технічної бібліотеки» та «Журнальна періодика іноземними мовами у фондах науково-технічної бібліотеки».

Співробітники бібліотеки Інституту літератури упродовж 2023 р. упорядкували хронологічний покажчик журналу «Вітчизна»: зафіксували бібліографічні записи у хронологічному порядку на підставі бібліографічного аналізу змісту журналу. Бібліотека Інституту фізіології уклала бібліографічні списки наукових праць «До 80-річчя члена-кореспондента НАН України В. Ф. Сагача», «До 80-річчя доктора медичних наук, професора Р. І. Янчія», «До 60-річчя доктора біологічних наук О. О. Лук'янця», «До 65-річчя доктора біологічних наук І. Г. Літовки», «До 70-річчя кандидата біологічних наук М. І. Левашова».

Зазначимо, що попри всі труднощі, у бібліотеці ГАО не зупинялися роботи з бібліографічного супроводу персональної сторінки директора установи академіка Я. С. Яцківа на вебсайті обсерваторії. Упродовж року здійснювалося редагування раніше створених записів та внесення нових до його персонального бібліографічного електронного покажчика.

У 2023 р. академічними бібліотеками було пролонговано доступ через Державну науково-технічну бібліотеку України до передплаченого державою доступу до міжнародних наукометричних баз даних Scopus та Web of Science, до платформ рецензованої наукової літератури Bentham Science, Elsevier, Springer Nature, міжнародної платформи науково-технічної, природничої,

медичної та суспільно-політичної літератури Research4Life. Інститутом електрозварювання налагоджена плідна співпраця з Британським інститутом зварювання щодо безоплатного користування електронними ресурсами цієї бібліотеки. За браком коштів Фізико-технічний інститут низьких температур не передплатив на 2023 р. базу даних Американського фізичного товариства. Але Товариство, зважаючи на воєнний стан та бажання підтримати Україну, надало можливість науковцям установи безкоштовно користуватися журналами Physical Review B, Physical Review Letters, Physical Review Online Archive.

У 2023 р. тривали роботи зі створення електронних каталогів академічними бібліотеками на сервері Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. До цього проекту долучилися 23 книгозбірні.

У звітному році бібліотека Інституту геофізики багато уваги приділила редагуванню записів в е-каталозі, зокрема на місце дублетних записів, що виникли у результаті об'єднання різних баз даних в одну, вносилися ретроспективні записи. Одночасно проводилися роботи з перевірки фонду з помітками про наявність в е-каталозі. Таким чином, було відредаговано понад 800 записів та введено понад 600 нових. Активно велися роботи з електронними базами читачів і книговидачі.

У 2023 р. великий обсяг робіт було здійснено бібліотекою Інституту археології з питань бібліометрії та наукометрії. Зокрема, це:

- консультаційна допомога при реєстрації науковців у Scopus та Web of Science, створенні та коригуванні профілю вченого у Google Scholar, ResearcherID/Publons, ORCID;

- пошук та коригування авторського профілю у Scopus;

- надання консультацій науковцям з пошуку необхідної інформації та особливостей користування міжнародними наукометричними базами даних Scopus та Web of Science;

- упорядкування наукометричних профілів учених і профілю Інституту археології у базах даних Scopus та Web of Science, моніторинг публікацій співробітників;

- коригування записів у профілі установи у Scopus;

- відстеження кількості публікацій вчених установи у Scopus і Web of Science та наукових періодичних виданнях (за запитом адміністрації Інституту археології);

- відстеження кількості цитувань публікацій співробітників Інституту археології, проіндексованих у Scopus та Web of Science (за запитом адміністрації Інституту археології);

- інформування співробітників установи про індексування профільних періодичних видань міжнародними наукометричними базами даних;

- надання допомоги співробітникам установи у пошуку видань для розміщення там публікацій;
- відстеження кuartилів журналів у Scopus та Web of Science, надання інформації за запитом користувачів та адміністрації Інституту археології.

Бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів-дослідників є важливим напрямом розвитку української науки. Для забезпечення успішного обслуговування цієї категорії вчених необхідно постійно розробляти інноваційні підходи та ширше використовувати інформаційно-комунікаційні технології, налагоджувати дієву систему підвищення кваліфікації бібліотекарів академічних бібліотек.

4. Матеріально-технічна база бібліотек

У 2023 р. адміністрації наукових установ забезпечували, відповідно до наявних фінансових і матеріально-технічних можливостей, функціонування бібліотек, зокрема комп'ютеризацію та технічне оснащення, протипожежний захист, охоронну сигналізацію, відповідні санітарно-гігієнічні умови, охорону праці. Матеріально-технічна база переважної більшості бібліотек та науково-інформаційних підрозділів залишалася на рівні початку 2000-х рр. Такий стан справ фактично перешкоджає їм на належному рівні виконувати завдання і функціонувати як сучасні галузеві бібліотечно-інформаційні центри, здатні забезпечувати інформаційну складову наукового потенціалу установ НАН України. У 2023 р. незадовільний стан матеріально-технічного забезпечення бібліотечної діяльності значною мірою був пов'язаний з війною на території нашої країни, і як наслідок, істотно обмежував діяльність наукових установ.

У звітному році технічне оснащення бібліотек було вкрай слабким. За матеріалами звітів (зауважимо, 3 бібліотеки звіти не надали) у бібліотеках на 01.01.2024 р. налічувалося 162 комп'ютери. Бібліотека Інституту мікробіології і вірусології отримала ноутбук. З 86 бібліотек 6 (1%) не мають ні комп'ютерів, ні будь-якої іншої техніки, крім друкарських машинок. Так, в Інституті проблем матеріалознавства комп'ютерну та офісну техніку бібліотеки у 2021–2022 рр. було пошкоджено водою, нової не закупили. Відсутні технічні можливості для створення електронного каталогу. Співробітники використовують власні технічні пристрої, хмарні технології, що зручно при дистанційній роботі. Майже 80% комп'ютерної техніки бібліотек є дуже застарілими (1995 р. – перше десятиліття XXI ст.). На ній неможливо виконувати на належному рівні роботу з інформаційного забезпечення наукової та науково-організаційної діяльності установ, зокрема в дистанційному режимі.

У 13 % бібліотек комп'ютери не підключені до Інтернету, у 51 % бібліотек не підключені до локальної мережі наукової установи, а користування е-ресурсами

можливо лише у приміщенні бібліотеки. Комп'ютеризовані робочі місця для користувачів обладнані у 34 % бібліотек.

Водночас, деякі установи змогли закупити чи отримати як гуманітарну допомогу нову техніку для бібліотек. Так, парк технічних засобів бібліотеки Інституту археології поповнився зарядним пристроєм-накопичувачем Ecoflow delta pro, отриманим за ініціативи та допомоги «Museum for Change». Наразі бібліотека має достатню кількість технічного обладнання. Бібліотека ФТІНТ забезпечена комп'ютерами, які підключено до мережі Інтернет. Для зручності користувачів функціонує зона Wi-Fi. У бібліотеці Інституту пробем кріобіології і кріомедицини комп'ютери використовуються для проведення вчених рад, конференцій, захисту дисертацій, семінарів та інших науково-організаційних заходів.

Принтери мають 60 % бібліотек, деякі книгозбірні послуговуються принтерами інших підрозділів установи.

Сканери мають 34 бібліотеки з 86. У 2023 р. сканери отримали бібліотеки Фізико-хімічного інституту, Інституту ринку та економіко-екологічних досліджень. Зокрема, для даної бібліотеки сканер було придбано для оцифрування рідкісних, цінних видань, старого фонду видань Інституту для Репозитарію і для задоволення інформаційних потреб користувачів.

Ксерокси мають 19 бібліотек, ксерокопіювальну техніку установ використувувала 31 бібліотека. Три книгозбірні мають багатофункціональні пристрої (ксерокс+принтер+сканер). У 2023 р. бібліотека Інституту ринку та економіко-екологічних досліджень отримала багатофункціональний пристрій Хегох, який виконує функції принтера, сканера, ксерокса. Одна бібліотека має обладнання для презентацій.

Таким чином, матеріально-технічна база бібліотек слабка і не сприяє ефективному виконанню ними основної функції – інформаційного забезпечення наукової діяльності установ. Не вирішує питання і модернізація дуже застарілої комп'ютерної техніки. Бібліотеки поступово, упродовж останнього десятиріччя, продовжують перетворюються на сховища документів на традиційних носіях, при цьому обсяг нових надходжень видань щорічно зменшується, внаслідок чого фонди бібліотек втрачають актуальність. Пріоритетні напрями перебудови бібліотечно-інформаційної роботи пов'язані зі стрімким переходом до культури електронної інформації. У цьому контексті гостро постає питання інтеграції нагромаджених наукових ресурсів у мережеве середовище. Виконати означені завдання можливо, лише забезпечивши бібліотеки наукових установ сучасною технікою. Однак, в умовах війни, обмеженого фінансування та кадрового забезпечення у переважній більшості установ, ці питання на належному рівні не вирішуються.

5. Кадрове забезпечення діяльності. Підвищення кваліфікації фахівців

Кадрове забезпечення. Упродовж 2023 р. в умовах воєнних дій, скороченого до критично мінімальних обсягів фінансування, переходу співробітників на неповний робочий тиждень, через дистанційну роботу, відсутність електрики, Інтернету, часткову відсутність опалення значно ускладнилась робота бібліотечної мережі НАН України. За таких обставин одним із пріоритетних завдань бібліотек було збереження кадрового потенціалу. Адміністраціями установ вживалися всі можливі заходи для того, щоб бібліотечні колективи змогли адаптуватися до роботи в умовах війни і виконувати покладені на них завдання із формування, опрацювання, використання і забезпечення збереження фондів; накопичення електронних ресурсів; упровадження дистанційного обслуговування користувачів.

Станом на 01.01.2024 р. у 86 бібліотеках наукових установ працювало 164 особи, у т. ч. на бібліотечних посадах 152 особи, 12 осіб входили до складу інших підрозділів. Три установи не мають штатних бібліотечних працівників. За сумісництвом виконання обов'язків було покладено на працівників інших підрозділів установ, зокрема відділу науково-технічної інформації, науково-організаційного відділу, молодшого наукового співробітника, архіваріуса тощо. Скорочено одну посаду в бібліотеці Інституту електродинаміки. У 23 % бібліотек фахівці працювали на 0,75, 0,6, 0,5, 0,48, 0,3, 0,25 посадового окладу, виконуючи відповідні обсяги роботи. Упродовж року працівники деяких бібліотек перебували за кордоном та в інших містах України як тимчасово переміщені особи.

Чисельність колективів бібліотек наукових установ становить від 8 до одного співробітника. Так, 75% бібліотек мають штат 1–2 працівники (відповідно 44 % та 31 %), що перешкоджає на належному рівні здійснювати оперативне виконання завдань з інформаційного забезпечення наукової роботи установ. Лише в штаті 3 % бібліотек працює по 5, 6, 8 фахівців. Більшість співробітників бібліотек наукових установ НАН України – пенсійного (55 %) або передпенсійного віку, внаслідок чого у бібліотеках не вирішено питання щодо формування кадрового резерву з фахівців, які володіли б сучасними пошуковими засобами, вільно орієнтувалися в інформаційних потоках, мали навички з опрацювання та впорядкування інформації.

Разом з тим, у бібліотеках наукових установ зберігається високий освітній та професійний рівень співробітників, який відповідає вимогам до фаху працівників, котрі виконують бібліотечно-бібліографічну та науково-інформаційну роботу, 72 % спеціалістів працює у бібліотеках установ від 20 до понад 30 років, 84 % – мають вищу галузеву або бібліотечну освіту, володіють іноземними мовами, отримують навички роботи з формування

електронних ресурсів та доступу до БД, упродовж десятків років формують унікальні фонди.

Варто зазначити, що бібліотечні фахівці залучалися до виконання наукової, науково-організаційної роботи в установах. Так, звітного року традиційно великі обсяги роботи були виконані бібліотекою Інституту археології (передусім провідним бібліографом І. В. Черновол) за такими напрямками: консультаційна допомога при реєстрації у Scopus та Web of Science, створенні і коригуванні профілю вченого у Google Scholar, ResearchID/Publons, ORCID; пошуку та коригуванні авторського профілю у Scopus тощо не лише для співробітників Інституту археології, але й для представників інших установ у разі звернення; консультування науковців з пошуку необхідної інформації та особливостей користування міжнародними наукометричними базами даних Scopus, Web of Science.

Також для коректного відображення даних у наукометричних системах Scopus та Web of Science бібліотекою проводиться робота з упорядкування наукометричних профілів учених і профілю Інституту археології у зазначених базах і моніторинг публікацій співробітників. Коригуються записи у профілі установи у Scopus; відстежується кількість публікацій вчених Інституту у Scopus, Web of Science та наукових періодичних виданнях, кількість цитувань публікацій співробітників, проіндексованих у Scopus та Web of Science (за запитом адміністрації) тощо. Бібліотека активно долучається до підготовки річних звітів установи при описі публікаційної діяльності Інституту в частині наукометричних даних. Окрім того, співробітники бібліотеки долучалися до реалізації проєктів ВГО «Спілка археологів України»: «Археологічна спадщина, вкрадена Росією» <http://vgosau.kiev.ua/projects/russia> та «Паспорт твоєї ідентичності» <http://vgosau.kiev.ua/projects/pasport>.

Зазначимо, що упродовж 2023 р. упорядкуванням профілю установи та бібліометричних профілів співробітників у наукометричних базах даних Scopus і Web of Science займалися, зокрема, працівники бібліотек інститутів гідромеханіки, фізики, органічної хімії, фізичної хімії та ін.

Бібліотечні фахівці брали участь у науково-дослідній роботі установ. Приміром, завідувачка бібліотеки Інституту електрозварювання С. В. Іваненко співпрацювала з науковими підрозділами та з редакційно-видавничим відділом установи, брала участь у дослідженнях у галузі бібліотекознавства, бібліографії, що їх здійснює НБУВ, в узагальненні та оприлюдненні отриманих результатів у публікаціях профільних видань, у доповідях на наукових заходах різного рівня. Підготовлені публікації і виголошені доповіді та виступи популяризують роботу наукової установи загалом та бібліотеки зокрема. За 2023 р. було підготовлено 11 публікацій у фахових періодичних та продовжуваних виданнях, збірниках праць і матеріалах конференцій.

Фахівці науково-інформаційного відділу (бібліотеки) Інституту літератури (завідувачка відділу М. А. Штолько) долучилися до виконання наукового проєкту «Сторінками літературно-художніх журналів: хронологічний та систематичний показники змісту журналу «Вітчизна» (1933–2009 рр.)» (термін виконання 2022–2024 рр., КПКВК 6541030), у рамках якого досліджувалися питання українського бібліографознавства, періодикознавства ХХ–ХХІ ст. Отримані результати оприлюднено на 11 міжнародних наукових конференціях, опубліковано 8 наукових статей, бібліографічний показник. Відбулися презентації видань, підготовлених співробітниками відділу.

Більшість бібліотек наукових установ брали участь: у підготовці розділів про видавничу діяльність та у публікації річних звітів про роботу інститутів; індексували за УДК наукові статті, дисертаційні роботи, нові наукові проєкти, брали участь у науково-інформаційних та науково-організаційних заходах за тематикою діяльності установ. Приміром, працівники бібліотеки Інституту української мови долучилися до підготовки аналітичних матеріалів для оцінювання діяльності Інституту у листопаді 2023 р. (підготовлено список публікацій співробітників Інституту за останні 6 років тощо). В Інституті колоїдної хімії та хімії води бібліотечні працівники працювали у групах фахівців з різних відділів з реєстрації публікацій співробітників установи з метою постачання інформації до Репозитарію наукових текстів НАН України. В Інституті біохімії бібліотечні працівники залучались до роботи в РІТ НОД НАН України (розподілена інформаційна технологія підтримки науково-організаційної діяльності НАН України): надавали допомогу у підготовці запитів на відкриття НДР, створення профілів і надання доступу співробітникам у системі РІТ НОД; редагування цифрових посвідчень працівників Інституту у домені nas.gov.ua.

Бібліотека Інституту монокристалів брала участь у заході НАЗЯВО з перевірки та атестації аспірантури структурного підрозділу НТК – Інституту сцинтиляційних матеріалів НАН України. Допомогла в акредитації освітньої програми Інституту фізики у квітні 2023 р. за спеціальністю 104 «Фізика та астрономія» освітньо-наукової програми «Фізика конденсованого стану, оптика і лазерна фізика, нано- та біофізика» за третім рівнем вищої освіти.

Працівники бібліотеки активно долучилися до організації святкування 95-річчя від часу заснування Інституту мікробіології і вірусології (завідувачка С. М. Сердюк). Було розроблено сценарій урочистостей, забезпечено їх підговку та проведення, бібліотекарі організували ювілейну виставку тощо.

Завідувачка бібліотеки Інституту експериментальної патології, онкології та радіобіології П. М. Шкатула працює у меморіальному музеї академіка Р. Є. Кавецького і вже тривалий час проводить екскурсії для відвідувачів.

Завідувачка бібліотеки Криворізького ботанічного саду, який працював в умовах прифронтового міста, Т. О. Собко виконувала також роботи з різних напрямів діяльності установи: вела сайт установи та сторінку у Фейсбукці, робила фотографії на території саду, готувала матеріали до публікації; брала участь у благоустрої колекційних ділянок, прополюванні, висаджуванні рослин, залучалася до проведення екскурсій тощо.

Завідувачка бібліотеки Інституту проблем матеріалознавства М. А. Майфет та її заступниця Н. В. Шевченко керували медичними формуваннями служби цивільного захисту установи, до цієї роботи було залучено весь бібліотечний колектив.

Підвищення кваліфікації. Важливим напрямом діяльності НБУВ як методичного центру для бібліотек наукових установ НАН України була організація підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів, їх професійної компетентності та правової культури, що сприяло адаптації як до потреб складного етапу в житті українського суспільства, так і до вимог формування цифрового інформаційного середовища. Заходи з підвищення кваліфікації працівників цих підрозділів у звітному році організовувались відділом науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ (завідувачка О. Л. Сокур, канд. наук із соц. ком.) за такими основними напрямками: інформаційно-комунікаційні технології в діяльності наукової бібліотеки, бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів, міжбібліотечна взаємодія, професійна комунікація. Всі заходи відбувалися переважно дистанційно, частково у змішаному форматі, що в умовах порушення, а часто й відсутності традиційних комунікацій, відповідало вимогам безпеки. Перевагами такого формату були, по-перше, можливість приєднання до заходу з будь-якого гаджету, підключеного до Інтернету; перегляд інформації у зручний час; інтерактивне спілкування учасників заходів (дискусія в чатах, зворотній зв'язок з аудиторією), що сприяло більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу; по-друге, масштабність охоплення зацікавленої аудиторії, зокрема й залучення до проведення заходів представників фахової міжнародної спільноти, що позначалося на ефективності роботи з підвищення кваліфікації фахівців. Варто зазначити, практика широкого використання дистанційного формату при проведенні заходів виявила й деякі недоліки, насамперед, це стосується технічного оснащення зв'язку під час проведення заходів, формування у частини працівників необхідних навичок роботи в дистанційному режимі.

У звітному році проведено 4 семінари, які широко висвітлювались на порталі НБУВ та в публікаціях рубрики «Хроніка наукових подій» журналу «Бібліотечний вісник». Так, тематичний науково-методичний семінар «Українська наука на шляху до Європейського та світового інформаційного

простору» було присвячено ознайомленню з комплексом інтегрованих електронних ресурсів НБУВ – повнотекстовою БД «Наукова періодика України» та реферативною БД «Україніка Наукова», бібліотечним порталом Національної академії наук України LibNAS UA, порталу «Наука України: доступ до знань», що є потужним загальнонаціональним інструментом для популяризації наукового доробку вчених України через бібліотечні ресурси за допомогою засобів електронної комунікації.⁴

Семінар «Відкрита наука та репозитарій наукових текстів Національної академії наук України» був присвячений проблемам розбудови відкритої науки у НАН України, перспективам формування репозитарію НАН України як складника української відкритої науки, досвіду реалізації Польського цифрового проєкту Національної бібліотеки Польщі.

Питання збереження бібліотечних документів на паперових та новітніх носіях у сучасних умовах; упровадження в Україні організаційно-управлінських документів, які регламентують різні аспекти збереження фондів: від обліку документів до забезпечення умов їх фізичного зберігання; рятувальні роботи у бібліотеці для подолання надзвичайних ситуацій обговорювались на тематичному семінарі «Збереження фондів як пріоритетний напрям у діяльності бібліотек в умовах воєнного стану». З доповіддю на тему «Робота бібліотеки Державного природознавчого музею НАН України зі збереження бібліотечного фонду в рамках проєктної діяльності» виступила головний бібліотекар Музею І. М. Сусуловська. Зазначимо, що у травні 2023 р. за високий професіоналізм, вагомий внесок у розвиток музейної справи, збереження культурної спадщини та з нагоди Міжнародного дня музеїв, вона отримала подяку від Львівської обласної державної адміністрації⁵.

Інформаційно-аналітичну систему «Бібліометрика української науки» як результат десятирічних напрацювань фахівців НБУВ, яка дає можливість отримати інформацію щодо представництва публікацій українських вчених у професійних профільних виданнях, насамперед тих, що індексуються зарубіжними наукометричними базами даних Scopus, Web of Science, Google Scholar, а також досвід наукометричного та аналітичного супроводу публікаційної діяльності наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету та Інституту археології НАН України було репрезентовано на тематичному семінарі «Наукометрія у практиці наукових бібліотек»⁶.

⁴ Клименко О., Сокур О. Українська наука на шляху до Європейського та світового інформаційного простору. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 2. С. 89–92.

⁵ Капустянька Н. Збереження фондів як пріоритетний напрям у діяльності бібліотек в умовах воєнного стану. *Бібліотечний вісник*. 2024. № 1. С. 102–105;

⁶ Сокур О. Практична наукометрична діяльність українських наукових бібліотек. *Бібліотечний вісник*. 2004. № 1. С. 99–101.

Традиційно активними учасниками заходів були не лише працівники бібліотечно-інформаційної системи НАН України, а й фахівці національних, наукових бібліотек, ЗВО, інших установ та організацій соціогуманітарної сфери. На кожному заході всі виступи супроводжувалися презентаціями з цікавим ілюстративним матеріалом.

У 2023 р. бібліотеки Національного ботанічного саду, Інституту фізіології рослин провели 3 очні семінари, участь у яких взяли бібліотечні фахівці відділень загальної біології та біохімії, фізіології і молекулярної біології, розташованих у Києві. Так, у рамках семінару «Робота бібліотек наукових установ під час воєнного стану» завідувачкою бібліотеки Національного ботанічного саду Л. А. Ісаковою було представлено видання XIX – початку XX ст. з художніми ілюстраціями рослин («Iconographie du Genre Camellia», 1843 р. та ін.). Присутні взяли участь в екскурсії «Рослини тропічного лісу», оглянули експозиції сукулентів, азалій, орхідей та ін. Відбулася презентація видань співробітників Саду, зокрема монографій «Азалія індійська», «Культура камелій», а також зарубіжних видань «Junnan camellias of China», «Azaleas». У жовтні на базі бібліотеки Національного ботанічного саду відбувся семінар «Проблеми списання літератури», присвячений досвіду роботи з цього напрямку у бібліотеках академічної мережі. Учасники ознайомились з експозицією жоржин та хризантем – «Пори року». Під час семінару була проведена екскурсія гербарієм НБС з лекцією науковців О. І. Шиндера і Т. С. Багацької про значення гербарію, методи роботи з рослинами при його створенні, про використання гербарних зразків для біогеографічних, флористичних (разом з ботанічними ілюстраціями) і для молекулярних досліджень (для збереження рослин, які зникають).

Семінар «Фонд наукової бібліотеки Інституту фізіології рослин та форми його поповнення» відбувся у червні 2023 р. Завідувачка бібліотеки А. В. Лук'яненко познайомила учасників з фондом, виставкою видань співробітників, провела екскурсію екологічною стежкою району Голосієво біля озера Дідорівка.

Використовуючи можливості інтернет-сервісу Zoom, працівники бібліотек мережі брали активну віртуальну участь у бібліотечному житті країни та світу. Так, упродовж року підвищували свою кваліфікацію шляхом участі у наукових та науково-практичних конференціях, семінарах, дискусіях на платформі різних наукових, науково-освітніх, інших установ і організацій та отримали відповідні сертифікати. Це, зокрема заходи, присвячені міжнародним програмам і проєктам підтримки бібліотечної спільноти України у воєнний час, напрямам співпраці з зарубіжними установами. Варто відзначити низку семінарів, вебінарів, організованих, зокрема: компанією *Elsevier* – «Як розпочати роботу із SciVal і виконувати бібліометричний аналіз»,

«Профілі установ у Scopus – IPW без таємниць», «SciVal/Scopus: як використовувати їхню унікальну сингію при підготовці тематичних звітів», «Ефективний пошук літератури в ScienceDirect»; компанією *Clarivate* – «Про фінансування наукових досліджень», «Відкритий доступ в Україні та світі», «Вступ до наукометрії», «Профіль дослідника у Web of Science», «Критерії та процедура відбору матеріалів до Web of Science Core Collection», «Створення, упорядкування та використання профілю в ORCID» та ін.

Бібліотечні працівники брали участь у семінарах та вебінарах, організованих українськими організаціями, бібліотеками, науковими установами, серед яких: ДНТБ України – «Презентація Національного порталу міжнародного науково-технічного співробітництва Інноваційні технології в бібліотечно-інформаційній діяльності», «Цифрові інструменти для сучасного наукового журналу», «Міжнародні наукометричні бази даних: показники ефективності та «хижацькі» конференції в Україні: проблема та шляхи вирішення»; ВГО Українська бібліотечна асоціація – «Російська та російськомовна література у публічних бібліотеках України. Рік війни. Куди рухаємося? Що змінилося? Що потребує змін?», «Оцифрування книг: бібліотеки і закон», «Онлайн марафон інноваційного досвіду публічних бібліотек України. Бази на платформі Web of Science» та ін.

Одним із важливих напрямів підвищення фахового рівня працівників бібліотечної мережі була участь у заходах, що проходили онлайн або у змішаному форматі, організатором або співорганізатором яких виступала НБУВ і Це зокрема: міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек» (10 секцій, 3 круглих столи, 1 семінар); XXXIII читання академіка В. І. Вернадського «Наука – основа незалежності, міцності та обороноздатності держави», присвячені 160-річчю від дня народження видатного вченого і першого президента Академії наук (НАН України, Інститут архівознавства НБУВ); XIX біографічні читання (Інститут біографічних досліджень НБУВ); міжнародна наукова конференція «Культурна дипломатія бібліотеки» (НБУВ, Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна); презентація наукової архівної спадщини академіка НАН України, президента НАН України Б. Є. Патона; Дев'ять бібліотекознавчі студії (співорганізатори Інститут бібліотекознавства НБУВ, НБУ імені Ярослава Мудрого та ін.).

Фахівцям бібліотек наукових установ НАН України постійно надавались індивідуальні консультації у телефонному режимі, за допомогою е-пошти, створеної групи «Мережа» у Viber (збереження фондів, робота з їх обліку та упорядкування, надання доступу до зарубіжних БД наукової інформації, бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів, участь у бібліотечних

і наукових заходах тощо). Регулярно здійснювалося колективне інформування, зокрема щодо актуальних нормативно-правових актів, функціонування безкоштовних платформ із підвищення фахових компетенцій, програм і проєктів міжнародної підтримки бібліотек.

Упродовж 2023 р. провідними спеціалістами всіх наукових та бібліотечних підрозділів НБУВ як методичного центру постійно надавалась в онлайн-режимі консультативна допомога з питань організації наукової та бібліотечно-інформаційної роботи. Розпочав роботу телеграм-канал «Вернадка. Інститут бібліотекознавства». На порталі НБУВ та у Фейсбукі оперативно оприлюднювалась інформація щодо проведення заходів з підвищення кваліфікації, участі в міжнародних конкурсах, стажуваннях, здобутті грантів, стипендій.

Важливо також відзначити *патріотичну активність* бібліотечних колективів. З перших днів вторгнення РФ на територію України бібліотеки допомагали захисникам та цивільному населенню. У 2023 р. співробітники НБУВ зібрали 173 438, 42 грн. особистих коштів, які були витрачені на придбання для ЗСУ: рацій Motorola DP4400e, квадрокоптера, прилади нічного бачення для ЗСУ, балаклав, термохімічних грілок, рацій, батарей, штативів тощо. Також зібрані кошти були передані волонтерам ГО «ВР «Козацький» та частково перераховано на рахунок БО «БФ ПАТРОНАТНОЇ СЛУЖБИ АЗОВУ «ЯНГОЛИ АЗОВУ». За рахунок профспілкової організації НБУВ перераховано кошти на відбудову Будинку праці у Харкові, який було частково зруйновано під час обстрілів міста; на допомогу Національному ботанічному саду для порятунку тропічних рослин. Отримано подяки від Благодійного фонду «Жертвам війни в Україні» (голова фонду С. Громов) за допомогу у придбанні пікапу для транспортування поранених та від Голови ГО «ВР «Козацький» П. Стадніка.

Бібліотеки наукових установ продовжували надавати допомогу захисникам, цивільному населенню, установам та організаціям, які зазнали руйнування та втрат. Приміром, бібліотекою Інституту народознавства підбрано на надіслано літературу для поповнення зруйнованих фондів під час війни бібліотекам: ЦБ м. І. Франка, ЦБС Новобаварського району м. Харкова та Запорізькій обласній універсальній науковій бібліотеці. В Інституті відновлювальної енергетики бібліотека долучилася до збирання та передавання книжок українських письменників для бібліотек, котрі обслуговують тимчасово переміщених осіб «Карітас Маріуполь» (21 прим.). Бібліотека Інституту літератури передала книги Херсонській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Олесья Гончара в рамках загальноукраїнського збору книжок для пошкоджених і зруйнованих рашистами бібліотек Херсонщини.

У 2023 р. продовжили брати участь у волонтерському русі бібліотечні фахівці Інституту електрозварювання, виконуючи такі завдання: документування воєнних злочинів агресора, загалом воєнних подій та участі співробітників установи у бойових діях; допомоги військовим; публічні виступи у засобах масової інформації, соціальних мережах, інших інформаційних майданчиках; надання допомоги військовим шпиталям, бійцям територіальної оборони, внутрішньо переміщеним особам. Бібліотекарі долучалися фінансово до зборів на потреби армії, передали 16 видань у військові шпиталі, взяли участь у зборі кришечок на протези для воїнів від БФ «Волонтер 2015», публікували статті і виголошували доповіді про роботу бібліотеки в умовах війни, документували публікації і події, пов'язані із участю Інституту у допомозі військовим тощо. Всі заходи висвітлювалися на web-сторінках бібліотеки, установи та НАН України, у соціальних мережах та просторах Інтернету.

Не припиняючи виконання своїх професійних обов'язків, бібліотека Інституту мікробіології і вірусології постійно надавала допомогу захисникам Батьківщини. За ініціативи бібліотеки в Інституті була створена волонтерська група, яка займається виготовленням маскувальних сіток для військових. Група налічує 11 активних, вмотивованих співробітників Інституту. На початку доводилося добувати матеріали для плетіння, фарбувати тканину, нарізати стрічки, і займатись пошуком сітки-основи, що значно уповільнювало роботу. Але все змінилось, коли у березні 2023 р. група увійшла до складу волонтерського центру селища Хотів. Від нього волонтери отримують всі необхідні матеріали (сітки, стрічки із спанбонду різних кольорів залежно від сезону) і замовлення від військових. Потреба у сітках була настільки великою, що доводилося використовувати кожну вільну хвилину, годину, залишатись після роботи, виходити на роботу у вихідні дні. А коли співробітники Інституту працювали дистанційно через відсутність опалення та електрики в установі, група щодня збиралася, щоб плести сітки. Значну підтримку всім починанням надає адміністрація установи. Починаючи з квітня 2023 р., група відправила на фронт більше 50-ти сіток різних розмірів: 4x6, 6x9, 9x12. Замовлень дуже багато, а усвідомлення того, що робота дуже потрібна і сітки захищають наших воїнів, надихала і спонукала зробити якомога більше для наших захисників.

Завідувачка бібліотеки Інституту клітинної біології та генетичної інженерії теж долучилась до виготовлення маскувальних сіток, формувала посилки для шпиталю, залучала до цієї роботи інших співробітників Інституту.

Бібліотечні працівники Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення постійно допомагали матеріально захисникам, відвідували їх у Київському військовому шпиталі та у реабілітаційному відділенні Київської обласної клінічної лікарні № 2, шили реабілітаційну білизну для поранених бійців.

Отже, у 2023 р. збереження кадрового потенціалу під час війни, в умовах скорочення фінансування до критично мінімальних обсягів, переходу співробітників на неповний робочий тиждень; наростанням проблем з технічним забезпеченням роботи було одним із завдань, які вирішували адміністрації наукових установ, уживаючи всіх можливих заходів для того, щоб колективи могли максимально адаптуватися до роботи у надзвичайних умовах війни і виконувати покладені на них завдання з інформаційного задоволення потреб науки, збереження унікального фонду. НБУВ як методичний центр спрямовувала усі наявні науково-організаційні, інформаційні ресурси на систематичну роботу з підвищення кваліфікації співробітників бібліотек, рівня їх компетентності у використанні інформаційних технологій як безпосередньо у роботі, так і щодо інтеграції в інформаційне середовище. Виклики воєнного часу спонукали активно розвивати нові форми роботи, зокрема дистанційні. У цьому контексті за умов постійно зростаючих вимог до кваліфікації персоналу, було забезпечено безперервний процес навчання співробітників бібліотек наукових установ НАН України.

II. ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Рекомендація CM/Rec(2023)3 Комітету міністрів державам-членам про бібліотечне законодавство та політику в Європі

(Прийнято Комітетом міністрів 5 квітня 2023 року на 1462-му засіданні заступників міністрів)

Комітет міністрів відповідно до статті 15.b Статуту Ради Європи (ETS № 1),

вважаючи, що однією з цілей Ради Європи є досягнення більшої єдності між її членами з метою захисту та просування ідеалів і принципів, заснованих на повазі до прав людини, демократії та верховенства права, які є їхнім спільним надбанням;

наголошуючи на тому, що бібліотеки відіграють вирішальну роль як центри громад, що прагнуть до демократичного, згуртованого, інклюзивного та справедливого суспільства, і є важливою та незамінною складовою соціальної, культурної й інформаційної інфраструктури спадщини сталого суспільства, де гарантовані свобода вираження поглядів, публічний доступ до інформації та демократична участь;

беручи до уваги, що у 2000 р. Керівний комітет Ради Європи з питань культури, спадщини та ландшафту (Steering Committee for Culture, Heritage and Landscape, CDCPP) у співпраці з Європейським бюро бібліотечних, інформаційних та документних асоціацій (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations, EBLIDA) розробив Рекомендації Ради Європи / EBLIDA щодо бібліотечного законодавства та політики в Європі, які мали значний вплив на формування політики та надихали на створення бібліотечного законодавства у країнах-членах Ради Європи;

відзначаючи, що ці рекомендації служать довідником для окремих бібліотек, які працюють у часто складних місцевих умовах, а також для регіональних і місцевих адміністраторів, які бажають реструктурувати місцеві бібліотечні системи;

підкреслюючи, що, хоча початкові керівні принципи все ще актуальні, культурні та суспільні зміни, з одного боку, і технологічний розвиток, з іншого, по-новому впливають на бібліотеки;

наголошуючи на тому, що за останні два десятиліття бібліотеки перетворилися на простори розширеної людської взаємодії, громадянської активності та створення знань, і що в кількох державах членах Ради Європи бібліотечне законодавство вже відображає ці нові концепції та ролі, які спираються на чималу кількість документів і рекомендацій Ради Європи та Європейського Союзу;

висловлюючи впевненість, що перегляд Рекомендацій Ради Європи / EBLIDA щодо бібліотечного законодавства та політики в Європі й їх перетворення на рекомендацію Комітету міністрів може підсилити загальноєвропейські зусилля, спрямовані на створення добре поінформованого, інклюзивного і демократичного суспільства;

відзначаючи, що в результаті CDCPP вирішив переглянути сферу бібліотек⁷ з метою розробки нового набору принципів, які є актуальними для національного законодавства та політики в державах членах Ради Європи, відповідають демократичним цінностям, сумісні з конституційними принципами держав-членів і можуть надихнути на розробку нового та/або переглянутого бібліотечного законодавства і політики;

підтверджуючи, що бібліотеки повинні сприяти досягненню спільних цілей, визначених у межах Порядку денного у сфері сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй на період до 2030 року, таких як соціальна інтеграція, якісна освіта, мир, справедливість і міцні інституції;

відзначаючи, що розвиток інформаційних технологій для всіх зумовив появу нових аспектів у бібліотечному та інформаційному секторах, таких як доступ, конфіденційність, захист даних, великі дані, зв'язок та інклюзивність, кібербезпека, штучний інтелект, 5G, блокчейн, автоматизація процесів, автономність пристроїв та віртуальна (доповнена або розширена) реальність; нагадуючи про відповідні конвенції, рекомендації та керівні принципи Ради Європи, а саме:

- Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод (ETS № 5), стаття 10;
- Європейську культурну конвенцію (ETS № 18);
- Конвенцію про охорону архітектурної спадщини Європи (ETS № 121);
- Європейську конвенцію про охорону археологічної спадщини (переглянута, ETS № 143);
- Рамкову конвенцію про захист національних меншин (ETS № 157);
- Рамкову конвенцію Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства (CETS № 199);
- Конвенцію Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями (CETS № 221);
- Рекомендацію CM/Rec(2016)2 щодо Інтернету громадян;
- Рекомендацію CM/Rec(2017)1 щодо Європейської стратегії культурної спадщини на 21 століття;

⁷ Враховуючи цілі цієї рекомендації, «бібліотеки» визначаються як загальнодоступні культурні, освітні та соціальні установи, що обслуговують місцеві, академічні або спеціалізовані громади та/або суспільство загалом. Вони можуть бути національними або місцевими, державними або приватними за умови, що є неприбутковими, приймають і застосовують бібліотечні цінності, принципи, стандарти і професійні методології.

- Рекомендацію CM/Rec(2017)8 щодо великих даних для культури, грамотності та демократії;
- Рекомендацію CM/Rec(2018)3 щодо культурної спадщини в умовах зміни клімату: підвищення стійкості та сприяння адаптації; 6 Рекомендацію CM/Rec(2018)10 щодо внеску культури у зміцнення Інтернету як емансипативної сили;
- Рекомендацію CM/Rec(2020)1 щодо впливу алгоритмічних систем на права людини;
- Рекомендацію CM/Rec(2020)7 щодо сприяння постійному запобіганню ризикам у повсякденному управлінні культурною спадщиною: співпраця з державами, спеціалістами та громадянами;
- Рекомендацію CM/Rec(2022)15 щодо ролі культури, культурної спадщини та ландшафту у допомозі при вирішенні глобальних викликів;
- Рекомендації щодо штучного інтелекту та захисту даних (T-PD(2019)01), видані Радою Європи; посилаючись на інші відповідні міжнародно-правові документи:
  - Резолюцію ООН, прийняту Генеральною Асамблеєю у 2015 р., «Трансформація нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» (A/RES/70/1);
  - Міжнародний пакт ООН про економічні, соціальні та культурні права (1966), стаття 19;
  - Конвенцію ООН про права дитини (1989);
  - Конвенцію ЮНЕСКО про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту та протоколи до неї (1954 та 1999 рр.);
  - Конвенцію ЮНЕСКО про заходи, спрямовані на заборону та попередження незаконного ввезення, вивезення та передачі права власності на культурні цінності (1970);
  - Конвенцію ЮНІДРУА про викрадені або незаконно вивезені культурні цінності (1995 р.);
  - Хартію Європейського Союзу про основні права (2000), стаття 11;
  - Загальну декларацію прав людини (1948), стаття 19;
  - Директиву 2014/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 15 травня 2014 р. про повернення культурних об'єктів, незаконно вивезених з території держави-члена, та про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 1024/2012 (перероблено);
  - Регламент (ЄС) 2019/880 Європейського Парламенту та Ради від 17 квітня 2019 р. про переміщення та ввезення культурних цінностей;
  - Регламент (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 р. про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою їх персональних даних та про вільний рух таких даних;

- Пропозицію Регламенту Європейського Парламенту та Ради, яка встановлює гармонізовані правила щодо штучного інтелекту (Закон про штучний інтелект) та вносить зміни до певних законодавчих актів Союзу, запропоновану Європейською Комісією у 2021 р.;

- Директиву 2001/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 22 травня 2001 р. про гармонізацію окремих аспектів авторського права та суміжних прав в інформаційному суспільстві;

- Директиву 2006/115/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 грудня 2006 р. про право оренди та право позики та про певні права, пов'язані з авторським правом у сфері інтелектуальної власності;

- Директиву (ЄС) 2019/790 Європейського Парламенту та Ради від 17 квітня 2019 р. про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до Директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС;

- Директиву (ЄС) 2019/1024 Європейського Парламенту та Ради від 20 червня 2019 р. про відкриті дані та повторне використання інформації державного сектора (перероблена);

- Директиву 2012/28/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 р. про певні дозволені способи використання сирітських творів;

- Рекомендацію Комісії (ЄС) 2021/1970 від 10 листопада 2021 р. про спільний європейський інформаційний простір для культурної спадщини;

- Рекомендації ЮНЕСКО щодо відкритої науки (2021 р.);

- Фрібурзьку декларацію про культурні права (2007 р.); беручи до уваги такі фахові документи, як: 6 Маніфест Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА) / ЮНЕСКО про публічні бібліотеки (1994) та його оновлену версію (2022);

- Будапештська ініціатива відкритого доступу (2002);

- Маніфест ІФЛА / ЮНЕСКО про мультикультурну бібліотеку (2009);

- Маніфест ІФЛА / ЮНЕСКО про цифрові бібліотеки (2011);

- Маніфест ІФЛА про Інтернет (2014); 6 Заява EBLIDA / IFLA / LIBER «Будь відкритим до відкритої науки: зацікавлені сторони повинні готуватися до майбутнього, а не чіплятися за минуле» (2016);

- Заява ІФЛА про бібліотеки та штучний інтелект (2020);

- звіт EBLIDA «Подумайте про немислиме» – програма європейських бібліотек після COVID19, що відповідає Цілям сталого розвитку і фінансується через європейські структурні та інвестиційні фонди (2021–2027)» (2020);

- Маніфест ІФЛА/ЮНЕСКО про шкільну бібліотеку (2021);

- рекомендує урядам держав-членів:

- 1. забезпечити узгодженість між правилами, що стосуються бібліотечного законодавства, і правилами, які застосовують в інших суміжних сферах відповідно до їх напрямку діяльності;

2. розширити межі традиційних правил для бібліотек, щоби врахувати всі різні питання, що стосуються бібліотечного законодавства та політики;

3. знайти баланс між інтересами фізичних осіб та організацій, як державних, так і приватних;

4. забезпечити врахування бібліотечним законодавством різних обставин та інтересів державчленів з метою посилення ефективності:

a. вжити належних законодавчих чи інших політичних заходів, які б відповідали принципам, викладеним у цій рекомендації та доданих до неї настановах, і привести чинне законодавство у відповідність із зазначеними принципами;

b. перекласти цю рекомендацію та пов'язані з нею Керівні принципи Ради Європи / EBLIDA щодо бібліотечного законодавства та політики в Європі (див. додаток) офіційними мовами держав-членів та розповсюдити їх якомога ширше серед відповідних органів та осіб.

**РЕКОМЕНДАЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ / EVELIDA
ЩОДО БІБЛІОТЕЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ТА ПОЛІТИКИ В ЄВРОПІ**

Держави-члени повинні переконатися, що бібліотеки можуть виконувати функції, зазначені в Рекомендації CM/Rec(2023)3 і наступних вказівках.

**I. Свобода слова, вільний доступ до інформації
та демократична участь**

**1. Відкритий доступ до інформації
та розвиток демократичного суспільства**

I. Бібліотеки створюють на благо спільнот користувачів, щоб надавати людям відкритий доступ до інформації та ідей. Будучи незалежним місцем зустрічі та майданчиком для публічних дискусій і дебатів, вони сприяють розвитку демократичного суспільства й свободі вираження поглядів і думок.

II. Доступ до бібліотек має бути безкоштовним для всіх громадян незалежно від раси, національності, релігії, культури, політики, віку, фізичних або освітніх вад, статі чи сексуальної орієнтації.

III. Надбані бібліотеками колекції, незалежно від їх форми чи формату, від того, індивідуальні вони чи є частиною інших, повинні становити комплексне ядро основних інформаційних матеріалів, інструментів і послуг, що фінансуються з державних фондів і надаються безкоштовно громадськості та всім членам користувацької спільноти, незалежно від їх платоспроможності. Доступ до цих базових інформаційних матеріалів і бібліотечних послуг є фундаментальним правом, якщо прийняте законодавство спеціально не обмежує його, відповідно до основних конвенцій, декларацій і хартій, що захищають права людини та основні свободи.

IV. Бібліотечні пункти обслуговування мають забезпечувати найкращий рівень і якість інтелектуального та фізичного доступу до своїх матеріалів і ресурсів, боротися з перекручуванням інформації чи дезінформацією та задовольняти потреби людей з обмеженими можливостями.

V. Бібліотеки повинні надавати доступ до матеріалів, які не належать до їх колекцій, використовуючи національні та міжнародні служби міжбібліотечного абонементу та доставляння документів.

VI. Бібліотеки створено як інклюзивні установи; отже, вони мають бути «безпечними місцями» для всіх видів меншин, для яких мають бути розроблені спеціальні програми для боротьби, де це необхідно, з будь-якою практикою, спрямованою на дискримінацію за ознаками статі, гендерної ідентичності чи гендерного самовираження.

2. Принципи формування колекцій

I. Бібліотечні колекції повинні формуватися на основі незалежного професійного судження бібліотекарів без політичного, релігійного, комерційного чи іншого впливу. Якщо це доцільно, то слід проводити консультації з представницькими органами користувачів, громадськими групами чи іншими освітніми, культурними та інформаційними установами.

II. Бібліотеки повинні отримувати за купувати матеріали і надавати доступ до ресурсів на основі їх якості та відповідності потребам спільноти користувачів, беручи до уваги різноманітність спільноти, яку вони обслуговують, з погляду змісту, мови та формату наданих матеріалів.

III. Необхідно постійно переглядати та оновлювати політику розвитку колекцій, включно з тією, яка стосується цифрових колекцій, щоб відобразити мінливі потреби та можливості, а також слід установити критерії для вилучення документів, що перебувають у поганому стані, або застарілих. Розвиток колекцій повинен бути прозорим процесом, а політика, на якій він базується, – публічною.

IV. Групи меншин мають бути забезпечені матеріалами їх рідною мовою та такими, що стосуються їхньої культури. Крім того, відповідно до Хартії Європейського Союзу про основні права, бібліотечні колекції повинні представляти культури меншин та знайомити з ними широкий загал, де це необхідно.

V. Бібліотеки мають бути частиною місцевих, регіональних або національних систем, члени яких співпрацюють у питаннях придбання та використання колекцій, і встановлювати тісні робочі відносини з іншими культурними, освітніми та інформаційними установами.

3. Принципи доступу до цифрового контенту

I. Бібліотеки повинні:

– намагатися отримати електронний доступ для користувачів до інформаційних ресурсів відповідно до принципів, викладених у розділі 1;

– забезпечувати публічні точки доступу належним рівнем підтримки та керівництва, що уможливить незалежне використання цифрового контенту та інформації;

– спрямовано не дозволяти доступ до інтернет-матеріалів, які є незаконними в межах юрисдикції, там, де до них здійснюється доступ, і висвітлювати, наскільки це можливо, елементи перекручування інформації та дезінформації, маючи на увазі, що користувачі самі визначають, до якої інформації вони хочуть отримати доступ;

– сформулювати політику щодо використання інтернету, яка виражає цілі та методи, що використовуються для надання публічного доступу до

цифрового контенту та інформації, і забезпечити повну прозорість стосовно походження інформації та способів її виробництва, просування, поширення і цільового призначення;

– поважати права користувачів, у тому числі їх право на конфіденційність і приватність, відповідно до законодавчих актів щодо захисту персональних даних;

– постійно переглядати політику щодо публічних точок доступу та їх застосування на практиці, консультуючись із представницькими органами користувачів та організаціями громадянського суспільства;

– зберігати, захищати, збільшувати та розвивати історичні колекції, якщо це входить до їх повноважень, і активно популяризувати такі колекції серед широкого загалу.

4. Сприяння демократичній участі

I. Бібліотеки повинні:

– бути необхідною силою для підтримки і розвитку демократії, залучаючи громади та пропонуючи платформи для дискусій;

– заохочувати розмаїття джерел інформації та думок, щоби громадяни могли приймати обґрунтовані рішення на основі критичного мислення;

– брати активну участь в організації публічних дебатів на користь суспільства загалом;

– сприяти встановленню довіри шляхом розширення доступу до надійної інформації, наприклад, за допомогою використання систем рейтингу вебсайтів та їх оцінювання, а не фільтрації інформації, тим самим покращуючи відстежуваність інформації та автентифікацію впливових постачальників інформації;

– розробляти інклюзивні рішення, які передбачають підвищення обізнаності, медіаграмотності, широке залучення зацікавлених сторін та співпрацю з органами державної влади.

II. Бібліотеки в межах Порядку денного Організації Об'єднаних Націй у сфері сталого розвитку до 2030 року

5. Управління бібліотекою

I. Національні, регіональні та місцеві органи влади в державах-членах повинні застосовувати необхідні організаційні, економічні та моніторингові механізми для забезпечення бібліотечної діяльності і надання послуг. Бібліотеки мають бути залучені до національної культурної та освітньої політики, спрямованої на досягнення Цілей сталого розвитку, як це передбачено ООН та її еквівалентними програмами в європейському контексті.

- Національні, регіональні та місцеві органи влади держав-членів повинні:
- забезпечити необхідний правовий статус та професійні платформи для всіх типів бібліотек у межах національної політики, орієнтованої на досягнення Цілей сталого розвитку;
  - створити конкретні організаційні структури для всіх рівнів бібліотечного сектору – публічних, академічних, національних, шкільних або спеціалізованих бібліотек – з чітким поясненням їхньої ролі, обов'язків та відповідальності, а також обов'язкової присутності професійних бібліотекарів в управлінні на всіх відповідних організаційних рівнях;
  - заохочувати бібліотеки дотримуватися міжнародних стандартів і рекомендацій;
  - забезпечити прозорі адміністративні межі, що прояснюють відносини між бібліотеками та іншими державними і недержавними установами щодо надання матеріалів, які становлять інтерес для користувачів бібліотек, зокрема електронних книг та інших носіїв інформації культурно-освітнього та розважального характеру;
  - прагнути розвивати необхідну інфраструктуру для сприяння співпраці між бібліотеками, визнаючи їхні конкретні місії та завдання в ширшому контексті Цілей сталого розвитку;
  - враховувати, що надання культурних бібліотечних благ та послуг зменшує інформаційний розрив і часто має вирішальне значення для людей, які перебувають у несприятливому становищі внаслідок бідності, ізоляції чи соціальної ексклюзії.

6. Бібліотечне обслуговування та показники ефективності

I. Технічні стандарти та стандарти, що стосуються телекомунікацій, цифрових мереж і відповідного обладнання, слід застосовувати, наскільки це можливо, для сприяння національному та міжнародному обміну інформацією.

II. Бібліотечні служби повинні намагатися пропонувати керівні принципи для вимірювання показників якості, що стосуються різних типів бібліотек та їхніх місій відповідно до досягнення Цілей сталого розвитку.

III. Бібліотечні послуги для окремих груп користувачів повинні бути пріоритетними в нормативних актах і надаватися частково через послуги, регульовані загальним бібліотечним законодавством, частково – через спеціалізовані бібліотеки та частково – через централізовані служби.

IV. Слід проводити регулярні дослідження та оцінювання, щоб визначити, як бібліотеки виконують свої освітні та культурні місії, а також відповідають Цілям сталого розвитку.

V. Бібліотечні органи управління на національному рівні повинні розглядати розвиток бібліотечних послуг у межах національної та міжнародної інформаційної політики.

7. Фінансування бібліотек

I. Баланс між очікуваним рівнем обслуговування та наданням відповідних ресурсів має бути досягнутий незалежно від типу бібліотеки та рівня влади, яка нею керує.

II. Фінансування бібліотек переважно має бути відповідальністю органів державної влади. Бібліотечні послуги, частково фінансовані з інших джерел, не повинні заважати професійній доброчесності бібліотекарів або відбору бібліотечних матеріалів і не повинні підривати фундаментальні принципи вільного доступу та безоплатності деяких основних послуг.

III. Бібліотечні органи і бібліотеки мають розвивати організаційні структури та механізми нагляду і контролю, які забезпечать оптимальне використання державних коштів, витрачених на бібліотечні послуги, шляхом розробки інструментів належного вимірювання продуктивності та контролю якості для різних типів бібліотек, а також передбачити інструменти, що вимірюватимуть соціальну відповідальність бібліотек.

IV. Органи державної влади повинні відповідати за те, щоб фінансування бібліотек враховувало вплив нових технологій.

V. Бібліотеки є будівничими громад та провайдерами неформальної освіти, тому мають бути створені механізми для забезпечення координації з планами та стратегіями розвитку національних і місцевих громад, кожна з яких має свої обов'язки та функції.

8. Освіта та навчання

I. Бібліотечна освіта повинна бути відображена в національному законодавстві про бібліотеки та бібліотечну політику як обов'язкова умова надання бібліотечних послуг професійними бібліотекарями та іншим персоналом.

II. Необхідно передбачити достатні ресурси для забезпечення належного навчання персоналу та користувачів, щоб вони були спроможні застосовувати в бібліотеках новітні інструменти та послуги.

III. Керівництво бібліотек повинно заохочувати обмін бібліотечним персоналом шляхом розвитку європейських програм обміну.

III. Глобальні та локальні загрози та діяльність бібліотек

9. Бібліотеки як важливі служби під час надзвичайних ситуацій

I. Як і всі заклади культури та освіти, бібліотеки є вразливими організаціями, і їм важко реагувати на глобальні та локальні загрози. Криза Covid-19, як і інші можливі майбутні кризи, вимагає, щоб бібліотеки були стресостійкими установами. Потрібні плани на випадок надзвичайних ситуацій для того, щоб вони могли продовжувати свою роботу в небезпечний час або за несприятливих умов. Таким чином, національні, регіональні та

місцеві органи влади держав-членів у співпраці з керівниками бібліотек повинні:

- визнавати важливість бібліотечних послуг та їхню значимість для стабільності життя громад, які вони обслуговують;
- створити відповідні плани управління, які б містили аналіз можливих ризиків, як людського, так і природного походження, та передбачали впровадження постійних заходів, спрямованих на запобігання, зменшення та уникнення ризиків, з особливим акцентом на навчанні персоналу;
- підготувати точні плани на випадок надзвичайних ситуацій, щоб мати можливість продовжувати роботу бібліотеки за несприятливих умов;
- оцінити важливість бібліотечних послуг для громад, які постраждали від загроз локального та/або глобального характеру, щоб забезпечити швидку та ефективну відповідь на ці загрози та можливе їх уникнення;
- здійснювати аналіз документообігу визначати альтернативні шляхи взаємодії бібліотек з громадами, які вони обслуговують;
- надавати правильну і точну інформацію про глобальні / локальні загрози та поширювати цю інформацію серед населення;
- популяризувати концепцію бібліотеки як «безпечного місця», де є доступ до надійної інформації та адекватних каналів зв'язку;
- планувати альтернативні способи надання бібліотечних послуг, орієнтовані на новітні технології, дистанційне доставляння та нові моделі розповсюдження;
- періодично переглядати бюджети та знаходити альтернативні джерела доходу з метою підвищення готовності бібліотек до протистояння кризовим ситуаціям і зменшення ризиків;
- налагодити співпрацю з мережами, які зазвичай функціонують під час катастроф і кризових ситуацій, з установами, відповідальними за рятування та цивільний захист, а також з установами, відповідальними за збереження культурної спадщини, та міжнародними організаціями (наприклад, Blue Shield International), щоб ресурси і діяльність бібліотек можна було швидко адаптувати до несприятливих умов.

IV. Цифрова трансформація і сприяння стійкій, надійній та інклюзивній бібліотечній екосистемі

10. Бібліотеки як активні учасники книжкових та інформаційних ланцюгів

I. На передньому краї цифрової трансформації бібліотеки відіграють ключову роль у книжкових та інформаційних ланцюгах, як цифрових, так і друкованих. Запровадження наскрізних технологій та реалізація трансформаційних можливостей із використанням штучного інтелекту (ШІ)

й алгоритмічних систем можуть створити потенціал для посилення цієї ролі. У співпраці з керівниками бібліотек національні, регіональні та місцеві органи влади держав-членів повинні:

- підготувати бібліотечні плани, які дадуть змогу бібліотекам розширити свою практику від аналогової до цифрової та поєднати два формати для досягнення традиційних цілей бібліотек;

- досягати цілей дистанційного навчання спільно з навчальними закладами, використовуючи віртуальний вимір навчання та забезпечуючи молодь цифровими точками доступу;

- згідно з правилами конфіденційності та рекомендаціями, що регулюють використання алгоритмічних систем, здійснювати контроль за даними та метаданими, які впливають на роботу бібліотек, і повторно використовувати ці дані у процесах вироблення політики та прийняття рішень, зокрема, коли вони стосуються руху людей і ресурсів та результатів для бібліотек;

- забезпечити регулювання продуктів ШІ для захисту принципів конфіденційності та справедливості, включно з навчанням користувачів у бібліотеках;

- сприяти виконанню бібліотеками ролі форумів для обміну кращими практиками щодо етичного використання технологій ШІ в бібліотеках;

- дбати про те, щоб алгоритмічні системи, які застосовують у бібліотеках, не створювали диспропорцій або дискримінації та щоб вони відповідали законодавству, спрямованому на забезпечення дотримання основних прав;

- просувати бібліотечні продукти та послуги, спрямовані на усунення бар'єрів чи нерівності економічного, правового або технологічного характеру;

- заохочувати публічне повторне використання ресурсів і створювати можливості для інтеграції контенту та отримання відомостей відповідно до норм авторського права, сприяючи стабільності та різноманітності як у середньостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

11. Інформаційна та цифрова грамотність

I. Будучи громадськими центрами, створеними для заохочення соціального розвитку громад, які вони обслуговують, бібліотеки повинні мати у розпорядженні та використовувати програми і курси медіа та інформаційної грамотності. Тому вони мають:

- у повністю інтегрованій бібліотечній системі розглядати весь життєвий цикл документа та забезпечувати оптимальну циркуляцію його вмісту в межах національної та міжнародної інфраструктури, де всі бібліотеки беруть участь у виконанні своїх відмінних функцій шляхом упровадження стандартів, що сприяють взаємодії;

- заохочувати використання та сприяти впровадженню ефективних і спеціалізованих програм медіа, інформаційної та цифрової грамотності, щоб

дати можливість окремим особам і групам знати про свої права та вміти реалізовувати їх на практиці;

– надавати людям можливість захищати інформацію, до якої вони мають доступ, від будь яких спроб маніпулювати або використовувати їхнє мислення і дії за допомогою дезінформації та неправдивих відомостей;

– посилювати діяльність з розвитку інформаційної та цифрової грамотності для цільових категорій людей у тісному зв'язку із загальною політикою, спрямованою на подолання національного і місцевого цифрового розриву;

– у межах схем загальноосвітньої та професійної підготовки та в дусі інклюзивності навчати всі верстви населення, зокрема молодь, належної медіа та технологічної грамотності; це має бути внесено до інструкцій і навчальних програм на всіх рівнях освіти;

– впроваджувати практики, спрямовані на підвищення інформаційного самовизначення громадян, щоб вони усвідомлювали будь-які обмеження своїх зусиль стосовно вільного доступу до інформації та реалізації особистих прав;

– проводити дослідження з метою оцінювання рівня демократичної участі та використання прав особистості.

V. Авторське право та охорона бібліотечної спадщини

12. Авторське право та бібліотеки

I. Бібліотеки виконують закони про авторське право. Це розумно зберігає інтелектуальну власність авторів, не ставлячи під загрозу доступ користувачів бібліотеки до інформації. У будь-якому законі, що стосується авторського права та суміжних прав, бібліотеки мають бути визнані організаціями із суспільною функцією, які оплачуються державними коштами, а доступність та використання інформації, яку вони містять, мають бути всіляко підтримувані. Загалом, як режим винятків із авторського права для бібліотек, так і державна політика щодо обігу захищених авторським правом документів у бібліотеках повинні враховувати директиви Європейського Союзу, що регулюють авторське право, – і на фізичні, і на цифрові документи.

II. Бібліотеки, повністю усвідомлюючи власну участь у створенні цінності для суспільства, якому вони служать, і водночас для економіки культури, повинні мати можливість виконувати свою суспільну функцію незалежно від виду матеріалів, з якими вони працюють, – чи то друковані, аудіовізуальні, чи цифрові.

III. Політичні органи повинні забезпечувати правові та фінансові умови, які гарантують доступ до бібліотечних колекцій і рівний доступ усіх громадян до культури, інформації, освіти, досліджень, знань і дозвілля.

IV. Електронний абонемент так само важливий, як і видача друкованих документів для забезпечення різноманітності думок, літературної творчості

та рівного доступу до культурного контенту. Як і у випадку з друкованими книжками, органи державної влади повинні заохочувати всі зацікавлені сторони книжкового ринку до посилення розвитку електронного абонементу в бібліотеках, зокрема шляхом сприяння отриманню бібліотеками ліцензій на цифрові книги на розумних умовах, як тільки вони будуть опубліковані, забезпечуючи при цьому справедливу винагороду для авторів і видавців.

V. Таким чином, національні, регіональні та місцеві органи влади держав-членів повинні шукати ідеальну взаємодоповнюваність між повним виконанням бібліотеками місії надання доступу до інформації та ресурсів і захистом авторських прав.

13. Зобов'язання держави щодо бібліотек

I. Бібліотеки повинні мати особливий статус у державних заходах, спрямованих на заохочення розвитку культурного контенту та доступу до нього людей. У тісній співпраці з професійними організаціями і відповідними органами національні, регіональні та місцеві органи влади держав-членів повинні:

– покласти на бібліотеки конкретні зобов'язання щодо надання доступу до інформації, створеної органами державної влади та місцевого самоврядування держав-членів;

– переконатися, що бібліотекам, як неприбутковим установам, повністю дозволено:

✓ скористатися винятком з виключного права на відтворення чи оприлюднення твору або бази даних для повного відтворення та використання витягів законно доступних творів для цілей інтелектуального аналізу тексту і даних, відповідно до статті 4 Директиви (ЄС) 2019/790 Європейського Парламенту та Ради від 17 квітня 2019 р. про авторське право та суміжні права на Єдиному цифровому ринку;

✓ отримати вигоду від винятку з виключного права на відтворення чи оприлюднення твору або бази даних виключно з метою ілюстрації для навчання, відповідно до статті 5 Директиви (ЄС) 2019/790;

✓ робити копії будь-яких творів, які постійно зберігаються в їхніх колекціях, у будь-якому форматі чи на носії, виключно з метою схоронності таких творів, відповідно до статті 6 Директиви (ЄС) 2019/790;

✓ копіювати будь-які твори, видані з некомерційною метою, відповідно до статті 8 Директиви (ЄС) 2019/790;

✓ надавати публічний доступ до сирітських творів, що зберігаються в їхніх колекціях, і робити копії таких творів з метою оцифрування, відповідно до статті 6 Директиви 2012/28/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 про певне дозволене використання сирітських творів;

- сприяти контрольованій видачі у користування цифрових документів (controlled digital lending, CDL) як способу заохочення доступу громадян до інформації, дозволяючи бібліотекам надавати цифрові послуги користувачам за принципом «позичати як друковані видання», не перешкоджаючи при цьому іншим бібліотекам використовувати різні моделі електронного абонементу в інтересах як правовласників, так і бібліотек;
- дозволити базову видачу електронних книг за моделлю «один примірник, один користувач», не перешкоджаючи при цьому іншим бібліотекам використовувати різні моделі електронного абонементу в інтересах як правовласників, так і бібліотек;
- надавати доступ до інформації та культурного контенту через колективні договори, ліцензування й інші форми переговорів з видавцями і авторами за розумними цінами, якщо їх використовують з метою індивідуального розвитку;
- не допускати видавничої політики, спрямованої на обмеження доступу до інформації в бібліотеках, чи то у формі ембарго, чи прямого вето на бібліотечні закупівлі;
- взяти на себе зобов'язання щодо сприяння розвитку відкритої науки та здоровішої і ефективнішої дослідницької екосистеми, що матиме більший вплив на фінансування досліджень і передавання знань

14. Обов'язковий примірник

- I. Обов'язковий примірник є основним засобом створення колекцій національного культурного надбання. Його цілі мають полягати в наступному:
- національна колекція в друкованому та електронному вигляді повинна бути створена з метою збереження і розвитку національної культури та передавання її майбутнім поколінням;
  - доступ до збережених публікацій має бути надано на основі положень про винятки, розроблених відповідно до статті 6 Директиви (ЄС) 2019/790 Європейського Парламенту та Ради від 17 квітня 2019 року про авторське право та суміжні права на Єдиному цифровому ринку;
  - слід розробити нормативні акти, що зобов'язуватимуть видавців / виробників надавати друковані та цифрові копії для зберігання в національних депозитарних установах. Не слід відмовлятися від отримання додаткового примірника, навіть якщо він дублює обов'язковий. Мають бути охоплені всі категорії публікацій відповідно до профілю комплектування, який передбачає вибірковий підхід;
  - депозитарні установи повинні мати можливість надавати ефективні бібліографічні послуги з використанням повної національної бібліографії та під контролем відповідних керівних органів; у співпраці із зовнішніми

зацікавленими сторонами вони повинні мати змогу подавати офіційну статистику щодо національної видавничої продукції і забезпечувати відповідний доступ до депонованих публікацій, бажано через цифрові мережі, з метою підвищення ефективності роботи;

- зберігання друкованих і цифрових копій має відбуватися на прийнятному рівні відповідно до національних потреб. Через високу вартість програм збереження колекцій слід ретельно уникати дублювання у зберіганні звукових, аудіовізуальних, кіно- та електронних матеріалів;

- потрібно максимально заохочувати вебархівування, застосовуючи всі доступні технології;

- запровадження обов'язкового примірника для цифрових публікацій має бути підкріплене за допомогою кампаній, спрямованих на те, щоб роз'яснити виробникам важливість зберігання вебконтенту для захисту бібліотечної спадщини;

- невиконання положень про обов'язковий примірник має каратися фінансовими чи іншими заходами;

- слід і надалі аналізувати та заохочувати розвиток моделей співпраці між депозитарними установами;

- подальші дослідження мають бути спрямовані на вивчення правових, технічних та фінансових аспектів зберігання обов'язкового примірника електронних публікацій.

15. Транскордонне передавання писемної спадщини

I. Держави-члени повинні забезпечити:

- щоб матеріали писемної спадщини незалежно від того, чи є вони в бібліотеках, чи ні, було включено до визначення та/або переліку культурних цінностей, які охороняються відповідно до чинних міжнародних правил експортного контролю, згаданих у цій рекомендації та цих керівних принципах; у конкретному випадку, коли матеріали спадщини зберігаються у бібліотеках можна дозволяти лише тимчасове вивезення цих матеріалів;

- довідковими документами з питань розкрадання або незаконного вивезення мають бути: Конвенція ЮНЕСКО «Про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності», Конвенція ЮНІДРУА «Про викрадені або незаконно вивезені культурні цінності» та Конвенція Ради Європи «Про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями» (CETS No. 221);

- дотримання національних правил контролю за транскордонним переміщенням культурних цінностей відповідно до директив Європейської Ради та Парламенту (Регламент Ради, ЄС, № 3911/92 від 9 грудня 1992 року щодо експорту культурних цінностей і т. ін.);

– заохочення програм, спрямованих на надання інформації та доступу до писемної спадщини, переміщеної під час Другої світової війни, беручи до уваги існування великої кількості невирішених спірних питань.

Переклад Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого

III. АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ ТА КОНСУЛЬТАЦІЇ

Г. І. Ковальчук,

директорка Інституту книгознавства НБУВ,
докторка історичних наук, професорка

ПРО МЕТОДИКУ АТРИБУЦІЇ ТА ЕКСПЕРТИЗИ РІДКІСНИХ І ЦІННИХ ВИДАНЬ У БІБЛІОТЕКАХ

Наприкінці 2023 р. Видавничий дім «Академперіодика» опублікував колективну монографію «Атрибуція й експертиза книжкових пам'яток: з досвіду Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (400 с., іл.). Пошукові індекси:

ISBN 978-966-360-494-7,

<https://doi.org/10.15407/akadenperiodyka.494.400>,

УДК 7.072.5:09]:[001.32:002.2]:027.54(477.411)НБУВ.

Книга є своєрідним підсумком наукового дослідження означеної теми, і має, разом з тим, методичний характер. Це проявляється, насамперед, у структурі монографії, яка має такі складові:

Передмова: Атрибуція й експертиза книжкових пам'яток як актуальний напрям історико-книгознавчих досліджень;

Розділ 1. Експертиза книжкових пам'яток у бібліотеках: обґрунтування, проблеми, терміни;

Розділ 2. Атрибуція видавничих фальсифікатів і видань без вихідних даних;

Розділ 3. Атрибуція різних категорій пам'яток;

Розділ 4. Атрибуція видань з історичних колекцій;

Розділ 5. Текстологічна, історико-культурологічна і музикознавча атрибуція;

– додатки: джерела з атрибуції та експертизи книжкових, образотворчих та музичних пам'яток; словник основних термінів, які застосовуються під час експертизи рідкісних і цінних книг; тексти нормативних документів щодо експертизи культурної спадщини; іменний покажчик.

Як бачимо, тема розкрита всебічно, і крім представлення результатів науково-практичної діяльності співробітників Інституту книгознавства НБУВ, тут висвітлюються теоретичні аспекти проблеми, подана відповідна термінологія, рекомендовано бібліографію профільних публікацій, а також, для зручності, наведено повні тексти чинних документів щодо експертизи історико-культурної спадщини. Зокрема, тексти Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» 1999 р. (із змінами); Положення про Державний реєстр національного культурного надбання, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1992 р.;

Порядок проведення державної експертизи культурних цінностей, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2003 р.; Порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання, затверджений наказом Міністерства культури України 14 червня 2016 р., з додатками форм опису різних категорій пам'яток; Перелік державних установ, закладів культури, інших організацій, яким надається право проведення державної експертизи культурних цінностей, затверджений наказом Міністерства культури України 31 березня 2017 р.

Відповідно до вказаних нормативних документів у монографії детально розкрито суть експертизи книжкових та інших бібліотечних пам'яток, атрибуції як складової частини експертизи (встановлення автора, назви видання, місця й дати його виходу, обсягу, формату; особи власника бібліотечної книги) при історико-книгознавчих дослідженнях у бібліотеках. Отже, йдеться не про бібліотечне опрацювання сучасних видань, а саме про роботу з ретроспективними фондами, історичною книжковою чи іншою спадщиною, що є, безперечно, не у всіх бібліотеках. Експертиза давніх книжок, журналів, образотворчих тиражних видань, нот має встановити автентичність такої пам'ятки культури, правильність її бібліографічного опису, історико-культурну цінність, рідкісність, а також, при потребі, грошову вартість.

У книзі підкреслено, що експертиза рідкісних і цінних книг є однією з форм і, водночас, результатом дослідження цих артефактів національної та світової культури, матеріальних носіїв пам'яті людства. Виконання такої експертизи, як і встановлення їх грошової вартості – балансової для бухгалтерського обліку, чи оцінної для державної експертизи, страхової у випадку передавання книжок до інших установ (для виставок, реставрації тощо) – є складною справою, яка важко піддається формалізованому визначенню і дуже залежить від кваліфікації експерта, в даному випадку – бібліотекаря. Розкрито специфіку проведення так званої державної експертизи, призначеної визначити можливість дозволу вивезення книжкової пам'ятки за кордон. Таку експертизу можуть проводити кілька визначених Міністерством культури установ. Додамо, проведення експертизи цінності книжок на замовлення громадян є платною послугою в бібліотеках.

Варто нагадати, що у 2017 р. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського підготувала, затверджені Президією НАН України «Положення про книжкові пам'ятки, рідкісні та цінні фонди (колекції), що зберігаються в установах НАН України» та «Правила користування книжковими пам'ятками, рідкісними та цінними рукописними та книжковими фондами, що зберігаються в установах НАН України». Таким чином, ці документи регламентують відповідну діяльність для всіх бібліотек системи

Національної академії наук, що мають у своїх фондах рідкісні та цінні книги й колекції. В якості експертів у цій науковій, без перебільшення, діяльності виступають бібліотекарі, які мають досвід роботи з рідкісними та цінними книгами, відповідними фондами. Набута співробітниками Інституту книгознавства НБУВ практика проведення експертизи книжкових пам'яток дає підстави стверджувати, що така діяльність є способом актуалізації забутого книжкового спадку.

Спеціалісти НБУВ, вивчивши відповідну темі літературу і узагальнивши власний досвід, виокремили такі основні етапи експертизи книги: ідентифікація видання, а за необхідності – його атрибуція; дослідження історії видання та долі конкретного примірника. На підставі отриманих відомостей визначається цінність і рідкісність даної книги, а також її грошова вартість (залежно від мети експертизи, оскільки мета суттєво впливає на цю вартість). Підкреслена різниця в розумінні понять «цінність» та «вартість». Розкрито, в яких випадках потрібна експертиза цінності книжкових чи інших пам'яток у бібліотеках, і чи завжди це передбачає детальне дослідження, що завершується укладанням письмового експертного висновку, як у випадку проведення державної експертизи. Відповідь, на якій наголошують автори дослідження, – ні, інакше це давно вже було б закріплено в нормативних документах бібліотечної галузі. Натомість у книзі детально розписано всі аспекти державної експертизи. Втім, вказано й інші випадки проведення експертизи книг у бібліотеках, зокрема для Державного реєстру національного культурного надбання; за зверненням громадян (читачів) ідентифікувати й оцінити примірник з приватної бібліотеки; для встановлення збитків у разі викрадення книги з бібліотечних фондів установи чи актів вандалізму (вирізування, наприклад, гравюр з книги). Крім того, експертне оцінювання книг проводиться в разі купівлі, а реально, в сьогоденнішніх умовах – дарунку бібліотеці за давніх видань. Зрозуміло, що експертиза цінності відбувається під час роботи співробітників бібліотек з книжковими пам'ятками, особливо, якщо з'являються сумніви щодо правильності визначення вихідних відомостей книжок у каталогах. Проте бібліографічного опису недостатньо, потрібно враховувати не тільки історико-книгознавчу інформацію про видання, зокрема роль і значення виходу твору в певну епоху, значущість автора, вагомість змісту, художнє оформлення та поліграфічне виконання, тираж, тогочасну ціну, чи є це видання першим, прижиттєвим тощо, а також історико-бібліотечні характеристики примірника – автографи на ньому авторів, дарувальників, екслібриси, маргінальні записи читачів, додаткові вкладки чи вклейки, цінні оправи. Важливо звертати увагу на бібліотечні штампи та помітки бібліотекарів – чи це маркування історичних установ, які вже не існують, чи це примірник з бібліотеки, яка функціонує під дещо зміненою назвою.

Потрібно також пам'ятати, що експертиза може проводитися тільки *de visu*; ніякі фото, цифрові копії не можуть замінити в даному випадку оригінал, тактильні чи візуальні відчуття від нього. В книзі також підкреслено: якщо в певній бібліотеці існує лише один примірник певного видання, це зовсім не означає, що видання рідкісне. В складних випадках атрибуції потрібно шукати примірники для порівняння в інших установах, і тільки тоді, одержавши хоча б приблизну інформацію про кількість існуючих примірників певного видання, можна переконатися в його рідкості.

Головним предметом монографії є все-таки не повна експертиза книжкових пам'яток, а її основний складник – атрибуція. Багато уваги присвячено атрибуції видавничих підробок, які, як доведено в книзі, існували здавна. Розкрито термінологічні нюанси понять *контрафактні видання і видавничі фальсифікати, замасковані видання та «ряджені книги», псевдовидання і титульні видання, нелегальні й заборонені видання*. Наведено приклади *видавничих підробок* у давнину, їх виявлення, що інколи нагадує детективні розслідування, а також продемонстровано приклади сучасних підробок, їхні причини. Окремо розглянуто атрибуцію контрафактних кирилических видань або *передруків, міфічних стародруків, фрагментів і варіантів набору* видань другої половини XVI – першої половини XVIII ст., *методику атрибуції контрафактних видань і видань без вихідних даних* друкарень Бердичівського монастиря босих кармелітів і Луцького домініканського монастиря; атрибуцію кирилических стародруків без вихідних даних із друкарень Почаєва, Унева і Супрасля; атрибуцію видавничих фальсифікатів і мініатюрних видань із фонду відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства НБУВ (*західних підробок другої половини XX ст. ідеологічного змісту*).

Серед прикладів атрибуції інших категорій пам'яток у книзі представлено специфіку атрибуції *латиноширифтних стародруків*, причому як українських видань, надрукованих латинським шрифтом польською та латинською мовами, так і західноєвропейських видань, що продемонстровано на прикладі колекції етьєнів відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ, тобто видань відомої в світі французької фірми Етьєнів XVI ст.

На конкретних прикладах розкрито *методику атрибуції гравірованих портретів XVI–XVIII ст.* Маємо зазначити, що на початку 2024 р. Інститут книгознавства НБУВ спільно з Видавничим домом «Академперіодика» випустив вже другий том наукового ілюстрованого каталогу «Європейський гравірований портрет XVI–XIX ст. з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», де подано відомості щодо атрибуції автора портрета, зображеної особи, видання, публікації інших портретів даної особи, техніки виконання зображення, час виготовлення портрета тощо.

Досить незвичною для бібліотек є колекція грамофонних платівок НБУВ. Тривалий досвід роботи з колекцією сприяв виробленню методики атрибуції та опису цих раритетів – грамофонних платівок першого, акустичного періоду звукозапису, та розшифрування елементів етикетки.

Окремий блок у структурі монографії займає методика історико-книгознавчої експертизи та атрибуції приватних і монастирських книгозбірень XVII–XVIII ст., роль провенієнцій (власницьких знаків на примірнику) для атрибуції і наукового опису історичних книжкових колекцій і зібрань. Інститут книгознавства НБУВ останнім часом ґрунтовно вивчає давні бібліотечні зібрання, їх фрагменти, які переважно у 1920–1930-х рр. потрапили до фондів Всенародної бібліотеки України (нині НБУВ). Готуються два нові випуски довідника історичних колекцій НБУВ – давніх релігійних установ та організацій (вип. 2) та приватних бібліотек (вип. 3). Сподіваємось, ці довідники будуть корисними для колег з інших бібліотек системи НАН України, оскільки деякі зібрання свідомо чи випадково були колись розпорошені, а їхні фрагменти потрапили до фондів різних установ. Власницькі написи видатних осіб на давніх книгах часто мають окреме значення, тож такі написи є своєрідним джерелом для історії. Зокрема, в монографії розглянуто й наведено написи на книгах XVII – початку XX ст. із бібліотеки Софійського кафедрального собору.

Дещо незвичною для бібліотечних досліджень є також текстологічна та музикознавча атрибуція видань з фондів спеціалізованих відділів НБУВ – відділу стародруків та рідкісних видань і відділу музичних фондів. Прикладами таких специфічних досліджень стали атрибуція західно-європейських джерел у проповідях Антонія Радивиловського (що читали і якими книгами користувалися видатні вітчизняні діячі XVII ст.); встановлення авторства духовних музичних творів XVII–XVIII ст. українських композиторів у зібранні нотної бібліотеки хору Київської духовної академії; атрибуція «Реквієма» Вацлава Ржевуського, що стала результатом справжнього історико-мистецтвознавчого дослідження.

Представлене видання є ілюстрованим, що допомагає краще сприймати викладену інформацію. Приваблює також великий формат книги, широкі береги сторінок, на яких вільно дихається тексту; оформлені за зразком кращих стародруків кінцівки розділів у вигляді симетрично зменшуваних рядків останніх абзаців розділів; зручні та красиві колонцифри та колонтитули над текстом; якісний папір та тверда кольорова палітурка, стилізована під давню «форту», властиву багатьом стародрукам, що символізує вхід у книгу, наче вхід у палац, палац знань.

Автори та редактори видання сподіваються, що представлене зведене знання з атрибуції та експертизи книжкових та інших бібліотечних пам'яток

буде корисне спеціалістам і допоможе спільними зусиллями боронити нашу книжкову спадщину, особливо під час війни, популяризувати її через створення науково-достовірних каталогів. Додамо, що електронна копія книги представлена на сайтах НБУВ і Академперіодики, зокрема на порталі НБУВ за адресою: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004904>.

Білько Є. М.,
наукова співробітниця НБУВ

**ВИДАННЯ НАУКОВИХ УСТАНОВ НАН УКРАЇНИ
ЯК ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ФОНДІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО В УМОВАХ ВІЙНИ (2022–2023)**

Повномасштабна російська збройна агресія вплинула й на видавничу діяльність Національної академії наук України (далі НАН України). У звіті про діяльність НАН України у 2023 р. зазначається: «На порядку денному постали питання подальшої переорієнтації тематики наукових робіт для задоволення потреб оборони та безпеки, мобілізації ресурсів і пошуку нових можливостей забезпечення досліджень, адаптації до змінених умов життя та організації праці в умовах воєнного стану. За цих обставин Академія зберегла свою ефективність, продовжила активну діяльність і отримала чимало вагомих наукових результатів, її науковці створили значну кількість перспективних науково-технічних розробок, що мають важливе значення для модернізації країни та підвищення її обороноздатності» [3, с. 5].

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) в умовах воєнного стану особливу увагу приділяє питанням формування бібліотечних фондів актуальними документами, які мають значення для задоволення інформаційних потреб користувачів та популяризації наукових знань. Видання наукових установ НАН України є надзвичайно важливим джерелом у складі фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Крім НБУВ бібліотеки наукових установ НАН України комплектують фонди виданнями своїх установ та установ спорідненого профілю. Пріоритетні напрями діяльності бібліотек наукових установ Академії під час війни окреслені у статті науковців НБУВ Г. Солоїденко і Т. Кулаковської: «Бібліотеки наукових установ НАН України, працюючи на передових позиціях «інформаційного фронту», долучившись до заходів та ініціатив української бібліотечної спільноти, визначили пріоритети діяльності в умовах війни: збереження унікальних фондів та ресурсів, інформаційне забезпечення наукової діяльності академічних установ» [8, с. 262].

Повну картину друкованої наукової продукції установ НАН України дає каталог «Національна академія наук України. Анотований каталог книжкових видань», який готує Видавничий дім «Академперіодика» НАН України. До каталогу включено бібліографічні описи книжкових видань, випущених протягом 2023 р., – наукових монографій, неперіодичних збірників наукових праць, словникових, довідкових, енциклопедичних, науково-популярних.

Каталог уміщує бібліографічні описи 817 книжкових видань, супроводжені анотаціями мовою оригіналу. Електронна версія анотованого каталогу за 2023 р., як і попередніх каталогів 2004–2022 рр., представлена на вебресурсі Науково-видавничої ради НАН України: (<https://nvd-nanu.org.ua/category/books/>).

З метою інформування світової наукової спільноти про нові видання НАН України й підвищення їхньої доступності, фахівці ВД «Академперіодика» у 2022 р. створили спеціалізований англomовний ресурс наукових книг шляхом надання їм цифрових ідентифікаторів *doi* (<https://books-nasu.org.ua/>).

Дослідження, які проводить Відділ комплектування бібліотечних фондів НБУВ у рамках наукової теми «Теоретичні та прикладні аспекти організації діяльності бібліотечно-інформаційного комплексу в сучасних умовах», щодо повноти надходження академічних документів до фондів Бібліотеки і порівняльний аналіз з видавничою діяльністю в Україні дають змогу отримати реальну картину видавничої діяльності наукових установ НАН України, уможливають аналіз надходжень та виявлення прогалин у комплектуванні. Результати досліджень представлено у публікаціях співробітників Відділу, зокрема Є. Білько про стан надходження наукових видань установ НАН України упродовж 2020–2021 рр. Наголошується, що за цей період науковими установами було видано 1916 назв книжкових видань, з них 1216 назв передано до фондів НБУВ, що становить 63 % від загальної кількості документів. Найбільше видань було підготовлено з таких галузей знань: історія, економіка, біологія [1].

З метою визначення особливостей комплектування фондів НБУВ виданнями установ НАН України у 2022–2023 рр. також було проведено дослідження щодо надходжень за вищевказаними щорічними каталогами видань НАН України. Це дало змогу отримати дані про видавничу діяльність кожної наукової установи НАН України та виявити лакуни у фондах НБУВ [5, 6].

За результатами дослідження встановлено, що простежується негативна тенденція зменшення кількості установ НАН України (з 64 у 2021-му до 55 у 2022 р.), які надіслали до фондів НБУВ свої видання у обсягах понад 50 %. Упродовж цього періоду лише 22 академічні установи подали свої видання у повному обсязі (100 %). Зокрема, це: Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г. М. Доброва НАН України, Центр інноваційних медичних технологій НАН України, Інститут технічної механіки НАН України, Інститут геології і геохімії горючих копалин НАН України, Інститут теплоенергетичних технологій НАН України, Інститут хімії високомолекулярних сполук НАН України, Інститут фізіології імені О. О. Богомольця НАН України та ін.

Кількість установ, які взагалі не надіслали свої книжкові видання упродовж означеного періоду, зростає з 19 установ у 2021-му до 25 у 2022 р. Серед них:

Інститут програмних систем НАН України, Інститут фізики НАН України, Інститут теоретичної фізики імені М. М. Боголюбова НАН України, Інститут імпульсних процесів і технологій НАН України, Інститут газу НАН України та ін.

За даними щорічного Звіту про діяльність Національної академії наук України, кількість книжкових видань, виданих установами НАН України у 2022 р., становила 344 назви, що майже вдвічі менше порівняно з показниками 2021 р. [3, с. 470].

Про спад науково-видавничої діяльності НАН України у 2022–2023 рр. свідчить кількість представлених у анотованих каталогах книжкових видань: 868 назв у 2022 -му і 817 у 2023 р. Всього за означений період (2022–2023 рр.) вийшло друком 1685 назв видань [4, 5, 6]. Дані відображено у табл. 1.

Таблиця 1

**Основні показники видавничої діяльності наукових установ
НАН України та надходження наукових видань
до фондів НБУВ (2021–2023)**

Рік	Видано (назв)	Надійшло до НБУВ (назв)	Надійшло до НБУВ (%)	Кількість НУ НАН України
2021	1055	657	62 %	151
2022	868	501	61 %	134
2023	817	*	*	138

* Видання «Національна академія наук України. Анотований каталог книжкових видань. 2023» вийшло друком лише у серпні 2024 р., тому співробітники відділу комплектування бібліотечних фондів продовжують здійснювати аналіз даних і контроль за надходженням видань наукових установ НАН України до фондів НБУВ [6].

Надходження обов'язкового примірника (далі ОП) видань наукових установ НАН України до фондів НБУВ пов'язані також із загальним станом видавничої діяльності в Україні у 2021–2023 рр. За даними Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова» спостерігається зменшення кількісних показників випуску книжкових наукових видань: якщо у 2021 р. було видано 3955 назв наукових видань, то у 2023 р. – 2711 назв (сайт: www.ukrbook.net) (див. табл. 2).

Таблиця 2

Випуск книжкових видань в Україні у 2021–2023 рр.

	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Усього	21095	9691	15187
Наукові видання	3955	1782	2711

Також було проведено аналіз наукових видань установ НАН України у 2021–2022 рр. за тематичним складом. Найбільше наукових публікацій було видано з таких галузей знань, як історія, економіка, біологія, енергетика, книгознавство, бібліотекознавство, політологія, культурологія, екологія, інформатика, соціологія, технічні науки, матеріалознавство, юридичні науки тощо. Дані про надходження за основними галузями знань наведено у табл. 3.

Таблиця 3

Надходження ОП видань наукових установ НАН України за галузями знань до фондів НБУВ (2021–2022)

Галузь знань	2021 р.		2022 р.	
	Видано	Отримано	Видано	Отримано
Археологія	20	10	18	11
Біологія	71	43	66	36
Геологія	24	12	13	9
Екологія	16	5	20	16
Економіка	92	56	67	48
Енергетика	37	26	42	31
Інформатика	55	26	56	15
Історія	121	71	122	55
Історія науки	69	49	48	18
Книгознавство. Бібліотекознавство	37	34	33	25

Продовження таблиці 3

Культурологія	26	12	23	17
Матеріалознавство	36	20	30	13
Медичні науки	21	15	17	12
Мовознавство	46	30	28	15
Політологія	31	9	28	18
Соціологія	47	28	19	15
Технічні науки	44	23	37	15
Філософія	13	8	26	12
Юридичні науки	39	27	21	12

Праці фахівців НБУВ представлено у таких тематичних розділах анотованого каталогу книжкових видань НАН України: «Книгознавство. Бібліотекознавство», «Історія науки», «Культурологія» тощо. Це роботи, присвячені історії НАН України, видатним ученим, колективні монографії, що висвітлюють розвиток національних інформаційних ресурсів, бібліотекознавства, соціальних комунікацій, біографістики. Грунтовні праці, з дослідження культури, духовності українського народу тощо. Науковий доробок співробітників Бібліотеки зберігається в цифровому вигляді у Репозитарії НБУВ інформаційному ресурсі «eVerLib» (<http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib>). Відомості стосовно окремих видань НБУВ, які вийшли друком у цей період і мають значення для формування бібліотечних фондів наукових бібліотек представлено в аналітичних матеріалах Л. Пестрецової [7].

У зв'язку із продовженням російської збройної агресії науковці Академії значну увагу приділяють питанням національної безпеки. Особливого значення набувають наукові видання, які висвітлюють результати досліджень за перспективними напрямками науки і техніки. Так, у Звіті НАН України за 2023 р. представлено праці науковців Академії з широкого кола проблем безпеки, зокрема: моделювання загроз та протидії проникнення безпілотних літальних апаратів на об'єкти критичної інфраструктури; нових інформаційно-технічних методів забезпечення держбезпеки; засобів наведення ракет та систем підриву; питань зміцнення нацбезпеки у повоєнний період тощо [3, с. 469]. Про роботу НАН України під час воєнного стану йдеться у доповіді

академіка НАН України, першого віцепрезидента НАН України В. П. Горбуліна, виголошеній на засіданні Президії НАН України 23 серпня 2024 р.: «...основним пріоритетом Національної академії наук України стали наукові дослідження, спрямовані на зміцнення обороноздатності та безпеки держави» [2, с. 38].

В анотованому каталозі книжкових видань НАН України за 2023 р. з'явився новий розділ «Національна безпека і оборона», до якого увійшли 17 актуальних видань, орієнтованих на збереження державності України, зокрема: Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди (Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України); Політична безпека України: проблеми політичного і державного правління. Прогнозна оцінка, механізми забезпечення (Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України); Глобальні інформаційні, психологічні та гібридні війни: загрози та протидії (Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України); Числове моделювання з основ стрільби ракетами та управління вогнем комплексів малої дальності / В. Є. Кудряшов (Інститут радіофізики та електроніки ім. О. Я. Усикова НАН України); Моделі управління оборонними ресурсами / І. Л. Сініцин (Інститут програмних систем НАН України); Теоретичні аспекти забезпечення національної безпеки України у повоєнний період та інші актуальні видання (Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України); Якість життя населення України та перші наслідки війни / Л. М. Черененько, С. В. Полякова, В. С. Шишкін та ін. (Інститут демографії та проблем якості життя НАН України).

Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р. науково-видавнича діяльність установ НАН України внаслідок розширення міжнародної співпраці і завдяки пільгам, наданим закордонними видавцями вітчизняним науковцям, продовжує відновлюватись. За даними Звітів про діяльність Національної академії наук України, зростає кількість наукових праць вітчизняних вчених виданих за кордоном: у 2022 р. – 41 назва (16 %), у 2023 р. 49 назв (18 %) [3, с. 470]. Проте, слід наголосити, що значна кількість таких видань не надійшла до НБУВ.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського як провідний науково-інформаційний державний заклад, зважаючи на важливість оперативного інформування користувачів про нові надходження академічних видань, приділяє велику увагу питанням формування бібліотечних фондів актуальними документами. Для цього фахівці НБУВ наполегливо співпрацюють із співробітниками бібліотек, редакціями наукових установ, видавництвами та авторами. Отримані наукові видання першочергово опрацьовуються для розміщення в інформаційних ресурсах на сайті Бібліотеки.

Список використаних джерел

1. Білько Є. Стан надходження книжкових видань наукових установ НАН України до фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у період 2020–2022 рр. *Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України в 2022 році : інформ.-аналіт. огляд*. 2023. Вип. 28. С. 66–69.
2. Горбулін В. П. Про роботу НАН України в період воєнного стану (стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 23 серпня 2024 р.) *Вісник НАН України*. 2024. № 9. С. 38–42.
3. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2023 році. Київ : Академперіодика, 2024. 590 с.
4. Національна академія наук України. Анотований каталог книжкових видань. 2021 / упоряд. : М. В. Язвинська, Ю. В. Діденко. Київ : Академперіодика, 2022. 400 с.
5. Національна академія наук України. Анотований каталог книжкових видань. 2022 / упоряд. : М. В. Язвинська, А. І. Радченко. Київ : Академперіодика, 2023. 360 с.
6. Національна академія наук України. Анотований каталог книжкових видань. 2023 / упоряд. : М. В. Язвинська, Ю. В. Діденко. Київ : Академперіодика, 2024. 341 с.
7. Пестрецова Л. Наповнення контенту бібліографічного покажчика обмінного фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського власними науковими виданнями (2020–2022) *Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 3–5 жовт. 2023 р.). Київ: НБУВ, 2023. С. 135–138. – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004726>
8. Солоіденко Г. Збереження бібліотечного фонду – пріоритетний напрям діяльності бібліотек наукових установ НАН України в умовах воєнного часу / Г. Солоіденко, Т. Кулаковська. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 68. С. 261–273. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004848>

Смоляр І. Е.,
завідувачка відділу НБУВ

Туровська Л. О.,
наукова співробітниця НБУВ

ОРГАНІЗАЦІЯ БУКТРЕЙЛЕРА ЕЛЕКТРОННОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ВИСТАВКИ

(з досвіду відділу комплексного бібліотечного обслуговування НБУВ)

Сучасне проникнення відеокультури в усі сфери суспільства спричинило зміщення пріоритетів активної читацької аудиторії на користь аудіовізуальної інформації. Це позначилося на появі в світовому та українському медіапросторі принципово нового для бібліотечної справи електронного інформаційного продукту – **буктрейлера** як інноваційного засобу медіа промоції друкованих видань.

За визначенням Української бібліотечної енциклопедії, буктрейлер (англ. booktrailer, від book – книга та trailer – анонс, промо-відео) – це короткий відеоролик (зазвичай тривалістю до трьох хвилин), створений за мотивами певної книги для її рекламування серед відвідувачів книгарень, книготорговельних інтернет-магазинів, користувачів бібліотек, з метою заохочення до читання.

Вивчаючи сутність феномена «бібліотечний буктрейлер», Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського винайшла принципово нову сферу його застосування – у віртуальній бібліотечній виставковій діяльності з метою розкриття змісту статичних електронних бібліотечних виставок (ЕБВ) – в образній, динамічній аудіовізуальній формі.

На думку фахівців, буктрейлер електронної бібліотечної виставки (БЕБВ) є самостійним бібліотечним жанром, який виступає аудіовізуальною характеристикою (візиткою) ЕБВ, створює образний аудіо та відеоряд, покликаний передати її атмосферу та визначити наперед інформативну користь з приводу ознайомлення з нею.

Підготовчий етап організації буктрейлера типової бібліотечної електронної виставки передбачає:

– обрання конкретної, уже організованої ЕБВ;

Мотивація щодо вибору ЕБВ може бути різною:

- реклама нових надходжень до бібліотечного фонду;
- промоція найцікавіших книжкових новинок;
- просування тематичних добірок з універсальних галузей знань;
- створення промо-роликів на бібліотечному підґрунті до знаменних дат і подій тощо.

– підбір текстового матеріалу для БЕБВ;

Текстовий матеріал міститься:

- у заголовку БЕБВ;
- у вступному слові (преамбулі) до обраної ЕБВ;
- в анотаціях до книжкових видань;
- у прозових або віршованих цитатах, які перекликаються з тематикою обраної ЕБВ;
- у бібліографічних описах видань;
- у відомостях про шифри їх зберігання в бібліотечному фонді.

– підбір текстового матеріалу для БЕБВ;

Засоби художнього представлення становлять більшу частину буктрейлера типової ЕБВ. Вони виступають його майже головним концептуальним компонентом. Насамперед, це:

- електронні образи обкладинок видань;
- скановані фотографії;
- предметні та сюжетні ілюстрації;
- малюнки та інші статичні зображення за тематикою обраної ЕБВ.

– підбір аудіо-матеріалу (звукового ряду) до БЕБВ;

Палітра аудіо-ефектів вміщує:

- музику;
- пісні;
- звукові сигнали;
- дикторський текст;
- інтершум навколишнього середовища (за потреби) за тематикою обраної ЕБВ.

– підбір відео-матеріалу БЕБВ;

Палітра відео-ефектів вміщує:

- футажі (невеличкі відео файли);
- gif-анімації (анімовані малюнки);
- інші динамічні зображення за тематикою обраної ЕБВ.

Футажі – це фрагменти з тими чи іншими ефектами або анімацією, створені за допомогою спеціальних програм, які вставляються у буктрейлер для підвищення його видовищності. Їх можна використовувати на початку або наприкінці, а також для створення тла й переходів між частинами ролика. Анімовані малюнки та футажі у великій кількості представлені в Інтернеті.

– підбір дизайнерських та естетичних айдісторій для привернення читачької уваги до БЕБВ;

Серед популярних айдісторій:

- кольорова гама;
- гарнітура;
- кегель;
- накреслення (графіка);
- виділення жирним шрифтом ключових слів тощо.

– створення плану-сценарію БЕБВ;

Планом-сценарієм зазвичай слугує продуманий сюжет (з використанням усього спектру підбраного матеріалу) до майбутнього буктрейлера БЕБВ, викладений у текстовому вигляді.

– визначення довжини БЕБВ та тривалості його демонстрації;

3–5 хвилин – оптимальний час, щоб утримати читачьку увагу.

– обрання програмного забезпечення для організації БЕБВ.

Серед безлічі програм, які дають змогу поетапно організувати БЕБВ:

- стандартна програма для операційної системи Microsoft Windows – WindowsMovieMaker, яка здатна опрацьовувати відеофайли з цифрової відеокамери, створювати із зображень слайд-шоу, додавати до відео заготовки, титри, звук, вирізати необхідні фрагменти і склеювати їх, створюючи при цьому ефектні переходи;
- програма Microsoft Office *PowerPoint*, яка уможливорює широке застосування спец-ефектів та анімації;
- онлайн-редактори (Youtube editor, PopcornMaker, Magisto, Avimoto), перевага яких полягає в тому, що всі операції з обробки файлів виконуються на віддаленому сервері, тож потужність комп'ютера, на якому створюється БЕБВ, не має значення.

– обрання віртуальної платформи для розташування і демонстрації організованого БЕБВ.

БЕБВ можна розміщувати та демонструвати:

- на телебаченні;
- в Інтернеті;
- на форумах;
- блогах;
- сервісах відеохостингу;
- у популярних соціальних мережах.

Розглянемо покроковий механізм створення БЕБВ на прикладі електронної бібліотечної книжкової тематичної виставки «Україна: Етнокультурна мозаїка», яка була організована 2023 р. на базі документів універсального підсобного фонду відділу комплексного бібліотечного обслуговування НБУВ.

З певної кількості сервісів, призначених для створення буктрейлерів, ми обрали один з найпопулярніших – пакет Microsoft Office, який вміщує в себе редактор презентацій PowerPoint.

З багатьох версій цієї програми, які майже не вирізняються одна від одної за своїми функціями та зовнішнім виглядом, ми зупинилися на версії PowerPoint 2016, іконка якої виглядає так:

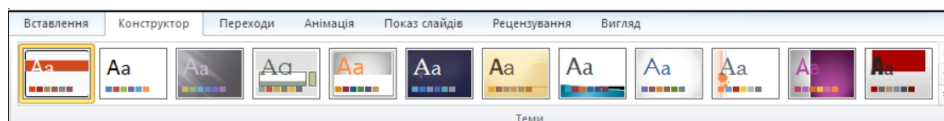

Запуск програми PowerPoint.

Програма PowerPoint запускається за допомогою ярлика на робочому столі монітора або меню «Пуск», розташованого в лівій нижній частині монітора. Після запуску програми переходимо на вкладку «порожня презентація».

Вибір дизайну буктрейлера.

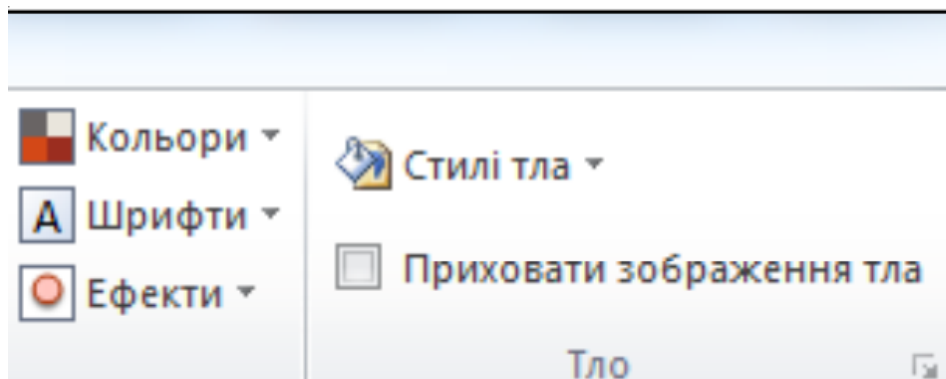
Для того, щоб обрати дизайн буктрейлера, переходимо на вкладку «дизайн», де можна побачити широкий спектр пропонованих дизайнів.

Обираємо один з доступних варіантів, в нашому прикладі, такий:

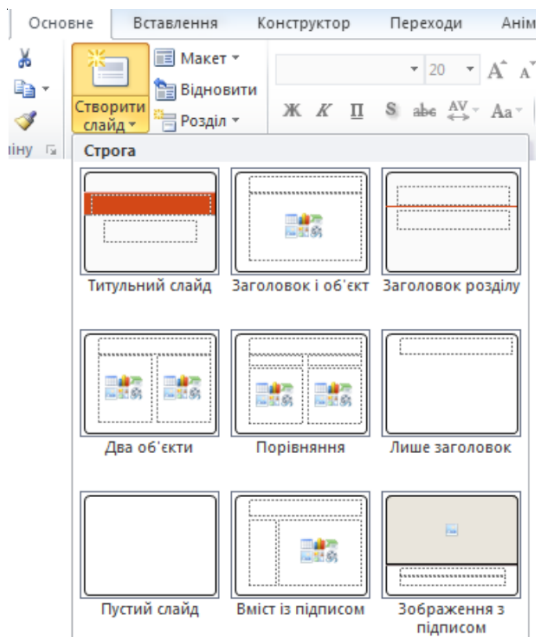
Праворуч від списку пропонованих дизайнів розташовані кнопки: «Кольори», «Шрифти», «Ефекти», «Стилі тла», за допомогою яких можна налаштувати обраний дизайн під певні конкретні вимоги: змінити колір і шрифт тексту, колір фону презентації, а також додати бажані ефекти.

Створення слайдів.

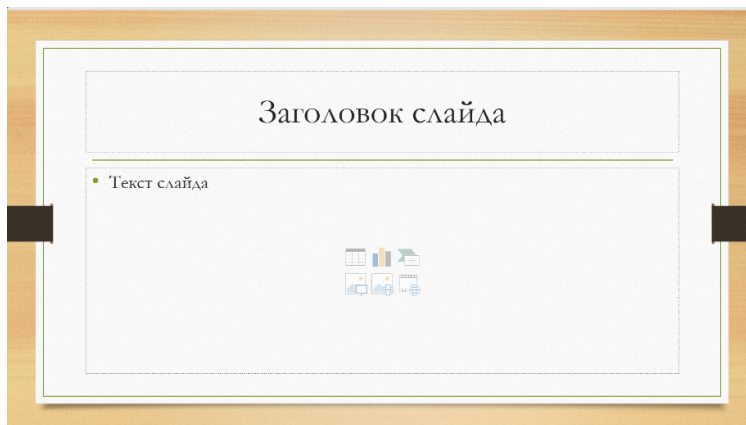
Після вибору дизайну переходимо на вкладку «Основне» і натискаємо на кнопку «Створити слайд». Натискаємо на стрілку вниз, під кнопкою «Створити слайд», так щоб відкрилося меню з широким вибором типів доступних слайдів, а саме:

- «Титульний слайд»;
- слайд «Заголовок і об'єкт»;
- слайд «Заголовок розділу»;
- слайд «Два об'єкти»;
- слайд «Порівняння»;
- слайд «Лише заголовок»;
- слайд «Пустий слайд»;
- слайд «Вміст з підписом»;
- слайд «Зображення з підписом».

Після вибору потрібного типу слайда, клацаємо по ньому мишкою.

В нашому прикладі обираємо слайд «Заголовок і об'єкт». У результаті з'явиться слайд із заголовком у його верхній частині і порожнім полем внизу.

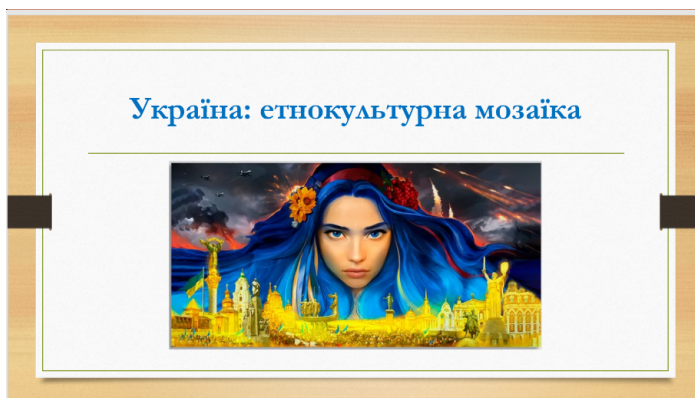

Заповнення полів створених слайдів.

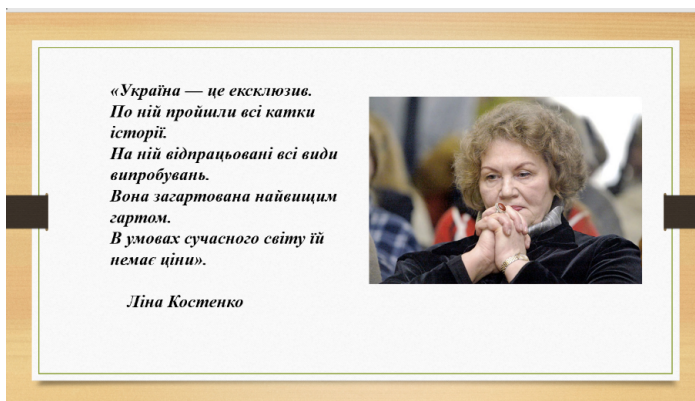
Після обрання слайда «Заголовок і об'єкт» заповнюємо його потрібною інформацією. Найперше змінюємо заголовок слайда. Для цього натискаємо мишкою по напису «Заголовок слайда» і вводимо свій текст. У нашому

прикладі вводимо назву буктрейлера електронної бібліотечної книжкової виставки: «Україна: етнокультурна мозаїка».

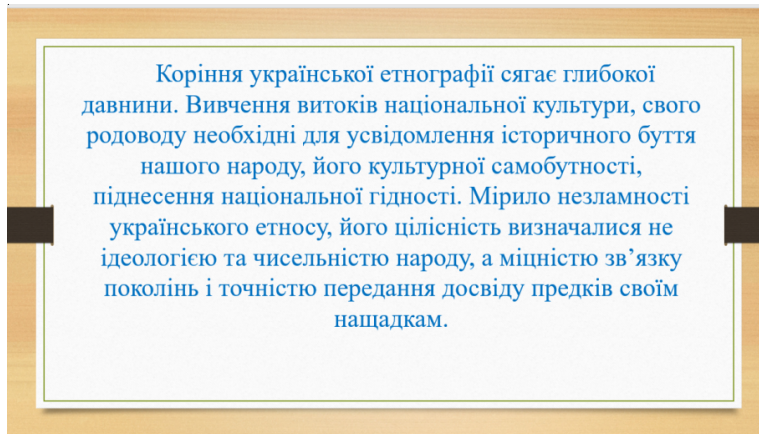
Після того, як заголовок введено, заповнюємо порожнє поле під заголовком. Якщо під заголовком повинен бути текст, то клацаємо по порожньому полю і вводимо потрібний текст. Якщо під заголовком має бути інша інформація, то використовуємо одну з шести кнопок, що розміщені посередині поля, а саме: «Таблиця», «Діаграма», «Рисунок SmartArt», «Фотографія», «Картинка з бібліотеки PowerPoint», «Відео». У нашому прикладі, в полі «Об'єкт» натискаємо кнопку «Фотографія» і завантажуюмо з вікна, що відкрилося, заздалегідь підготовлене зображення з комп'ютера:

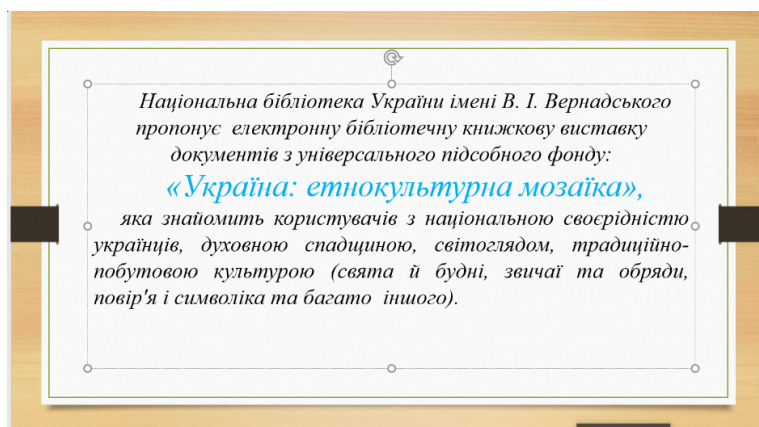
Для того, щоб додати наступний (другий) слайд, повертаємося на вкладку «Основна», знову натискаємо на кнопку «Створити слайд» і додаємо до буктрейлера ще один слайд «Заголовок і об'єкт». Слід зазначити, що поля «Заголовок» і «Об'єкт» є рухливими, тож можна переміщувати їх по тлі слайда, як завгодно. Заповнюємо ці поля залежно від потрібної інформації. У нашому прикладі, на другому слайді ми розмістили цитату видатної української письменниці Ліни Костенко та її світлину:

Для того, щоб додати наступний (третій) слайд, повертаємося на вкладку «Основна», натискаємо на кнопку «Створити слайд» і додаємо до буктрейлера ще один слайд. У нашому прикладі ми обрали слайд «Пустий слайд» та розмістили в його тлі одноманітну текстову інформацію – формулювання змісту буктрейлера електронної бібліотечної книжкової виставки «Україна: Етнокультурна мозаїка»:

Для того, щоб додати наступний (четвертий) слайд, повертаємося на вкладку «Основна», натискаємо на кнопку «Створити слайд» і додаємо до буктрейлера ще один «Пустий слайд», у тлі якого, в нашому прикладі, ми розмістили запрошення від імені Національної бібліотеки України

Для того, щоб додати наступний (п'ятий) слайд, повертаємося на вкладку «Основна», натискаємо на кнопку «Створити слайд» і додаємо до буктрейлера ще один слайд: «Заголовок і об'єкт». У нашому прикладі, на п'ятому слайді в полі «Заголовок» розміщуємо:

- бібліографічний опис книги, що презентується;
- анотацію книги, що презентується;
- шифр зберігання книги в НБУВ;
- шифр зберігання книги в універсальному підсобному фонді.

В полі «Об'єкт» натискаємо на кнопку «фотографія» і завантажуюмо з вікна, що відкрилося, заздалегідь підготовлене зображення з комп'ютера. В нашому прикладі – це обкладинка однієї з книг, що презентується.

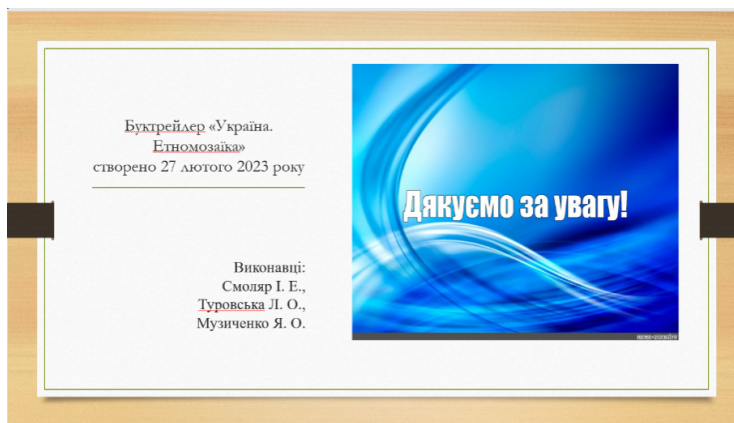

У вищезазначений спосіб формуємо стільки слайдів з електронними образами документів з електронної бібліотечної книжкової виставки, скільки було обрано за планом-сценарієм створення буктрейлера. В нашому прикладі це ще чотири слайди:

На останньому слайді, який має вигляд «Заголовок і об'єкт», в поле «Заголовок» вводимо вручну титри буктрейлера: дату його створення та відомості про його виконавців. За умови використання сторонніх матеріалів у буктрейлері, у титрах належить вказати ресурси, звідки був запозичений матеріал, авторів і правовласників.

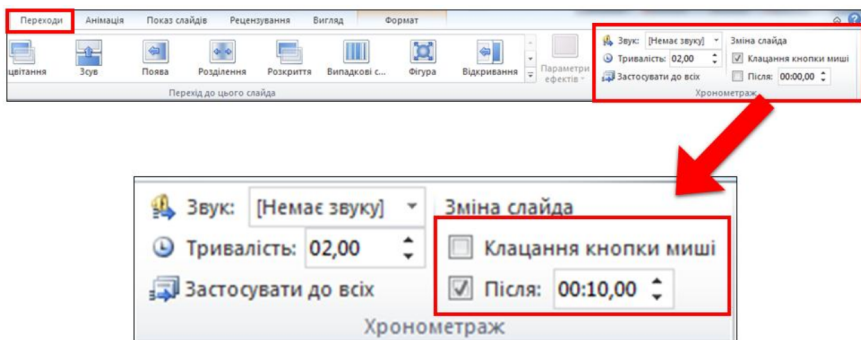
У полі «Об'єкт» натискаємо на кнопку «Фотографія» та завантажуємо з вікна, що відкрилося, заздалегідь підготовлене зображення з комп'ютера. В нашому прикладі це картинка: «Дякуємо за увагу».

Налаштування часу показу кожного окремого слайда буктрейлера.

Для встановлення часу показу кожного окремого слайда буктрейлера:

- відкриваємо вкладку «Переходи»;
- в опції «Хронометраж» налаштовуємо час показу кожного окремого слайду, зважаючи на те, що тривалість усього буктрейлера не повинна перевищувати трьох хвилин.

Додавання аудіо-матеріалу до буктрейлера.

Щоб записувати й відтворювати звуки, комп'ютер має бути обладнаний звуковою платою, мікрофоном і динаміками.

Аудіо-матеріал до буктрейлера додається таким чином:

– входимо у вкладку «Вставлення», у самому кінці якої, в шапці, праворуч, зверху, знаходимо кнопку «Звук».

– при натиску на кнопку «Звук», відкривається два варіанти: голосового запису аудіо або завантаження аудіо-файлу з комп'ютеру. В нашому прикладі обираємо другий варіант та завантажуюємо з комп'ютера потрібний аудіо-файл.

– після завантаження аудіо-файлу, на обраному слайді з'являється іконка у вигляді динаміка з міні-плеєром для прослуховування аудіо.

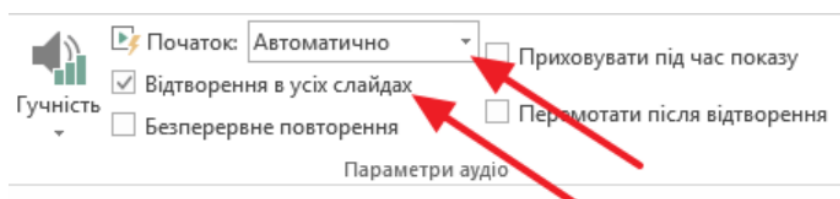
Якщо за планом-сценарієм аудіо має звучати під час демонстрації усіх слайдів буктрейлера, його потрібно додавати на перший слайд.

У нашому випадку ми додали аудіо на перший слайд. Це – фрагмент пісні «Я – Україна» у виконанні Анастасії Каменських (слова: Олексій Потапенко, музика: Олексій Потапенко, Анастасія Каменських).

При виборі завантаженого аудіо-файлу, зверху, в «шапці, з'являються дві нові вкладки: «Формат» і «Відтворення», об'єднані в групу: «Робота зі звуком». Вкладка «Формат» дає змогу змінювати візуальний стиль зображення динаміка.

Для того щоб аудіо-файл відтворювався автоматично, з самого початку демонстрації буктрейлера, на вкладці «Відтворення» обираємо варіант «Автоматично» і встановлюємо позначку навпроти функції «Відтворення» на всіх слайдах. На вкладці «Відтворення» можна включити безперервне відтворення аудіо-файлу, в цьому випадку музика звучатиме по колу до самого кінця перегляду. На вкладці «Відтворення» також є функція «Приховувати під час показу»; при її включенні іконка динаміка і плеєр ховатимуться при перегляді буктрейлера.

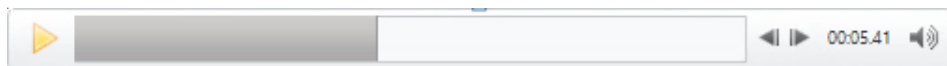

Якщо аудіо-файл треба обрізати (в нашому прикладі, від всієї пісні був потрібний лише один куплет), здійснюємо редагування звуку. Для цього на вкладці «Відтворення» натискаємо на кнопку «Монтаж звуку» та вирізаємо з аудіо-файлу зайві частини. Тут також можна прописати інтервали часу, якщо треба знизити або підвищити гучність аудіо-файлу.

Додавання відео-матеріалу до буктрейлера.

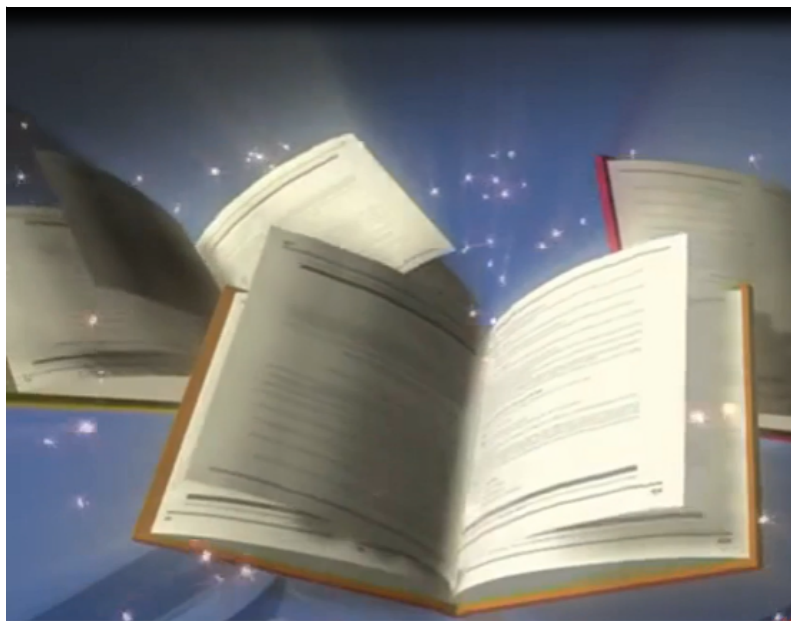
Відео-матеріал до буктрейлера додається таким чином:

- відкриваємо окремий слайд для розміщення відео-файлу;
- у вкладці «Вставлення» натискаємо на стрілку під опцією «Відео»;
- обираємо варіант «Відео з файлу» та завантажуюмо з комп'ютера потрібний відео-файл, який одразу з'являється на обраному слайді;
- після завантаження відео-файлу, на обраному слайді з'являється панель інструментів з кнопками відтворення/призупинення відео-файлу, прокручування вперед і назад, таймером і регулятором гучності.

Для того щоб відео-файл відтворювався автоматично, на вкладці «Відтворення» обираємо варіант «Автоматично» і встановлюємо позначку навпроти функції «Відтворення» на обраному слайді.

У нашому прикладі ми розмістили на окремому слайді фугаж із зображенням книги зі сторінками, які перегортаються.

У такий спосіб можна додати до буктрейлера будь-який відеоролік.

Попередній перегляд буктрейлера.

Для того щоб переглянути створений буктрейлер, потрібно перейти на вкладку «Показ слайдів» і натиснути на кнопку «З початку». Після цього буктрейлер відкриється на весь екран, і можна буде побачити, як він виглядає в закінченому вигляді.

На вкладці «Показ слайдів» можна натиснути на кнопку «З поточного слайда». У цьому випадку відтворення буктрейлера розпочнеться не з початку, а з того слайда, на якому ви зупинилися при роботі з ним.

Під час перегляду буктрейлера є можливість внесення виправлень його змісту, якщо це потрібно.

Збереження буктрейлера та його експертна оцінка.

Для того, щоб зберегти створений буктрейлер для наступного перегляду: відкриваємо меню «Файл» і обраємо пункт «Зберегти як», у вікні «збереження документа», що відкрилося, вказуємо назву буктрейлера та обраємо тип файлу: «Відео-файли Windows Media».

В результаті отримуємо відеозапис створеного буктрейлера, який можна переглядати за допомогою будь-якого відео-програвача.

Після створення буктрейлера варто продемонструвати його фаховій експертній групі, щоб переконатися, що ідея відеоролику є зрозумілою і справляє вплив на глядачів.

Опубліковані БЕБКВ:

* набувають форми власного бібліотечного мультимедійного інформаційного продукту;

* мають необмежений термін експонування, доступу, дистанційного перегляду у мережі Інтернет, оновлення та доповнення;

* передбачають бібліотечні маркетингові дослідження з вивчення їх впливу на потенційного користувача, ефективності їх читацького використання та зміни процесу читання з появою БЕБВ у науковому, освітньому і соціокультурному просторі загалом. Сукупність опублікованих БЕБВ утворює їх архів та набуває статусу міні-сайту.

З погляду на те, що згадування у бібліотекознавчих дослідженнях про організацію буктрейлера електронної бібліотечної виставки взагалі відсутнє. ми визначаємо розроблену нами методику організації БЕБВ як ноу-хау у вітчизняній бібліотечної галузі, зокрема при оптимізації теорії та практики дистанційного бібліотечно-інформаційного обслуговування.

Іваненко С. В.,

завідувачка науково-технічної бібліотеки

Інституту електрозварювання імені Є. О. Патона НАН України

ВІД МУЛЬТИМЕДІЙНОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ КНИГИ ДО БУКТРЕЙЛЕРА НАУКОВОГО ВИДАННЯ

В умовах цифровізації суспільства посилюється роль інформаційно-комунікаційної складової діяльності наукових бібліотек. Перед академічними книгозбірнями відкриваються широкі можливості використання мультимедійних ресурсів для популяризації своїх фондів. Відтак, гостро постає питання розроблення методики створення мультимедійної презентації книги (далі – МПК) як сучасного інструменту взаємодії «наукова бібліотека – користувач-науковець».

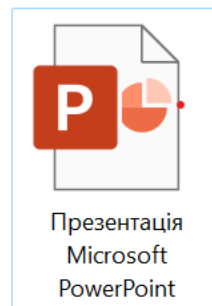
Мультимедійна презентація книги – це сукупність слайдів рекламного характеру, що розкривають зміст видання з одночасним використанням тексту, звуку, зображень та відео. Це засіб сучасної форми візуалізації бібліотечного контенту.

Підготовка МПК не потребує додаткових матеріальних витрат з боку бібліотечної установи і може бути виконана на базовій офісній техніці або з використанням персональних мобільних пристроїв (ноутбук, планшет, мобільний телефон).

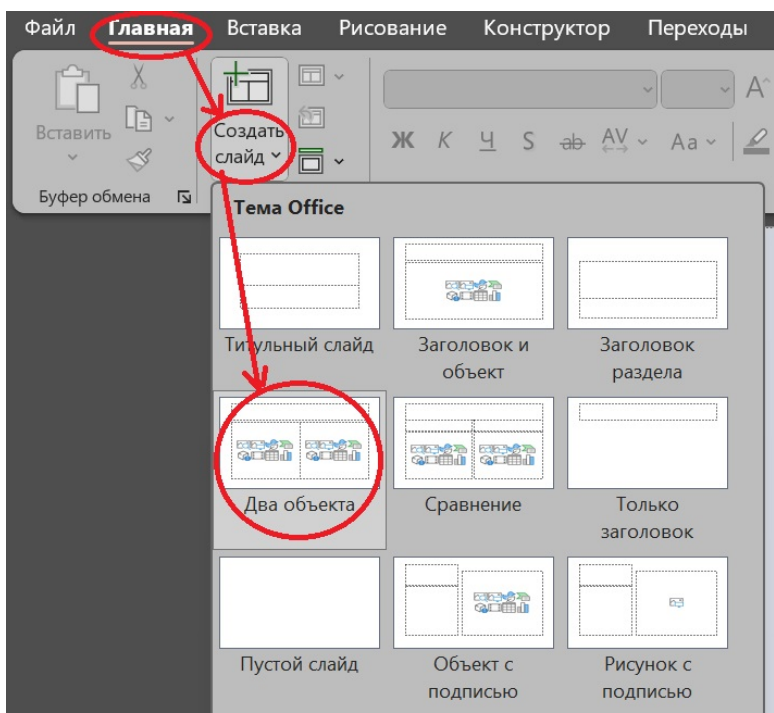
Поетапно створити МПК можна таким чином:

1. Першочергово, для організації МПК потрібно створити файл презентації, відкрити його та підготувати створений файл до його наповнення. Найпростішим програмним забезпеченням є офісна програма Microsoft PowerPoint на персональному комп'ютері (далі – ПК).

1.1. У робочій зоні ПК правою клавішею миші необхідно натиснути «Створити» → «Презентація Microsoft PowerPoint».

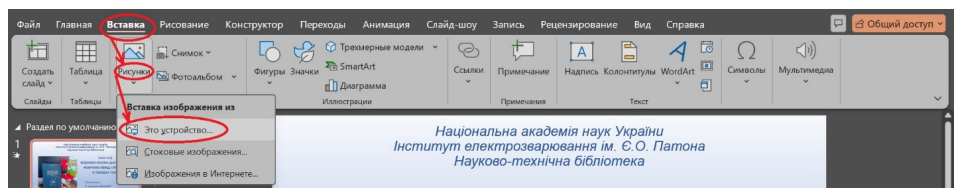

1.2. Відкрити файл подвійним натисненням лівої клавіші миші. Створити слайд презентації, обравши на панелі інструментів «Головна» → «Створити слайд» → обрати потрібний тип слайда.

1.3. Підготувати заздалегідь зроблені і збережені на комп'ютері чи іншому девайсі необхідні для презентації зображення: скан-копії, фотографії, ілюстрації із відкритих джерел, зображення палітурки чи обкладинки видання, фото автора/авторів видання, інші зображення із книги (у т. ч. рисунки, графіки, фотокартки) тощо.

1.4. Додати на слайд зображення у PowerPoint, покроково обравши вкладки на верхній панелі інструментів «Вставка» → «Малюнки» → «Цей пристрій» → обрати потрібне зображення → «Вставити».

1.5. Додати на слайд текст: поставити курсор миші в область тексту на слайді, за допомогою комп'ютерної клавіатури написати необхідний текст. Заголовок слайда оформити подібним чином.

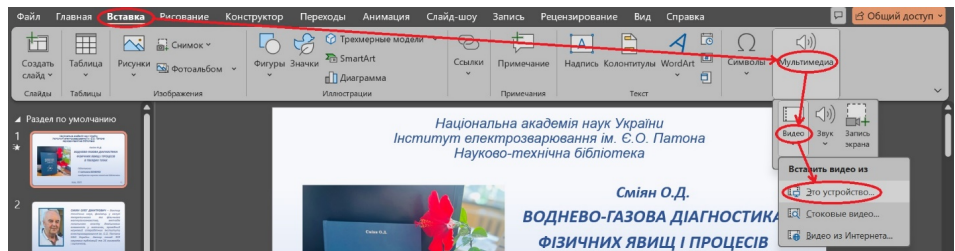
Заголовок слайда

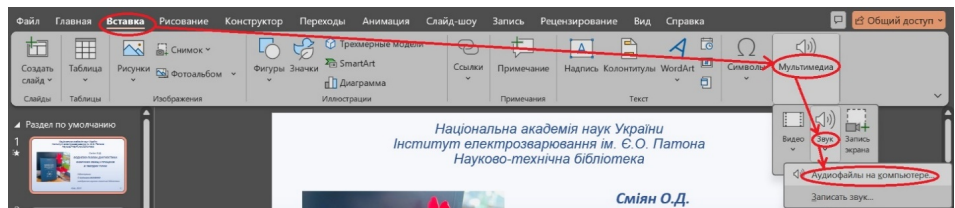
• Текст слайда

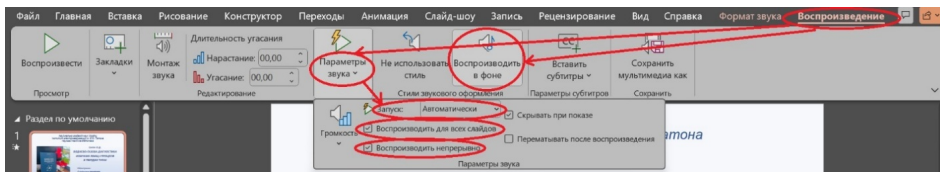
1.6. За потребою додати анімацію та відео до МПК через «Вставка» → «Мультимедія» → «Відео» → вставити заздалегідь збережене відео через кнопку «Цей пристрій», або ж через «Відео із Інтернету», якщо відео-файл досі не завантажений на комп'ютер.

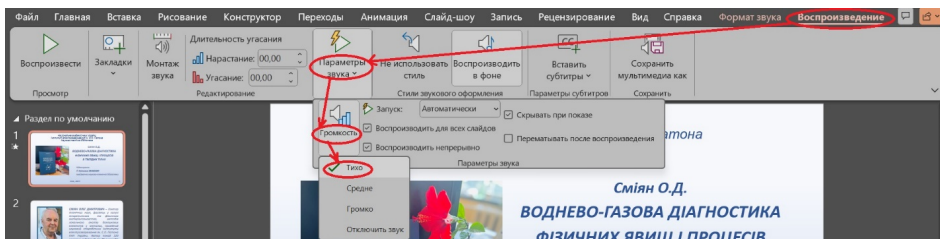
1.7. Для відображення музичного супроводу презентації у PowerPoint у фоновому режимі потрібно активувати завчасно збережений на ПК потрібний музичний твір через меню «Вставка», вкладка «Мультимедія», кнопка «Звук», натиснути «Аудіофайли на комп'ютері».

1.8. Для встановлення параметрів звуку у вкладці «Відтворення» потрібно активувати потрібні кнопки («Запуск» → «Автоматично», «Відтворювати безперервно» та «Відтворювати для всіх слайдів»).

Відрегулювати гучність звуку, наприклад, встановити режим «тихо».

2. Створити саму презентацію з умовною **структурою МПК**, використовуючи вищенаведені способи відображення ілюстрацій (1.4), тексту (1.5), відео (1.6) та аудіо (1.7):

▪ **Титульна сторінка:**

- афіліація автора МПК;
- назва МПК;
- зображення презентованого видання;
- відомості про автора МПК;
- дата.

▪ **Вступна частина:**

- відомості про автора/авторів книги;
- передісторія чи особливості написання книги (при потребі);
- палітурка/обладинка видання;
- бібліографічний опис видання із короткою анотацією.

▪ **Основна частина:**

- слайди, що розкривають зміст видання.

▪ **Заключна частина:**

- покликання на використані в МПК матеріали;
- інформація про бібліотеку.

2.1. Титульна сторінка МПК повинна відображати афіліацію (бібліотеку наукової установи) автора МПК; заголовок МПК, що відображає зміст книги (він може збігатися з назвою презентованого видання); зображення (можна використати неформальне фото презентованого видання); відомості про автора МПК (прізвище бібліотекаря, котрий створив презентацію із зазначенням посади); дату (достатньо зазначити зазначення рік створення МПК або рік і місто, де розташована установа).

Національна академія наук України
Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона
Науково-технічна бібліотека

Сміян О.Д.
**ВОДНЕВО-ГАЗОВА ДІАГНОСТИКА
ФІЗИЧНИХ ЯВИЩ І ПРОЦЕСІВ
В ТВЕРДИХ ТІЛАХ**

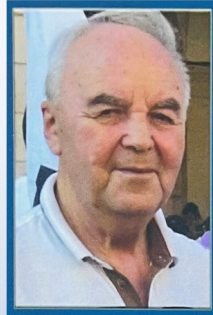
Підготувала:

© **Світлана ІВАНЕНКО**

завідувачка науково-технічної бібліотеки

Київ, 2024

2.2. Вступна частина МПК може містити відомості про автора, його стислу біографію чи влучну цитату. Відомості про автора доцільно проілюструвати його портретом.

СМІЯН ОЛЕГ ДМИТРОВИЧ – доктор технічних наук, фахівець у галузі теоретичного та фізичного матеріалознавства, методів локального аналізу домішкових елементів у металах, провідний науковий співробітник Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України. Автор понад 320 наукових публікацій та 26 винаходів і патентів.

При наявності потенційно цікавої для читача інформації про передісторію чи особливості написання презентованої книги її варто розмістити у цій частині МПК. Зазвичай така інформація наявна у вступному слові до книги, у слові від автора чи розділі подяки за сприяння у написанні книги.

Палітурку чи обкладинку видання можна зісканувати чи сфотографувати на мобільний телефон. У разі використання зображень із сайтів видавництва, редакцій, книжкових магазинів чи інших відкритих джерел важливо зазначити авторство цієї інформації або надати посилання на перше джерело. Мультимедійна презентація наукової книги має містити бібліографічний опис видання із його короткою анотацією.

Сміян О.Д. Воднево-газова діагностика фізичних явищ і процесів в твердих тілах. – Київ: АВІФЗ, 2023. – 440 с.: іл.

4394112

* В якості зображення використане фото палітурки видання.

Подані у монографії дослідження стосуються сучасного матеріалознавства та фізики твердого тіла.

Застосований автором підхід дозволив виявити нові фізичні ефекти і квантові властивості розчиненого в металі водню різної зарядності та використати їх для визначення причин та механізмів пошкодження ряду промислових та транспортних об'єктів.

Фахівці науково-технічної бібліотеки Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона Національної академії наук України (далі – НТБ ІЕЗ) під зображенням палітурки вказують шифр зберігання видання у фонді, що є базовою інформацією у процесі обслуговування користувачів-науковців.

2.3. Згенерувати основну частину МПК, послідовно описуючи розділи книги.

Центр електронно-променевої технології Навчально-наукового інституту матеріалознавства та зварювання імені Є.О. Патона в НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

Перший розділ «Воднево-газова діагностика металів та інструменти для її реалізації» розкриває тему з точки зору локального аналізу хімічних елементів, високовольтної електронно-іонної емісії та її використання. Описані характеристики методів аналізу металів, механізми процесів в твердих тілах, інструменти для їх діагностики.

* <http://imz.kpi.ua/uk/9-tsentr-elektronno-promenevikh-tehnologij.html>

2.4. Заключна частина МПК може містити покликання на використані у МПК матеріали та деяку інформацію про бібліотеку.

Важливо відмітити, що Закон України «Про авторське право і суміжні права» та ціла низка нормативів у сфері захисту прав інтелектуальної власності, зобов'язують бібліотекарів робити посилання на всі використані у МПК твори. Тому, можна зробити виноску в нижній частині слайда, в якому використано ці матеріали, або створити окремий слайд із переліком покликань на джерела.

Використані у презентації матеріали:

- Сайт Центру електронно-променевиx технологій - <http://imz.kpi.ua/uk/9-tsentr-elektronno-promenevikh-tekhnologij.html>
- Сайт Національної академії наук України – <https://www.nas.gov.ua/UA/PersonalSite/Pages/default.aspx?PersonID=0000018657>
- Сайт Видавничого дому «Патон» – <https://patonpublishinghouse.com/ukr/books>

Бібліотечні працівники науково-технічної бібліотеки Інституту електрозварювання імені С. О. Патона в якості інформації про бібліотеку використовують такі дані: поштову адресу установи, режим роботи читальної зали, QR-коди з покликаннями на сторінки бібліотеки на сайті Інституту та у соціальній мережі. Не завжди застосування всіх елементів є доцільним у заключній частині МПК, іноді достатньо одного, або поєднання декількох із них для популяризації власне бібліотеки чи установи загалом.

НАШІ КОНТАКТИ:

*м. Київ, вул. Казимира Малевича, 11
корпус № 4, 2-й поверх, приміщення бібліотеки*

Телефон: +38 (044) 205-26-25

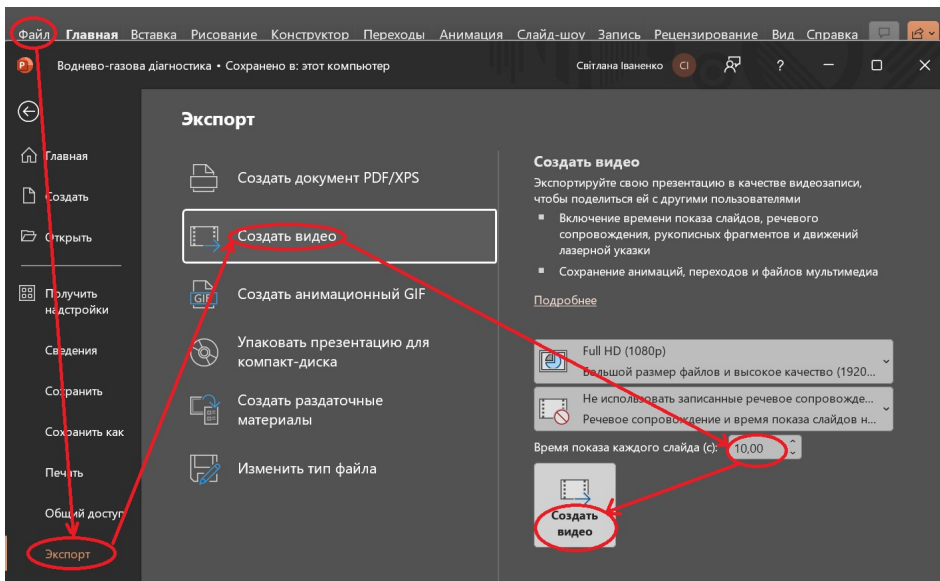
E-mail: library_paton@ukr.net

09:00 – 17:00 (понеділок – п'ятниця)

Деякі дані доцільно розмішувати не на одному слайді, а розподіляти їх по кількох, щоб уникнути інформаційного перевантаження.

3. Зберігаємо у програмі PowerPoint МПК файл у форматі pptx, тобто слайд-шоу у форматі демонстрації. Щоб перейти від МПК у PowerPoint до буктрейлера видання, тобто мультимедійного відео-файлу, потрібно у PowerPoint зберегти презентацію як «Файл» → «Експорт» → «Створити відео» → «Створити відео», встановивши тривалість відображення слайдів на екрані, та зберегти. Отримуємо тип файлу MPEG-4 для демонстрації. Цей файл можна завантажувати і переглядати з мобільних пристроїв.

МПК є окреим інформаційним продуктом, а отже – об'єктом права інтелектуальної власності. Зміст слайдів бібліотекар визначає самостійно, але крім неформального підходу до створення МПК важливо не втратити інформаційної і наукової складової. Сукупність МПК, сформованих в архіві, слугують сучасним засобом розкриття фондів книгозбірні, джерелом важливої бібліотеко- і книгознавчої інформації.

Отже, створення МПК – це нетиповий креативний процес, який вимагає від бібліотекаря творчого підходу і мінімальних цифрових компетентностей. Запропоновану методику створення МПК можна застосовувати у діяльності академічної бібліотеки. Таким чином бібліотека наповнює якісним науковим контентом свої сторінки: на сайті наукової установи, у соціальних мережах, групах у месенджерах. Використання у роботі МПК сприяє підвищенню позитивного іміджу бібліотеки та наукової установи, а також, посилює взаємодію «наукова бібліотека – користувач-науковець».

IV. ЗАКОНОДАВЧІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ

Указ Президента України

Про історично населені українцями території Російської Федерації

Зважаючи на те, що Росія впродовж століть систематично вчиняла і продовжує вчиняти дії, спрямовані на знищення національної ідентичності, пригноблення українців, порушення їхніх прав і свобод, у тому числі на історично населених ними землях на Кубані, Стародубщині, Північній та Східній Слобожанщині в межах сучасних Краснодарського краю, Білгородської, Брянської, Воронежської, Курської, Ростовської областей Російської Федерації,

наголошуючи на необхідності дотримання Російською Федерацією міжнародних зобов'язань щодо забезпечення українцям, що проживають на її територіях, у тому числі історично населених етнічними українцями, прав на отримання освіти українською мовою та її вільне використання, громадянських, соціальних, культурних та релігійних прав, доступу до україномовних засобів масової інформації, права на мирне зібрання,

керуючись положеннями Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, Декларації про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин,

відповідно до статті 12, пункту 3 частини першої статті 106 Конституції України **постановляю:**

1. Кабінету Міністрів України розробити із залученням міжнародних експертів, представників Світового конгресу українців, вчених, громадськості та внести на розгляд Ради національної безпеки і оборони України план дій щодо збереження національної ідентичності українців в Російській Федерації, у тому числі на історично населених ними землях (на Кубані, Стародубщині, Північній та Східній Слобожанщині в межах сучасних Краснодарського краю, Білгородської, Брянської, Воронежської, Курської, Ростовської областей Російської Федерації), передбачивши, зокрема:

опрацювання питання стосовно збору та вивчення фактів і свідчень про злочини, вчинені проти українців, що проживають (проживали) на територіях

Росії, історично населених етнічними українцями, про політику примусової русифікації, політичні репресії та депортації щодо українців, відновлення та збереження історичної пам'яті, у тому числі щодо утворення центру із зазначених питань;

активізацію роботи з протидії дезінформації та пропаганді Російської Федерації щодо історії та сьогодення українців в Росії та всіх поневолених нею народів із залученням вітчизняних та зарубіжних вчених, експертів, представників української громадськості за кордоном та організацій закордонних українців до підготовки та проведення заходів, спрямованих на розвінчування російських міфів про Україну;

розвиток взаємодії між українцями та поневоленими Росією народами;

забезпечення спільно з Національною академією наук України підготовки й поширення в Україні та світі матеріалів про понад тисячолітню історію українського державотворення, історичні зв'язки земель, населених етнічними українцями, з українськими національними державними утвореннями у різні історичні періоди;

висвітлення у навчальних програмах і підручниках для закладів освіти правдивої історії етнічних українців на історично населених ними землях у межах Російської Федерації.

2. Міністерству закордонних справ України забезпечити врахування положень цього Указу під час розробки комплексної стратегії взаємодії України з українською всесвітньою спільнотою.

3. Цей Указ набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України
м. Київ
22 січня 2024 року
№ 17/2024

В. ЗЕЛЕНСЬКИЙ

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

від 2 лютого 2024 р. № 119

Київ

Деякі питання Національної програми інформатизації

Відповідно до абзаців другого – шостого пункту 2 частини першої статті 5, частини першої статті 9, абзацу першого частини першої статті 11 та частини другої статті 14 Закону України «Про Національну програму інформатизації» Кабінет Міністрів України **постановляє:**

1. Затвердити такі, що додаються:

Положення про формування та виконання Національної програми інформатизації;

Порядок проведення експертизи Національної програми інформатизації та її складових;

Порядок формування та виконання галузевої програми, проекту, робіт з інформатизації;

Порядок формування та виконання регіональної програми, проекту, робіт з інформатизації;

Порядок здійснення моніторингу та проведення оцінки результативності виконання Національної програми інформатизації та її складових.

2. Внести до пункту 2 постанови Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2021 р. № 453 «Питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію заходів, спрямованих на підвищення доступності ширококутного доступу до Інтернету в сільській місцевості» (Офіційний вісник України, 2021 р., № 40, ст. 2364; 2022 р., № 1, ст. 2) зміну, що додається.

3. Визнати такими, що втратили чинність, постанови Кабінету Міністрів України згідно з переліком, що додається.

Прем'єр-міністр України
Інд. 49

Д. ШМИГАЛЬ

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

РОЗПОРЯДЖЕННЯ

від 16 лютого 2024 р. № 141-р

Київ

Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року

1. Схвалити Концепцію Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року, що додається.

Визначити Міністерство молоді та спорту державним замовником Програми.

2. Міністерству молоді та спорту разом з іншими заінтересованими центральними та місцевими органами виконавчої влади розробити та подати у шестимісячний строк Кабінетові Міністрів України проект Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року.

Прем'єр-міністр України
Інд. 80

Д. ШМИГАЛЬ

СХВАЛЕНО
розпорядженням Кабінету Міністрів
України від 16 лютого 2024 р. № 141-р

КОНЦЕПЦІЯ
Державної цільової соціальної програми з утвердження
української національної та громадянської ідентичності
на період до 2028 року
Визначення проблеми,
на розв'язання якої спрямована Програма

Утвердження української національної та громадянської ідентичності громадян є одним із основних елементів формування здатності держави протистояти внутрішнім і зовнішнім безпековим загрозам, а отже, набуває особливого значення для сфери національної безпеки і оборони.

Досвід боротьби за державність і територіальну цілісність, який сьогодні проживає Україна, є унікальним, а тому адаптація міжнародних практик для розв'язання існуючих проблем є неможливою. При цьому питання формування української національної та громадянської ідентичності не може піддаватися впливу з боку міжнародних партнерів, а отже, є об'єктом державної підтримки та регулювання.

Суттєвий вплив на соціально-економічну ситуацію в державі, а відповідно і на формування національної свідомості в цілому та її регіонах протягом останніх років чинять такі виклики і загрози, як збройна агресія держави-окупанта проти України, тимчасова окупація частини території України, демографічна криза, епідемічна ситуація, проблеми у сферах освіти, науки, культури, відсутність єдиної системи національно-патріотичного виховання в регіонах.

Зазначені виклики і загрози здійснюють деструктивний вплив на процес досягнення єдності в українському суспільстві, розвиток свідомого демократичного суспільства та провокують суперечності соціокультурного, регіонального характеру. Як наслідок – наявність у суспільній свідомості розбіжностей про історичне минуле нації, що створює підґрунтя для просування несумісних із незалежністю держави місцевих ідентичностей та мовних конфліктів.

Програма враховує напрями, цілі та основні завдання, а також очікувані результати, визначені Стратегією утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2023 р. № 1322, та розроблена відповідно до принципів формування та шляхів реалізації державної політики,

визначених Законом України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності».

**Аналіз причин виникнення проблеми
та обґрунтування необхідності її розв'язання
програмним методом**

У рамках ідеологічної концепції «руського міра» серед українського населення пропагувався наратив про «нерозривну єдність» з Москвою, спільну історію, російську мову, культуру та православну віру. Так, наприклад, у 2021 році лише 72,1 відсотка молоді пишалися тим, що вони є українцями. При цьому 33,8 відсотка населення у східному та 34 відсотки населення у південному регіонах України відносили себе до громадян колишнього СРСР (дані соціологічного дослідження щодо розвитку сфери національно-патріотичного виховання та стану сформованості громадянської ідентичності населення України, проведеного Мінмолодьспортом у 2021 році).

За результатами соціологічного моніторингу «Українське суспільство» після 16 місяців війни, проведеного Інститутом соціології Національної академії наук у 2023 році, показник громадянської ідентичності підвищився фактично до свого рівноважного максимуму (орієнтовно це 75–80 відсотків) та закріпився на ньому. Результати соціологічного дослідження також свідчать про незначне, тим не менш, зниження показника громадянської ідентичності у 2023 році порівняно з 2022 роком (79,7 відсотка – у грудні 2022 р., 79,5 – у червні 2023 року).

Варто також зазначити, що європейцями себе частіше вважає молодь, а «радянською людиною» – старші. Ще у 2020 році «гужили» за СРСР близько 32 відсотків, а позитивно оцінювали розпад цього історичного утворення 49 відсотків. У південному та східному регіонах України негативна оцінка розпаду СРСР переважала.

Результати проведених соціологічних опитувань переконують, що проблема ідентифікації населення себе українцями, зокрема за регіональним зрізом, існує, а її розв'язання потребує перманентних комплексних дій, спрямованих на довгостроковий результат щодо досягнення єдності в українському суспільстві шляхом подолання суперечностей соціокультурного, мовного, регіонального характеру на основі європейського та євроатлантичного курсу, консолідації суспільства навколо суспільно-державних (національних) цінностей.

Отже, існує нагальна потреба у здійсненні комплексу заходів, спрямованих на подолання постколоніальних та посттоталітарних деструктивних наслідків у свідомості населення України.

Українська мова перестала бути лише засобом комунікації. На сьогодні

продовжує зростати кількість тих, хто частіше розмовляє українською мовою вдома. У грудні 2022 р. зросла частка громадян, які вживають українську мову в повсякденному житті. Якщо у 2021 році цей показник становив 64 відсотки, то у 2022 році він зріс до 71 відсотка. Водночас рівень вживання російської мови знизився майже на 10 відсотків. Така динаміка є наслідком ефекту символічної відмови, свідомої ідентифікації населення себе українцями через мову.

Тенденція до ідентифікації себе як громадянина через мову обумовлює нагальність створення цілісного українськомовного простору, зокрема шляхом створення нового цифрового та культурного українськомовного продукту для різних вікових категорій та цільових груп.

У березні 2021 р. агенція «Info Sapiens» провела комплексне дослідження «Індекс медіаграмотності українців». Його результати засвідчили, що медіаграмотність 15 відсотків українців є низькою, у третини (33 відсотки) – нижчою за середню, 44 відсотки аудиторії притаманний вищий за середній рівень медіаграмотності, і лише у 8 відсотків – високий. Цілком передбачуваним є високий рівень медіаграмотності у молоді 18–25 років (у них особливо добре розвинена цифрова грамотність) і низький серед старшої вікової групи 56–65.

Низький рівень медіаграмотності населення посилює маніпулятивні та інформаційні впливи держави-окупанта, що стало причиною сепаратистських настроїв серед населення в окремих регіонах.

В умовах такого інформаційного вакууму перебуває і населення з тимчасово окупованої Російською Федерацією території України (далі – тимчасово окупована територія), яке фактично втрачає можливість реінтегруватися в українське суспільство.

Збройна агресія держави-окупанта проти України актуалізує питання підготовки фахових кадрів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. Зокрема, наявність фахівців такого напрямку дасть змогу побудувати ефективну навчально-виховну систему, метою якої є національно-патріотичне, військово-патріотичне виховання та громадянська освіта населення, в тому числі робота з цивільним населенням, яке тривалий час проживало на тимчасово окупованій території.

Виклики та загрози, що постали перед цивілізованим світом і Україною, необхідність захисту території і суверенітету, протидія тероризму, інформаційній та економічній війні з боку держави-окупанта провокують посилення такої проблеми, як відсутність системного характеру військово-патріотичного виховання населення всіх вікових категорій, як наслідок – формування системи під впливом деструктивних внутрішніх і зовнішніх факторів, у тому числі держави-агресора.

Протягом останніх років суспільство значно прогресувало і швидко відреагувало на запит сьогодення. Серед актуальних напрямів діяльності інститутів громадянського суспільства найчастіше названі допомога військовим (18 відсотків) та робота з внутрішньо переміщеними особами і тимчасово переміщеними особами за кордоном (17,3 відсотка), волонтерство – 10,6 відсотка, і лише 1,9 відсотка опитаних обрали такий напрям, як українізація населення та патріотичне виховання. Тобто спостерігається концентрація зусиль інститутів громадянського суспільства на найбільш злободенних питаннях за рахунок інших напрямів.

Така ситуація містить потенційні ризики згорання важливих напрямів роботи, зокрема за напрямом утвердження української національної та громадянської ідентичності, що обумовлює необхідність підтримки інститутів громадянського суспільства з боку держави.

Окреслені проблеми, виклики та загрози формування української національної та громадянської ідентичності часто пов'язані з відсутністю налагодженої взаємодії між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та їх співпраці з інститутами громадянського суспільства, що потребує нагального та комплексного розв'язання з метою подальшого розвитку держави та успішного майбутнього її громадян.

Ураховуючи зазначене, основними причинами виникнення проблем у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є:

- наявність деструктивного впливу на українське суспільство імперського, колоніального і комуністичного тоталітарного режимів;

- недостатній рівень медіаграмотності (медіакультури), зокрема в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій;

- недостатня кількість цифрового та культурного українськомовного продукту для різних вікових категорій та цільових груп;

- відсутність єдиної державної інформаційно-просвітницької політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

- відсутність механізмів та системних підходів щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, які також зможуть бути залучені до процесів реінтеграції населення тимчасово окупованої території;

- відсутність системного характеру військово-патріотичного виховання населення всіх вікових категорій, як наслідок – формування системи під впливом деструктивних внутрішніх і зовнішніх факторів, у тому числі держави-агресора;

- концентрація зусиль інститутів громадянського суспільства на найбільш злободенних питаннях за рахунок інших напрямів, зокрема утвердження

української національної та громадянської ідентичності.

Необхідність розв'язання проблеми програмним методом впливає із наведеного огляду ситуації у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, причин її виникнення та визначення одним із пріоритетів гуманітарної політики держави щодо формування та подальшого розвитку єдності Українського народу навколо суспільно-державних (національних) цінностей України. Програмний метод забезпечить комплексний підхід під час вирішення окреслених питань, які не можуть бути розв'язані засобами територіального чи галузевого управління та потребують державної підтримки, належної координації діяльності суб'єктів відносин у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Застосування програмного методу дасть змогу охопити впровадження різних заходів державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності на національному та регіональному рівні, зокрема у сферах освіти і науки, молодіжної та соціальної політики, культури і мистецтва, реклами, відновлення та збереження національної пам'яті, краєзнавства, туризму, охорони навколишнього природного середовища, фізичної культури і спорту, профорієнтації на військовій спеціальності, цивільної оборони та цивільного захисту, безпеки і оборони України, розвитку зв'язків із закордонними українцями.

Мета Програми

Метою Програми є створення сприятливих умов та налагодження міжгалузевої взаємодії на загальнодержавному та регіональному рівні для реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності шляхом національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання, громадянської освіти населення України, популяризації суспільно-державних (національних) цінностей України (самобутність, соборність, воля, гідність) та формування на їх основі української національної та громадянської ідентичності.

Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів

Існують такі варіанти розв'язання проблеми:

перший – збереження існуючого стану у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності та мінімізація втручання в процес утвердження української національної та громадянської ідентичності з боку держави.

Переваги – мінімізація витрат державного бюджету, уникнення упередженого ставлення з боку населення до держави стосовно реалізації державної політики.

Ризики – природний розвиток розбіжностей про історичне минуле нації, що створюватиме підґрунтя для просування несумісних із незалежністю держави місцевих ідентичностей та мовних конфліктів.

Зазначене у подальшому призведе до необхідності значного збільшення витрат бюджетних коштів на подолання негативних наслідків;

другий – застосування традиційних підходів, зокрема реалізація державної політики шляхом діючої управлінської вертикалі: центральний орган виконавчої влади – місцеві органи виконавчої влади – цільова аудиторія. Така модель є достатньо чіткою та ефективною за умови, що до розв’язання проблеми не залучаються співвиконавці інших галузей та спрямувань.

Переваги – чітка ієрархічна модель управління, що дає змогу координувати діяльність місцевих органів виконавчої влади в межах стратегічних пріоритетів.

Ризики – ресурсні втрати, пов’язані з невикористанням потенціалу мережі закладів освіти та закладів культури, несинхронізована діяльність центральних органів виконавчої влади у сферах освіти і науки, молодіжної та соціальної політики, культури і мистецтв, фізичної культури і спорту, безпеки і оборони України у напрямі утвердження української національної та громадянської ідентичності;

третій – здійснення комплексних заходів, зокрема створення правових, фінансових та організаційних умов для формування та утвердження української національної та громадянської ідентичності, шляхом розроблення та затвердження Програми. Цей варіант передбачає формування цілісної загальнодержавної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, в основі якої є поєднання управлінської вертикалі з інститутами громадянського суспільства, в тому числі через роботу координаційних рад з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності при Кабінеті Міністрів України, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевому органі виконавчої влади, органі місцевого самоврядування з метою формування української національної та громадянської ідентичності.

Переваги – узгоджена цілісна загальнодержавна політика у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, реалізація якої здійснюється скоординовано та разом з центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, населенням, інститутами громадянського суспільства, міжнародними партнерами.

Цей варіант враховує також принцип економного витрачання бюджетних коштів та максимальної ефективності їх використання.

Ризики – реалізація цього варіанта потребуватиме значних комплексних зусиль різних заінтересованих сторін (у різних сферах), належного законодавчого регулювання на національному рівні і належної уваги регіонів до формування

української національної та громадянської ідентичності, що в умовах відсутності кадрового забезпечення, зокрема структурних підрозділів з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності, буде неможливо.

Запропонований варіант є оптимальним та ефективним, оскільки він забезпечує поступову, поетапну та узгоджену з ключовими заінтересованими сторонами (центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, населення, інститути громадянського суспільства, міжнародні партнери) модель утвердження української національної та громадянської ідентичності шляхом комплексного вирішення проблемних питань, зокрема в культурній, освітній, соціальній сфері та сфері безпеки і оборони України.

Шляхи і способи розв'язання проблеми, строк виконання Програми

Досягнення мети Програми та розв'язання проблем у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності передбачається шляхом виконання таких завдань та заходів:

національно-патріотичне виховання

формування української громадянської ідентичності у населення на основі суспільно-державних (національних) цінностей;

сприяння створенню, поширенню та популяризації українського наративу;

сприяння створенню, виробництву та поширенню українськомовного інформаційного та культурного продукту, підвищення рівня його споживання шляхом формування єдиної державної інформаційно-просвітницької політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

підготовка та поширення інформаційних матеріалів щодо розвінчування наративів та міфів, створених державою-агресором;

популяризація історії України, зокрема боротьби українського народу за самовизначення і творення власної держави, видатних особистостей українського державотворення, ветеранів війни, Захисників та Захисниць України, які полягли в боротьбі за захист незалежності та територіальної цілісності України, українців, досягнення яких увійшли до світової історії;

сприяння утвердженню сімейних цінностей та активне залучення сім'ї до формування української національної та громадянської ідентичності;

формування української національної та громадянської ідентичності у громадян України, які проживають за кордоном та на тимчасово окупованій території, а також прилеглих до них територіях;

реінтеграція та адаптація населення, яке проживало на тимчасово окупованій території;

популяризація та збереження культурної спадщини та культурних цінностей України;

формування усвідомленого та відповідального ставлення населення до питань надання домедичної допомоги особам у невідкладних станах;

військово-патріотичне виховання

формування оборонної свідомості та громадянської стійкості;

популяризація військової служби, діяльності сил безпеки і оборони України та військової історії;

підготовка громадян України до національного спротиву, їх залучення до сприяння безпеці і обороні України;

залучення військовослужбовців, ветеранів війни до освітньої діяльності з початкової та базової військової підготовки, організації та виконання програм, реалізації проектів та здійснення заходів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

проведення та розвиток Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»), зокрема за окремими напрямками, з метою здобуття молоддю первинних загальновійськових і спеціальних компетентностей із залученням інститутів громадянського суспільства та ветеранів;

проведення інформаційно-просвітницьких і виховних заходів та кампаній із питань військово-патріотичного виховання;

громадянська освіта

формування активної життєвої та громадянської позиції, здатності брати участь у житті суспільства, органів місцевого самоврядування та в управлінні на різних рівнях, зокрема у волонтерській діяльності, шляхом:

– підвищення рівня поінформованості громадян про сутність держави, демократії та верховенства права, прав і обов'язків громадян;

– забезпечення розвитку критичного мислення та медіаграмотності;
взаємодія та співпраця щодо формування української національної та громадянської ідентичності між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства

підтримка експорту книжкової продукції, перекладів і промоції творів української літератури іншими мовами;

надання фінансової, інформаційної, методичної, організаційної допомоги та інших видів державної підтримки інститутами громадянського суспільства на реалізацію проектів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

організація міжрегіональної співпраці щодо проведення разом з інститутами громадянського суспільства заходів, спрямованих на формування єдиного інформаційно-просвітницького простору;

формування системи кадрового забезпечення у сфері утвердження

української національної та громадянської ідентичності

удосконалення компетентностей, знань, умінь та навичок фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності шляхом формальної та неформальної освіти;

підготовка фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності до роботи з населенням, яке проживало на тимчасово окупованій території, та його реінтеграція в соціокультурний простір України;

проведення семінарів, курсів з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації ветеранів для роботи у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

здійснення заходів з підготовки виховників, залучених до проведення Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»);

забезпечення організації науково-дослідної та методичної роботи у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності

проведення досліджень у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

проведення моніторингу ефективності реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Серед основних способів розв'язання проблеми є:

удосконалення нормативно-правового регулювання у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

формування системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

залучення інститутів громадянського суспільства, фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, ветеранів війни, волонтерів та інших суб'єктів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності до формування та реалізації державної політики у зазначеній сфері;

залучення населення до здійснення заходів та реалізації проектів з утвердження української національної та громадянської ідентичності;

розвиток ініціатив, спрямованих на співпрацю органів державної влади, міжнародних організацій, закордонних українців, інститутів громадянського суспільства та соціально відповідального бізнесу на принципах державно-громадського та державно-приватного партнерства;

утворення координаційних рад з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади, органах місцевого самоврядування;

сприяння розвитку інфраструктури у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Строк виконання Програми – 2024–2028 роки.

Очікувані результати виконання Програми, визначення її ефективності

Очікуваними результатами виконання Програми є:

охоплення 20 відсотків населення заходами та проектами у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

збільшення частки громадян, які, за даними соціологічних опитувань, пишаються своїм українським походженням та/або громадянством (до 75 відсотків);

зростання частки громадян, які, за даними соціологічних опитувань, готові захищати незалежність та територіальну цілісність України із зброєю в руках;

зростання частки громадян, які, за даними соціологічних опитувань, володіють і спілкуються українською мовою в повсякденному житті (до 80 відсотків);

підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності населення;

збільшення щороку кількості реалізованих проєктів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, підтриманих органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;

збільшення щороку кількості громадян, інститутів громадянського суспільства, міжнародних організацій та представників бізнесу, залучених органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування до процесу формування та реалізації державної політики, прийняття управлінських рішень у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

збільшення щороку кількості фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, яких залучено до здійснення заходів з формальної та неформальної освіти.

Оцінка фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для виконання Програми

Видатки на виконання Програми здійснюються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів у межах бюджетних призначень, передбачених головним розпорядником бюджетних коштів на відповідний бюджетний період, міжнародної технічної допомоги, інших джерел, не заборонених законодавством.

Обсяг видатків, необхідних для виконання Програми, визначається щороку з урахуванням можливостей державного та місцевих бюджетів під час формування їх показників на відповідний рік.

ПРЕЗИДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

П О С Т А Н О В А

23.08.2023

м. Київ

№. 298

Збереження і розвиток державності України в умовах війни та миру

Заслухавши доповідь віцепрезидента НАН України академіка НАН України С.І.Пирожкова «Збереження і розвиток державності України в умовах війни та миру», Президія НАН України констатує, що ухвала 16 липня 1990 р. Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України та 24 серпня 1991 р. Акта проголошення незалежності України стала кульмінацією багатовікової історії державотворення України.

Історія України – це фактично історія національно-визвольної боротьби українського народу за свою державу. Ця боротьба була спрямована на визволення українського народу з-під іноземного панування та здобуття національної державної незалежності.

Українці, як й інші європейські народи, формувалися волелюбними і завжди прагнули мати свою державу, а в часи її відсутності піднімалися на боротьбу за її відродження. Це обумовило становлення та розвиток у народу України ідентичності, орієнтованої на цінності свободи, гідності та персональної самореалізації, які глибинно резонують із цінностями Західного світу.

Процес самоствердження української нації, її державності виявився надзвичайно довготривалим і неймовірно складним, вкрай суперечливим. А останнім часом обернувся ще й на трагічно кривавий, що змушує націю доводити своє право на існування, захищати незалежну суверенну державність у збройному спротиві одній із наймогутніших військових потуг у світі – армії сусідньої Російської Федерації.

Відкрита і повномасштабна збройна агресія РФ, відверто антиукраїнська риторика і заперечення права України бути суверенною державою стали реальною загрозою для української державності та актуалізували ряд проблем щодо її збереження не лише під час війни, а й після її завершення.

Агресія Росії спричинила також суттєві зміни міжнародних відносин і активізувала процес формування нового світового порядку. У цих умовах Україні важливо визначити свою позицію у складному і суперечливому процесі геополітичних трансформацій, а також власну стратегію досягнення миру.

Проблематика формування та розвитку української державності в історичному контексті та на сучасному етапі ґрунтовно висвітлена у публікаціях науковців Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України, зокрема у підготовлених авторськими колективами за керівництва академіка НАН України С. І. Пирожкова Національних доповідях НАН України «Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності», «Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз», «Євроатлантичний вектор України», «Україна: шлях до консолідації суспільства», монографії «Цивілізаційна суб'єктність України: від потенцій до нового світогляду і буття людини» (академік НАН України С. І. Пирожков, член-кореспондент НАН України Н. В. Хамітов).

Інститут історії України НАН України видав праці «Українське століття (1921–2021): витоки, уроки, перспективи державотворення» (Т. С. Водотика, В. В. Головка, С. В. Кульчицький, член-кореспондент НАН України Л. Д. Якубова), «За Ідентичність і Незалежність. Війна Росії проти України: історичні передумови, геополітичні паралелі. У 2-х кн.» (відп. ред. академік НАН України В. А. Смолій, упор. член-кореспондент НАН України Г. В. Боряк, член-кореспондент НАН України О. В. Ясь), «Випробовуючи долю, гартуючи волю. Україна й українці в ХХ – на початку ХХІ ст. у 3-х кн.» (член-кореспондент НАН України В. М. Даниленко, член-кореспондент НАН України Л. Д. Якубова, В. В. Головка, Г. Г. Єфіменко, В. О. Крупина, С. В. Кульчицький, О. Є. Лисенко, Р. Я. Пиріг, В. В. Скальський, О. В. Стяжкіна), «Російсько-українська війна та міжнародне співтовариство» (член-кореспондент НАН України С. В. Віднянський, А. Ю. Мартинов).

В Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України побачили світ видання: «Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність» (член-кореспондент НАН України О. О. Рафальський, Я. С. Калакура, О. Я. Калакура, М. Ф. Юрій), «Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми» (член-кореспондент НАН України О. М. Майборода, член-кореспондент НАН України О. О. Рафальський, член-кореспондент НАН України Г. І. Зеленько, В. А. Войналович та ін.), «Ієрархія цінностей населення Сходу та Півдня України: етнополітичний аспект в умовах російської агресії» (В. А. Войналович, В. Є. Єленський, В. О. Котигоренко та ін.), «Зміни політичних режимів і перспективи зміцнення демократії в Україні» (член-кореспондент НАН України Г. І. Зеленько, член-кореспондент НАН України О. М. Майборода, М. С. Кармазіна, В. О. Ковалевський та ін.).

В Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України опубліковано праці «Наукові засади державотворення і правотворення: історія, сучасність і перспективи» (за заг. ред. академіка НАН України Ю. С. Шемшученка),

«Сучасний унітаризм: доктрина і практика» (академік НАН України Ю. С. Шемшученко, академік НАПрН України О. В. Скрипнюк, О. В. Батанов та ін.), «Правова доктрина і державність: вектор взаємозв'язку» (за заг. ред. академіка НАПрН України Н. М. Оніщенко). «Стратегія політико-правового розвитку України до 2030 року» (член-кореспондент НАПрН України І. О. Кресіна, В. П. Горбатенко, В. А. Явір та ін.).

У Державній установі «Інститут всесвітньої історії НАН України» видано праці «Україна – Росія: на рубежі геополітичного розлому», «Наративи історичної пам'яті в політичному транзиті України та Росії». «Россия: беспутье агрессора» (член-кореспондент НАПрН України В. М. Ткаченко).

Водночас в умовах сьогочасної збройної агресії РФ проти України та невизначеності перспектив повоєнного розвитку нашої країни необхідно активізувати здійснення систематичних досліджень української державності та наслідків воєнних дій для України і світу.

Президія Національної академії наук України постановляє:

1. Доповідь академіка НАН України С. І. Пирожкова «Збереження і розвиток державності України в умовах війни та миру» взяти до відома. Схвалити діяльність установ Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України щодо комплексного аналітико-прогностичного дослідження проблематики збереження української державності в умовах розв'язаної РФ проти України агресивної війни та викликів повоєнного розвитку країни.

2. Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України (академік НАН України С. І. Пирожков):

2.1. До 10.10.2023 завершити підготовку до друку Національної доповіді НАН України «Збереження і розвиток державності України в умовах війни та миру» (далі – Національна доповідь).

2.2. Після публікації Національної доповіді:

– надіслати її до Офісу Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства закордонних справ України, інших зацікавлених міністерств і відомств;

– забезпечити презентацію громадськості основних положень зазначеної доповіді, зокрема через засоби масової комунікації;

– розмістити повнотекстовий електронний варіант Національної доповіді на веб-сайті НАН України.

2.3. Спільно з Національною академією правових наук України, Національною академією педагогічних наук України, Національною академією мистецтв України, Національним інститутом стратегічних досліджень, закладами вищої освіти України активізувати роботу щодо підготовки наукових і науково-популярних праць, проведення наукових заходів з

проблематики зміцнення української державності, розв'язання нагальних політико-правових, соціально-економічних, демографічних та культурних проблем повоєнного відновлення та розвитку України, зміцнення суб'єктності Української держави на міжнародній арені.

3. Відділенню економіки НАН України (академік НАН України Е. М. Лібанова):

3.1. Здійснити протягом III кварталу 2023 р. прогнозне оцінювання чисельності та структури населення України на період до 2035 р.

3.2. Розробити до кінця 2023 р. пропозиції щодо стратегії збалансованого розвитку територій України у повоєнний період.

4. Відділенню історії, філософії та права НАН України (академік НАН України В. А. Смолій):

4.1. Вважати одним із пріоритетних напрямів наукових досліджень розроблення актуальної проблематики з історії української державності, а також широку популяризацію цього сегмента наукового історичного знання.

4.2. Розширити тематичний спектр досліджень з проблематики протидії російській агресії у 2014–2023 рр., повномасштабної агресії РФ проти України з 24 лютого 2022 р., національної стійкості України, моделей збереження національної ідентичності під час війни та після її закінчення.

5. Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України (академік НАПрН України О. В. Скрипнюк):

5.1. Протягом жовтня-листопада 2023 р. завершити підготовку та надіслати до органів влади наукову записку «Державний суверенітет України: правові проблеми становлення та реалізації».

5.2. Протягом 2023–2024 рр. опрацювати питання та подати до Міністерства юстиції України, Міністерства закордонних справ України, інших зацікавлених органів влади пропозиції щодо механізмів реалізації кримінальної та міжнародно-правової відповідальності РФ за злочини, вчинені під час війни в Україні.

6. Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України (член-кореспондент НАН України О. О. Рафальський) протягом 2023–2024 рр. підготувати і видати колективну монографію «Концепція соборності України: витоки, еволюція, політична актуальність» та аналітичну записку «Політична актуальність концепції соборності України».

7. Національній бібліотеці України імені В.І.Вернадського (член-кореспондент НАН України Л. А. Дубровіна) продовжити наповнення спеціалізованого блоку «Електронні колекції» е-бібліотеки «Україніка» та «Цифрової бібліотеки історико-культурної спадщини».

8. Відділенню літератури, мови та мистецтвознавства НАН України (академік НАН України Г. А. Скрипник) у місячний строк опрацювати питання та подати пропозиції щодо:

- оцінювання втрат і руйнувань культурної спадщини установ НАН України внаслідок збройної агресії РФ;
- зміцнення статусу української мови як державної.

9. Контроль за виконанням цієї постанови покласти на Секцію суспільних і гуманітарних наук НАН України (академік НАН України С. І. Пирожков) та Науково-організаційний відділ Президії НАН України.

Президент
Національної академії наук України
академік НАН України

Анатолій ЗАГОРОДНІЙ

В.о.головного вченого секретаря
Національної академії наук України
академік НАН України

Вячеслав БОГДАНОВ

ПРЕЗИДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
П О С Т А Н О В А

23.08.2023

м. Київ

№. 299

**Україна в епіцентрі цивілізаційного зіткнення:
євразійський/рашистський виклик**

Заслухавши доповідь завідувачки відділу історії України 20–30-х рр. ХХ ст. Інституту історії України НАН України члена-кореспондента НАН України Л. Д. Якубової «Україна в епіцентрі цивілізаційного зіткнення: євразійський/рашистський виклик», Президія НАН України констатує, що повномасштабна війна Російської Федерації проти України кардинально змінила уявлення про рівень загроз існуванню не лише української державності та українців як нації, а й сучасної європейської цивілізації. Дослідження феномену рашизму, його наукова атрибуція, оновлення методології дослідження тоталітаризму перетворюються на потужний науковий виклик.

2 травня 2023 року Верховна Рада України схвалила заяву «Про визначення існуючого в російській федерації політичного режиму як рашизму і засудження його ідеологічних засад і суспільних практик як тоталітарних та людо-ненависницьких», згідно з якою рашизм розуміється як новий різновид тоталітарної ідеології та практик, які лежать в основі режиму, сформованого у Російській Федерації під керівництвом президента В. Путіна, та ґрунтуються на традиціях російського шовінізму й імперіалізму, практиках комуністичного режиму СРСР та націонал-соціалізму (нацизму).

Характерними ознаками та наслідками рашизму є:

- системні порушення прав та основоположних свобод людини;
- культ сили та мілітаризм;
- культ особи, що перебуває на верхівці вертикалі влади, та сакралізація інститутів держави;
- самозвеличення Росії та росіян за рахунок насильницького пригнічення та/або заперечення існування інших народів;
- застосування з метою реалізації експансіоністської державної політики практики поширення серед інших народів російської мови та культури, російської православної церкви, медіа, політичних та громадських інституцій, пропагування ідей «русского мира»;
- систематичне порушення загально визнаних принципів і норм міжнародного права, зокрема поваги до суверенітету інших держав, їхньої територіальної цілісності та міжнародно визнаних кордонів, недотримання принципу незастосування сили чи погрози силою;

– створення, фінансування та збройна підтримка незаконних збройних формувань та сепаратистських рухів на територіях інших суверенних держав, створення та підтримка терористичних організацій;

– використання заборонених методів ведення війни та системне вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності;

– систематичні організація та здійснення масових вбивств, страт, катувань, депортацій, створення штучних умов для виникнення голоду, інших видів масового фізичного терору, геноциду, переслідування з етнічних, національних, релігійних, політичних та інших мотивів;

– регулярне застосування до інших держав практики економічного та енергетичного шантажу;

– регулярні погрози щодо застосування ядерної зброї проти інших держав та створення техногенних катастроф.

Спробу введення терміна «рашизм» у глобальний геополітичний простір варто визнати своєчасною і стратегічно правильно. Сьогодні є чимало перепон на шляху донесення світовому співтовариству сутності історичного феномену, який нині маркується терміном «рашизм». Світ не готовий з низки внутрішніх і зовнішніх причин дати належну оцінку рашистському виклику як глобальній загрозі.

З огляду на це завдання вітчизняної гуманітаристики є надважливим. По-перше, йдеться про забезпечення методологічного підґрунтя розвитку світових тоталітарних студій та оновлення їхнього інструментарію. По-друге, про представлення українського погляду на рашизм і його місце в світовому дискурсі. По-третє, про теоретичне і практичне супроводження державної політики з протистояння рашистській навалі, забезпечення опорності українського проекту, захист українських інтересів та подолання руйнівних наслідків російсько-української війни в ментальній площині.

Концепт рашизму повільно входить у політичну риторику і науковий дискурс в Україні та світі, адже неабияк гальмується удавненими стереотипами та проросійським лобі. Мета українських гуманітаріїв з огляду на це полягає у розвитку студій, які допомагають подолати цей спротив, а отже – сприятимуть відстоюванню інтересів України як жертви неспровокованої, геноцидарної за своєю суттю війни.

З наукового погляду рашизм – історично новий феномен – може бути кваліфікований як відкладений/мутантний фашистський/нацистський синдром, що сформувався на російському етнополітичному ґрунті.

Фашизм, нацизм, комунобільшовизм, рашизм – явища однієї родової групи – тоталітаризму. Вони є історичними різновидами, сформованими на основі певних етнокультурних феноменів. У широкому сенсі тоталітаризм – це атавістична перверсія демократії, тобто рецидив здичавіння на тлі

формування демократії в сучасному її розумінні. Це відрізняє його від низки політичних форм врядування – диктатури, авторитарних режимів. Тоталітарна система – це невпинне знищення/розщеплення/ розчинення/деформація державних і соціальних інститутів та інституцій. Це – зростання державної машини (влади) і населення в новій формі відносин, ефективність яких підвищується не культурними і правовими практиками, а терором.

Складність інтерпретації феномену рашизму пояснюється смисловим ступором і стигмою, травмою ХХ століття. Адже переважна більшість його дослідників описували, як тоді здавалося, феномени-девіації, які вже ніколи не повторяться. Це виявилось ілюзією. Події останнього року засвідчили: уявлення про те, що тоталітаризм є тією сторінкою історії, яку людство остаточно перегорнуло, є оманливими. Є і залишатимуться певні зони, що намагатимуться підвищити свої геополітичні ставки, взявши на озброєння право/ліво-тоталітарні практики й адаптувавши їх до сучасних реалій. Основне їхнє завдання – переграти наново результати попередніх світових воєн. Саме те робить путінська Росія.

Рашистська Росія генерує якісно нові загрози ментальному здоров'ю світу, що сам перебуває в стадії активної трансформації, спричиненої процесами глобалізації, інформаційної революції, пандемії, політичної радикалізації, вибухового зростання популізму і правого радикалізму, а тепер – рашистського виклику. Останній можна вважати найбільш деструктивним фактором, оскільки він унеможливує пошук конструктивних виходів внаслідок руйнування системи ментальних координат. Йдеться про систему, яка навмисно сплутує розуміння добра і зла, закону та злочину, гуманізму та людоненависництва, правди і брехні.

Розробляючи тактику і стратегію відносин з РФ, сучасні геополітичні актори мають враховувати, що рашистська Росія – це абсолютно інакша структура політії, аніж країни вільного світу. Взаємодія ліберально-демократичного світу і тоталітарної системи в договірному полі, на засадах співробітництва і добросусідства неможлива. На етапі автономізації (ізоляції) тоталітарної системи має йтися, по-перше, про стратегію її стримування і виснаження; по-друге, про системні заходи мінімізації ризиків і загроз, які вона генерує для тих, кого ідентифікує як свого ворога.

Водночас рашистський виклик є лише верхівкою тектонічних процесів, що розгортаються у товщі глобалізованого світу. В рашизмі людство вічна-віч зіткнулося з загрозою глобального тоталітарного виклику. Заявка на переформатування світу на засадах неототалітаризму проголошена вголос. Придушуючи меншості й культивуєючи агресивні соціальні фобії, путінська Росія універсалізувала ідею права на масове немотивоване насильство й геноцид.

Глобальні актори досі вважають російсько-українську війну виявом удавненого регіонального конфлікту. Натомість його осердям є запізнілий демонтаж російського колоніалізму і його ментального спадку. Несуголосність концептуальних систем умовного Заходу, України і Росії пояснюється тим, що для першого сутнісний демонтаж колоніалізму – вже пройдений етап, а двох інших – питання поточного порядку денного. Розлам між Україною і Росією спричинили різний темп і напрямок соціально-економічної модернізації. У РФ традиційно модернізувався репресивний апарат (в їхньому трактуванні держава) та частково – економіка. В Україні – суспільні відносини та передусім нація. Російський (нині рускій) проєкт і Український політичний проєкт набули вигляду принципово відмінних, що і трактується Кремлем як онтологічна загроза.

Усвідомлюючи масштаб викликів воєнного сьогодення, співробітники Інституту історії України НАН України успішно виконали науковий проєкт «Російсько-українська війна 2014–2022 років», у рамках якого проведено 19–20 травня 2022 р. науковий захід «Війна Росії проти України 2014–2022 рр.: історична ретроспектива і спроби наукової рефлексії» та опубліковано видання «ПЕРЕЛЮМ: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками» у трьох книгах (за ред. академіка НАН України В. А. Смолія). Триває робота над проєктом Цивілізаційні виміри російсько-української війни: суспільство України в історичній ретроспективі і викликах євроінтеграції».

Науковцями Інституту історії України НАН України опубліковано праці: «Рашистський виклик: звір з безодні» (член-кореспондент НАН України Л. Якубова), «Україна. Нариси історії» (кол. авторів), «Україна крізь віки» у 15 томах, «Територіальна ідентичність українського пограниччя: історичні витоки та геополітичні впливи» (член-кореспондент НАН України Я. Верменич), «Український проєкт. Цивілізаційні фронтири та соціокультурні екстремі ХХ – початку ХХІ століть» (член-кореспондент НАН України С. Віднянський, О. Лисенко, А. Мартинов), «Русский мир» в Україні: на краю прірви» (член-кореспондент НАН України Л. Якубова) та ін. Розширено коло профільних довідкових видань: «Україна: хронологія розвитку», «Звід пам'яток історії та культури України», безпрецедентним за масштабністю є проєкт «Реабілітовані історією».

В Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України видано праці: «Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях» (за ред. В. Кулика), «Зміна цивілізаційної парадигми розвитку України: теоретико-методологічний аналіз» (кол. авторів), «Етнополітичні чинники консолідації сучасного українського суспільства» (за ред. члена-кореспондента НАН України О. Рафальського) та ін.

Науковцями Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України видано монографії: «Польсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення» (відп. ред. І. Патер), «Угорсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення» (відп. ред. І. Патер), «Білорусько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення» (відп. ред. І. Патер) та ін.

У Державній установі «Інститут всесвітньої історії НАН України» опубліковано монографії: «Проблема історичної пам'яті у всесвітньо-історичному дискурсі (1945–2015 рр.)» (за ред. члена-кореспондента НАН України А. Кудряченка), «Інтеграційні виміри трансформації пострадянського простору» (за ред. А. Бульвінського), «Війни історичної пам'яті: «never more» чи «если надо – повторим»? (начерки історичної політики Росії)» (член-кореспондент НАН України В. Ткаченко, В. Якуба), «Україна – Росія: на рубежі геополітичного розлому» (член-кореспондент НАН України В. Ткаченко, В. Якуба) та ін.

Отже, подальші студії українських вчених-гуманітаріїв доцільно сконцентрувати на висвітленні військово-політичного протистояння Росії й України в історичній ретроспективі, що стане запорукою незворотних процесів деколонізації та декомунізації.

Президія Національної академії наук України постановляє:

1. Доповідь члена-кореспондента НАН України Л. Д. Якубової «Україна в епіцентрі цивілізаційного зіткнення: євразійський/рашистський виклик» взяти до відома. Схвалити діяльність установ Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України щодо системного дослідження проблематики російсько-української війни, рашизму, тоталітаризму, посттоталітарного транзиту.

2. Інституту історії України НАН України (академік НАН України В. А. Смолій), Державній установі «Інститут всесвітньої історії НАН України» (член-кореспондент НАН України А. І. Кудряченко), Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України (член-кореспондент НАН України О. О. Рафальський), Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України (академік НАПрН України О. В. Скрипнюк), Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (доктор історичних наук І. Я. Соляр), Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського (доктор історичних наук Г. В. Папакін):

2.1. Вважати одним із пріоритетних напрямів наукових досліджень розроблення актуальної проблематики сучасної російсько-української війни.

2.2. Систематично проводити наукові форуми у різних форматах з окресленої тематики з широким оприлюдненням напрацьованих матеріалів.

2.3. Забезпечити видання монографічних досліджень і колективних праць із зазначеної тематики.

3. Інституту історії України НАН України (академік НАН України В. А. Смолій):

3.1. Продовжити поглиблене вивчення передумов і причин сучасної російсько-української війни.

3.2. Підготувати і надіслати у IV кварталі 2023 р. до Офісу Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, комітетів Верховної Ради України, Міністерства культури та інформаційної політики України аналітичні записки «Російсько-українські «історичні війни»: введення в дискурс ненависті і знищення» й «Україна та українці в світоглядній матриці «русского мира»».

3.3. Підготувати і видати у 2024 р. наукову працю «До свободи крізь вогонь: Україна проти рашизму».

3.4. В «Українському історичному журналі» розширити рубрику, присвячену тематиці сучасної російсько-української війни з метою перетворення її на дискусійний майданчик для обговорення питань методології і методики дослідження відповідної проблематики, напрацювання нових проблемних напрямів і фокусів дослідження.

4. Інституту держави і права ім. В. М. Корецького (академік НАПрН України О. В. Скрипнюк) у першому півріччі 2024 р. видати колективну монографію «Рашизм – сучасний фашизм: юридичний аспект».

5. Контроль за виконанням цієї постанови покласти на Відділення історії, філософії та права НАН України (академік НАН України В. А. Смолій) та Науково-організаційний відділ Президії НАН України.

Президент
Національної академії наук України
академік НАН України

Анатолій ЗАГОРОДНІЙ

В.о. головного вченого секретаря
Національної академії наук України
академік НАН України

Вячеслав БОГДАНОВ

ПРЕЗИДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
П О С Т А Н О В А

29.11.2023

м. Київ

№. 400

**Про проект Концепції реалізації
європейських принципів
відкритої науки в НАН України
на 2024–2030 роки**

Заслухавши та обговоривши доповідь академіка – секретаря Відділення інформатики НАН України академіка НАН України О. М. Хіміча про проект Концепції реалізації європейських принципів відкритої науки в НАН України (далі Концепція) на 2024–2030 рр., Президія НАН України відзначає, що основною метою впровадження відкритої науки в НАН України є збільшення представлення результатів досліджень науковців НАН України в інформаційному середовищі відкритої науки із застосуванням сучасних технічних та інформаційних засобів з оцінюванням такого представлення за певними індикаторами, що сприятиме розширенню доступу наукової спільноти як в Україні, так і на міжнародному рівні, до наукових статей та інших наукових результатів дослідників НАН України, розвитку науки в Україні й міжнародного наукового співробітництва.

Європейські принципи відкритої науки визначені у низці політичних документів, актів ЄС, модельних угод, таких як Рекомендація Комісії (ЄС) 2018/790 від 25.04.2018 щодо доступу до наукової інформації та її збереження, директива (ЄС) 2019/1024 Європейського Парламенту та Ради від 20.06.2019 щодо відкритих даних та повторного використання інформації державного сектору (нова редакція), Регламент (ЄС) 2021/695 та Модельна грантова угода Рамкової програми Горизонт Європа тощо.

Постановою Президії НАН України від 02.11.2022 № 327 «щодо участі НАН України в реалізації європейських принципів відкритої науки» визначено завдання з реалізації національного плану щодо відкритої науки та створено робочу групу НАН України з питань відкритої науки. Відповідно до зазначених завдань у частині створення інформаційного ресурсу відкритого доступу до результатів наукової і науково-технічної діяльності наукових установ НАН України розпорядженням Президії НАН України від 07.02.2023 № 67 та від 30.03.2023 № 170 започатковано виконання Цільового науково-

технічного проекту НАН України «Створення й впровадження інфраструктури відкритої науки в НАН України (OPENS) на 2023–2024 роки.

Робочою групою НАН України з питань відкритої науки підготовлено проект Концепції реалізації європейських принципів відкритої науки в НАН України на 2024–2030 роки (далі – Концепція), що визначає політику НАН України з впровадження відкритої науки: мету, принципи, пріоритетні завдання та основні напрями діяльності. Концепцію розроблено з урахуванням «Національного плану щодо відкритої науки», затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 № 892-р, вона відповідає ключовим пріоритетам, зазначеним у Дорожній карті з інтеграції науково-інноваційної системи України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA), затвердженій наказом Міністерства освіти і науки України від 10.02.2021 № 167, та спрямована на реалізацію постанови Президії НАН України від 02.11.2022 № 327 «Щодо участі НАН України в реалізації європейських принципів відкритої науки».

Концепція ґрунтується на доробку НАН України з реалізації та впровадження окремих елементів інфраструктури відкритої науки й враховує досвід установ та організацій держав-членів ЄС щодо розбудови відкритої науки, а також принципи відкритої науки, визначені Рекомендацією ЮНЕСКО щодо відкритої науки та документами Європейського Союзу.

Реалізація Концепції дасть змогу забезпечити формування сучасної моделі відкритої науки в НАН України, що відповідатиме європейським принципам відкритої науки, здійснивши необхідні нормативні, організаційні та програмно-технічні заходи.

Президія НАН України постановляє:

1. Затвердити Концепцію реалізації європейських принципів відкритої науки в НАН України на 2024–2030 роки (додається).

2. Секціям, відділенням, установам НАН України, підрозділам апарату Президії НАН України, робочій групі НАН України з питань відкритої науки взяти до уваги Концепцію для виконання постанови Президії НАН України від 02.11.2022 № 327 «Щодо участі НАН України в реалізації європейських принципів відкритої науки».

3. Робочій групі НАН України з питань відкритої науки за результатами виконання Цільового науково-технічного проекту НАН України «Створення й впровадження інфраструктури відкритої науки в НАН України» подати до Президії НАН України пропозиції щодо заходів НАН України з впровадження

принципів відкритої науки в НАН України, а також ухвалення нормативних актів НАН України з питань відкритої науки.

4. Контроль за виконанням цієї постанови покласти на Науково-організаційний відділ Президії НАН України.

Президент
Національної академії наук України
академік НАН України

Анатолій ЗАГОРОДНІЙ

В. о. головного вченого секретаря
Національної академії наук України
академік НАН України

Вячеслав БОГДАНОВ

КОНЦЕПЦІЯ
реалізації європейських принципів відкритої науки
в НАН України на 2024–2030 роки

Ця концепція визначає політику НАН України з упровадження відкритої науки: мету, принципи, пріоритетні завдання та основні напрями діяльності НАН України.

Концепція розроблена з урахуванням «Національного плану щодо відкритої науки», затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.11.2022 № 327 «Щодо участі НАН України в реалізації європейських принципів відкритої науки».

1. Сучасний стан відкритої науки, визначення проблем, розв'язання яких є метою політики відкритої науки

У цій Концепції відповідно до Рекомендації ЮНЕСКО щодо відкритої науки 2021 р. відкритою наукою визначено поєднання різноманітних принципів, правил і засобів, спрямованих на те, щоб наукові знання, викладені різними мовами, були загальнодоступними і придатними для повторного використання, відтворення і перевірки з метою розширення співпраці й обміну інформацією на благо науки і суспільства, а також для трансформації процесів створення, оцінювання і поширення наукових знань для усього суспільства й поза межами традиційної наукової спільноти. Відкрита наука впливає на всі наукові дисципліни та аспекти наукової діяльності, зокрема фундаментальні та прикладні дослідження у галузі технічних, природничих, суспільних і гуманітарних наук, спираючись на такі ключові принципи: відкрите наукове знання, відкрита інфраструктура досліджень, спілкування між науковцями, залучення представників суспільства і відкритий діалог з іншими системами створення та поширення знань.

Європейські принципи відкритої науки визначені у низці політичних документів, актів ЄС, модельних угод, таких як Рекомендація Комісії (ЄС) 2018/790 від 25.04.2018 щодо доступу до наукової інформації та її збереження, директива (ЄС) 2019/1024 Європейського Парламенту та Ради від 20.06.2019 щодо відкритих даних і повторного використання інформації державного сектору (нова редакція); Регламент (ЄС) 2021/695 та Модельна грантова угода Рамкової програми (РП) «Горизонт Європа» тощо.

Серед принципів відкритої науки важливу роль відіграють принципи FAIR (англ. аббревіатура слів Findability, Accessibility, Interoperability та Reusability (відшуковуваність, доступність, сумісність і багаторазовість використання)). Принципи FAIR передбачають для будь-якого користувача можливість знайти інформацію, отримати право на її використання за відповідною ліцензією відкритого доступу, мати технічну можливість її завантаження у комп'ютерну програму (через застосування простих, загальнозживаних, добре описаних форматів) і повторного використання завдяки добре описаному змісту, походженню, способу, обставинам отримання тощо.

За останні два десятиріччя в НАН України реалізовано та впроваджено важливі елементи відкритої науки:

- майже 70 % з 277 діючих періодичних видань НАН України і установ НАН України (далі – наукові періодичні видання) вже відкрили вільний доступ до повних текстів статей на своїх вебресурсах;

- електронний архів «Наукова періодика України» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського містить майже 200 тисяч текстів статей з 381 наукового періодичного видання, загалом – 1, 28 млн текстів статей з понад 2870 періодичних видань;

- система пошуку в архівах відкритих публікацій надає доступ до 650 тис. документів з 75 електронних бібліотек України (тобто близько 15% загальної кількості);

- функціонують елементи відкритої дослідницької інфраструктури: система центрів колективного користування приладами, що надають послуги іншим установам НАН України та зовнішнім користувачам; установи НАН України підключені до високошвидкісної Академічної мережі обміну даними (АМОД) та Української науково-освітньої телекомунікаційної мережі УРАН, мають вихід у європейську мережу GEANT; обчислювальні ресурси і ресурси збереження даних НАН України об'єднані в Український національний грид (УНГ) з можливістю надання хмарних послуг;

- посилюється інтеграція в світову та європейську науку: 63 журнали НАН України (з відкритим або обмеженим доступом) індексують найбільші світові наукометричні бази даних Scopus і WoS CC;

- поширюється участь в європейських організаціях відкритої науки: Інститут теоретичної фізики імені М. М. Боголюбова НАН України представляє Україну в European Grid Snitiative Foundation (EGI Foundation), яка є об'єднаною федерацією національних грид-ініціатив та офіційним представником від України і дійсним членом Асоціації Європейської хмари відкритої науки (EOSC), учасниками якої є провідні європейські наукові організації, ресурсні центри, провайдери грид і хмарних сервісів, що активно беруть участь у реалізації концепції EOSC;

– НАН України бере участь у побудові національної хмари відкритої науки як складової EOSC на засадах, визначених Концепцією розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р), та відповідає ключовим пріоритетам, вказаним у тексті Дорожньої карти з інтеграції науково-інноваційної системи України до європейського дослідницького простору (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 10.02.2021 № 167).

Водночас у НАН України відсутня повноцінна інфраструктура відкритої науки, яка має охоплювати наукові журнали відкритого доступу, електронні депозитарії наукових установ, депозитарії відкритих даних і архіви препринтів.

Наукові установи НАН України мають вебсайти, але не мають депозитаріїв відкритого доступу, які б уповні представляли результати наукової діяльності установи в спеціалізованих системах пошуку наукових результатів і публікацій.

Електронний архів «Наукова періодика України» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського є найбільшим в Україні. Проте він не є депозитарієм, який відповідає вимогам відкритої науки.

Інститут програмних систем НАН України розробив систему пошуку в архівах відкритих публікацій для інтеграції інформаційних ресурсів електронних бібліотек України з метою надання єдиної точки входу, пошуку та завантаження електронних документів. Але ця система потребує істотного осучаснення.

У НАН України відсутній Депозитарій відкритих даних, у якому можуть розміщатися дослідницькі дані, зібрані та/або отримані в процесі виконання науково-дослідних робіт і використані як докази в дослідницькому процесі. Нині надання доступу до відкритих даних є загальноприйнятною практикою світової дослідницької спільноти як необхідна умова підтвердження висновків і результатів досліджень, викладених у наукових публікаціях.

Відсутнє централізоване зберігання дослідницьких даних, отриманих у центрах колективного користування науковим обладнанням НАН України з метою їх повторного використання.

Серверне обладнання грид і хмарної інфраструктури потребує оновлення аби задовольнити усе більший попит на розміщення у віртуальному середовищі відкритої наукової інформації.

Відповідно до розпорядження Президії НАН України від 07.02.2023 № 67 розпочато Цільовий науково-технічний проєкт НАН України «Створення й впровадження інфраструктури відкритої науки в НАН України (OPENS)» на 2023–2024 рр.

На шляху впровадження та розвитку відкритої науки в НАН України постає низка проблем, до яких зокрема належать:

- визначення вимог щодо відкритої науки у процесі наукових досліджень;
- необхідність урегулювання правових питань відкритої науки;

– необхідність інтеграції елементів відкритої науки НАН України з відповідними елементами EOSC, реєстрації в іноземних репозитаріях та пошукових системах, підтримки відповідних протоколів обміну метаданими, метаданих англійською мовою, використання ідентифікаторів DOI;

– відсутність механізмів підтримки повного життєвого циклу елементів відкритої науки після закінчення фінансування їх розроблення;

– недостатній рівень обізнаності з питань відкритої науки співробітників НАН України;

– відсутність єдиних вимог до наукових періодичних видань щодо відповідності принципам відкритої науки;

Розв'язання цих та інших проблем у сфері відкритої науки потребує удосконалення політики НАН України щодо забезпечення правових і програмно-технічних умов реалізації та впровадження європейських принципів відкритої науки, визначення механізмів і заходів з інформування та заохочення надання відкритого доступу установами НАН України, зміцнення матеріально-технічних, фінансових, організаційних, правових і наукових засад забезпечення відкритого доступу, сприяння постійному оновленню, збагаченню та зберіганню відповідних інформаційних ресурсів, сприяння міжнародному співробітництву в галузі відкритої науки.

2. Мета та основні принципи політики відкритої науки в НАН України

Основною метою реалізації концепції відкритої науки в НАН України є:

– поліпшення видимості результатів досліджень науковців НАН України в інформаційному середовищі відкритої науки із застосуванням сучасних технічних та інформаційних засобів та з подальшим оцінюванням ефективності за допомогою наукометричних індикаторів, що сприятиме розвитку науки в Україні та міжнародного наукового співробітництва;

– розширення доступу наукової спільноти, організацій і підприємств як в Україні, так і на міжнародному рівні до наукових результатів НАН України.

Цілями впровадження відкритої науки в НАН України є:

– підтримка використання результатів досліджень, їх поширення з застосуванням сучасних механізмів відкритої науки, збільшення обізнаності наукового середовища іноземних країн із науковими публікаціями і дослідницькими даними вчених НАН України;

– підвищення достовірності, надійності та відтворюваності наукових результатів відповідно до принципів FAIR;

– полегшення поширення і застосування результатів досліджень.

Політики відкритої науки в НАН України базується на принципах:

– верховенства права;

– пріоритету прав і свобод людини і громадянина, зокрема права кожного

- на вільне одержання, використання, поширення та зберігання інформації;
- недопущення зловживання відкритим доступом на шкоду правам і свободам людини і громадянина;
  - дотримання балансу інтересів науковця, установи, суспільства і держави, їхньої взаємної відповідальності;
  - сприяння збагаченню, оновленню та захисту національних інформаційних ресурсів у галузі наукових досліджень і розробок;
  - забезпечення захисту інформації, зокрема запобігання розголошенню інформації з обмеженим доступом;
  - захисту інтересів установ НАН України, зокрема у сфері інформаційної безпеки;
  - упровадження європейських стандартів і практики щодо надання, одержання, використання, поширення та зберігання науково-технічної інформації та результатів досліджень;
  - сприяння поширенню та популяризації наукових результатів українських дослідників на міжнародному рівні, обміну науково-технічною інформацією з іноземними установами та організаціями, дослідниками в інтересах інтенсифікації наукового співробітництва, зокрема спільних досліджень.

3. Основні завдання, напрями і шляхи реалізації політики відкритої науки в НАН України

Політика відкритої науки в НАН України спрямована на виконання таких основних завдань;

- забезпечення відкритого доступу до наукових результатів;
- забезпечення відкритого доступу до дослідницької інфраструктури НАН України;
- створення умов для ефективної роботи з науково-технічною інформацією та об'єктами дослідницької інфраструктури, наявними у відкритому доступі;
- підвищення рівня поінформованості та формування компетентності з питань відкритої науки в НАН України;
- удосконалення системи оцінювання якості наукової та науково-технічної діяльності;
- популяризація науки, поширення наукових знань і залучення громадян до участі в науковій та науково-технічній діяльності.

Основними напрямами реалізації відкритої науки в НАН України є такі.

3.1 У сфері нормативного забезпечення:

- внесення змін до нормативних актів НАН України відповідно до європейських принципів відкритої науки, зокрема з урахуванням Рекомендації Комісії (ЄС) 2018/790 Директиви (ЄС) 2019/1024 Директиви ЄС 2018/790, Регламенту (ЄС) 2021/695 та Модельної грантової угоди РП «Горизонт Європа»;

- розроблення положення про відкриту науку в НАН України;
- врегулювання питань охорони прав інтелектуальної власності, використання конфіденційної інформації, інформації, що становить комерційну таємницю, персональних даних під час впровадження відкритого доступу в НАН України;
- розроблення регламентів Універсальної видавничої платформи журналів НАН України; Депозитарію наукових текстів НАН України; Архіву препринтів НАН України; Депозитарію відкритих даних НАН України; Харвестера відкритої науки НАН України;
- врегулювання питань застосування ліцензій відкритого доступу;
- розроблення примірних договорів і ліцензій щодо передання різних видів інформації до видавців і утримувачів інформаційних ресурсів НАН України та використання цієї інформації користувачами з урахуванням вимог відкритого доступу;
- розроблення порядку укладання договорів і ліцензій в електронному вигляді;
- внесення змін до Порядку формування тематики та контролю за виконанням наукових досліджень в Національній академії наук України, затвердженого постановою Президії НАН України від 19.12.2018 № 339 (із змінами) відповідно до європейських принципів відкритої науки;
- удосконалення критеріїв оцінювання наукових установ, а також розроблення рекомендацій для наукових установ щодо удосконалення інституційних політик оцінювання наукових і науково-педагогічних кадрів з урахуванням принципів оцінювання досліджень, визначених Декларацією Сан-Франциско (DORA) та матриці відкритої науки з оцінювання кар'єри вченого (OSCAM), зокрема:
  - а) внесення змін до Методики оцінювання ефективності діяльності наукових установ НАН України, затвердженої постановою Президії НАН України від 15.03.2017 № 57;
  - б) внесення змін до актів НАН України, які визначають порядок атестації наукових кадрів;
  - в) внесення пропозицій до нормативно-правових актів щодо державної атестації наукових установ.

3.2. В організаційно-правовій сфері:

- 1) сприяння трансформації наукових періодичних видань у журнали з відкритим доступом до наукових публікацій, зокрема:
  - створення Універсальної видавничої платформи наукових журналів НАН України, що відповідатиме вимогам відкритої науки і забезпечуватиме повноцінну інтеграцію в міжнародний науковий простір; сприяння переходу наукових періодичних видань на цю платформу;

– визначення вимог до наукових періодичних видань щодо забезпечення принципів відкритої науки, зокрема правил публікації у відкритому доступі даних, використаних у статтях;

– сприяння реєстрації наукових періодичних видань у міжнародних базах даних журналів відкритого доступу;

– внесення змін до актів НАН України щодо порядку оцінювання наукових періодичних видань з передбаченням урахування ступеня і форми реалізації засад відкритого доступу;

– розроблення порядку передавання електронних копій наукових періодичних видань на зберігання до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з урахуванням вимог законодавства про авторське право та принципів відкритого доступу;

2) підготовка і поширення методичних матеріалів та надання інформаційної підтримки науковим установам і редколегіям наукових періодичних видань щодо впровадження відкритого доступу;

3) розроблення та здійснення заходів із популяризації відкритої науки з урахуванням міжнародного досвіду, зокрема принципів Європейської асоціації громадянської науки (ESCA); розвиток вебсайту Відкрита наука в НАН України;

4) розвиток партнерства установ НАН України з Європейською хмарою відкритої науки, зокрема за Рамковою Програмою (РП) «Горизонт Європа», участь установ НАН України у проєктах РП «Горизонт Європа» щодо відкритої науки;

5) організація тренінгів з питань упровадження відкритої науки для працівників наукових установ і редакційних колегій НАН України;

6) організація тренінгів (зокрема вебінарів) у наукових установах щодо принципів належного управління науковими даними (принципи FAIR);

7) розроблення інформаційних і технічних індикаторів оцінювання впровадження відкритої науки в НАН України з урахуванням досвіду застосування індикаторів розвитку відкритої науки в ЄС;

8) здійснення моніторингу реалізації засад відкритої науки в НАН України та результатів досліджень НАН України у світовому інформаційному просторі.

3.3. У програмно-технічній сфері:

Побудова інфраструктури відкритої науки НАН України передбачає:

1) створення та підтримку Універсальної видавничої платформи наукових журналів НАН України (далі – Видавнича платформа) з забезпеченням відкритого доступу до наукових публікацій;

2) створення та підтримку Репозитарію наукових текстів НАН України (далі – Репозитарій наукових текстів), інтегрованого з національними та європейськими репозитаріями відкритих публікацій;

3) створення та підтримку Репозитарію відкритих даних НАН України (далі – Репозитарій відкритих даних), сертифікованого у відповідних міжнародних організаціях;

4) створення та підтримку Архіву препринтів НАН України (далі – Архів препринтів), інтегрованого з національними та європейськими репозитаріями відкритих публікацій;

5) створення та підтримку Платформи наукової діяльності наукових працівників НАН України для розміщення персональних профілів та результатів наукових досліджень науковими працівниками;

6) створення та підтримку Харвестера відкритої науки НАН України (далі – Харвестер), що агрегує дані з Репозитарію наукових текстів, Видавничої платформи, Архіву препринтів, а також інших інформаційних ресурсів НАН України з подальшою інтеграцією в європейські репозитарії відкритого доступу;

7) розвиток дослідницької інфраструктури НАН України, зокрема реалізацію заходів «Концепції Державної цільової програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на період до 2026 року», затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04. 2021 № 322-р;

9) створення та підтримку Порталу відкритої науки НАН України для централізованого доступу до всіх ресурсів інфраструктури відкритої науки НАН України.

4. Фінансове забезпечення реалізації Концепції

Фінансування заходів з реалізації цієї Концепції здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, міжнародної технічної допомоги, а також інших джерел, не заборонених законодавством.

Обсяг фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів для реалізації Концепції визначається щороку з урахуванням можливостей джерел фінансування.

5. Очікувані результати

Реалізація Концепції дасть змогу забезпечити формування сучасної моделі відкритої науки в НАН України, що відповідає європейським принципам відкритої науки, із здійсненням необхідних нормативних, організаційних та програмно-технічних заходів.

Результатами виконання завдань Концепції будуть:

– розширення представлення результатів досліджень науковців НАН України в інформаційному середовищі в інтересах розвитку науки в Україні, міжнародного наукового співробітництва, використання результатів досліджень;

– відкритий доступ до наукових публікацій та дослідницьких даних, що підтверджують результати досліджень;

- відповідність журналів НАН України європейським і світовим стандартам і присутність їх у міжнародних наукових репозитаріях і пошукових системах;
- впровадження планів управління даними протягом усього життєвого циклу досліджень та після завершення відповідного наукового проєкту;
- сформовані механізми збереження та відкриття даних в надійних репозитаріях даних згідно з принципами FAIR у рамках віртуальних організацій УНГ та центрів колективного користування обладнанням НАН України;
- ефективне функціонування хмарних і обчислювальних ресурсів УНГ і центрів колективного користування обладнанням НАН України;
- врахування під час оцінювання наукової діяльності НАН України принципів відкритої науки;
- створення Універсальної видавничої платформи журналів НАН України з трансформацією наукових періодичних видань у журнали з відкритим доступом;
- створення Репозитарію відкритих даних НАН України;
- створення Архіву препринтів НАН України;
- створення Платформи наукової діяльності наукових працівників НАН України;
- створення Харвестеру відкритої науки НАН України, який забезпечить поліпшення видимості наукового доробку Академії у європейському і світовому дослідницькому просторі.

У сукупності ці результати сприятимуть підвищенню значення української науки, участі українських вчених у міжнародній співпраці, впровадженню наукових результатів установ НАН України.

6. Терміни реалізації Концепції

Концепцію передбачено реалізувати протягом 2024–2030 рр.

7. Моніторинг реалізації Концепції

Моніторинг виконання заходів, викладених у Концепції, здійснюється щорічно. Результати щорічного моніторингу оприлюднюються не пізніше кінця першого кварталу, що настає за звітним роком.

РОБОЧА ГРУПА НАН УКРАЇНИ

ХІМІЧ Олександр Миколайович – академік-секретар Відділення інформатики НАН України, академік НАН України – голова робочої групи

АНДОН Пилип Іларіонович – почесний директор Інституту програмних систем НАН України, академік НАН України

БЕСПАЛОВ Сергій Анатолійович – учений секретар Сектору фізико-технічних і математичних наук Науково-організаційного відділу Президії НАН України

РАДЧЕНКО Анна Ігорівна – директор Видавничого дому «Академперіодика» НАН України

ВАЩИНЕЦЬ Іван Іванович – доцент Київського університету права НАН України

ДУБРОВІНА Любов Андріївна – генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, член-кореспондент НАН України

ДІДЕНКО Юлія Володимирівна – учений секретар Сектору координації наукових досліджень Науково-організаційного відділу Президії НАН України – секретар робочої групи

КАПЦА Юрій Михайлович – директор Центру досліджень інтелектуальної власності та трансферу технологій НАН України

ГАРАГУЛЯ Сергій Сергійович – завідувач відділу Інституту інформаційних технологій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

СВІСТУНОВ Сергій Якович – завідувач відділу Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України

ЧЕРНИШЕНКО Володимир Олександрович – заступник директора Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України

ЧЕРНОВСЬКА Світлана Миколаївна – помічник головного вченого секретаря НАН України

ПРЕЗИДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

10.01.2024

м. Київ

№ 8

Про Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2024–2028 роки

Відповідно до постанови Президії НАН України від 30.01.2019 № 30 «Про Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2019–2023 роки» секції НАН України разом з відділеннями НАН України й науковими установами НАН України, враховуючи прийняття Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності» від 21.12.2023 № 3534-ІХ, результати моніторингу та аналізу загальних тенденцій розвитку світової науки, що передбачено Планом заходів з реалізації Концепції розвитку НАН України на 2021–2025 роки, затвердженим постановою Президії НАН України від 27.10.2021 № 330 (зі змінами), а також беручи до уваги необхідність спрямування досліджень на підвищення безпеки і обороноздатності України та її відновлення у воєнний та повоєнний періоди, підготували проект Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2024–2028 роки (далі – Основні напрями).

Основні напрями визначаються в НАН України відповідно до Порядку формування тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, що плануються до виконання за рахунок коштів державного бюджету, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11.01.2018 № 13, та з метою реалізації завдання щодо забезпечення високого рівня наукових досліджень, їх спрямованості на розв'язання сучасних проблем науки і техніки, що передбачено Концепцією розвитку НАН України на 2021–2025 роки, сприяння координації та плануванню досліджень, запобігання їх дублюванню, забезпечення відповідності тематики, що виконується за

бюджетні кошти, пріоритетним напрямом розвитку науки і техніки.

Президія Національної академії наук України постановляє:

1. Затвердити Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2024–2028 роки, що додаються.

2. Відділенням НАН України забезпечити врахування Основних напрямів під час планування і обліку тематики досліджень, оформлення звітних документів щодо виконання таких досліджень, проведення експертизи нової тематики з цих наукових напрямів і проблем.

3. Науково-організаційному відділу Президії НАН України:

– забезпечити розміщення електронної версії Основних напрямів на веб-порталі НАН України;

– організувати видання Видавничим домом «Академперіодика» НАН України Основних напрямів та цієї постанови окремою брошурою накладом 300 примірників і доведення цих матеріалів секціям, відділенням, науковим установам НАН України, підрозділам апарату Президії НАН України;

– протягом 2028 р. організувати розроблення секціями та відділеннями НАН України разом з науковими установами НАН України проєкту Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на наступний період та подання його на затвердження Президії НАН України.

4. Контроль за виконанням цієї постанови покласти на в.о.головного вченого секретаря НАН України академіка НАН України В. Л. Богданова.

Президент
Національної академії наук України
академік НАН України

Анатолій ЗАГОРОДНІЙ

В.о.головного вченого секретаря
Національної академії наук України
академік НАН України

Вячеслав БОГДАНОВ

ПРЕЗИДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

П О С Т А Н О В А

24.01.2024

м. Київ

№ 22

Про неприпустимість участі у підготовці видавничої продукції з ученими, афілійованими з установами Російської Федерації та Республіки Білорусь

У зв'язку з повномасштабною російською агресією проти України Національна академія наук України ухвалила низку рішень, спрямованих на повне припинення будь-яких контактів з представниками Російської Федерації (далі – РФ) та Республіки Білорусь (далі – РБ), зокрема й у видавничій справі, а саме:

– постанову Президії НАН України від 30.03.2022 № 93 «Про розірвання прямих двосторонніх договорів з російськими організаціями, позбавлення звань почесних докторів, іноземних членів НАН України науковців та освітян Російської Федерації»;

– постанову Президії НАН України від 13.04.2022 № 115 «Про припинення дії Угоди про наукове співробітництво між НАН України і НАН Білорусі та прямих двосторонніх договорів з установами та організаціями Республіки Білорусь».

Відповідно до розпорядження Президії НАН України від 07.03.2022 № 145 «Про припинення співпраці з ученими Російської Федерації у видавничій сфері» усім науковим установам і науковцям НАН України було доручено:

– вивести зі складу редакційних колегій усіх наукових періодичних видань НАН України науковців, афілійованих з Російською Федерацією, а також припинити їх залучення до рецензування матеріалів, наданих до вітчизняних видань;

– усім вітчизняним науковцям вийти зі складу редакційних колегій наукових періодичних видань РФ, а також припинити рецензування матеріалів, наданих до цих видань;

– повністю припинити публікацію статей авторів, афілійованих з РФ, у наукових періодичних виданнях НАН України;

– повністю припинити співавторство та рецензування будь-яких видів наукових публікацій, афілійованих з РФ (монографій, збірників наукових праць, енциклопедичних і довідкових видань, доповідей та тез конференцій тощо);

– не передавати жодних матеріалів до будь-яких агрегаторів наукової інформації РФ, зокрема до Російського індексу наукового цитування (РІНЦ).

З метою безумовного забезпечення виконання зазначених постанов Президії НАН України від 30.03.2022 № 93 та 13.04.2022 № 115 й розпорядження Президії НАН України від 07.03.2022 № 145, а також з урахуванням листа Міністерства освіти і науки України від 15.01.2024 № 1/670-24 Президія НАН України постановляє:

1. Співробітникам установ, організацій та підприємств НАН України далі – організацій НАН України):

1.1. Неухильно дотримуватися вимоги про припинення будь-якої співпраці з вченими, афілійованими з установами РФ та/або РБ, а також виданнями і видавцями РФ та/або РБ (співавторство, рецензування, входження до складу редакційних колегій, наукових, редакційних і наглядних рад тощо).

1.2. Неухильно дотримуватися вимоги про припинення спільних публікацій у будь-яких виданнях з науковцями, афілійованими з організаціями РФ та/або РБ.

2. Керівникам організацій НАН України довести (під розпис) п.1 цієї постанови Президії НАН України до всіх наукових працівників організації.

3. Головним редакторам наукових періодичних видань НАН України неухильно дотримуватися вимоги про припинення:

3.1. Публікацій статей, серед співавторів яких є особи, афілійовані з установами РФ та/або РБ.

3.2. Надання матеріалів до будь-яких агрегаторів наукової інформації РФ та РБ, зокрема до Російського індексу наукового цитування (РІНЦ).

4. Доручити Науково-видавничій раді НАН України підготувати пропозиції щодо внесення змін до схеми та вимог стосовно річних звітів про діяльність наукових установ НАН України за 2024 та наступні роки у частині «Видавнича діяльність» з метою запровадження обліку та звітності про кількість наукових публікацій, схвалених вченими радами установ для оприлюднення.

5. Контроль за виконанням цієї постанови покласти на відділення НАН України та Науково-організаційний відділ Президії НАН України.

Президент
Національної академії наук України
академік НАН України

Анатолій ЗАГОРОДНІЙ

В.о.головного вченого секретаря
Національної академії наук України
академік НАН України

Вячеслав БОГДАНОВ

ПРЕЗИДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

07.02.2024

м. Київ

№ 47

Про започаткування наукового журналу «Рукописна та книжкова спадщина України»

Президія Національної академії наук України постановляє:

1. Започаткувати науковий журнал «Рукописна та книжкова спадщина України», співзасновники – Національна академія наук України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, періодичність виходу – 4 рази на рік.
2. Затвердити головним редактором наукового журналу «Рукописна та книжкова спадщина України» доктора історичних наук Буряк Ларису Іванівну.
3. Доручити головному редактору наукового журналу «Рукописна та книжкова спадщина України» в місячний термін подати до Відділення історії, філософії та права НАН України пропозиції щодо складу редакційної колегії журналу.
4. Науково-видавничій раді НАН України разом з Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського організувати реєстрацію видання відповідно до чинного законодавства.
5. Внести зміни до переліку періодичних видань Національної академії наук України, затвердженого постановою Президії НАН України від 23.06.2021 № 227

Президент
Національної академії наук України
академік НАН України

Анатолій ЗАГОРОДНІЙ

В.о.головного вченого секретаря
Національної академії наук України
академік НАН України

Вячеслав БОГДАНОВ

ПРЕЗИДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

П О С Т А Н О В А

20.03.2024

м. Київ

№ 127

Про затвердження Положення про журнал відкритого доступу Національної академії наук України

Відповідно до рекомендацій ЮНЕСКО щодо відкритої науки і розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 № 892-р «Про затвердження національного плану щодо відкритої науки» та на виконання завдань, передбачених цим планом, Президія НАН України ухвалила постанову від 29.11.2023 № 400, якою затверджено Концепцію реалізації європейських принципів відкритої науки в НАН України на 2024–2030 роки та постанову від 02.11.2022 № 327 «Щодо участі НАН України в реалізації європейських принципів відкритої науки», а також розпорядження від 07.02.2023 № 67 і від 30.03.2023 № 170, спрямовані на підвищення якості видавничої підготовки і видимості наукових періодичних видань, забезпечення стабільного і безпечного відкритого доступу до них, а також правових підстав представлення наукових текстів у мережі Інтернет.

Для досягнення поставленої мети та впровадження у практику діяльності Академії та її установ дієвих механізмів відкритого доступу до наукових результатів і публікацій Науково-видавничарада НАН України проаналізувала відповідність наукових журналів, до складу засновників яких входить НАН України як юридична особа, вимогам Директорії журналів відкритого доступу DOAJ. Виконаний у другій половині 2023 р. моніторинг показав, що майже 80 % вебресурсів журналів НАН України потребують значного обсягу робіт з удосконалення інтерфейсу, структурування, доповнення, осучаснення та деталізації інформації. Також проаналізовано світовий досвід упровадження засад відкритої науки у практику діяльності наукових видань і видавництв, зокрема стосовно редакційної політики, охорони авторського права, ліцензій відкритого доступу, користувацьких ліцензій, захисту авторського права, дотримання принципів академічної доброчесності, способів ефективного представлення наукових видань у мережі Інтернет і розвитку відкритих вебресурсів.

З метою створення базових засад переходу наукових періодичних видань НАН України на відкриті видавничі системи в уніфікованому вигляді і

з забезпеченням можливості інтегрування цих видань з вітчизняними, європейськими і світовими агрегаторами (харвестерами) Президія НАН України постановляє:

1. Затвердити Положення про журнал відкритого доступу Національної академії наук України (додається).
2. Рекомендувати головним редакторам періодичних видань НАН України оновити положення про власні видання з урахуванням вимог до редакційної політики згідно із зазначеним положенням.
3. Контроль за виконанням цієї постанови покласти на Науково-видавничу раду НАН України.

Президент
Національної академії наук України
академік НАН України

Анатолій ЗАГОРОДНІЙ

В.о.головного вченого секретаря
Національної академії наук України
академік НАН України

Вячеслав БОГДАНОВ

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Президії НАН України
від 20.03.2024 № 127

ПОЛОЖЕННЯ
про журнал відкритого доступу
Національної академії наук України

1. Загальні положення

1.1. Усі терміни і визначення цього Положення вжито відповідно до законів України «Про видавничу справу» і «Про медіа», нормативних актів НАН України.

1.2. Журнал відкритого доступу НАН України (далі – Журнал) – науковий журнал, засновником або одним зі співзасновників якого є Національна академія наук України, який виходить через певні, рівні проміжки часу, має заздалегідь визначену постійну щорічну кількість нумерованих випусків (не менше чотирьох), одну назву і змістову рубрикацію, вебресурс, а також дотримується принципів відкритої науки та відкритого доступу, визначених законодавчими актами та актами НАН України й забезпечує безстроковий і безкоштовний повнотекстовий доступ до усіх оприлюднених статей на вебресурсі у режимі реального часу.

Принципи відкритої науки та відкритого доступу у діяльності наукового журналу включають:

- надання онлайн доступу до статей відразу після їх опублікування (без періоду ембарго);
- застосування у роботі цифрових ідентифікаторів ISSN, DOI, ORCID;
- реалізацію двомовного (українською та англійською мовами) інтерфейсу вебресурсу наукового журналу та вебсторінок наукових статей;
- опублікування статей на умовах ліцензій відкритого доступу Creative Commons, порядок застосування яких визначається НАН України;
- забезпечення на онлайнівій сторінці статті можливості посилання на препринти і дослідницькі дані, необхідні для підтвердження висновків і результатів досліджень у наукових публікаціях;
- реалізацію під час публікації статей механізмів, спрямованих на захист від розголошення інформації з обмеженим доступом, дотримання прав інтелектуальної власності та персональних даних;
- передання метаданих наукових статей Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, іншим харвесторам та агрегаторам наукових журналів;

– реєстрацію наукового журналу у міжнародних базах, зокрема журналів відкритого доступу.

1.3. Журнал може бути дзеркальним виданням, тобто мати повністю відкриту для користувачів електронну версію друкованого журналу на власному вебресурсі з тією ж редакційною радою, цілями та сферою застосування, процесами та політикою рецензування, яке має таку саму назву, але інший ISSN, або самостійним електронним виданням.

1.4. У Журналі здійснюється опублікування статей на умовах ліцензій відкритого доступу Creative Commons, вид яких зазначається у статті відповідно до правил щодо використання ліцензій відкритого доступу, визначених НАН України. Тексти статей мають бути доступні для відкритого доступу на власному вебресурсі без періоду ембарго та без вимоги реєстрації користувачів.

1.5. Журнал повинен відповідати таким вимогам:

– дотримання чинного законодавства, зокрема законів України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ «Про інформацію», 05.06.1997 № 318/97-ВР «Про видавничу справу», 26.11.2015 № 848-VIII «Про наукову і науково-технічну діяльність», 25.04.2019 № 2704-VIII «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 01.12.2022 № 2811-IX «Про авторське право і суміжні права», від 13.12.2022 № 2849-IX «Про медіа», цього Положення, інших нормативних документів і розпорядчих документів НАН України, що стосуються видавничої справи;

– дотримання правил наукової етики відповідно до рекомендацій Комітету з етики наукових публікацій (Committee on Publication Ethics, COPE) та Етичного кодексу ученого України;

– наявність положення про Журнал, розробленого на основі цього Положення з урахуванням вимог Директорії журналів відкритого доступу

(Directory of Open Access Journals, DOAJ) і наукометричних баз;

– наявність структурованого вебресурсу українською та англійською мовами (іншими мовами – за рішенням редакційної колегії), побудованого з використанням програмного забезпечення Open Journal Systems (OJS) з однаковою інформацією у всіх версіях;

– здійснення оформлення відповідно до державних галузевих стандартів, що стосуються видавничої справи;

– систематичне застосування у роботі цифрових ідентифікаторів (ISSN, DOI, ORCID тощо).

1.6. Робота Журналу здійснюється з дотриманням таких основних принципів:

– об'єктивності та неупередженості у відборі статей для оприлюднення;

– обов'язкового контролю якості рукописів статей шляхом перевірки на наявність плагіату та фахового рецензування;

– дотримання колегіальності в ухваленні рішень, оперативності у спілкуванні з рецензентами і авторами;

– охорони авторського права відповідно до договорів з авторами та ліцензій відкритого доступу.

1.7. Журнал може бути залученим до Програми підтримки журналів

НАН України за умови входження його до Переліку наукових фахових Видань України, брати участь у проведенні виставкових та популяризаційних заходів, входити до друкованих і електронних каталогів і довідників НАН України.

1.8. Діяльність Журналу у сфері реалізації відкритого доступу підлягає моніторингу, порядок якого встановлює Президія НАН України.

2. Порядок створення, реорганізації та припинення випуску Журналу

2.1. Рішення про створення, реорганізацію, припинення випуску Журналу за участю НАН України ухвалює Президія НАН України за поданням Науково-видавничої ради НАН України. Створення та реорганізація Журналу здійснюється шляхом укладання установчого договору між співзасновниками. В установчому договорі зазначаються назва видання та інформація щодо розподілу обов'язків між співзасновниками Журналу відповідно до чинного законодавства.

3. Державна реєстрація

3.1. Державна реєстрація у сфері медіа здійснюється відповідно до Закону України «Про медіа».

3.2. Подання документів до державного органу реєстрації здійснює Науково-видавнича рада НАН України протягом місяця з дня ухвалення рішення Президії НАН України щодо створення Журналу.

4. Головний редактор Журналу

4.1. Головного редактора Журналу затверджує Президія НАН України за поданням Науково-видавничої ради НАН України з кандидатур, запропонованих співзасновниками.

4.2. Головний редактор Журналу:

4.2.1. Очолює редакційну колегію Журналу, організовує її роботу, зокрема призначає керівників рубрик, ухвалює остаточне рішення щодо виходу в світ кожного його номера (випуску), представляє видання у відносинах із засновником (співзасновниками), видавцем, авторами, державними органами, об'єднаннями громадян і окремими громадянами, а також у суді і третейському суді, несе відповідальність за виконання вимог до діяльності Журналу згідно з чинним законодавством України.

4.2.2. Керує діяльністю редакції та відповідає за своєчасну актуалізацію вебресурсу Журналу у мережі Інтернет: метадані статей не менше, ніж

двома мовами (українською, англійською), повні тексти статей – мовою, якою оприлюднено статтю.

4.2.3. Несе відповідальність за зміст Журналу, його науковий рівень, зокрема фахове рецензування отриманих матеріалів; відповідність визначеній тематиці; дотримання політики Журналу; виконання вимог нормативних документів НАН України.

4.2.4. Сприяє залученню до діяльності Журналу провідних вчених у визначеній галузі, підвищенню його наукового рівня, зокрема шляхом забезпечення фахового рецензування.

4.2.5. Вносить пропозиції щодо складу редакційної колегії Журналу, зокрема заступників головного редактора та відповідального секретаря на затвердження: для загальноакадемічних видань – Президії НАН України, для інших Журналів – відділення НАН України, до якого належить установа-співзасновник.

4.2.6. Вносить пропозиції щодо перекладу й перевидання Журналу іноземними мовами у друкованому або електронному вигляді, входження до наукометричних і реферативних баз даних.

5. Редакційна колегія Журналу

5.1. Редакційна колегія, очолювана головним редактором, здійснює загальне наукове керівництво Журналом та ухвалює остаточне рішення про прийняття до опублікування чи відхилення поданих матеріалів.

5.2. Редакційна колегія і головний редактор несуть відповідальність за належний науковий рівень Журналу, дотримання політики відкритого доступу та наповнення редакційного портфеля.

5.3. Склад редакційної колегії затверджує: для загальноакадемічних видань – Президія НАН України, для інших Журналів – відділення НАН України, до якого належить установа-співзасновник, за поданням головного редактора.

5.4. Заступник головного редактора заміщає головного редактора в період його тимчасової відсутності, вирішує інші питання за дорученням головного редактора.

6. Політика Журналу

6.1. Журнал має чітко визначені цілі, сферу діяльності, читацьку аудиторію й публікує оригінальні наукові статті, рецензії, повідомлення, листи, доповіді на конференціях тощо, які раніше не були опубліковані.

6.2. Журнал наявний у відкритому доступі і підтримує політику відкритого доступу відповідно до визначення DOAJ. Має власну URL-адресу й домашню сторінку постійного доступу:

6.2.1. Вебресурс Журналу зручний для навігації та має чітку структуру.

6.2.2. З домашньої сторінки Журналу має бути доступна інформація про:

- політику відкритого доступу, що розробляється на підставі законодавства України та актів НАН України;
- цілі, сферу застосування, історію Журналу;
- склад редакційної колегії з зазначенням афіліації та цифрових ідентифікаторів членів редакційної колегії;
- правила для авторів;
- процедури рецензування, розгляду скарг і апеляцій, відкликання матеріалів у разі будь-яких порушень;
- умови охорони авторського права, укладання договорів з авторами та застосування ліцензій відкритого доступу;
- вимоги щодо захисту від розголошення інформації з обмеженим доступом, дотримання прав інтелектуальної власності, захисту персональних даних;
- наявність чи відсутність оплати за послуги з опрацювання і наукового редагування статті (Article processing charges, APC), публікації статті, а також про осіб, на яких розповсюджується сплата коштів;
- контактну інформацію;
- архів Журналу.

6.2.3. Кожна стаття Журналу доступна як повнотекстова у форматі HTML або PDF на окремій сторінці з унікальною URL-адресою. Ця сторінка може містити посилання на пов'язані зі статтею матеріали (відкриті дані, препринти тощо).

6.2.4. Метадані усіх статей Журналу є вільно доступними і можуть бути вільно використані будь-яким користувачем на умовах ліцензії Creative Commons Universal (CC0 1.0) Public Domain Dedication.

6.3. Діяльність редакційної колегії Журналу регламентована чинним законодавством, зокрема щодо недопущення порушення авторських прав і плагіату:

6.3.1. Редакційна колегія залишає за собою право відмовити в публікації матеріалів, якщо виявлено, що вони не відповідають формальним вимогам Журналу і стандартам щодо змісту наукових публікацій.

6.4. Члени редакційної колегії:

- не можуть мати конфлікту інтересів щодо матеріалів, поданих до Журналу. У випадку наявності конфлікту інтересів ці члени редакційної колегії не можуть брати участі у виборі рецензентів і ухваленні рішень, пов'язаних із цим матеріалом;
- можуть не поділяти погляди, викладені авторами оприлюднених у Журналі матеріалів. За ідеї, викладені у них, юридичну і моральну відповідальність несуть автори;
- повинні оцінювати надані матеріали без будь-яких расових, гендерних, етнічних, сексуальних, релігійних або політичних упереджень;

– не мають права використовувати неопубліковані матеріали з рукописів без письмової згоди авторів і для особистої вигоди, а також оприлюднювати на сторінках Журналу власні матеріали у обсязі понад 20 % від загального обсягу випуску.

6.5. Журнал неухильно дотримується обраної процедури рецензування (однобічне сліпе, подвійне сліпе чи відкрите). Ця процедура і обов'язки рецензентів чітко описані на відповідній сторінці вебресурсу Журналу.

6.6. Публікація рукописів статей здійснюється за договором з авторами статей, що може бути укладений у письмовому або електронному вигляді. Примірний ліцензійний договір на використання твору та примірний електронний ліцензійний договір приєднання на використання твору затверджується Президією НАН України:

6.6.1. У договорі з автором зазначається, що автори засвідчують, що:

– рукопис є їхньою оригінальною працею, не був опублікований раніше і не розглядається для публікації в іншому виданні;

– рукопис не містить голосливних або незаконних тверджень і не порушує права третіх осіб;

– лише дописувачі, які зробили значний внесок у рукопис, вказані як автори;

– конфлікт інтересів відсутній або повідомляють редакційній колегії про будь-який фінансовий чи інший приватний інтерес, який міг вплинути на представлені результати або їх інтерпретацію;

– у рукописі не розголошено інформацію з обмеженим доступом: конфіденційну інформацію, таємну та службову інформацію, зокрема державну таємницю, комерційну таємницю, ноу-хау.

6.7. Усі матеріали, подані до Журналу, підлягають перевірці на плагіат і якість цитування:

6.7.1. У випадку встановлення факту плагіату та/або самоплагіату у поданому матеріалі редакційна колегія відхиляє його без права доопрацювання і повторного подання.

6.7.2. У разі встановлення факту плагіату та/або самоплагіату в опублікованій статті редакційна колегія ухвалює рішення про застосування процедури відкликання статті. Ця процедура детально описана в Положенні про Журнал та оприлюднена на відповідній сторінці вебресурсу Журналу.

6.7.3. За рішенням редакційної колегії до автора/авторів, у матеріалах яких встановлено наявність плагіату/самоплагіату або інші факти порушення академічної доброчесності, можуть бути застосовані інші санкції, наприклад заборона на оприлюднення будь-яких матеріалів у Журналі протягом певного періоду часу.

6.8. Журнал застосовує одну з фінансових моделей і повідомляє про обрану модель у інформації для авторів:

– подання, рецензування, редакційно-видавниче опрацювання й оприлюднення матеріалів є безкоштовним;

– під час подання рукопису автор має сплатити платіж у розмірі (вказати суму), який покриває частину витрат, пов'язаних із експертною Оцінкою (АРС);

– після прийняття рукопису та до публікації автори зобов'язані сплатити платіж за опрацювання статті у розмірі (вказати суму) для забезпечення негайного і необмеженого доступу до повної версії статті.

6.8.1. Оплата вказаних платежів не гарантує прийняття рукопису до публікації та не впливає на результат процедури рецензування.

6.8.2. Певні категорії авторів за рішенням редакційної колегії можуть частково або повністю бути звільнені від сплати платежу (аспіранти, автори з певних установ чи країн, члени деяких професійних асоціацій тощо).

6.9. Журнал підтримує політику самоархівування та дозволяє авторам самостійно депонувати препринт, авторський постпринт (схвалено до друку версію) і видавничу версію (остаточний PDF) своєї роботи в інституційному репозиторії, тематичному репозиторії та репозиторії загального призначення, персональній вебсторінці автора та/або вебресурсі установи, яка є місцем роботи авторів, до або під час процесу подання, у будь-який час після прийняття рукопису і в будь-який час після опублікування із зазначенням повної бібліографічної інформації про оригінальну публікацію та з посиланням на неї.

7. Редакція Журналу

7.1. Редакція Журналу – структурний підрозділ наукової установи (співзасновника або видавця) Журналу, який займається науковою і науково-організаційною діяльністю, спрямованою на методичне та організаційне забезпечення і координацію діяльності установи у видавничій сфері:

7.1.1. Кількісний і професійний склад редакції, виходячи з обсягу, періодичності, тематичного спрямування Журналу, визначає установа (співзасновник або видавець), у складі якої працює редакція.

7.1.2. Матеріально-технічне забезпечення редакції Журналу та виконання редакційно-виробничих процесів, зокрема пов'язаних із представленням у мережі Інтернет, здійснює установа (співзасновник або видавець), у складі якої працює редакція.

7.2. Редакція Журналу здійснює прийом, реєстрацію і зберігання матеріалів, що надходять до Журналу і відповідають вимогам правил для авторів, установлених у виданні, здійснює їх підготовку до друку, контроль за проходженням на всіх етапах підготовки до випуску, за якістю виконання

7.3. У своїй роботі редакція Журналу керується чинним законодавством, державними стандартами, нормативними документами НАН України, цим Положенням, положенням установи – співзасновника про Журнал, рішеннями

головного редактора і редакційної колегії Журналу та іншими нормативними документами у галузі видавничої справи.

7.4. Працівники редакції Журналу призначаються на посади та звільняються з посад за наказом керівника установи – співзасновника або Установи – видавця за поданням головного редактора Журналу.

8. Установа – співзасновник Журналу

8.1. Є зареєстрованим суб'єктом у сфері медіа, забезпечуючи редакційний контроль щодо створення або добору, організації та поширення масової інформації у формі Журналу.

8.2. Організовує проведення передплатної кампанії, роботу з реклами і розповсюдження Журналу.

8.3. В особі керівника установи, який діє на підставі установчого документа установи, або в особі головного редактора Журналу, який діє на підставі наказу (довіреності) керівника установи, укладає з авторами договори щодо опублікування прийнятих для друку рукописів статей (творів) (ліцензійні договори, договори приєднання).

8.4. Для фінансування підготовки, випуску і розповсюдження Журналу може залучати у встановленому законодавством порядку кошти фізичних та юридичних осіб, державних і зарубіжних організацій.

ПРЕЗИДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

РОЗПОРЯДЖЕННЯ № 350

м. Київ

12. 06. 2024 р.

Про затвердження Положення про відкриту науку в НАН України

Відповідно до Концепції реалізації європейських принципів відкритої науки в НАН України на 2024–2030 роки, затвердженою постановою Президії НАН України від 29.11.2023 № 400:

1. Затвердити Положення про відкриту науку в НАН України (далі – Положення) (додається).

2. Робочій групі НАН України з питань відкритої науки за результатами виконання Цільового науково-технічного проекту НАН України «Створення й впровадження інфраструктури відкритої науки в НАН України (OPENS)» подати до Президії НАН України проекти нормативних актів НАН України та примірні договори, прийняття яких передбачено Положенням.

3. Контроль за виконанням цього розпорядження покласти на Науково-організаційний відділ Президії НАН України.

Президент
Національної академії наук України
академік НАН України

Анатолій ЗАГОРОДНІЙ

В.о.головного вченого секретаря
Національної академії наук України
академік НАН України

Вячеслав БОГДАНОВ

Положення про відкриту науку в НАН України

1. Загальні положення

Це Положення про відкриту науку в НАН України (далі Положення) регулює відносини щодо відкритого доступу до наукових публікацій, дослідницьких даних, препринтів, що створюються в наукових установах НАН України, а також порядок взаємодії суб'єктів відкритої науки й елементів інфраструктури відкритої науки НАН України.

Положення спрямовано на забезпечення реалізації заходів, передбачених Концепцією реалізації європейських принципів відкритої науки в НАН України на 2024–2030 роки, затверджено постановою Президії НАН України від 29.11.2023 № 400.

Положення розроблено з урахуванням законів України «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», «Про доступ до публічної інформації», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про науково-технічну інформацію», «Про цифровий контент та цифрові послуги», «Про захист персональних даних», «Про авторське право і суміжні права» та інших законодавчих актів.

Положення базується на принципах відкритої науки та відкритого доступу, визначених: Рекомендацією ЮНЕСКО щодо відкритої науки 2021р., Рекомендацією Комісії (ЄС) 2018/790 від 25.04.2018 щодо доступу до наукової інформації та її збереження, Директивою (ЄС) 2019/1024 Європейського Парламенту та Ради від 20.06.2019 щодо відкритих даних та повторного використання інформації державного сектору, Регламентом (ЄС) 2021/695 Європейського Парламенту та Ради від 28.04.2021 про заснування Рамкової програми досліджень та інновацій «Горизонт Європа», що визначає правила щодо її участі та розповсюдження, а також про скасування Регламентів (ЄС) № 1290/2013 та (ЄС) № 1291/2013, Модельною грантовою угодою Рамкової програми Горизонт Європа та іншими документами установ ЄС.

2. Визначення

База даних (компіляція даних) – сукупність творів, даних або будь-якої іншої інформації у довільній формі, що розташовані у систематизованому або упорядкованому вигляді, що можуть бути доступні за допомогою спеціальної пошукової системи та/або на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів (ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Відкрита наука – відповідно до Рекомендації ЮНЕСКО щодо відкритої науки 2021р., це поєднання різноманітних принципів, правил і засобів, спрямованих на те, щоб наукові знання, викладені різними мовами, були

загальнодоступними та придатними для повторного використання, відтворення і перевірки з метою розширення співпраці й обміну інформацією на благо науки і суспільства, а також для трансформації процесів створення, оцінювання і поширення наукових знань для усього суспільства й поза межами наукової спільноти.

Відкритий доступ – надання онлайн-доступу до наукових публікацій, препринтів, дослідницьких даних користувачам і з можливістю їх використання згідно з умовами ліцензій відкритого доступу.

Відкриті дослідницькі дані – в цілях цього Положення – дослідницькі дані, що відповідають принципам FAIR, які оприлюднено для відкритого доступу у порядку, визначеному цим Положенням.

Договір приєднання – договір, умови якого встановлені однією зі сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому. Друга сторона не може запропонувати свої умови договору (ст. 634 ЦК України).

Дослідницькі дані – в цілях цього Положення – інформація на матеріальних носіях або в електронному вигляді (текстові записи, таблиці, графіки тощо), необхідна для підтвердження висновків і результатів досліджень у наукових публікаціях.

Інформація з обмеженим доступом – конфіденційна інформація, таємна та службова інформація (ст. 21 Закону України «Про інформацію», ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації»), що включає державну таємницю, комерційну таємницю, ноу-хау тощо.

Інтерактивне надання доступу – поширення твору, дослідницьких даних в мережі Інтернет або інших інтерактивних мережах таким чином, щоб користувачі мали змогу отримати доступ до зазначених об'єктів з місця та у час, обрані ними індивідуально (з врахуванням ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» та ст. 8 Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право).

Ліцензія – в цілях цього Положення – односторонній правочин – дозвіл на використання певного об'єкта цивільних прав (інформація, твір тощо).

Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності – вид правочину щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності – дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності (зокрема, наукової публікації), що надається іншій особі (ліцензіату) в певній обмеженій сфері.

Публічна ліцензія на використання твору – ліцензія на використання твору, що надається суб'єктом авторського права на визначених ним умовах. Особа, яка використовує твір на основі публічної ліцензії, зобов'язана

дотримуватись визначених суб'єктом авторського права умов, на яких її було видано (ст. 444 ЦК України, ст. 51 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). У цілях цього Положення така ліцензія може мати також назву Ліцензія відкритого доступу на використання твору.

Ліцензія відкритого доступу на використання дослідницьких даних – односторонній правочин – дозвіл на використання дослідницьких даних. Односторонній правочин може створювати обов'язки для особи, яка його вчинила, та для інших осіб у випадках, встановлених законом, або за домовленістю з цими особами (ст. 202 ЦК України).

Ліцензії Creative Commons – ліцензії відкритого доступу, розроблені міжнародною некомерційною організацією Creative Commons, що застосовуються у міжнародній практиці при наданні доступу до наукових публікацій, препринтів, дослідницьких даних, метаданих.

Метадані – формалізований опис наукової публікації, препринту, дослідницьких даних у стандартному форматі, що може містити відомості про авторів (депозиторів дослідницьких даних), назву наукової публікації, дослідницьких даних, дату оприлюднення тощо. Перелік метаданих для наукових статей, препринтів, дослідницьких даних визначається регламентами діяльності відповідних складових інфраструктури відкритої науки НАН України.

Науковий результат – нове наукове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях інформації (ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»).

Наукова публікація – в цілях цього Положення – твір (стаття, тези, доповіді, матеріали наукових заходів) наукового характеру, що пройшов процедуру наукового рецензування та затвердження до друку вченою (науковою, науково-технічною, технічною) радою наукової установи або закладу вищої освіти та редакційно-видавниче опрацювання, містить результати наукової, науково-технічної діяльності.

Об'єкт права інтелектуальної власності (ОІВ), ноу-хау, комерційна таємниця, конфіденційна інформація, службовий об'єкт права інтелектуальної власності тут застосовані у визначенні відповідно до п. 1 Положення про використання об'єктів права інтелектуальної власності в НАН України, затвердженого розпорядженням Президії НАН України від 16.01.08 № 15 (із змінами).

Препринт – в цілях цього Положення – твір наукового характеру, що містить результати наукової, науково-технічної діяльності, який не пройшов процедури наукового рецензування та редакційно-видавничого опрацювання і оприлюднений в Архіві препринтів НАН України або іншому інформаційному ресурсі відкритого доступу.

Принципи FAIR – (англ. абрєвіатура слів Findability, Accessibility, Interoperability та Reusability – відшукуваність, доступність, сумісність і багаторазовість використання), що складається у слово «чесно») – передбачають для будь-якого користувача можливість: знайти інформацію, отримати право на її використання за відповідною ліцензією відкритого доступу, мати технічну можливість її завантаження у комп'ютерну програму (через застосування простих, загальноживаних, добре описаних форматів) і повторного використання завдяки добре описаному змісту, походженню, способу, обставинам отримання тощо).

Похідний твір – результат творчої переробки іншого твору без завдання шкоди його охороні чи його творчий переклад на іншу мову (ст. 17 Закону України «Про авторське право і суміжні права»).

Рукопис твору – в цілях цього Положення – рукопис наукового характеру у письмовій, електронній (цифровій) формі, який у вигляді наукової публікації, препринту передбачено подати для оприлюднення у науковому виданні або в Архіві препринтів НАН України, іншому інформаційному ресурсі відкритого доступу, що не пройшов процедури наукового рецензування та редакційно-видавничого опрацювання і не оприлюднений.

Службові дослідницькі дані – дослідницькі дані, отримані працівником у зв'язку з виконанням обов'язків за трудовим договором (контрактом) (виконанням службових обов'язків чи доручення роботодавця).

Службовий твір – твір у письмовій, електронній (цифровій) формі, створений працівником у зв'язку з виконанням обов'язків за трудовим договором (контрактом) (виконанням службових обов'язків чи дорученням роботодавця). До службових творів належать твори (рукописи наукових статей, монографій, тези виступів на конференціях та інших заходах; препринти; звіти наукової установи НАН України про виконання наукових досліджень, карти, плани, креслення, ескізи; комп'ютерні програми, бази даних, документи, де наведені дослідницькі дані (таблиці, графіки, протоколи, звіти тощо); складені твори (збірники, енциклопедії, словники, наукові періодичні видання тощо).

Службові обов'язки – в цілях цього Положення – зафіксовані в трудових договорах (контрактах), посадових інструкціях, нормативних актах функціональні обов'язки працівника, що передбачають виконання наукових, науково-технічних робіт, які можуть привести до створення наукового, науково-технічного результату, зокрема, об'єктів права інтелектуальної власності, дослідницьких даних, у тому числі обов'язки працівника з виконання державної тематики, програмно-цільової та конкурсної тематики НАН України, відомчої тематики (відомчого замовлення НАН України), пошукової та договірної тематики відповідно до перспективних та щорічних планів наукових досліджень, робочих планів з виконання теми наукових досліджень Установи;

обов'язки з упорядкування наукових статей та інших творів для номеру наукового журналу, іншого періодичного видання, збірника тощо.

Установи НАН України (Установи) – наукові установи та організації НАН України.

3. Суб'єкти відкритої науки в НАН України

3.1. Суб'єктами відкритої науки в НАН України є:

- НАН України;
- установи НАН України;
- працівники установ НАН України, докторанти, здобувачі вищої освіти.

3.2. НАН України

3.2.1. НАН України:

- визначає вимоги щодо реалізації відкритої науки в НАН України;
- ухвалює нормативні акти з упровадження засад відкритої науки в НАН України;

– організовує та забезпечує функціонування інфраструктури відкритої науки НАН України; забезпечує інтеграцію елементів відкритої науки між собою; визначає механізм та умови передання наукових публікацій, дослідницьких даних до репозитаріїв і архівів відкритого доступу НАН України, а також умови використання наукових публікацій та дослідницьких даних користувачами;

– забезпечує наукові, правові і програмно-технічні умови реалізації принципів відкритої науки; визначає механізми і заходи з інформування та заохочення надання відкритого доступу установами НАН України, зміцнення матеріально-технічних, фінансових засад розвитку відкритої науки; сприяє оновленню, збагаченню та зберіганню інформаційних ресурсів відкритої науки; здійснює міжнародне співробітництво у сфері відкритої науки;

– організує інтеграцію елементів відкритої науки НАН України з відповідними елементами EOSC (European Open Science Cloud, Європейська хмара відкритої науки), сприяє представленню наукових публікацій працівників установ НАН України в іноземних репозитаріях та пошукових системах і підтримці відповідних протоколів обміну метаданими; використанню ідентифікаторів DOI (Digital Object Identifier, цифровий ідентифікатор об'єкта);

– визначає організаційні засади провадження видавничої діяльності установами НАН України відповідно до принципів відкритої науки; вимоги до наукових періодичних видань НАН України й установ НАН України щодо забезпечення принципів відкритої науки, порядок оцінювання наукових періодичних видань НАН України й установ НАН України з передбаченням урахування ступеня і форми реалізації відкритого доступу;

– сприяє підвищенню рівня обізнаності та формування компетентності з питань відкритої науки працівників установ НАН України;

– удосконалює систему оцінювання наукової та науково-технічної діяльності в умовах відкритої науки;

– сприяє популяризації науки, поширенню наукових знань і залученню громадян до участі в науковій та науково-технічній діяльності.

3.2.2. У НАН України діє робоча група НАН України з питань відкритої науки, утворена відповідно до постанови Президії НАН України від 02.11.2022 № 327.

Робоча група готує та подає до Президії НАН України пропозиції з питань:

– організації участі НАН України в європейській системі відкритої науки, забезпечення широкого застосування етичних принципів відкритого доступу;

– сприяння входженню наукових журналів відкритого доступу НАН України до міжнародних наукометричних і реферативних баз даних;

– використання ліцензій відкритого доступу під час розміщення наукових результатів та науково-технічної інформації в мережі Інтернет;

– створення умов для ефективної роботи з науково-технічною інформацією та об'єктами дослідницької інфраструктури, наявними у відкритому доступі;

– підвищення рівня поінформованості науковців і формування їхньої компетентності з питань відкритої науки;

– створення інформаційного ресурсу відкритого доступу до результатів наукової і науково-технічної діяльності установ НАН України;

– забезпечення спільного використання даних з країнами ЄС, зокрема шляхом інтеграції до Європейських просторів даних;

– розвитку партнерства установ НАН України з Європейською хмарою відкритої науки, зокрема, за проектами рамкових програм ЄС з наукових досліджень та інновацій, насамперед програмою "Горизонт Європа";

– організації інформаційно-комунікаційних заходів з метою популяризації наукових досягнень, інформування про можливості використання досліджень наукових установ НАН України у професійній діяльності та повсякденному житті громадян.

3.3. Установи НАН України

3.3.1. Установи НАН України:

– застосовують принципи відкритої науки під час наукових досліджень відповідно до законодавства України, Концепції реалізації європейських принципів відкритої науки в НАН України на 2024–2030 роки, затвердженої постановою Президії НАН України від 29.11.2023 № 400, цього Положення, інших актів НАН України;

– здійснюють захист інформації з обмеженим доступом і персональних даних відповідно до законодавства, цього Положення;

- укладають зі своїми працівниками, докторантами, здобувачами вищої освіти договори щодо використання службових творів та дослідницьких даних з метою забезпечення до них відкритого доступу;
- здійснюють заходи з популяризації відкритої науки;
- беруть участь у міжнародному співробітництві, міжнародних проєктах щодо відкритої науки.

3.3.2. Установи НАН України – засновники та/або видавці періодичних видань:

– здійснюють заходи із трансформації періодичних видань у журнали відкритого доступу відповідно до Концепції реалізації європейських принципів відкритої науки в НАН України на 2024–2024 роки, цього Положення, актів НАН України;

– здійснюють заходи, спрямовані на дотримання прав інтелектуальної власності, у діяльності з видання періодичних видань, забезпечують відповідно до законодавства захист персональних даних авторів у разі оприлюднення наукових публікацій.

3.3.3. Установи НАН України – утримувачі ресурсів, які є складовими інфраструктури відкритої науки НАН України:

забезпечують функціонування інфраструктури відкритої науки НАН України, а саме:

- Харвестера відкритої науки НАН України,
- Універсальної видавничої платформи журналів НАН України,
- Репозитарію наукових текстів,
- Репозитарію відкритих даних НАН України,
- Архіву препринтів НАН України,
- Центрів колективного користування науковим обладнанням.

3.4. Працівники установ НАН України, докторанти, здобувачі вищої освіти

– користуються складовими інфраструктури відкритої науки НАН України відповідно до цього Положення та регламентів використання складових інфраструктури відкритої науки;

– мають право здійснювати інтерактивне надання доступу – до копії службового препринту в Архіві препринтів НАН України, іншому інформаційному ресурсі відкритого доступу; до копії рукопису службового наукового твору, який передбачено подати для оприлюднення у вигляді препринту чи наукової публікації, а також до копії рукопису наукової публікації, прийнятої до друку, на сайті установи, де працює автор, власному сайті автора, у національних та іноземних репозитаріях відкритого доступу у порядку, визначеному цим Положенням;

– дотримуються принципів FAIR стосовно відкритих дослідницьких даних;

– розміщують дослідницькі дані, необхідні для підтвердження висновків і результатів досліджень у наукових публікаціях, в Репозитарії відкритих даних НАН України, інших репозитаріях відкритого доступу у порядку, визначеному цим Положенням та іншими актами НАН України;

– забезпечують нерозголошення у наукових публікаціях та у разі оприлюднення дослідницьких даних інформації з обмеженим доступом; дотримання прав інтелектуальної власності третіх осіб;

– дотримуються стандартів наукової етики під час підготовки й оприлюднення наукових публікацій.

4. Об'єкти відкритої науки та їх правовий режим

4.1. Об'єктами відкритої науки у значенні цього Положення є:

– наукові публікації працівників НАН України, докторантів, здобувачів вищої освіти;

– препринти;

– дослідницькі дані;

– метадані.

4.2. Наукові публікації

4.2.1. Майнові права на службові наукові публікації (службові твори) відповідно до ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» переходять до роботодавця (установи НАН України) з моменту створення службового твору у повному складі, якщо інше не передбачено цим Законом, трудовим договором (контрактом) або іншим договором щодо майнових прав на службовий твір, укладеним між працівником (автором) і роботодавцем. Установа НАН України має право доручити іншій особі завершити незавершений службовий твір, вносити зміни у завершений службовий твір, супроводжувати службовий твір ілюстраціями, передмовами, післямовами тощо, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) або іншим договором щодо майнових прав на службовий твір.

4.2.2. З метою врегулювання відкритого доступу до наукових публікацій установи НАН України визначають в умовах трудового договору (контракту) або у додатковій угоді до трудового договору (контракту) умови розподілу майнових прав на службовий твір відповідно до ст. 14, 48 Закону України «Про авторське право і суміжні права», Положення про використання об'єктів права інтелектуальної власності в НАН України.

4.2.3. Примірною додатковою угодою до трудового договору (контракту) щодо майнових прав на службовий твір та службові дослідницькі дані Установи затверджується Президією НАН України.

4.2.4. Якщо працівником установи НАН України підготовлено наукову публікацію, яка не є службовим твором, він набуває майнові права інтелектуальної власності на такий твір та самостійно вирішує питання

розпорядження майновими правами інтелектуальної власності на таку публікацію та її опублікування.

4.3. Препринти

4.3.1. До службових препринтів і до препринтів, що не є службовими творами, застосовуються положення п. 4.2 цього Положення.

4.4. Дослідницькі дані

4.4.1. Майнові права на інформацію, що становить дослідницькі дані, створену при виконанні установами НАН України науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, які фінансуються НАН України за рахунок бюджетних коштів за державною тематикою, програмно-цільовою, конкурсною, відомчою, пошуковою тематикою, належать установам НАН України – виконавцям робіт відповідно до ст. 64 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»; ст. 11 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»; ст. 2 Закону України «Про науково-технічну інформацію», ст. 429 Цивільного кодексу України.

4.4.2. Майнові права на службові твори, що містять дослідницькі дані (звіти про виконання досліджень тощо), службові бази даних переходять до роботодавця (установи НАН України) з моменту їх створення відповідно до ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Відносно зазначених об'єктів авторського права застосовуються положення п. 4.2 цього Положення.

4.4.3. З метою врегулювання відкритого доступу до дослідницьких даних установи НАН України визначають в умовах трудового договору (контракту) або у додатковій угоді до трудового договору (контракту) умови щодо розподілу майнових прав на дослідницькі дані відповідно до ст. 429 Цивільного кодексу України, Положення про використання об'єктів права інтелектуальної власності в НАН України, п. 4.2 цього Положення.

4.4.4. Майнові права на інформацію, що становить дослідницькі дані, яка створюється в Центрах колективного користування приладами за договорами з юридичними та фізичними особами, та умови її використання визначаються зазначеними договорами.

4.5. Метадані

4.5.1. Використання метаданих стосовно наукових публікацій і дослідницьких даних здійснюється із застосуванням ліцензії відкритого доступу, визначеної цим Положенням.

5. Інфраструктура відкритої науки НАН України

5.1. Інфраструктура відкритої науки НАН України включає такі складові:

- (а) Харвестер відкритої науки НАН України;
- (б) Універсальна видавнича платформа журналів НАН України;
- (в) Репозитарій наукових текстів НАН України;

- (г) Репозитарій відкритих даних НАН України;
- (д) Архів препринтів НАН України;
- (є) Центри колективного користування науковим обладнанням.

5.2. Визначення юридичних осіб, що безпосередньо забезпечують функціонування складових інфраструктури відкритої науки НАН України (далі - розпорядники), визначених у пп. (а)–(д) пункту 5.1, здійснюється за рішенням Президії НАН України.

5.3. Харвестер відкритої науки НАН України

5.3.1. Харвестер відкритої науки НАН України (далі – Харвестер НАН України) – це програмний інструмент для автоматичного збору метаданих наукових періодичних видань НАН України та інформаційних ресурсів установ НАН України, редагування метаданих у харвестері, передачі метаданих у інші харвестери тощо.

5.3.2. Розпорядником Харвестеру НАН України є Інститут програмних систем НАН України відповідно до розпорядження Президії НАН України від 07.02.2023 № 67.

5.3.3. Для забезпечення роботи Харвестеру НАН України розпорядник за погодженням з НАН України затверджує Регламент роботи Харвестеру НАН України, де визначає порядок харвестінгу метаданих за протоколом ОАІ РМН, порядок отримання метаданих від установ НАН України, засоби адміністрування (резервне копіювання, відновлення, реєстрація користувачів, права доступу), ведення статистичної інформації тощо.

5.4. Універсальна видавнича платформа журналів НАН України

5.4.1. Універсальна видавнича платформа журналів НАН України (далі – Видавнича платформа) – вебресурс, що забезпечує відкритий доступ до електронних версій журналів; підтримання їх видимості для різних пошукових систем у мережі Інтернет через вебпортал платформи.

5.4.2. Розпорядником Видавничої платформи є Видавничий дім «Академперіодика» НАН України відповідно до розпорядження Президії НАН України від 07.02.2023 № 67.

5.4.3. На Видавничій платформі на підставі договору між установою НАН України та ВД «Академперіодика» НАН України розміщуються журнали НАН України, які відповідають установленим вимогам до журналів відкритого доступу НАН України.

5.4.4. Для забезпечення роботи Видавничої платформи розпорядник використовує платформу журналів відкритого доступу Open Journal System з установленою політикою конфіденційності і визначеними умовами використання авторських прав.

5.4.5. Для забезпечення роботи Видавничої платформи розпорядник за погодженням з НАН України затверджує Регламент роботи Видавничої платформи, де зазначає:

– вимоги до періодичних наукових видань, що розміщуються на Видавничій платформі, порядок їх розміщення,

– вимоги до представлення метаданих наукових видань НАН України;

– вимоги щодо охорони авторського права; використання інформації з обмеженим доступом та персональних даних;

– порядок технічної інтеграції з іншими інформаційними системами тощо.

5.4.6. Розпорядник Видавничої платформи розміщує на платформі:

– Регламент роботи Видавничої платформи – ліцензійний договір на використання твору та електронний ліцензійний договір на використання твору (договір приєднання) на умовах відкритого доступу, форма яких затверджується Президією НАН України;

– умови щодо застосування ліцензії Creative Commons.

5.4.7. Розпорядник Видавничої платформи надає метадані щодо наукових статей у наукових журналах НАН України розпоряднику Харвестера НАН України у порядку, встановленому відповідними регламентами їхньої діяльності.

5.5. Репозитарій наукових текстів НАН України

5.5.1. Репозитарій наукових текстів НАН України (далі – Репозитарій текстів) – це електронний бібліографічний ресурс, що забезпечує накопичення та депозитарне збереження в електронному вигляді наукових текстів, представлення метаданих наукових видань НАН України відповідно до сучасних міжнародних стандартів з метою забезпечення інтеграції до світової дослідницької інфраструктури та відкритого доступу до результатів наукової діяльності.

5.5.2. Розпорядником Репозитарію текстів є Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського відповідно до розпорядження Президії НАН України від 07.02.2023 № 67.

5.5.3. Для забезпечення роботи Репозитарію текстів розпорядник Репозитарію за погодженням з НАН України затверджує Регламент роботи Репозитарію текстів, де визначає:

– порядок внесення, збереження, систематизації, обробки та поширення відкритих публікацій, взаємодії з установами та користувачами;

– вимоги до представлення метаданих наукових видань НАН України;

– порядок обліку й моніторингу публікаційної та видавничої активності;

– політику стосовно використання інформації з обмеженим доступом та персональних даних;

– політику стосовно інформаційної безпеки та технічної підтримки Репозитарію;

– порядок технічної інтеграції з іншими інформаційними системами тощо.

5.5.4. Розпорядник Репозитарію текстів розміщує на своєму вебпорталі:

– Регламент роботи Репозитарію текстів;

– електронний договір на використання електронних копій періодичних наукових фахових видань (договір приєднання);

– умови щодо застосування ліцензії Creative Commons.

5.5.5. Розпорядник Репозитарію текстів надає метадані щодо наукових статей у наукових періодичних виданнях НАН України й установ НАН України розпоряднику Харвестера НАН України у порядку, встановленому відповідними регламентами їхньої діяльності.

5.6. Репозитарій відкритих даних НАН України

5.6.1. Репозитарій відкритих даних НАН України (DataverseUA, далі – Репозитарій даних) – це електронна база відкритих дослідницьких даних установ НАН України для розміщення, обміну та повторного використання дослідницьких даних на умовах відкритого доступу через вебпортал Репозитарію даних.

5.6.2. Розпорядником Репозитарію даних є Інститут теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України відповідно до розпорядження Президії НАН України від 07.02.2023 № 67.

5.6.3. Для забезпечення роботи Репозитарію даних розпорядник за погодженням з НАН України затверджує Регламент роботи Репозитарію даних, що містить:

– загальні умови використання Репозитарію даних;

– порядок розміщення, збереження, використання відкритих дослідницьких даних в Репозитарії даних, взаємодії з депозиторами та користувачами, застосування аналітичних інструментів тощо;

– політику відносно використання інформації з обмеженим доступом та персональних даних;

– політику стосовно інформаційної безпеки та технічної підтримки Репозитарію даних;

– порядок технічної інтеграції з іншими інформаційними системами тощо;

– електронний договір (и), що стосуються використання (розміщення) дослідницьких даних.

5.6.4. Розпорядник Репозитарію даних розміщує на своєму вебпорталі в електронній формі:

– Регламент роботи Репозитарію даних;

– умови щодо застосування ліцензії Creative Commons.

5.6.5. Розпорядник Репозитарію даних надає метадані щодо відкритих даних розпоряднику Харвестера НАН України у порядку, встановленому відповідними регламентами їхньої діяльності.

5.7. Архів препринтів НАН України

5.7.1. Архів препринтів НАН України (далі – Архів препринтів) – вебресурс препринтів працівників установ НАН України, докторантів, здобувачів вищої

освіти, який використовується для забезпечення відкритого доступу до препринтів через веб-портал Архіву препринтів НАН України.

5.7.2. Розпорядником Архіву препринтів є Інститут кібернетики імені В. М. Глушкова НАН України відповідно до розпорядження Президії НАН України від 07.02.2023 № 67.

5.7.3. Для забезпечення роботи Архіву препринтів розпорядник за погодженням з НАН України затверджує Регламент роботи Архіву препринтів, де визначає:

- загальні умови використання вебресурсу препринтів відповідно до вимог CrossRef;

- порядок розміщення препринтів, їх первинної перевірки, оприлюднення на ресурсі та подання запитів на цифрові ідентифікатори DOI, взаємодії з авторами та користувачами;

- політику використання інформації з обмеженим доступом та персональних даних;

- політику інформаційної безпеки та технічної підтримки Архіву препринтів;

- порядок технічної та інформаційної інтеграції з іншими базами даних, можливість додавати пов'язані відкриті дані;

5.7.4. Розпорядник Архіву препринтів розміщує на своєму вебпорталі в електронній формі:

- Регламент роботи Архіву препринтів;

- електронний ліцензійний договір на використання препринту (договір преднання) на умовах відкритого доступу;

- умови щодо застосування ліцензії Creative Commons.

5.7.5. Розпорядник Архіву препринтів надає метадані щодо відкритих даних розпоряднику Харвестера НАН України у порядку, встановленому відповідними регламентами їхньої діяльності.

5.8. Центри колективного користування науковим обладнанням

5.8.1. Центри колективного користування науковим обладнанням створюються на базі наукових установ НАН України за рішенням Президії НАН України з метою надання доступу та найбільш раціонального використання унікальних та коштовних наукових приладів / обладнання для проведення наукових досліджень.

5.8.2. Центри колективного користування науковим обладнанням у своїй діяльності керуються Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Примірним положенням про Центр колективного користування науковим обладнанням, затвердженим 12 постановою Кабінету Міністрів України від 21.06.2022 № 703, Типовим положенням про Центр колективного користування науковими приладами/обладнанням з наукового (науково-технічного) напряму НАН України, затвердженим розпорядженням Президії

НАН України від 28.04.2004 № 322, та діють на підставі власного положення і регламенту доступу до наукового обладнання та користування ним, яке затверджується базовою науковою установою (розпорядником).

6. Захист від розголошення інформації з обмеженим доступом, дотримання прав інтелектуальної власності та прав на інформацію

6.1. Наукові публікації та дослідницькі дані:

(а) не мають містити інформацію з обмеженим доступом - конфіденційну інформацію, таємну та службову інформацію, у тому числі державну таємницю, комерційну таємницю, ноу-хау.

(б) не мають містити твори, частини творів, інформацію, наведену з порушенням прав інтелектуальної власності та прав на інформацію інших осіб.

6.2. Установи НАН України з метою забезпечення захисту інформації з обмеженим доступом від розкриття:

(а) здійснюють заходи щодо захисту від розголошення:

– державної таємниці та службової інформації відповідно до законодавства, у тому числі службової інформації відповідно до Переліку відомостей, що містять службову («для службового користування») інформацію у Національній академії наук України, затвердженого розпорядженням Президії НАН України від 12.01.2017 № 18;

– комерційної таємниці, конфіденційної інформації відповідно до законодавства та п. 9 Положення про використання об'єктів права інтелектуальної власності в НАН України;

(б) у ліцензійному договорі на використання твору між автором та видавцем – установою НАН України, договорі на використання твору в Архіві препринтів та договорі на використання дослідницьких даних у Репозитарії даних зазначають зобов'язання автора не оприлюднювати інформацію з обмеженим доступом;

(в) за наявності в установі НАН України порядку розгляду рукописів службових творів, службових дослідницьких даних, а також творів докторантів, здобувачів вищої освіти перед їх оприлюдненням на предмет наявності інформації з обмеженим доступом – їх оприлюднення є можливим у разі отримання висновку комісії або дозволу уповноваженої особи про можливість оприлюднення.

6.3. Використання в наукових публікаціях, дослідницьких даних – творів (їх уривків) або дослідницьких даних інших осіб є можливим у випадках:

– вільного використання творів з метою цитування та інших випадках, визначених статтями 22-28 Закону України «Про авторське право і суміжні права»;

– використання творів, дослідницьких даних, до яких надано доступ за ліцензією відкритого доступу відповідно до умов цієї ліцензії;

– отримання дозволу на використання творів, дослідницьких даних на підставі ліцензійного договору, інших правочинів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

6.4. Відкритий доступ та персональні дані

6.4.1. Обробка та захист персональних даних забезпечується розпорядниками відповідних елементів інфраструктури відкритої науки НАН України з дотриманням вимог Закону України «Про захист персональних даних» і здійснюється при збиранні, реєстрації, накопиченні, зберіганні, адаптуванні, зміні, поновленні, використанні і поширенні (розповсюдженні, реалізації, передачі), знеособленні, знищенні персональних даних, у тому числі з використанням інформаційних (автоматизованих) систем:

1) установою НАН України – видавцем. У випадку, коли автор передає рукопис наукової публікації установі-видавцю, така установа є володільцем цих персональних даних і отримує письмову згоду автора на обробку персональних даних, яка може бути включена у згоду на обробку персональних даних, надану працівником установі як роботодавцю (власнику службових творів) під час прийняття на роботу, так і на підставі окремої угоди, та вимагає наявності в установі затвердженого порядку обробки та захисту персональних даних;

2) розпорядниками Репозитарію даних та Архіву препринтів – у випадку надання персональних даних авторами, які передають електронні копії препринтів або дослідницьких даних у відповідні репозитарії, у разі реєстрації сторонніх користувачів, у порядку, який визначається Регламентом відповідного репозитарію.

6.4.2. Згода на обробку персональних даних може бути надана як окремим документом, який підписує суб'єкт персональних даних, чи відповідним позначенням в електронному вигляді, однією з умов договору, або це може бути будь-яка інша форма, яка дасть змогу зробити висновок про її надання в добровільному порядку.

6.4.3. Кожен володільць відповідної бази персональних даних розробляє свою політику конфіденційності (порядок обробки і захисту персональних даних), яка міститиме інформацію про мету обробки та склад персональних даних, порядок їх передачі, зберігання, забезпечення технічних можливостей відкликання згоди на обробку персональних даних, виключення несанкціонованого доступу до персональних даних, що обробляються, та до роботи технічного і програмного комплексу, за допомогою якого здійснюється обробка персональних даних тощо.

7. Застосування ліцензій відкритого доступу

7.1. Надання відкритого доступу до наукових публікацій, препринтів, дослідницьких даних, метаданих здійснюється за ліцензіями Creative Commons

(далі СС), вид та порядок використання яких визначено цим Положенням.

7.2. Тексти ліцензій СС розміщено на сайті Creative Commons: <https://creativecommons.org/about/cclicenses/>

7.3. У разі застосування ліцензій СС слід брати до уваги, що певні види ліцензій: (а) надають можливість створення та розповсюдження похідних творів, що може призвести до розповсюдження наукових публікацій та їхніх частин зі зміненим та доповненим текстом з авторством на такі похідні твори інших осіб (ліцензії СС BY-NC, СС BY-SA, СС BY-NC-SA), або право на створення похідних творів не надається (ліцензії СС BY-ND, СС BY-NC-ND); (б) дозволяють використання творів з некомерційною метою (ліцензії СС BY-NC, СС BY-NC-SA, СС BY-NC-ND) або некомерційною та комерційною метою (ліцензії СС-BY, СС BY-SA, СС BY-ND). У випадку використання ліцензій, що дозволяють використання творів, у тому числі з комерційною метою, наукові установи НАН України позбавляються 14 можливості отримання додаткових фінансових надходжень від комерційного використання наукових публікацій.

7.4. Правила зазначення ліцензій СС для наукових публікацій, дослідницьких даних визначаються згідно з Положенням про використання об'єктів права інтелектуальної власності в НАН України.

7.5. Ліцензії відкритого доступу для наукових публікацій

7.5.1. Застосування ліцензій відкритого доступу для наукових публікацій здійснюється відповідно до статей 444, 1107, 1108 ЦК України щодо публічної ліцензії на використання твору та ліцензії на використання об'єкта права інтелектуальної власності.

7.5.2. До наукових публікацій, оприлюднених у наукових періодичних виданнях НАН України та установ НАН України, відкритий доступ надається з застосуванням:

– ліцензії «Із Зазначенням Авторства – Некомерційна – Без Похідних 4.0 Міжнародна» (CC BY-NC-ND 4.0) (Attribution – Non Commercial – No Derivatives 4.0 International", що дозволяє відтворювати та розповсюджувати твір, його частини виключно з некомерційною метою із зобов'язанням зазначати автора твору та без права розповсюдження похідних творів або

– ліцензії «Із Зазначенням Авторства – Без Похідних 4.0 Міжнародна» (CC BY-ND 4.0) (Attribution – No Derivatives 4.0 International), що дозволяє відтворювати та розповсюджувати твір, його частини з некомерційною та комерційною метою із зобов'язанням зазначати автора твору та без права розповсюдження похідних творів. Вид ліцензії СС BY-ND або СС BY-NC-ND для наукових публікацій у періодичному науковому виданні НАН України визначається:

– установою НАН України – видавцем;

–ВД «Академперіодика» НАН України для наукових журналів, для яких він є видавцем і підготовка та випуск яких здійснюється ним у межах Програми підтримки журналів НАН України.

7.5.4. Установи-видавці, наукові журнали та інші періодичні видання яких включені до баз даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, якщо вони на момент набрання 01.01.2023 чинності Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 № 2811-IX використовували певний вид ліцензії СС щодо наукових публікацій періодичного видання, використовують зазначений вид ліцензії або вид ліцензії, визначений для наукових публікацій цим Положенням.

7.5.5. Вирішення питання використання або невикористання ліцензій СС для тез виступів на наукових заходах, а також укладання ліцензійних договорів на використання твору з авторами тез виступів здійснюється установами НАН України – видавцями матеріалів наукових заходів або тими установами, які є організаторами таких заходів.

У разі використання ліцензій СС застосовується один із видів ліцензій, наведених у п. 7.5 цього Положення.

7.5.6. Положення щодо застосування ліцензій СС зазначаються у ліцензійному договорі на використання твору, що укладається між видавцями – установами НАН України та авторами і між розпорядником Архіву препринтів та авторами.

7.6. Ліцензії відкритого доступу для препринтів

7.6.1. Для препринтів, розміщених в Архіві препринтів, відкритий доступ надається за ліцензією СС-BY-NC-ND.

7.7. Ліцензії відкритого доступу для дослідницьких даних

7.7.1. Для дослідницьких даних відкритий доступ у Репозитарії даних надається за ліцензією СС «Зазначення Авторства 4.0 Міжнародна» (CC BY 4.0) (Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)), що дозволяє відтворювати та розповсюджувати дані в цілому, їхні частини з некомерційною та комерційною метою з зобов'язанням зазначити депозитора (ів) дослідницьких даних і будь-яких інших осіб, визначених як такі, що мають бути згадані, та можливістю створювати, відтворювати та розповсюджувати похідні твори з використанням таких даних.

7.7.2. Положення щодо застосування ліцензії СС BY 4.0 для дослідницьких даних зазначаються в електронному договорі на використання дослідницьких даних між депозитором дослідницьких даних та розпорядником Репозитарію відкритих даних НАН України.

7.8. Ліцензії відкритого доступу для метаданих

7.8.1. Відкритий доступ до метаданих видань НАН України та установ НАН України, наукових публікацій у цих виданнях, препринтах, дослідницьких

даних здійснюється з використанням ліцензії CC0 1.0 Універсальна (CC0 1.0) Передання до Суспільного Надбання (CC0 1.0 Universal (CC0 1.0) Public Domain Dedication), що передбачає передання метаданих у суспільне надбання з можливістю їх копіювати, змінювати, розповсюджувати і відтворювати метадані в некомерційних та комерційних цілях.

7.8.2. Інформація щодо застосування ліцензії CC0 1.0 для метаданих зазначається установами НАН України, які створюють метадані, на своїх веб-сайтах.

7.9. Використання наукових публікацій, препринтів, дослідницьких даних, що оприлюднені у відкритому доступі користувачами на умовах ліцензій Creative Commons

7.9.1. Згідно зі ст. 1107, 1108 ЦК України ліцензіат не має права використовувати об'єкт права інтелектуальної власності в іншій сфері, ніж визначено ліцензією на використання об'єкта права інтелектуальної власності. Відповідно до ст. 444 ЦК України щодо публічної ліцензії на використання твору – особа, яка використовує твір на основі ліцензії, зобов'язана дотримуватися визначених суб'єктом авторського права умов, на яких її було видано.

7.9.2. Особи, які використовують (користувачі):

– наукові публікації, які оприлюднені у періодичних наукових виданнях НАН України та установ НАН України, препринти, які оприлюднено в Архіві препринтів НАН України,

– дослідницькі дані, які оприлюднено у Репозитарії відкритих даних НАН України, зобов'язані здійснювати використання зазначених об'єктів відповідно до вимог ліцензій Creative Commons. Основні положення ліцензій та повний текст ліцензій Creative Commons українською та англійською мовами наведені на сайті Creative Commons <https://creativecommons.org/about/cclicenses/>.

Рекомендації щодо застосування користувачами наукових публікацій, дослідницьких даних, до яких надано інтерактивний доступ за ліцензіями CC, джерела ліцензій CC, приклади посилань користувачів на зазначені наукові публікації та дослідницькі дані наведені у Положенні про використання об'єктів права інтелектуальної власності в НАН України, затвердженому розпорядженням Президії НАН України від 16.01.08 № 15 (із змінами).

8. Особливості взаємовідносин суб'єктів відкритої науки в НАН України у ході розміщення у відкритому доступі наукових публікацій, препринтів і дослідницьких даних

8.1. Наукові публікації

8.1.1. Відкритий доступ до наукових публікацій здійснюється:

(а) стосовно рукопису службової наукової публікації (після її подання для опублікування до установи НАН України – видавця, а також стосовно

рукопису зазначеної публікації, прийнятої до публікації) шляхом розміщення її електронної копії на сайті установи НАН України, де працює автор (и), власному сайті автора, у національних та іноземних репозитаріях відкритого доступу з моменту інтерактивного надання доступу до публікації у зазначених електронних ресурсах;

(б) для наукової публікації, опублікованої в періодичному виданні НАН України й установ НАН України:

– шляхом розміщення її електронної копії видавцями – установами НАН України на власних вебсайтах у разі опублікування, а також у національних та іноземних репозитаріях відкритого доступу з моменту інтерактивного надання доступу до публікації,

– або з урахуванням Рекомендації Єврокомісії «Доступ до наукової інформації та її збереження» 2018 р. – не пізніше шести місяців після дати публікації та для соціальних і гуманітарних наук не пізніше 12 місяців.

8.1.2. У разі подання рукопису наукової публікації (далі – твір) до видавця – установи НАН України зазначається вид твору (службовий, неслужбовий), а також між видавцем та автором(ами) укладається ліцензійний договір на використання твору або електронний ліцензійний договір на використання твору (договір приєднання) на умовах відкритого доступу, де вказуються:

– умови використання твору з метою публікації та відкритого доступу;

– у випадку службових творів – підстави надання автору права укласти ліцензійний договір (зокрема, зазначені у п. 4.2.2, 4.2.3 цього Положення);

– застереження щодо нерозголошення у творі автором інформації з обмеженим доступом;

– застереження щодо відсутності порушення автором прав інтелектуальної власності інших осіб;

– зазначення щодо існування цього рукопису у вигляді препринту у відкритому доступі;

– зазначення, чи передбачено оприлюднення твору разом з посиланням на препринт та/або дослідницькі дані, потрібні для підтвердження наведених у творі результатів досліджень. У випадку, якщо це передбачено, у договорі зазначається посилання на дані та/або препринти у Репозитарії даних та Архіві препринтів відповідно;

– вид Ліцензії Creative Commons на використання твору, препринту та/або дослідницьких даних тощо.

8.1.3. Примірні форми електронного ліцензійного договору на використання твору (договору приєднання) та примірні форми ліцензійного договору на використання твору на умовах відкритого доступу затверджуються Президією НАН України.

8.2. Препринти

8.2.1. Відкритий доступ до препринту здійснюється через оприлюднення його електронної копії в Архіві препринтів з моменту надання до нього інтерактивного доступу.

8.2.2. Для оприлюднення препринту в Архіві препринтів між установою НАН України – розпорядником Архіву препринтів і автором укладається в електронній формі ліцензійний договір на використання препринту (договір приєднання) з урахуванням положень пп. 8.1.2 цього Положення.

8.2.3. Форма електронного ліцензійного договору на використання препринту (договору приєднання) затверджується Президією НАН України.

8.3. Дослідницькі дані

8.3.1. Відкритий доступ до дослідницьких даних здійснюється через їх оприлюднення у Репозитарії даних на договірних засадах з моменту надання інтерактивного доступу до цих даних.

8.3.2. У разі подання дослідницьких даних до Репозитарію даних вказується вид дослідницьких даних (службові, неслужбові).

8.3.3. У разі подання до Репозитарію даних службових дослідницьких даних депозитору необхідно отримати дозвіл на їх розміщення від установи НАН України, яка володіє майновими правами на інформацію, що становить дослідницькі дані.

9. Особливості діяльності у сфері відкритої науки

9.1. Наукові періодичні видання, електронні копії яких передаються до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

9.1.1. Відповідно до Порядку передавання електронних копій періодичних друкованих наукових фахових видань на зберігання до Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, затвердженого наказом ВАК України та НАН України від 07.07.2008 № 436/311, передавання електронних копій періодичних друкованих наукових фахових видань їх засновниками на зберігання до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ) здійснюється з метою забезпечення збереження видань та їх надання в загальний доступ в онлайн-овому режимі в мережі Інтернет.

Згідно з Порядком формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженим наказом МОН України від 15.01.2018 № 32 (із змінами), наукові періодичні видання України (далі – видання), що входять до зазначеного Переліку, мають бути розміщені на платформі «Наукова періодика України» в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського у разі відкритого доступу електронних копій видання, а за умови розповсюдження за передплатою – повного бібліографічного опису та анотації до статей, оприлюднених у відповідних номерах видань.

9.1.2. Передання та розміщення у відкритому доступі електронних копій

видань, а також за умови розповсюдження за передплатою – повного бібліографічного опису та анотації до статей, оприлюднених у відповідних номерах видань, здійснюється відповідно до вимог Закону України «Про авторське право і суміжні права» та глави 75 ЦК України на підставі договору в електронній або письмовій формі, що укладається між видавцями та НБУВ, форма якого затверджується НБУВ за погодженням з Президією НАН України. Договір передбачає надання НБУВ дозволу на використання наукових періодичних видань, бібліографічного опису та анотації до статей способами: відтворення; інтерактивного надання доступу; переробка, адаптація формату текстів та зображень тощо відповідно до ст. 12, 48, 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» та глави 75 ЦК України, а також умови застосування ліцензій відкритого доступу щодо наукових статей, оприлюднених у виданнях.

9.2. Застосування договорів в електронній формі для розміщення наукових публікацій, препринтів, дослідницьких даних у відкритому доступі

9.2.1. Для забезпечення діяльності інфраструктури відкритої науки при оприлюдненні наукових публікацій, препринтів, дослідницьких даних у відкритому доступі може застосовуватися електронна форми ліцензійних договорів, ліцензій відкритого доступу (публічні ліцензії), інших правочинів щодо розпоряджання майновими правами на об'єкт авторського права (глава 75 ЦК України, ст. 48 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), договорів приєднання (ст. 634 ЦК України). Порядок застосування окремих видів договорів у відповідних складових інфраструктури відкритої науки визначений у їхніх регламентах (положеннях). Форму договорів затверджує (погоджує) НАН України відповідно до цього Положення.

9.2.2. Правовими підставами укладання договорів в електронній формі у випадку оприлюднення наукових публікацій, препринтів, дослідницьких даних у відкритому доступі є:

– частина перша ст. 205 ЦК України, де визначено, що правочин може вчинятися усно або в письмовій (електронній) формі. Сторони мають право обирати форму правочину, якщо інше не встановлено законом;

– частина перша ст. 207 ЦК України, відповідно до якої правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони, або надсилалися ними до інформаційно-телекомунікаційної системи, що використовується сторонами; – частина друга ст. 639 ЦК України, згідно з якою у разі, якщо сторони домовилися укласти договір за допомогою інформаційно-комунікаційних систем, він вважається укладеним у письмовій формі;

– частина друга статті 48 Закону України «Про авторське право і суміжні

права», відповідно до якої правочини щодо розпорядження майновими правами на об'єкти авторського права або об'єкти суміжних прав вчиняються у письмовій (електронній) формі, крім договору про використання твору в періодичних виданнях (газетах, журналах, електронних засобах масової інформації тощо), які можуть укладатися в усній формі.

9.2.3. Електронний договір повинен містити всі істотні умови для відповідного виду договору, оскільки відповідно до частини першої статті 638 ЦК України договір вважається укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору.

9.2.4. Укладення договорів в електронній формі для розміщення наукових публікацій, препринтів, дослідницьких даних у відкритому доступі здійснюється з урахуванням положень ст. ст. 634, 641, 642 Цивільного кодексу України.

10. Моніторинг реалізації відкритої науки в НАН України

10.1. Моніторинг реалізації заходів відкритої науки в НАН України здійснюється секціями та відділеннями НАН України, науковими установами НАН України відповідно до індикаторів, визначених НАН України, та завдань, визначених Національним планом щодо відкритої науки, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 № 892-р та постановою Президії НАН України від 02.11.2022 № 327 «Щодо участі НАН України в реалізації європейських принципів відкритої науки».

10.2. Інформація стосовно реалізації відкритої науки в НАН України відображається у річних звітах наукових установ про діяльність у звітному році.

10.3. Робоча група з питань відкритої науки організовує моніторинг створення та діяльності в НАН України інфраструктури відкритої науки та подає до Президії НАН України до 31 січня року, наступного за звітним роком, інформацію щодо стану виконаних робіт та пропозиції з розвитку інфраструктури відкритої науки.

10.4. Оцінювання наукової та науково-технічної діяльності наукових установ НАН України у сфері відкритої науки здійснюється у випадках та порядку, встановлених законодавчими актами та актами НАН України.

Президент
Національної академії наук України
академік НАН України

Анатолій Загородній

В. о. головного вченого секретаря
Національної академії наук України
академік НАН України

Вячеслав Богданов

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ
ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

НАКАЗ

01.03.2024 № 158

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
21 березня 2024 р.
за № 425/41770

**Про внесення змін
до Порядку обліку об'єктів культурної спадщини**

{Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства культури
та інформаційної політики № 244 від 28.03.2024}

На виконання вимог Закону України від 03 травня 2023 року № 3097-ІХ «Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей формування Державного реєстру нерухомих пам'яток України», Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», відповідно до абзацу третього частини другої статті 14 Закону України «Про охорону культурної спадщини» та Положення про Міністерство культури та інформаційної політики України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2019 року № 885,

НАКАЗУЮ:

*{Преамбула із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства
культури та інформаційної політики № 244 від 28.03.2024}*

1. Внести зміни до Порядку обліку об'єктів культурної спадщини, затвердженого наказом Міністерства культури України від 11 березня 2013 року № 158, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 01 квітня 2013 року за № 528/23060 (у редакції наказу Міністерства культури України від 27 червня 2019 року № 501), виклавши його в редакції, що додається.

2. Встановити, що облікова документація, в тому числі облікові картки та паспорти, складені на пам'ятки культурної спадщини, зберігають свою

чинність. Облікова документація на щойно виявлені об'єкти, розроблена до набрання чинності цим наказом, не потребує приведення у відповідність до Порядку обліку об'єктів культурної спадщини, затвердженого наказом Міністерства культури України від 11 березня 2013 року № 158, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 01 квітня 2013 року за № 528/23060 (у редакції наказу Міністерства культури та інформаційної політики України від 01 березня 2024 року № 158), якщо подання про занесення об'єкта культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України подано на розгляд Міністерства культури та інформаційної політики України до 31 грудня 2024 року.

{Пункт 2 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства культури та інформаційної політики № 244 від 28.03.2024}

3. Управлінню дозвільно-погоджувальної документації (Войцещук Н.В.): забезпечити подання цього наказу на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України;

довести цей наказ до відома Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних (військових) адміністрацій.

4. Цей наказ набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

5. Контроль за виконанням цього наказу покласти на державного секретаря Лещука Ю.В.

Т. в. о. Міністра

Р. Карандєєв

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ
ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

Н А К А З
Київ

24.05. 2024 р.

№ 377

**Про затвердження Стратегії Міністерства культури
та інформаційної політики України з розвитку
медіаграмотності на період до 2026 року**

Відповідно до пункту 2 частини другої статті 8 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», частини третьої статті 6 Закону України «Про медіа», стратегічної цілі 3 Стратегії інформаційної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021, підпункту 3 пункту 3, пункту 8, підпункту 4 пункту 10 Положення про Міністерство культури та інформаційної політики України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2019 року № 885 (із змінами), та з урахуванням наказу Міністерства культури та інформаційної політики України від 15 серпня 2022 року № 289 «Про реалізацію Національного проєкту з медіаграмотності «Фільтр» на період до 2025 року»

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Стратегію Міністерства культури та інформаційної політики України з розвитку медіаграмотності на період до 2026 року, що додається.
2. Департаменту інформаційної політики та інформаційної безпеки (Красноступ Г.) забезпечити імплементацію Стратегії Міністерства культури та інформаційної політики України з розвитку медіаграмотності на період до 2026 року під час реалізації Національного проєкту з медіаграмотності «Фільтр» на період до 2025 року.
3. Управлінню комунікацій (Самойленко С.) забезпечити оприлюднення цього наказу на офіційному вебсайті Міністерства культури та інформаційної політики України.
4. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Міністра з питань європейської інтеграції Шевченка Т.

Т. в. о. Міністра

Ростислав КАРАНДЄЄВ

Стратегія Міністерства культури та інформаційної політики України з розвитку медіаграмотності на період до 2026 року

Стійкість населення України до дезінформації та маніпуляцій важлива для захисту державності та розвитку країни під час війни та у післявоєнний період. Медіаграмотність, яку слід розвивати з дитинства і протягом усього життя, є ключовою в цьому захисті. Вона не лише включає перевірку фактів, але й допомагає суспільству ухвалювати конструктивні рішення під час кризи.

Україна давно стикається з дезінформацією та інформаційними атаками з боку Росії, що підривають національну безпеку. Ефективна відповідь на ці виклики включає прогнозування, швидке виявлення та спростування дезінформації, стратегічні комунікації та розвиток медіаграмотності.

Пандемія COVID-19 та війна Росії проти України підкреслили важливість медіаграмотності для національної безпеки. Розвиток генеративного штучного інтелекту також збільшує потребу в медіаграмотності через можливі дезінформаційні загрози.

Для ефективного протистояння дезінформації робота з медіаграмотністю має бути міжсекторальною та потребує координації зусиль держави, громадського сектору, міжнародних організацій та медіаспільноти.

Стратегія Міністерства культури та інформаційної політики України з розвитку медіаграмотності (далі – Стратегія) спрямована на період до 2026 року. Її мета – покращити координацію та об'єднати зусилля стейкхолдерів для підвищення стійкості суспільства до інформаційних загроз шляхом підвищення рівня медіаграмотності населення України.

Стратегія розроблена з урахуванням Стратегії інформаційної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. У процесі розробки брали участь експерти державних органів, громадського сектору, міжнародних організацій та медіа. Цільові групи Стратегії включають стейкхолдерів, які прямо чи опосередковано залучені до розвитку медіаграмотності, досліджень у цій галузі та розвитку когнітивної стійкості населення України.

Правове регулювання та аналіз стану розвитку медіаграмотності

Рада Європи визначає медіаграмотність як один із основних інструментів розширення можливостей людей, спільнот і націй для участі та внеску у глобальні знання. У Директиві ЄС про аудіовізуальні медіасервіси наголошується на важливості передових навичок медіаграмотності для доступу до інформації та створення медіаконтенту. Закон України «Про медіа», ухвалений для імплементації цієї директиви, визначає медіаграмотність як

навички для ефективного та безпечного користування медіа-сервісами. Стратегія інформаційної безпеки ставить підвищення рівня медіаграмотності як одну з головних цілей. План заходів на період до 2025 року передбачає реалізацію Національного проєкту «Фільтр», просвітницькі кампанії, публічні заходи та підвищення медіаграмотності військовослужбовців і державних службовців.

Медіаграмотність – це компетентність, яку потрібно розвивати протягом усього життя. Стратегія пропонує такі ключові компетентності для медіаграмотної людини:

Інформаційна та медіаграмотність:

- Розпізнавання різних типів контенту та підбір джерел інформації.
- Розуміння ролі медіа у суспільстві та знання про створення контенту.
- Аналіз мотивації автора контенту та контексту.
- Оцінка достовірності та неупередженості контенту.

Стійкість до інформаційних впливів, фактчекінг, критичне мислення:

- Розуміння способів маніпулювання емоціями та протидія їм.
- Ідентифікація дезінформації та маніпулятивного контенту.
- Питання, паралелі, аналіз передумов та причинно-наслідкових зв'язків.
- Розуміння загроз месенджерів та вміння ними користуватися.

Цифрова грамотність:

- Захист персональних даних і приватності.
- Розуміння впливу алгоритмів соцмереж і налаштувань браузерів.
- Розрізнення безпечних медіасервісів.
- Захист від шахрайств в Інтернеті.
- Розуміння роботи штучного інтелекту та його загроз.
- Застосування цифрових технологій для участі в житті суспільства.
- Дотримання цифрового етикету.

Відповідальне створення та поширення контенту:

- Повага до авторських прав.
- Протидія мові ворожнечі та соціальним стереотипам.
- Створення якісного контенту за допомогою цифрових технологій.
- Висловлення особистої думки в соцмережах.

Аналіз стану розвитку медіаграмотності в Україні

Україна активно розвиває медіаграмотність через зусилля держави, громадських організацій та міжнародних партнерів. У 2020 році Міністерство культури та інформаційної політики (МКІП) визначило це пріоритетом і заснувало Національний проєкт «Фільтр» для підвищення медіаграмотності населення. У 2021 році МКІП і Міністерство освіти та науки (МОН) підписали меморандум про співпрацю, що привело до низки ініціатив, таких

як Всеукраїнський урок єдності, Національний тест з медіаграмотності та конкурс «Репортер». Ці заходи реалізуються з партнерами UNDP, IREX, ОБСЄ та іншими.

Громадські організації, як-от «Детектор медіа», «Інститут масової інформації», «Інтерньюз-Україна», активно просувають медіаграмотність. Україна посіла 30-те місце серед 41 європейської країни в Media Literacy Index 2023, що показує значний прогрес. Аналітичний звіт «Картування сфери медіаграмотності в Україні» підтверджує високу опірність населення до російської дезінформації, що підтверджується опитуванням Фонду «Демократичні ініціативи» 2022 року.

Недостатня кількість сталих програм медіаграмотності ускладнює поширення необхідних навичок серед населення. Багато проєктів фінансуються за рахунок короткострокових донорських коштів, що негативно впливає на систематичність розвитку медіаграмотності.

За даними дослідження InMind 2023, 84% населення знають про дезінформацію, а більшість вважає, що може її розпізнати. У Національному тесті з медіаграмотності 2023 року взяли участь 26 194 учасників, з яких 13 980 пройшли тест повністю. Результати показали, що більшість учасників мають рівень «Початківець» (53%).

Дослідження «Детектор медіа» 2020–2023 років показало, що 76% українців мають рівень медіаграмотності вище середнього. Проте стійкість до інформаційних впливів потребує вдосконалення через збільшення джерел інформації та намагання Росії впливати на український інформаційний простір. Крім того, 43% населення вірять в астрологію та інші псевдонауки.

Утім, на практиці стійкість населення України до інформаційних впливів потребує постійного вдосконалення. Це зумовлено кількома факторами: суттєвим збільшенням джерел інформації, зокрема в соцмережах, а особливо – у національних і локальних Telegram-каналах; збільшенням обсягу нової інформації, яка потребує перевірки; продовженням намагань Росії впливати на український інформаційний простір попри закриття проросійських медіа. Пропаганда ворога постійно адаптується до нових викликів — попри сталість наративів, змінюються її форми, що ускладнює вироблення стійкості суспільства.

Виклики, що постають перед нами:

- Поява нових загроз від Росії потребує адаптації підходів до медіаграмотності.
- Психоемоційний стан населення впливає на ефективність програм медіаграмотності.
- Недостатня кількість регулярних досліджень рівня медіаграмотності.
- Брак аналізу аудиторій перешкоджає адаптації програм до потреб учасників.

- Відсутність зацікавленості популярних медіа у промоції теми медіаграмотності.
- Генеративний ШІ створює нові виклики для достовірності інформації, що вимагає інтеграції ШІ-грамотності в медіаграмотність.
- Бізнес мало акцентує на медіаграмотності, не вистачає адаптованих матеріалів і успішних кейсів співпраці з приватним сектором.
- Низьке охоплення медіаграмотності для старшого віку та мешканців віддалених районів з обмеженим доступом до технологій.

Партнерства та координація

Унаслідок скоординованої роботи стейкхолдерів у сфері медіаграмотності населення України є більш соціально згуртованим та стійким до шкідливих інформаційних впливів. Це означає, що загалом населення вміє аналізувати та критично оцінювати інформацію, може активно брати участь у дискусіях, пов'язаних з минулим та майбутнім своєї країни, відстоює свої права та свободи, ефективно взаємодіє з іншими громадянами та органами влади для досягнення спільних цілей.

Підвищення медіаграмотності нерозривно пов'язане з європейською інтеграцією України, адже розвиток медіаграмотності відкриває нові можливості для участі в житті суспільства та розвитку демократії. Крім того, креативність підходів та стрімкий розвиток ініціатив з медіаграмотності, що пов'язані з нагальністю наявних потреб, у перспективі може вивести Україну в лідери з просування медіаграмотності в Європі. До того ж, медіаграмотність є компетентністю, що допомагає зміцнювати ідентичність шляхом участі в розвінчуванні історичних міфів, популяризації власної культури та самобутності.

Зважаючи на те, що російська загроза є довготривалою в широкій історичній перспективі, навчання медіаграмотності має бути однією з засад державної політики, важливість якої усвідомлює все суспільство. МКІП сприяє просуванню медіаграмотності на національному та локальному рівнях та надає платформу для обміну досвідом, експертизою, кращими практиками між учасниками процесів із просування медіаграмотності в країні.

Зв'язки між різними стейкхолдерами у сфері медіаграмотності покращені, створені нові партнерства, які доповнюють та посилюють одне одного. Це стимулює впровадження якісних програм із медіаграмотності, що враховують регіональні особливості учасників та рівні травматизації різних цільових аудиторій і, як наслідок, охоплюють усі верстви українського суспільства, включаючи вразливі групи.

Мета та стратегічні цілі

Метою стратегії є підвищення стійкості населення до дезінформації та розвиток відповідального медіаспоживання.

Ціль № 1: Координація розвитку медіаграмотності

- Регулярні координаційні зустрічі між державними установами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами через проєкт «Фільтр».

- Удосконалення інструментів моніторингу медіаграмотності.
- Розробка єдиної системи мапування медіаграмотності.
- Залучення бізнесу до медіаграмотності через спільні кампанії.
- Підтримка медіаграмотності в культурних секторах.

Ціль № 2: Стійкість суспільства до дезінформації

- Розробка наративів для єдності та безпеки суспільства.
- Організація національних кампаній з медіаграмотності та цифрової гігієни.

- Доступ до навчальних матеріалів для старшого віку та віддалених районів.

- Співпраця з місцевими спільнотами та медіа.
- Використання платформ технологічних компаній для просвітницьких цілей.

Ціль № 3: Посилення відповідального ставлення медіа та лідерів думок

- Посилити співпрацю з медіа для розвитку критичного мислення та медіаграмотності.

- Інтегрувати медіаграмотність у різні медіаформати, включаючи розважальні.

- Розвивати програми підвищення кваліфікації журналістів у медіаграмотності.

- Залучити лідерів думок і медіаамбасадорів для просування медіаграмотності.

- Використовувати великі медіа для розповсюдження інформаційних матеріалів, особливо в віддалених районах.

Ціль № 4: Медіаграмотність як компетентність на все життя

- Співпраця з МОН для впровадження медіаграмотності в усіх рівнях освіти.

- Співпраця з Міністерством цифрової трансформації для інтеграції медіаграмотності в цифрові сервіси.

- Використання інноваційних підходів і діджитал-інструментів для медіаграмотності.

- Підтримка ментального здоров'я та розвитку емоційного інтелекту.

- Впровадження тестування з медіаграмотності для державних службовців.

Розвиток медіаграмотності в Україні неможливий без синергії та координації зусиль. Динамічність середовища, у якому ми живемо, вимагає постійного адаптування політики відповідно до вимог часу та технологічного розвитку. Ця Стратегія розроблена для того, щоб сформувати загальну рамку та сприяти координації зусиль. Заохочуємо всіх суб'єктів, які дотичні до теми медіаграмотності, долучитися до імплементації Стратегії та формування стійкого медіаграмотного суспільства, адже тільки спільними зусиллями ми досягнемо нашої мети.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАКАЗ

08. 01. 2024 № 10

Зареєстровано в
Міністерстві
юстиції України
05 березня 2024 р.
за № 323/41668

Про затвердження
Порядку роботи Національної електронної науково-
інформаційної системи

{Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки
№ 308 від 12.03.2024}

Відповідно до пункту 2 постанови Кабінету Міністрів України від
27 вересня 2022 року № 1067 «Про затвердження Положення про Національну
електронну науково-інформаційну систему», пункту 8 Положення про
Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету
Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 630, з метою забезпечення
функціонування Національної електронної науково-інформаційної системи

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Порядок роботи Національної електронної науково-
інформаційної системи, що додається.

2. Визнати таким, що втратив чинність, наказ Міністерства освіти і науки
України від 27 листопада 2001 року № 767 «Про затвердження Порядку
включення до Державного реєстру наукових установ, яким надається
підтримка держави», зареєстрований в Міністерстві юстиції України
07 грудня 2001 року за № 1011/6202.

3. Директорату цифрової трансформації (Швадчак В.Р.) забезпечити в
установленому законодавством порядку подання цього наказу на державну
реєстрацію до Міністерства юстиції України.

4. Департаменту забезпечення документообігу, контролю та інформаційних
технологій (Єрко І.) зробити відмітку у справах архіву.

5. Цей наказ набирає чинності з дня офіційного опублікування.
6. Контроль за виконанням цього наказу залишаю за собою.

Міністр

О. Лісовий

ПОГОДЖЕНО:

Голова Державної регуляторної
служби України

О. Кучер

Перший заступник Міністра цифрової
трансформації України

О. Вискуб

Голова Національної ради України
з питань розвитку науки і технологій

О. Антонюк

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАКАЗ

05. 04. 2024

м. Київ

№ 465

Про внесення змін до персонального складу Комісії з питань доступу до електронних баз даних наукової інформації

Відповідно до пункту 8 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 630 (із змінами), пункту 10 Порядку забезпечення доступу закладів вищої освіти і наукових установ до електронних баз даних наукової інформації, затвердженого наказом Міністерства освіти науки України від 27 лютого 2019 року № 269, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 06 травня 2019 року за № 463/33434 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2021 року № 880), враховуючи пропозиції закладів вищої освіти і наукових установ про участь фахівців у роботі Комісії з питань доступу до електронних баз даних наукової інформації, та у зв'язку зі змінами у штатному розписі Міністерства освіти і науки України

НАКАЗУЮ:

1. Внести до персонального складу Комісії з питань доступу до електронних баз даних наукової інформації (далі – Комісія), затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 26.11.2021 № 1274, зміни, виклавши його в новій редакції, що додається.

2. Департаменту забезпечення документообігу, контролю та інформаційних технологій (Єрко І.) у встановленому порядку зробити відмітку у справах архіву.

3. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Міністра Курбатова Д.

Міністр

Оксен ЛІСОВИЙ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства освіти і науки України

26.11.2021 № 1274

(у редакції наказу Міністерства освіти і науки України

05.04.2024 № 465)

**ПЕРСОНАЛЬНИЙ СКЛАД КОМІСІЇ
З ПИТАНЬ ДОСТУПУ ДО ЕЛЕКТРОННИХ БАЗ ДАНИХ
НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ**

№ з/п	Прізвище, ім'я, по-батькові	Посада	Примітка	Термін підготовки документа	Примітки
1.	КУРБАТОВ Денис Ігорович	заступник Міністра освіти і науки України, голова Комісії		I квартал	
2.	МОЗОЛЕВИЧ Григорій Якович	генеральний директор директорату розвитку науки, заступник голови Комісії		Протягом року	
3.	ДВИГУН Оксана Валеріївна	Державний експерт експертної групи з питань стратегування та інтеграції до європейського дослідницького простору		Протягом року	
4.	АНДРУХІВ Андрій Ігорович	директор Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка» (за згодою)	лист Національного університету «Львівська політехніка» від 04.07.2023 № 62-01-1472		
5.	БРУЙ Оксана Миколаївна	заступник генерального директора Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого (за згодою)	лист Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого від 20.03.2024 № 199/1-11		
6.	ВЛОХ Ростислав Орестович	директор Інституту фізичної оптики імені О. Г. Влоха	лист Львівського національного університету імені Івана Франка від 19.03.2024 № 760-н		
7.	ГЛАВЧЕВА Юлія Миколаївна	директор науково-технічної бібліотеки Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (за згодою)	лист Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» від 11.03.2024 №66-02-43/1		
8.	ГОРОБЕЦЬ Олена Олександрівна	завідувач кафедри статистики, інформаційних технологій та математичних методів в економіці Національної академії статистики, обліку та аудиту (за згодою)	лист Національної академії статистики, обліку та аудиту від 11.03.2024 №138		
9.	ГУДКОВ Сергій Миколайович	начальник Центру науково-технічної та економічної інформації Сумського державного університету (за згодою)	лист Сумського державного університету від 30.06.2023 №15.02/01/2198		
10.	ЖАРІНОВА Алла Георгіївна	в. о. директора Державної науково-технічної бібліотеки України	лист Державної науково-технічної бібліотеки України від 06.03.2024 №43		
11.	КАНІВСЬКА Світлана Олексіївна	в. о. директора Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (за згодою)	лист Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 06.07.2023 № 013/159		
12.	КВАША Тетяна Костянтинівна	завідувач відділу прогнозно-аналітичних досліджень науково-технологічного розвитку ДНУ «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» (за згодою)	лист ДНУ «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» від 25.03.2024 № 47к		

13.	КУЛИК Євгенія Володимирівна	в. о. директора бібліотеки ім. Г. І. Денисенка НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» – заступник директора (за згодою)	лист НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» від 07.03.2024 №01.01/98/24		
14.	КУНЬО Іван Михайлович	начальник науково-дослідної частини Львівського національного університету імені Івана Франка (за згодою)	лист Львівського національного університету імені Івана Франка від 19.03.2024 №760-н		
15.	ЛИСКОВА Катерина Андріївна	Заступник директора центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (за згодою)	лист Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна від 11.07.2023 №0305/05		
16.	ЛОБУЗІНА Катерина Вілентіївна	директор Інституту інформаційних технологій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (за згодою)	лист Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського від 03.07.2023 №37/211		
17.	ПЕТРЕНКО Зоя Олегівна	Керівник експертної групи з питань розвитку та роботи з дослідницькою та критичною інфраструктурою директорату розвитку науки МОН			
18.	ПЕТРОВСЬКИЙ Андрій Іванович	в. о. керівника експертної групи з питань державно-приватного партнерства директорату інновацій та зв'язків науки з реальним сектором економіки МОН			
19.	ПЛІКЕВИЧ Андрій Леонідович	доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (за згодою)	лист Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 06.07.2023 № 013/159		
20.	РАЧИНСЬКА Олена Ігорівна	Завідувач відділу електронних інформаційних ресурсів Державної науково-технічної бібліотеки України (за згодою)	лист Державної науково-технічної бібліотеки України від 21.03.2024 № 50		
21.	РОДІНKOVA Вікторія Валеріївна	Професор кафедри фармації Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова (за згодою)	лист Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова від 05.07.2023 № 01/1297		
22.	СЕРБІН Олег Олегович	в. о. генерального директора Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого (за згодою)	лист Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого від 20.03.2024 № 199/1-11		
23.	ЯРОШЕНКО Тетяна Олександрівна	начальник науково-дослідної частини, керівник Центру наукометрії та цифрової підтримки досліджень Національного університету «Києво-Могилянська академія» (за згодою)	лист Національного університету «Києво-Могилянська академія» від 07.07.2023 № 02/663		
24.	ЯЦИШИН Анна Володимирівна	завідувач сектору формування баз даних наукових видань та заходів Державної наукової установи «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» (за згодою)	лист Державної наукової установи «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» від 25.03.2024 № 47 к		

**Генеральний директор
директорату науки та інновацій**

Григорій МОЗОЛЕВИЧ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАКАЗ

15.04.2024

м. Київ

№ 510

**Про визначення технічного
адміністратора Національної
електронної науково-інформаційної системи**

Відповідно до пунктів 8, 11 Положення про Національну електронну науково-інформаційну систему, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 року № 1067, пункту 8 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 630 (зі змінами), пункту 7 розділу I Порядку роботи Національної електронної науково-інформаційної системи, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 08 січня 2024 року № 10, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 05 березня 2024 року за № 323/41668, урахувавши лист Державної науково-технічної бібліотеки України від 03.04.2024 № 61, з метою забезпечення ефективного функціонування Національної електронної науково-інформаційної системи (далі – Система)

НАКАЗУЮ:

1. Визначити Державну науково-технічну бібліотеку України (Жарінова А.) технічним адміністратором Системи.
2. Технічному адміністратору забезпечити виконання Порядку роботи Національної електронної науково-інформаційної системи, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 08 січня 2024 року №10, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 05 березня 2024 року за №323/41668.
3. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Міністра з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Завгороднього Д.

Міністр

Оксен ЛІСОВИЙ

V. МЕТОДИЧНІ, БІБЛЮГРАФІЧНІ ТА ІНШІ ВИДАННЯ, ПІДГОТОВЛЕНІ БІБЛІОТЕКАМИ

ВИДАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО (2023–2024)

Представлено видавничу продукцію (друковану та електронну) з книгознавства, бібліотекознавства, архівознавства, документознавства, соціальних комунікацій, інформаційних технологій, підготовлену науковцями і фахівцями НБУВ упродовж 2023–2024 рр. за результатами досліджень з бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, соціальних комунікацій.

Видання розміщені в Репозитарії НБУВ: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib>.

МОНОГРАФІЇ

Курганова О. Ю. Від образу до художньої структури: стиль бароко в українській богослужбовій книзі XVII–XVIII ст. : монографія / відп. ред. Г. І. Ковальчук ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2023. 358 с.

У монографії на матеріалі стародрукованих джерел простежено вплив стилю бароко на редакційно-видавниче оформлення українських богослужбових книг XVII–XVIII ст. Розроблено комплексну методологію історико-книгознавчого дослідження впливу стилю бароко на українську стародруковану книгу. Видання розраховане на науковців усіх галузей гуманітарного профілю, а також тих, хто цікавиться книжковою культурою України доби Бароко.

Атрибуція й експертиза книжкових пам'яток: з досвіду Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : колективна монографія / відп. ред. Г. І. Ковальчук; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Ін-т книгознавства. Київ : Академперіодика, 2023. 400 с., іл.

Викладено результати дослідження атрибуції й експертизи книжкових, а також інших видів друкованих пам'яток. Розкрито мету, правові і теоретичні засади експертизи пам'яток у бібліотеках, її основні етапи й укладання експертного висновку, специфіку державної експертизи історико-культурної спадщини. Особливу увагу приділено атрибуції видавничих фальсифікатів, а також атрибуції нотних видань, гравірованих портретів, грамофонних платівок. Розглянуто питання текстологічної атрибуції творів. Викладені наукові і науково-методичні розробки будуть корисними для опрацювання книжкових, музичних, образотворчих пам'яток у бібліотеках, музеях, архівах, в антикварно-букіністичній торгівлі, бібліофілії.

Добрянська Т. А. Кирилична рукописна книга XVII ст. із зібрання бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : дослідження, науковий каталог, палеографічний альбом / Т. А. Добрянська ; відп. ред. О. П. Степченко. Київ: НБУВ, 2023. 172 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004831>.

Видання репрезентує кириличну рукописну книгу XVII ст. із зібрання бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині, що зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (ф. 310). Книга містить дослідження й сучасні наукові описи кодексів та уривків XVII ст. ніжинського зібрання, яке є важливою джерельною базою для вивчення рукописної спадщини. Представлено новітні атрибуційні кодиколого-палеографічні метадані, більшість матеріалів залучається до наукового обігу вперше. Науково-довідковий апарат складається зі списків літератури та скорочень, покажчиків та палеографічного альбому зі зразками почерків кириличних кодексів та уривків XVII ст. з ф. 310 у послідовності алфавітного розміщення рукописів у каталозі. Видання розраховане на істориків, мовознавців, музикознавців, літературознавців, бібліотечних та архівних працівників, на викладачів та студентів гуманітарних факультетів навчальних закладів.

Документні та інформаційно-довідкові комплекси архівів НАН України : створення та інтегрування до системи історичних знань про українську науку : монографія / авт. кол.: О. І. Ємчук, Г. В. Індиченко, І. Г. Кіржаєва, М. С. Коломієць, А. А. Майстренко, О. С. Онищенко, О. В. Січова, А. І. Шаповал, Л. М. Яременко ; відп. ред. О. С. Онищенко, Л. М. Яременко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства. Київ, 2023. 296 с.

Монографію присвячено комплексному дослідженню питань сутності архівів як установ національної пам'яті. Розглянуто роль, місце та інтегровані функції Інституту архівознавства НБУВ, академічних наукових архівів у формуванні, збереженні, дослідженні, поширенні та використанні об'єктивної інформації історико-культурних документних комплексів з метою утвердження, збагачення і захисту національної пам'яті про вітчизняну науку. Сформульовано пріоритети та практичні рекомендації щодо подальшої розбудови і піднесення цінності архівів НАН України та їхніх документних та інформаційно-довідкових комплексів в інформаційному суспільстві. У додатках надано відомості про архівні фонди НАН України та її установ і особові архівні фонди українських вчених, що зберігаються в Інституті архівознавства НБУВ.

Горовий В. М. Інформаційні фактори розвитку постіндустріального суспільства : монографія / НАН України, Нац. б-ка України

ім. В. І. Вернадського. Київ, 2023. 247 с. Електронне видання. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004857>.

У монографії розглядається розвиток електронних інформаційних технологій бібліотечної діяльності в розвитку творчого потенціалу постіндустріального (неінформаційного) суспільства, його ментальних чинників на шляху до формування суспільства знань. Орієнтована на науковців, практиків у сфері інформатизації, широкий загал читачів, які цікавляться цією проблемою.

Базові складові сучасної системи збереження особливо цінних бібліотечних та архівних фондів, що становлять культурне надбання України: монографія / відповід. ред.: Ю. С. Ковтанюк; Т. І. Власюк, Л. П. Затока, Ю. С. Ковтанюк, Т. В. Крікова, Л. М. Куява, Я. І. Савчук, Л. А. Сорокіна НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2023. 160 с.

Монографію присвячено організації системи збереження бібліотечних та архівних фондів, що становлять культурне надбання України в сучасних умовах, завданням класичної консервації та перспективам цифрової трансформації цієї системи задля збереження інформації особливо цінних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Висвітлено основні складові процесу осучаснення системи збереження особливо цінних бібліотечних документів з традиційними і нетрадиційними носіями: технологічні, матеріалознавчі та біологічні аспекти, а також інтеграцію досягнень новітніх технологій у бібліотечну практику.

Годлюк А. М. Профілі історичних портретів «рейганізму» (зовнішньополітичний контекст) : монографія / А. М. Годлюк. Київ, 2023. 300 с.

Монографія присвячена вивченню нової глобальної ситуації у контексті дослідження "рейганізму" як зовнішньополітичного, так і безпекового феномену. У роботі концептуально підкреслюється факт історичних і політико-системних змін у глобальній політиці, детально досліджуються змістовні ознаки глобального курсу адміністрації Р. Рейгана, у результаті здійснення яких світ став менш конфронтаційним, із конкретно означеним переходом американо-радянських відносин у русло співробітництва і, певним чином, навіть кооперації (надто, коли йшлося про безпековий аспект). Поданий у роботі авторський підхід обумовлює зворотний бік глобальної ситуації, яка практично до цього не прогнозувалась, і тим паче не висвітлювалась ані в історичній, ані в політичній науці. Ідеться про те, що потенціал міцності радянської імперії виявився неспроможним вистояти в умовах зіткнень з існуючою на той час суспільною демократією, проте вже зовсім іншого типу. Остання ж складалася зі світ-системи інших держав, різних за розмірами, відмінних із точки зору ідеологій і релігійних віросповідань, а головне –

радикально неспівставних за рівнем якості й рівня життя звичайних громадян.

Пестрецова О. Соціально-комунікаційні аспекти інформаційно-правового обслуговування в діяльності бібліотек / О. Пестрецова. Наук.ред. Н. Іванова. Київ, 2023. 170 с.

У монографії комплексно досліджено й узагальнено інформаційно-правову діяльність бібліотек як сучасних соціально-комунікаційних центрів. Розкрито зміст, специфіку та основні сучасні тенденції розвитку, форми та напрями інформаційно-правового обслуговування як окремого змістового напрямку роботи бібліотеки. Інформаційно-правове обслуговування досліджується як цілеспрямована та систематична діяльність бібліотек або їх структурних підрозділів, що представляє собою сукупність напрямів та відповідно до них - форм задоволення запитів користувачів на різні види правової та суміжної за змістом інформації шляхом надання розгалуженого комплексу бібліотечно-інформаційних послуг з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Розглянуто основні напрями здійснення інформаційно-правового обслуговування користувачів бібліотек, а саме: традиційну роботу з надання доступу до бібліотечного фонду правової та суміжної за змістом інформації з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; інформаційно-аналітичну діяльність; посередницьку діяльність (просвітницька робота в партнерстві з державними, громадськими, бізнес структурами та ін.).

Петрушко Л. «Блажени плачущей...»: сльози і печаль у Києво-Печерському патернику : монографія / відп. ред. Н. Зубкова. Київ, 2023. 420 с. : іл.

Книга є однією з перших спроб долучення української історіографії до перспективного напрямку світової гуманітаристики - історії емоцій. У ній на широкій джерельній базі (зокрема і рукописах із фондів ІР НБУВ) вперше комплексно досліджено найважливіший аспект візії емоційного світу печерської спільноти в контексті східнохристиянської та східноєвропейської традицій; детально розкрито сприйняття сліз і печалі християнським соціумом українського Середньовіччя. Набули подальшого розвитку наукові знання про Києво-Печерський патерик як цінне джерело до реконструкції ідеальної сфери емоцій руської доби; параметри зв'язку першої пам'ятки руської патерикографії з перекладними текстами; уявлення про значимість сліз для середньовічного соціуму.

Потіха А. Л. Інформаційно-аналітичний ресурс засобів масової комунікації політичних партій України (1990–2010-ті рр.) : монографія / А. Потіха ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ,, 2023. 188 с.

Монографію присвячено висвітленню специфіки сучасних засобів масової

комунікації політичних партій як джерела в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек України в період з 1990 по 2010-ті рр., розкриттю відображення бібліотечними фондами періодики трансформацій системи партійних засобів масової комунікації та партійної системи України, осмисленню науково-методичних підходів вітчизняних бібліотечних інституцій до використання інформації електронних ЗМК політичних партій - її збереження, систематизації, опрацювання в рамках науково-аналітичної діяльності, організації доступу.

Шун Н. Наукова еволюція Василя Данилевича в часі та українському просторі (кінець ХІХ – 30-ті роки ХХ століття) : монографія / відп. ред. Л. Дубровіна. Київ : НБУВ, 2023. 220 с.

На основі історіографічних публікацій і рукописних джерел комплексно досліджено життєвий та науково-педагогічний шлях українського історика, археолога, археографа, нумізмата, музеєзнавця, етнографа і громадського діяча Василя Данилевича – одного з послідовних учнів історичної школи В. Антоновича; відтворено організаторську діяльність, проаналізовано лекційні курси, що викладалися ним у Київському університеті св. Володимира, Харківському університеті та жіночих гімназіях, на Київських Вищих Жіночих Курсах, у Варшавському університеті в Ростові-на-Дону, його ставлення до тогочасних суспільно-політичних подій; схарактеризовано працю у Всеукраїнській академії наук, на Науково-дослідній кафедрі історії України М. Грушевського та у зреформованих вищих навчальних закладах України 1920–1930-х років.

Цифрові бібліотечні продукти і послуги в інформаційному забезпеченні державного розвитку : аналітична записка / відп. ред. Л. А. Дубровіна, кол. авт. Київ: НБУВ, 2023. 75 с. *Електронне видання.*

Аналітична записка присвячена дослідженню та аналізу ролі бібліотечних цифрових продуктів і послуг в Україні під час воєнного стану та для забезпечення розвитку країни в умовах складних сучасних суспільних подій, забезпеченню відкритого доступу до цифрових бібліотечних ресурсів широкого кола науковій інформації та історико-культурної спадщини для підтримки онлайн-освіти, науки і культури в Україні. Обґрунтовується важливість та необхідні заходи збереження національного документального надбання бібліотечних фондів в цифровому форматі, розкриваються нові підходи до підготовки та формування ресурсів, створення нових інтегрованих продуктів. Розглянуто склад та зміст цифрових бібліотечних сервісів, необхідних громадянам України для отримання актуальних достовірних знань щодо забезпечення виживання та протистояння сучасним суспільним загрозам, можливості науково-інформаційного забезпечення соціально-економічного відновлення та впровадження інновацій. Висвітлено досвід та подальші перспективи внеску Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

у формування та розвитку цифрової платформи підтримки наукових досліджень в Україні.

ЗБІРНИКИ ДОКУМЕНТІВ

Невідомі наукові праці Михайла Кушніра у фондах Українського музею і бібліотеки Стемфорда (США) = Mykhaylo Kushnir's Unknown Academic Works in the Funds of the Ukrainian Museum and Library in Stamford (USA): до 150-річчя Наукового товариства імені Шевченка : археографічна розвідка / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Укр. музей і б-ка у Стемфорді (США). Київ, 2023. 144 с. ; фото.

В археографічній розвідці презентовано три неопубліковані мистецтвознавчі праці відомого українського графіка, філософа мистецтва, суспільного діяча в екзилі Михайла Кушніра, написані, вірогідно, у період викладання в Українському католицькому університеті у Вашингтоні. Рукописи праць, кожна з яких є самостійним дослідженням, зберігаються в архівному фонді Українського музею і бібліотеки Стемфорда. У працях «Загроза американської масової культури для культурного самовизначення укр[аїнської] діаспори» та «До проблеми української культурної творчості в діаспорі» оприлюднено засадничі методи аналізу філософії тогочасного українського мистецтва (зображального, літературного, музичного, кінематографічного, дизайнерського) в цілісному його охопленні. У статті «Світоглядіві основи української ікони» йдеться про авторське розуміння професійного українського іконопису, помножене на панорамне розкриття світогляду православної людини в обрядах духовної складової українського етносу.

ДОВІДКОВІ, БІБЛІОГРАФІЧНІ, НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНІ ВИДАННЯ

Історія Національної академії наук України. 1961–1965 : Частина 2. Додатки / автори та упоряд.: Л. М. Яременко, Г. В. Індиченко, О. І. Вербіцька, К. А. Папакіна ; редкол.: О. С. Онищенко (голов. ред.) та ін. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства. Текст. і граф. дані. Київ, 2023. 610 с

Книга є другою частиною видання «Історія Національної академії наук України. 1961–1965». До неї включено наукові розробки колективу Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: регести протоколів засідань Президії Академії наук УРСР (1961–1965), список дійсних членів та членів-кореспондентів АН УРСР, обраних у 1961–1965 рр, список установ, що діяли у складі АН УРСР (1961–1965), які інформативно доповнюють джерельну базу з історії НАН України, документально висвітлену в першій частині. Видання розраховане на дослідників в галузі історії української науки, джерелознавства, архівознавства, біографістики, а також викладачів, аспірантів і студентів.

В. І. Вернадський і Україна: діяльність, оточення, зв'язки, пам'ять: довідник / авт.-упоряд.: С. М. Кіржаєв, К. Є. Новохатський, Л. М. Яременко : редкол.: В. Г. Кошечко (голова), О. С. Онищенко (заст. голови) та ін. : НАН України, Коміс. НАН України з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства. Київ, 2023. 496 с., іл.

Видання продовжує реалізацію проекту «Володимир Іванович Вернадський і Україна», який здійснюють у тісній співпраці Комісія НАН України з наукової спадщини академіка В. І. Вернадського, Національна бібліотека імені В. І. Вернадського та інші установи НАН України. У Довіднику подано відомості щодо українських локацій, пов'язаних із життям, дослідженнями, науково-організаційною і викладацькою діяльністю першого президента УАНакадеміка В. І. Вернадського, підготовкою його наукових праць, подіями, у яких він брав участь чи стосовно яких висловлював своє ставлення, родинними зв'язками тощо. Представлено інформацію про коло осіб, які через український контент були знайомі або співпрацювали з видатним ученим (колеги, друзі, учні). Видання стане у нагоді дослідникам історії української науки та культури, біографістам, усім, хто цікавиться життям і науковою спадщиною В. І. Вернадського.

Сохань С. Колекція Київської казенної палати з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вип. 2. Акти і документи Микільського Пустинного монастиря (1496–1800) : археографічне дослідження; науковий каталог / редкол.: Л. Дубровіна (голова) [та ін.] Київ : НБУВ, 2023. 428 с.

Дане видання є продовженням серії випусків наукових каталогів «Колекція Київської казенної палати з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», що репрезентує актові документи з історії власницьких прав на землеволодіння київських монастирів. У другому випуску видання представлений комплекс актових документів з історії власницьких прав на землеволодіння Микільського Пустинного монастиря XV–XVIII ст., до якого ввійшли 278 археографічних описань. У Додатку 1 міститься 29 описань документів відсутніх у фондах Інституту рукопису НБУВ і відтворених за описами 1786 і 1837 років. У Додатку 2 подано 555 описань найповнішого списку рукописного опису 1786 року «Опись крепостям и другим документам на имения Киево-Пустынно Николаевскому монастыре данным...», за яким здійснювався процес передавання документів Микільського Пустинного монастиря до Київської казенної палати.

Клименко Е., Руденко Л. Партесна творчість в Україні XVII–XVIII століття за каталогами Н. О. Герасимової-Персидської. Вип. 1 : наук. каталог / відп. ред. Л. А. Дубровіна ; Національна академія наук

України. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Інститут рукопису. Київ, 2023. 280 с.

У запропонованій праці представлено кодикологічний та музично-джерелознавчий опис дев'яти комплектів поголосників, що знаходяться у київській колекції партесної музики Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, до яких Н. О. Герасимова-Персидська створила інципітний каталог, у якому переведено з київської квадратної нотації у сучасну та зведено в партитуру початкові фрагменти нотного тексту духовних творів. Оскільки ця робота вченої довгі роки знаходилася в рукописі, було прийнято рішення доповнити її кодикологічними та музично-джерелознавчими описами рукописних книг, що входять до дев'яти комплектів, і таким чином репрезентувати її більш широкому загалу користувачів. Видання складається з передмови, кодикологічних та джерелознавчих описів рукописних книг, що входять до київської колекції партесної музики, довідково-допоміжного апарату, інципітного каталогу Н. О. Герасимової-Персидської, який нараховує 426 духовних творів та 16 «Служб Божих», серед яких служби М. Дилецького, Думи, Миколи, Грицька, В. Титова. Частину цих творів уже введено до наукового та виконавського обігу завдяки діяльності Н. О. Герасимової-Персидської, частина ж вводиться до наукового обігу вперше.

Пісні Голокосту: за документами фоноархіву єврейської музичної спадщини з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / упоряд. О. Січова; пер. з їдишу О. Щерба; БО «Благодійний фонд «Меморіал Голокосту «Бабин Яр»; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ: Меморіал Голокосту «Бабин Яр», 2023. 192 с. *Електронне видання.*

Науково-популярне електронне видання містить єврейські народні пісні з архівних фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, записані фольклорними експедиціями під керівництвом М. Береговського в 1944–1945 рр. від колишніх в'язнів таборів і гетто, створених на півдні України в роки німецько-румунської окупації. У книжці опубліковані факсимільні копії оригінальних записів пісень та їх художній переклад українською мовою. Видання розраховане на широке коло читачів, які цікавляться єврейською народною музикою, культурою та історією України.

Українознавчі студії американського книгознавця й бібліотекознавця Едварда Касинця (до 50-річчя наукової та популяризаторської діяльності) : бібліографічний покажчик/НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т книгознавства ; уклад. Л. Шпільова, Г. Ковальчук. Київ, 2023. 67 с.

Біобібліографічний покажчик підготовлений до 50-річчя українознавчих студій в галузі книгознавства, бібліотечної справи та бібліографії відомого американського бібліотекаря, дослідника, популяризатора слов'янської книги, запрошеного дослідника Інституту Гувера Стенфордського університету Едварда Касинця. Видання містить науковий нарис про Е. Касинця, хронологічний покажчик його українознавчих публікацій, деяких виставок і заходів, у яких він брав активну участь, перелік подяк йому від дослідників у виданнях, а також вибіркового покажчика публікацій про нього. Адресовано насамперед українським книгознавцям, бібліографам, бібліотекознавцям, українознавцям.

Антикварій ХХ століття: матеріали до життяпису Павла Попова : життяпис / Л. С. Герасименко, В. А. Короткий, О. П. Степченко, І. І. Тіщенко.; ред.: Н. М. Зубкова, Н. М. Маслакова. Київ: НБУВ, 2024. 344 с. Електронне видання. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004918>

Видання присвячене Павлу Миколайовичу Попову (1890-1971) - наковому літературознавцю, книгознавцю, мистецтвознавцю, члену-кореспонденту АН УРСР (від 1939 р.), професору кафедри історії української літератури Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка, завідувачу відділу рукописів ВБУ та співробітнику ряду інституцій ВУАН, науковому співробітнику Інституту українського фольклору (1938–1971). Воно складається з кількох тематичних розділів, зокрема бібліографії праць ученого та публікацій про нього, стислого опису його особового фонду, який зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, та фотолітопису життя, зібраного власне фондоутворювачем. Сподіваємося, що запропонована читачам книга слугуватиме підґрунтям для підготовки монографічного дослідження про долю непересічної людини, яка уособлює цілу епоху вітчизняної історії. Розраховано на фахівців із суспільних наук – істориків, літературознавців, фольклористів, мистецтвознавців, викладачів та студентів вищих навчальних закладів гуманітарного профілю та всіх, хто цікавиться наукою та культурою України.

Персональна справа Івана Чендея № 18257: Т. I Історія роману «Птахи полишають гнізда...» / автор ідеї проєкту, упоряд., передм., вст. ст. та наук. ред., комент., добір ілюстр. матеріалу, підгот. до друку додатків д-ра філол. наук., проф. С. Кіраля; підгот. до друку документів справи та окремих комент. канд. філол. наук В. Подриги. Київ: Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2023. Т. I. 736 с. / НБУВ, Державний архів Закарпатської обл., Міжнародний благодійний фонд ім. І. Чендея.

Шлях до читача окремих творів відомого українського письменника, лауреата Національної премії України ім. Т. Шевченка, автора сценарію до кінофільму С. Параджанова «Тіні забутих предків» Івана Чендея (1922–

2005) був тернистим. Так, наприклад, після появи першого роману «Птахи полишають гнізда ...» (1965) автора звинувачують у паплюженні радянської дійсності, а за збірку «Березневий сніг» (1968) виключають із лав компартії як «націоналіста-антирадянщика» із забороною друку творів упродовж 9 років. Увазі читача пропонується корпус документів у двох томах персональних партійних справ І. Чендея, порушених проти автора саме через згадані твори. Первісно справи зберігалися в партархіві Інституту марксизму-ленінізму (київський філіал) при ЦК КПРС, а в 1990 р. на вимогу групи комуністів передані парткомісії Закарпатського обкому партії із приводу перегляду справи про виключення І. Чендея із лав КПРС. Нині документи зберігаються у Державному архіві Закарпатської області. Видання адресовано філологам, історикам, джерелознавцям та архівознавцям, усім, хто цікавиться діяльністю шістдесятників, а також літературно-мистецьким життям Закарпаття другої пол. XX ст. Документи публікуються вперше в повному обсязі.

Європейський гравірований портрет XVI–XIX ст. з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: дослідження; ілюстрований каталог: у 2 кн. Кн. 2 / Юхимець Г. М., Фоменко Д. Д., Цинковська І. І., Скрипник П. І., Гутник Л. М.; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т книгознавства. Київ: Академперіодика, 2023. 640 с.: іл.

Запропонований ілюстрований науковий каталог європейського гравірованого портрета XVI–XIX ст. (понад 800 од. опису) є першим довідковим виданням зібрання НБУВ, що презентує образи історичних осіб (імператорів, королів та можновладців, політичних, державних, релігійних діячів, військовиків, учених, філософів, істориків, письменників, поетів, композиторів, музикантів, акторів, художників, у т. ч. української еліти, в портретах, створених відомими і маловідомими граверами і рисувальниками європейських країн. Каталог адресовано широкому колу фахівців – історикам, культурологам, мистецтвознавцям, дослідникам європейської біографістики, працівникам музеїв, бібліотек і усьому колу шанувальників мистецтва.

Газети національних спільнот України 1988–2004 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Науково-довідкове видання / авт.-уклад.: О. С. Залізнюк, І. М. Швець; ред.-бібліографи: О. С. Залізнюк, С. Ю. Мельник, І. М. Швець; комп'ютерна технологія К. В. Лобузін; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ, 2023. 312 с.

Науково-довідкове видання «Газети національних спільнот України 1988–2004 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» включає 259 унікальних джерел для дослідження історії створення, складу

і змісту, умов функціонування преси національних спільнот України у період 1988–2004 рр. Усі джерела представлені мовою оригіналу. Видання споряджено науково-довідковим апаратом, що складається з п'ятих показників - іменного, географічного, хронологічного, мов видання і показника видань національних спільнот; є список скорочених назв у заголовках і підзаголовках газет та їх повне найменування. Науково-довідкове видання «Газети національних спільнот України 1988–2004 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» стане у нагоді для дослідницької роботи в усіх галузях науки і культури. Розрахований на вчених, етнографів, журналістів, бібліотечних працівників, а також усіх, хто цікавиться історією української преси та життям національних спільнот України.

Grigorij Savič Skovoroda : PHILOSOPHE, POÈTE, MUSICIEN ET TRADUCTEUR UKRAINIEN (1722–1794) : Bibliographie sélective / Tetiana DOBKO, collab. Anne-Laure BRISAC-CHRAIBI ; Bibliothèque nationale de France. Mars 2023. 20 p. *Електронне видання.*

Вибіркова бібліографія про видатного українського філософа, поета Григорія Сковороду, підготовлена у Національній бібліотеці Франції (Bibliothèque nationale de France, НБФ) до 300-х річчя від дня народження видатного українського філософа, педагога, поета. Її уклала завідувачка відділу науково-бібліографічної інформації НБУВ Тетяна Добко, яка працювала у НБФ за програмою PAUSE спільно із співробітницею відділу літератур світу департаменту літератури і мистецтва НБФ Анною-Лаурою Брісак-Шрабі (Anne-Laure BRISAC-CHRAIBI). До бібліографії включено вступну статтю, опис книг Григорія Сковороди, які зберігаються у фондах бібліотеки, а також літературу про нього (монографії, збірники наукових праць, бібліографічні показники, статті з періодичних видань за 1886–2022 роки українською, російською, французькою, англійською, італійською та іншими мовами. Наведено шифри зберігання у фондах НБФ та електронні адреси вебресурсів, зокрема й цифрових бібліотек України. Бібліографію розміщено на веб-сайті Національної бібліотеки Франції у підрозділі «Bibliographies» розділу «Solidarité avec le peuple ukrainien» (Солідарність з українським народом).

Путівник змін у безпековому та правоохоронному законодавстві України: виклики воєнного стану : путівник / уклад.: Л. А. Ваолевська, І. М. Мищак, Т. М. Барабаш та ін. Київ: Дослідницька служба Верховної Ради України, 2023. 157 с.

У Путівнику проаналізовано закони, прийняті в період з 24 лютого по 30 грудня 2022 року, у безпековій сфері, що включає національну безпеку та оборону, економічну, інформаційну, екологічну безпеку, та у правоохоронній сфері – зміни до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів, Кодексу про адміністративні правопорушення, інших «правоохоронних» законів.

Особливістю підготовленого видання є наведення кількісно-якісних показників законодавчої діяльності у названих сферах, із деталізацією предметів правового регулювання відповідних законодавчих актів і окресленням прогнозованих напрямів удосконалення безпекового та правоохоронного законодавства.

У реферативному огляді Путівника подано інфографіку та візуалізацію за основними кількісно-якісними показниками.

Обмінний фонд Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у 2023 році : бібліографічний показчик / відп. ред. О. М. Василенко ; уклад.: Л. А. Пестрецова, І. О. Шульга, Є. М. Білько, А. О. Ткаченко, І. М. Смелік. Київ : НБУВ, 2023. 191 с.

У показчику представлено видання з обмінного фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, які пропонуються установам-партнерам НБУВ з документообміну. Для працівників бібліотек, вищих навчальних закладів, музеїв та інших наукових установ для формування та поповнення бібліотечних фондів.

Стандарти з бібліотечної справи і суміжних галузей (чинні станом на 1.07.2023) : анотований бібліографічний показчик / відп. ред. О. М. Василенко ; уклад. І. В. Соколова. Київ: НБУВ, 2023. 45 с., іл.

У переліку містяться відомості про національні стандарти з бібліотечної, інформаційної, архівної та видавничої справи в Україні, чинні станом на 1 липня 2023 р. Науково-інформаційне видання призначене для наукових працівників, фахівців бібліотек, інформаційних установ, архівів і видавництва, викладачів, аспірантів, студентів спеціальних навчальних закладів, широкого кола користувачів.

Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України у 2022 році : інформаційно-аналітичний огляд / О. Л. Сокур, Г. І. Солоїденко, Т. Л. Кулаковська ; відп. ред. О. М. Василенко. Київ: НБУВ, 2023. 229 с. Вип. 28.

Випуск продовжує серію інформаційно-аналітичних видань «Робота бібліотек наукових установ Національної академії наук України у ... році», підготовлених за матеріалами звітів бібліотек. Видання вміщує аналітичні матеріали, статистичні таблиці та довідкову інформацію про діяльність бібліотечно-інформаційних підрозділів 95 наукових установ НАН України, які надали звіти до Інформаційно-бібліотечної ради НАН України. Подано нові законодавчі акти, нормативно-правові та інструктивно-методичні документи в галузі бібліотечної справи і науково-інформаційної діяльності. Представлено інформацію про нові методичні, бібліографічні та інші видання, які були підготовлені бібліотеками у 2022 році.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ВИДАННЯ

Галицька С. В. Таблиця відповідності між рубрикаторм НБУВ і УДК. Розділ В6 Астрономія / 52 Астрономія. Астрофізика. Космічні дослідження. Геодезія : науково-методичний посібник / С. В. Галицька. Київ: НБУВ, 2023. 40 с. *Електронне видання.*

Науково-методичний посібник містить таблицю відповідності між Рубрикаторм НБУВ і Універсальною десятиковою класифікацією для розділу «В6 Астрономія / 52 Астрономія. Астрофізика. Космічні дослідження. Геодезія». Видання призначене для працівників Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та інших бібліотек України, які здійснюють наукове опрацювання документів.

Таблиця відповідності між рубрикаторм НБУВ і УДК : науково-методичний посібник. Розділ В2 Механіка / 531/534 Механіка./ С. В. Галицька, О. М. Чигринець. Київ: НБУВ, 2023. 46 с. *Електронне видання.*

Науково-методичний посібник містить таблицю відповідності між рубриками Рубрикатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і Універсальної десятикової класифікації, яка дає змогу під час систематизації документів за двома класифікаційними схемами оптимізувати процес прийняття класифікаційних рішень і забезпечити їх уніфікованість. Застосування відповідності між компонентами різних інформаційно-пошукових мов і зв'язків між незалежними класифікаторами під час наукового опрацювання інформаційних ресурсів оптимізує структуру бібліотечної ієрархії, зумовлює точність і повноту результатів тематичного пошуку в електронному каталозі наукової бібліотеки. Описи рубрик розділу «Механіка», оснащених необхідним методичним апаратом і рубриками Універсальної десятикової класифікації, наведено у тематичному навігаторі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, який є важливим складником інформаційно-пошукової системи бібліотеки. Зазначення зв'язків між рубриками Рубрикатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і Універсальної десятикової класифікації в описах рубрик навігатора, а також у бібліографічних описах документів електронного каталогу підвищує ефективність пошукової системи наукової бібліотеки, що зумовлює всебічне використання її інформаційного потенціалу.

Таблиця відповідності між рубрикаторм НБУВ і УДК. Розділ В3 Фізика / 53 Фізика : науково-методичний посібник / С. В. Галицька, О. М. Чигринець. Київ: НБУВ, 2023. 120 с. *Електронне видання.*

Науково-методичний посібник містить таблицю відповідності між рубриками Рубрикатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і Універсальної десятикової класифікації, яка дає змогу під час систематизації документів за двома класифікаційними схемами

оптимізувати процес прийняття класифікаційних рішень і забезпечити їх уніфікованість. Застосування відповідності між компонентами різних інформаційно-пошукових мов і зв'язків між незалежними класифікаторами під час наукового опрацювання інформаційних ресурсів оптимізує структуру бібліотечної ієрархії, зумовлює точність і повність результатів тематичного пошуку в електронному каталозі наукової бібліотеки. Описи рубрик розділу "Фізика", оснащених необхідним методичним апаратом і рубриками Універсальної десяткової класифікації, наведено у тематичному навігаторі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, який є важливим складником інформаційно-пошукової системи бібліотеки. Зазначення зв'язків між рубриками Рубрикатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і Універсальної десяткової класифікації в описах рубрик навігатора, а також у бібліографічних описах документів електронного каталогу підвищує ефективність пошукової системи наукової бібліотеки, що зумовлює всебічне використання її інформаційного потенціалу.

Гуренко Є. Ю. Таблиця відповідності між рубрикатором НБУВ і УДК. Розділ В1 Математика / 51 Математика : науково-методичний посібник / Є. Ю. Гуренко. Київ: НБУВ, 2023. 50 с. *Електронне видання.*

Науково-методичний посібник містить таблицю відповідності між рубриками Рубрикатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і Універсальної десяткової класифікації, яка спрощує процес систематизації документів за двома класифікаційними схемами, оптимізує процес прийняття класифікаційних рішень і забезпечує їх уніфікованість. Застосування відповідності між компонентами різних інформаційно-пошукових мов і зв'язків між незалежними класифікаторами під час наукового опрацювання інформаційних ресурсів дає можливість оптимізувати структуру бібліотечної ієрархії, зумовлює точність і повність результатів тематичного пошуку в електронному каталозі наукової бібліотеки. Описи рубрик розділу «Математика», оснащених необхідним методичним апаратом і рубриками Універсальної десяткової класифікації, наведено у тематичному навігаторі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, який є важливим складником інформаційно-пошукової системи бібліотеки. Зазначення зв'язків між рубриками Рубрикатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і Універсальної десяткової класифікації в описах рубрик навігатора, а також у бібліографічних описах документів електронного каталогу підвищує ефективність пошукової системи наукової бібліотеки, що зумовлює всебічне використання її інформаційного потенціалу.

ЗБІРНИКИ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек : матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 3–5 жовтня 2023 р.) / відп. ред. О. М. Василенко ; відп. секр. М. В. Іванова. Київ: НБУВ, 2023. 1036 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004726>.

Збірник містить матеріали міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек», організованої Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (3–5 жовтня 2023 р.), в яких висвітлено важливі аспекти розвитку бібліотечно-інформаційного потенціалу, сучасні проблеми функціонування наукових бібліотек та шляхи їх подолання, представлено результати наукових досліджень і пропозиції щодо оптимізації діяльності в сфері бібліотечної, інформаційної та архівної справи. Українськими та зарубіжними фахівцями розкрито теоретичні та прикладні аспекти формування, використання, організації доступу до електронних інформаційних ресурсів наукової бібліотеки у вебсередовищі та оптимізації бібліотечно-інформаційної діяльності задля продукування нового знання і забезпечення інформаційних потреб суспільства. Розглянуто актуальні питання щодо сучасних пріоритетів організації та управління бібліотечно-інформаційний комплексом; розвитку цифрових ресурсів та сервісів наукової бібліотек; науково-інформаційних ресурсів наукових бібліотек в системі соціально-правових комунікацій; збереження бібліотечних та архівних фондів, що становлять культурне надбання України; української книгознавчої періодики (до 100-річчя журналу «Бібліологічні вісті»); сучасних тенденцій формування, збереження, дослідження рукописних фондів; української біографіки в контексті наукових і культурних зв'язків країн і народів Центрально-Східної Європи; архівів і науки (потенціал, інновації, професійні компетенції); музичної культури і музичних фондів бібліотек та архівів (до 100-річчя журналу «Музика»); преси в контексті бібліотекознавчих, бібліографознавчих і джерелознавчих досліджень; постаті журналіста Гарета Джонса у дослідженні історії голодомору в Україні; давнього українського книговидання (до 450-ліття заснування першої української друкарні Івана Федоровича у Львові); український та зарубіжний досвід інституту президентства у кризові часи; юдаїки в бібліотеках, архівах і музеях України.

Видання адресоване працівникам бібліотечно-інформаційної галузі, фахівцям документно-комунікаційної сфери, викладачам, аспірантам і студентам закладів вищої освіти.

Рукописна та книжкова спадщина України : археограф. дослідж. унікальних арх. та бібл. фондів : зб. наук. пр. / відп. ред. Л. А. Дубровіна ; Національна академія наук України. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Інститут рукопису. Київ, 2023. Вип. 30. 430 с.

Наукові студії 30-го випуску збірника, залучаючи до суспільного обігу нові документальні джерела, висвітлюють результати гуманітарних студій архівної та книжкової спадщини України й світу. Серед тематики, актуалізованої у виданні: дослідження походження, датування, палеографічних та мовних ознак, контенту документів грецькою мовою з фондів Державного архіву Чернігівської області; джерелознавчий аналіз «Технического французско-русского словаря» гірничого інженера Аполлона Мевіуса крізь призму біографії автора; огляд документальної спадщини музею Товариства «Лемківщина» в архіві Історичного музею в Сяноці (Республіка Польща); результати комплексного вивчення діяльності бібліотек світських і духовних навчальних закладів Переяславського повіту Полтавської губернії у 2-й половині XIX – на початку XX ст.; історико-кодикологічний аналіз рукописного збірника XVIII ст. з колекції Національного музею історії України та сербських рукописів XVII ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Спеціальні історичні дисципліни представлені дописами з джерелознавства, просопографії, архівознавства, документознавства, пресознавства. До наукового обігу залучено невідомі досі документи останньої третини XVII – першої третини XVIII ст. з історії Київщини з книгосховищ України та Польщі. Інформаційний ресурс культурної спадщини України поширено спробою кодифікації джерельної бази цільового інформаційного простору середньовічного стародруку «Євангелія учительного» Кирила Транквіліона Ставровецького. Розраховано на істориків, філологів, мистецтвознавців, культурологів, а також на широкий загал дослідників, які цікавляться вітчизняною та світовою історією.

Рукописна та книжкова спадщина України : археограф. дослідж. унікальних арх. та бібл. фондів : зб. наук. пр. / відп. ред. Л. А. Дубровіна ; Національна академія наук України. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Інститут рукопису. Київ, 2023. Вип. 31. 440 с.

До чергового, 31-го, випуску збірника увійшли фахові розвідки, що залучають до широкого суспільного обігу результати наукових досліджень унікальних архівних та бібліотечних фондів. Це студії, присвячені, зокрема: історії створення та долі унікальної рукотворної книги-альбому «Антологія стрілецької творчості» (1915–1917); огляду епістолярної спадщини Пантелеймона Куліша з колекції Національного інституту імені Оссолінських у Вроцлаві; репрезентації тревелогів, створених у середині XIX ст. під час подорожей Сілезією, Моравією та Чехією членами родини Галаганів –

Григорієм Галаганом і його матір'ю Катериною Галаган; уведенню в науковий простір друкованих кіноплакатів із зібрання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як візуальних інформаційних джерел з українсько-польських культурних взаємин. Наука про рукописну книгу представлена кодикологічними, палеографічними, археографічними та історіографічними описами Теслуговського Апостола 1593–1594 рр. та поголосників з київської колекції партесної музики XVII–XVIII ст. Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. У низці статей актуалізується проблематика спеціальних історичних дисциплін. До публікації запропоновані рідкісне старопольське джерело з торговельного оподаткування у Варшавському старостві XVII ст. та документальний комплекс з історії повсякдення селян прикордонних районів Поділля кінця XIX ст. – листування В. Г. Кравченка з Б. Д. Грінченком. Оглядовий допис узагальнює інноваційну практику надання доступу до світової документованої історико-культурної спадщини через використання імерсивних технологій. Розраховано на істориків, філологів, мистецтвознавців, культурологів, а також на широкий загал дослідників, які цікавляться вітчизняною та світовою історією.

Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / редкол.: Ю. Половинчак (голов. ред.), С. Закірова (заст. голов. ред.), Т. Дубас (відп. секр.) [та ін.] ; відп. ред. С. Закірова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2023. Вип. 67. 408 с.

У збірнику наукових праць представлено матеріали, у яких висвітлюються актуальні питання розвитку інформаційного суспільства в умовах широкомасштабного вторгнення РФ в Україну, трансформація його інструментів і ресурсів. Розглянуто окремі аспекти подієвої комунікації в інформаційному просторі в умовах російської агресії; проблеми і перспективи української культурної дипломатії під час війни; особливості інформаційних ресурсів підтримки українських біженців за кордоном; фактори актуалізації соціогуманітарних наук у наукових процесах сьогодення; аналіз окремих аспектів кризової політики Президента США Ф. Д. Рузвельта; специфіка застосування та сприйняття фейків як інструменту тиску в умовах війни.

У збірнику досліджуються проблеми адаптації діяльності бібліотек до роботи в умовах воєнного стану, проаналізовано вплив українських вимушено переміщених осіб і біженців на ринок праці; показано специфіку бібліотечної роботи у просуванні ідей гендерної рівності; висвітлено досвід науково-видавничої діяльності національних бібліотек Польщі і бібліотечної системи США у світових війнах. У наукових статтях випуску репрезентовано історико-літературні дослідження бібліотечних ресурсів і творчого доробку видатних українців.

Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Ю. Половинчак (голов. ред.), С. Закірова, Т. Дубас [та ін.] ; відп. ред. О. Василенко, наук. ред. О. Клименко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2023. Вип. 68 Наукові бібліотеки в умовах воєнного стану. 360 с.

У збірнику наукових праць представлено матеріали, у яких розглянуті різноаспектні питання основних напрямів діяльності наукових бібліотек в умовах несприятливих зовнішніх чинників. У статтях науковців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського висвітлено результати проведеної Інститутом бібліотекознавства науково-дослідної роботи «Теоретичні та прикладні аспекти організації діяльності бібліотечно-інформаційного комплексу в сучасних умовах» (2023–2025). У публікаціях розкриті теоретичні та прикладні аспекти функціонування бібліотечно-інформаційного комплексу в умовах соціальних потрясінь; питання розвитку інформаційно-комунікаційної діяльності наукових бібліотек України та зарубіжних країн; дослідження українського та зарубіжного досвіду адаптації діяльності наукової бібліотеки до умов несприятливих зовнішніх впливів; оптимального забезпечення доступу користувачів до достовірної, якісної інформації та наукових знань; формування, використання та організації доступу до довідково-бібліографічних ресурсів та організації електронних інформаційних ресурсів наукової бібліотеки в сучасному вебсередовищі тощо.

Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / редкол.: Ю. Половинчак (голов. ред.), С. Закірова (заст. голов. ред.), Т. Дубас (відп. секр.) [та ін.] ; відп. ред. С. Закірова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2023. Вип. 69. 359 с.

У збірнику наукових праць представлено матеріали, в яких висвітлюються актуальні питання українського виміру еволюції поглядів на національну ідентичність, проаналізовано комунікаційні інструменти конструювання реальності епохи постправди, досліджено процес формування інституту першої леді України та його перспективи.

У наукових статтях випуску репрезентовано українознавчий аспект діяльності бібліотечно-інформаційних центрів у світі, досліджено нові завдання української книги за кордоном в умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну, висвітлено досвід різних бібліотек Швейцарії з представлення українознавчих матеріалів та цифровізації національної бібліотечної системи. У збірнику розглянуто особливості діяльності бібліотек України в період воєнного стану, показано досвід українських бібліотек щодо методики підтримки й розвитку читання, висвітлено питання збереження та захисту архівів, бібліотечних фондів й інших об'єктів культурної спадщини

в умовах війни, розглянуто проблеми інформаційної культури та інформаційної аналітики. У випуску представлено наукові праці книгознавчого та літературознавчого напрямку.

Biography. Біографіка. Біографістика : збірник праць Інституту біографічних досліджень : Електронне наукове видання / В. І. Попик (Головний редактор), Л. І. Буряк, Н. І. Любовець, О. В. Плющик, Г. А. Александрова, О. Є. Бондарева, Т. В. Добко, С. С. Кірраль, В. В. Томазов, О. М. Яценко. Київ: НБУВ, 2023. 217 с.

Збірник наукових праць та матеріалів Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського присвячений проблемам теорії і методології біографіки, актуальним питанням її досвіду, сучасному стану й перспективним завданням розвитку. Другий випуск збірника містить тези доповідей і повідомлень учасників XIX Біографічних читань «Людина науки у вітчизняній біографіці», що відбулися 7 червня 2023 року в Києві. Видання орієнтоване на науковців, які працюють у галузі біографіки, біобібліографії, соціальних комунікацій, електронних ресурсів біографічної інформації, а також на широке коло осіб, котрі цікавляться вітчизняною історією та культурою.

Українська біографістика = Biographistica Ukrainica : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол.: М. Г. Палієнко (голов. ред.) [та ін.]. Київ, 2023. Вип. 24. 338 с.

Збірник наукових праць Інституту біографічних досліджень присвячений проблемам теорії та методології сучасної біографіки, аналізу здобутків і нерозв'язаних питань, нових явищ і тенденцій у її розвитку, завдань і перспектив подальшого поступу, висвітленню життєвого й творчого шляху діячів вітчизняної історії, науки та культури. Збірник орієнтований на науковців, які працюють у галузі біографіки, біобібліографії, соціальних комунікацій, розбудови електронних ресурсів біографічної інформації, а також на широке коло дослідників, які цікавляться вітчизняною історією і культурою.

У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського у 2022 р. видавався науково-теоретичний та практичний журнал «Бібліотечний вісник», 4 номери на рік (гол. редактор – член-кор., д-р іст. наук, проф. Л. А. Дубровіна).

«Рукописна та книжкова спадщина України: археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів» за наказом МОН України № 1188 від 24 вересня 2020 р. входить в реєстр наукових фахових видань України (категорія А) та індексується науковими базами даних, зокрема: Scopus, Web of Science, Google Scholar, Index Copernicus, Scientific Indexing Services, ResearchBib, International Institute of Organized Research (I2OR), CiteFactor, BASE, Open Access Infrastructure for Research in Europe, Directory

of Open Access Journals (DOAJ), Word Cat, EBSCO, Український Реферативний Журнал, Україніка наукова, Наукова періодика України.

«Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», «Українська біографістика = Biographistica Ukrainica», «Бібліотечний вісник» індексуються Index Copernicus, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Scientific Indexing Services (SIS), Academic Resource Index (ResearchBib), WorldCat, CrossRef, Google Scholar, Open Access Infrastructure for Research in Europe (OpenAIRE), BASE, EBSCO, Наукова періодика України, Україніка наукова. Збірники та журнал включено до Переліку наукових фахових видань України у галузях історичні науки (наказ МОН України № 1188 від 24 вересня 2020 р.) та соціальні комунікації (наказ МОН України № 1188 від 24 вересня 2020 р.) (категорія «Б»).

ВИДАННЯ ДЛЯ ФАХІВЦІВ

Інформацію про видання представлено на сайтах наукових установ та бібліотек, зокрема Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова», Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого та ін.

Бібліотека в умовах сучасності і конструювання майбутнього : матеріали IV Наук.-практ. конф., 27 верес. 2023 р. / Упр. культури та креатив. індустрій [та ін. ; редкол.: Г. М. Слотюк (голова) та ін. ; упоряд.: П. І. Цимбалюк, Т. П. Кристофорова]. Вінниця: ВОУНБ ім. В. Отамановського, 2023. 166 с.

У збірнику вміщено матеріали IV Науково-практичної конференції «Бібліотека в умовах сучасності і конструювання майбутнього», яка відбулася 27 вересня 2023 р. в онлайн-форматі на платформі для відеоконференцій ZOOM та приурочена до Всеукраїнського дня бібліотек. На конференції було висвітлено актуальні питання сучасної діяльності бібліотек в умовах воєнного стану та перспектив їхнього подальшого розвитку.

Бібліотечна справа і бібліотекознавство України (2011–2020) : в 2 ч. : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. Київ, 2023. 447 с. Ч. 1 : (2011–2015). Покажч.: с. 392–412, 417–447.

Бібліографічний покажчик містить систематизовані дані про монографії, навчальні посібники, автореферати дисертацій, статті з наукових збірників, журналів з питань вітчизняного бібліотекознавства, видані з 2011 по 2015 роки. Видання розраховане на наукових працівників у галузі бібліотекознавства, бібліотечних фахівців, викладачів, аспірантів, студентів вищих та середніх спеціальних навчальних закладів.

Бібліотечна Україна в цифрах (2020–2021 рр.): стат. зб. / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. Київ, 2023. 70 с.

Статистичний збірник надає інформацію про діяльність бібліотек України у 2022 р. (з порівнянням окремих показників із 2021 р.) Інформацію подано на основі даних зведеної по Україні за 2022 рік форми № 6-НК «Звіт про діяльність державних, публічних бібліотек, централізованих бібліотечних систем (ЦБС), що віднесені до сфери управління Міністерства культури України», та Електронної системи моніторингу базової мережі публічних бібліотек України (ЕСМаР). Видання розраховане як на спеціалістів бібліотечної галузі, так і стане у пригоді представникам органів влади та місцевого самоврядування. Збірник містить статистичні дані за 2022 р. про частину бібліотек Донецької, Луганської (ОУНБ), Запорізької, Харківської, Херсонської (3 обласні) та Чернігівської областей, які мали змогу заповнити звіти в Електронній системі моніторингу публічних бібліотек України.

Вальєхо І. Подорож книжки. Від папірусу до кіндла / Ірене Вальєхо. Вид. 2-ге. Київ : Лабораторія, 2023. 461 с.

Це книжка про історію книжок – винахід перших людських цивілізацій. Щоб набути сучасного і зрозумілого нам вигляду, книжка мусила пройти шлях довжиною в кілька тисячоліть. Від глиняних табличок до першого друкарського верстата авторка занурює читачів у мандри від давніх цивілізацій до сьогоднішніх часів.

Видання українських кооперативних видавництв «Рух» та «Книгоспілка» у фонді відділу рідкісних і цінних книг НБУ імені Ярослава Мудрого : каталог / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. Київ, 2023. 159 с.

До каталогу включено книги, які зберігаються у фонді відділу рідкісних і цінних книг Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, що вийшли друком в українських видавництвах «Рух» та «Книгоспілка». Видання розраховано на науковців різних галузей знань, аспірантів, студентів, книгознавців, працівників бібліотек, інформаційних служб, видавництв та стане у нагоді усім, хто цікавиться історією України та її культурою.

Герої України – учасники російсько-української війни: Хмельницька область : біобібліогр. покажч. / Хмельниц. обл. універс. наук. б-ка. Хмельницький : Хмельницька ОУНБ : Стрихар А. М., 2024. 65 с.

Мета видання – зібрати і зафіксувати імена та подвиг учасників російсько-української війни, які отримали найвищу державну нагороду – звання «Герой України» та удостоєні ордена «Золота Зірка» і вписали свої імена в літопис Перемоги українського народу над російським агресором. Таких на Хмельниччині 36 Героїв України – учасників російсько-української війни, які народилися, жили, навчалися чи служили на теренах області. Світлини у виданні взяті з відкритих джерел інформації. Відбір матеріалів завершено у грудні 2023 року.

Двозначні таблиці кириличних авторських знаків : на основі звед. кирилич. алфавіту / [уклад. : Кириленко І. А., Янчарук В. Є.] ; Держ. наук. установа «Кн. палата України ім. Івана Федорова». Київ : Ліра-К, 2023. 50 с.

Таблиці розроблено на основі авторських таблиць Л. Б. Хавкіної із застосуванням зведеного алфавіту для всіх мов, що використовують кириличні шрифти.

Документ: історія, лінгвістика, дидактика, суспільне призначення : монографія / [Михайлюк О. В. та ін.] ; Укр. держ. ун-т науки і технологій, Каф. документознавства та інформ. діяльності. Дніпро : Журфонд : УДУНТ, 2023. 179 с.

Метою пропонованої монографії є висвітлення науково-дидактичного підходу до викладання фаху 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (ОП «Документознавство та інформаційна діяльність») в сучасному закладі вищої освіти, коли за об'єкт студій обрано документ як феномен культури, а предметом є управлінська природа документа та пов'язані з ним процеси в діалектичному розвитку.

Історія бібліотечної справи Кременчука / [Майдак Т. О. та ін. ; за ред. Т. О. Майдак]. Кременчук : NovaBook, 2023. 147 с. : іл.

Висвітлено історію розвитку бібліотек міста Кременчука з початку XIX століття до сьогодення. Книга дає можливість ознайомитися зі становленням публічних бібліотек, бібліотек закладів освіти та зародженням бібліотечної освіти в місті. Подає короткі відомості про бібліотечних працівників, які в різні роки плідно працювали та працюють, своєю відданою працею вносячи вагомий внесок у розвиток бібліотечної справи. Досліджено земські та шкільні бібліотеки Кременчуччини.

Маклюен М. Галактика Гутенберга. Становлення людини друкованої книги / Маршалл Маклюен. Київ : Лабораторія : Ніка-центр, 2024. 381 с.

«Галактика Гутенберга» – одна з найзначущих праць канадського вченого Маршалла Маклюена, літературознавця, соціолога, культуролога, представника техніцизму в філософії культури. Деякі його гіпотези перетворилися на аксіоми сучасної цивілізації, а цілу низку його оригінальних положень і дотепер розробляє сучасна маклюеністика.

Метабібліографія України : покажч. бібліогр. посіб. / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. Київ, 2023. 271 с.

Даний покажчик подає інформацію про надруковані бібліографічні посібники, підготовлені бібліотеками різних форм власності, науковими установами, вищими навчальними закладами, окремими громадянами. Видання адресовано працівникам бібліотек та інформаційних установ, спеціалістам різних галузей науки.

Методичні рекомендації для редакторів видавничих підрозділів наукових установ: досвід ВД «Академперіодика» НАН України / уклад. : Радченко А. І., Болкотун З. А., Чадок О. М., Коваленко Н. М. ; ВД «Академперіодика» НАН України. Київ : Академперіодика, 2023. 56 с.

В основу рекомендацій покладено практичний досвід фахівців Видавничого дому «Академперіодика» НАН України. Видання містить теоретичний і практичний матеріал, опанування якого сприятиме підвищенню якості підготовки рукописів і забезпеченню високої культури академічних видань.

Мудроха В. Бібліографічний показник публікацій з проблем бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства / Мудроха В. ; Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. 2023. Вип. 1. 47 с. ; Вип. 2. 45 с.

URL: <https://www.lsl.lviv.ua/index.php/uk/povnotekstovi-materialy/>.

У показчику систематизовано бібліографічні записи публікацій з проблем бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, інформології та книгознавства за матеріалами фахових періодичних видань: «Бібліотечний вісник», «Вісник Книжкової палати», «Бібліотечна планета», «Бібліотечний форум України: історія, теорія і практика», «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», «Бібліотечний Меркурій», «Документознавство. Бібліотекознавство. Інформологія», які надійшли до відділу бібліотекознавства Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника у 2022–2023 рр. Бібліографічний показник розрахований на наукових, науково-педагогічних працівників у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, інформології та книгознавства, студентів закладів вищої освіти, співробітників бібліотек, архівів, музеїв, видавничих і книготорговельних підприємств.

Музична Шевченкіана українських композиторів : біобібліографічне довідкове видання / опрац. та упоряд. М. Гулковського. Київ : Ліра-К, 2023. 951 с.

У біобібліографічному виданні представлено 373 українські композитори. У роботі у повній мірі представлено зазначені жанри Музичної Шевченкіани : опери, балети, ораторії, кантати, симфонії, фортепіанні композиції, романси, солоспіви, пісні, хорові духовні піснеспіви на тексти псалмів Давидових у переспіві Тараса Шевченка та поеми «Марія» тощо. Для повного ознайомлення з творчістю композиторів у довідковому виданні подано біографію, творчий доробок, музичну Шевченкіану як основний розділ, у якому зазначено композиції на тексти Шевченка, роки написання й видання, першого виконання, дискографію та літературу. Праця здебільшого написана за матеріалами власного архіву, зібраного протягом сорока років та у безпосередньому спілкуванні з кожним композитором, щоб відомості були точними і правдивими.

У праці подано музичну Шевченкіану періоду другої половини XIX – 20-х років XXI ст., твори композиторів яких мають велику вагу.

Олійник С. В. Архівознавство : конспект лекцій / С. В. Олійник. Вид. 2-ге, допов. і перероб. Кам'янець-Подільський (Хмельниц. обл.) : Абетка (Сисин Я. І.), 2024. 191 с.

Навчальний посібник укладений згідно навчальної програми з курсу «Архівознавство» для здобувачів вищої освіти історичних факультетів бакалаврського рівня. У ньому розкриваються методологічні засади архівознавства, його теоретичні та практичні аспекти, простежується історія розвитку архівної справи, акцентується увага на її українській складовій.

Пам'ятки писемності та культури: вивчення, збереження, популяризація : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю до 100-річчя Музею книги відділу рідкісних видань та рукописів Одес. нац. наук. б-ки : Одеса, 6–7 груд. 2022 р. / Одес. нац. наук. б-ка. Одеса, 2023. 283 с.

Учасники конференції – провідні книгознавці, науковці-музейники, архівісти України та ближнього зарубіжжя – пропонують відповіді на виклики сьогодення; обговорюють пріоритетні напрями роботи та обмінюються досвідом з актуальних питань книгознавства, бібліотекознавства, архівознавства, музеєзнавства, інформаційної діяльності, цифрової репрезентації документних пам'яток як складової діяльності інституцій пам'яті; розглядають їх важливу роль у визначенні системи цінностей суспільства, формуванні національної ідентичності, історичної свідомості.

Прокопенко Л. Національний бібліографічний облік: досвід європейських країн [Електронний ресурс] / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. Електрон. текст. дані (1 файл : 4,4 Мб). Київ, 2023. URL; <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=14684>

У дослідженні головного бібліотекаря науково-дослідного відділу Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, кандидата історичних наук, доцента Лілії Прокопенко охарактеризовано стан поточного національного бібліографічного обліку у 36 країнах Європи. Проаналізовано організаційні засади підготовки, моделі, сфери використання та групи користувачів поточної національної бібліографії. Розглянуто правила і стандарти, які застосовують у поточному національному бібліографічному обліку. Фактографічні матеріали відображають відомості станом на травень – серпень 2023 року. Дослідження доповнено бібліографічним списком джерел 1999–2023 років видання.

Розколуна Н. Методичні рекомендації з питань створення безбар'єрного простору в публічній бібліотеці / М-во культури та інформ. політики України, Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. Київ,

2024. 54 с. URL: <https://profy.nlu.org.ua/file/2024/metod20.03.24.pdf>.

Важливою складовою сучасного суспільства є доступність інфраструктури, послуг, інформації. Це означає, що всі люди повинні мати рівні можливості для реалізації своїх прав. Завдання усунення бар'єрів особливо актуальне для України, перед якою нині постали безпрецедентні виклики. Як наголошено в Маніфесті ІФЛА / ЮНЕСКО про публічні бібліотеки, саме ці інституції надають вільний і необмежений доступ до знань, ідей, культури й інформації та відіграють важливу роль у розвитку як суспільства в цілому, так і окремої особистості. Безбар'єрність – одна з основних засад функціонування публічних бібліотек. Тому вони є важливими суб'єктами і водночас об'єктами реалізації державної політики зі створення безбар'єрного простору. Пропоновані Методичні рекомендації покликані допомогти бібліотекам організувати свою роботу відповідно до законодавства та нормативів у сфері безбар'єрності. Рекомендації розроблено на основі міжнародно-правових актів, вітчизняного законодавства, нормативних документів, практики роботи.

Тематичний бібліографічний покажчик журналу «Воєнна історія» (2002–2022) : до 20-річчя журн. / Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв, Всеукр. громад. орг. «Укр. ін-т воєн. історії» ; [авт.-уклад.] С. Литвин. Київ : Ліра-К, 2023. 107 с.

У тематичному бібліографічному покажчику надається інформація про журнал «Воєнна історія», бібліографічні описи наукових статей, рецензій та інших матеріалів, що були опубліковані в журналі впродовж 2002–2022 рр.

Трансформація діяльності медичних бібліотек України в реаліях сьогодення : матеріали XXI Міжнар. наук.-практ. конф., [Київ], 15–16 листоп. 2023 р. / [редкол.: Остапенко Т. А. (відп. ред.) та ін.]. Київ : Коляда О. П., 2023. 96 с.

Збірник матеріалів містить доповіді керівників бібліотек та бібліотечних фахівців – учасників XXI міжнародної науково-практичної конференції «Трансформація діяльності медичних бібліотек України в реаліях сьогодення» 15–16 листопада 2023 р.

VI. ДОДАТКИ

Додаток 1

Основні показники роботи бібліотек наукових установ НАН України в 2023 році

Таблиця 1

N п/п	Назва показників	Од. обл.	Викон. у 2022 р.	Викон. у 2023 р.
1	2	3	4	5
I. Бібліотечно-інформаційне та довідково-бібліографічне обслуговування				
1.	Користувачі. Всього	користувач	12696	16446
	у т.ч. з інших установ	" - "	1224	2143
2.	За категоріями:			
	а) наукові співробітники	" - "	7929	8294
	б) спеціалісти	" - "	2760	2958
	в) аспіранти	" - "	821	889
	г) інші	" - "	1093	1186
3.	Відвідування. Всього	відвід.	47609	50602
4.	Книговидача. Всього	прим.	154795	129730
	у т.ч. іноземних документів	" - "	20596	18719
	на електронних носіях	" - "	311	407
5.	Виготовлено копій:	стор.	9118	9716
	- на базі установи	" - "	8848	9696
	- отримано з інших організацій	" - "	227	20
6.	МБА			
	кількість абонентів	абонент	340	376
	у т.ч. іногородніх	" - "	40	72
	видано документів	прим.	1221	1327
	у т.ч. іноземних	" - "	235	273
	отримано документів	" - "	650	1003
7.	Бібліотечно-інформаційна діяльність:			
	виставки нових надходжень представлено документів	вист.	317	348
		прим.	6472	6458
	виставки за профілем діяльності установи: представлено документів	вист.	196	222
		прим.	7385	7778
	електронні виставки	вист.	15	17
	презентація видань	захід	9	19
		абонент	586	688
	групове інформування	повід.	660	601
		абонент	594	670
	індивідуальне інформування	повід.	2699	2509
		захід	35	45

Продовження таблиці 1

N п/п	Назва показників	Од. обл.	Викон. у 2022 р.	Викон. у 2023 р.
1	2	3	4	5
8	Довідково-бібліографічна діяльність:			
	алфавітний каталог: розставлено карток за рік	картка	9023	8742
	систематичний каталог: розставлено карток за рік	картка	7755	7889
	бібліографічні картотеки, усього	картотека	394	444
	розставлено карток за рік	картка	14109	17198
	редагування карток у каталогах і картотеках за рік, <i>усього</i>	картка	5379	4872
	тематичні довідки письмові	довідка	90	122
	індексування документів за УДК	документ	1961	5389
	бібліографічні посібники:			
	бібліографічні покажчики	покажчик	14	14
	біобібліографічні покажчики	покажчик	3	2
	тематичні бібліографічні списки	список	38	65
	списки нових надходжень	список	115	111
	II. Комплектування бібліотечних фондів			
1	Надійшло документів. Усього	прим.	9999	10428
	у т. ч.: іноземних	" - "	1305	1426
	на електронних носіях	" - "	470	381
	За джерелами надходжень:			
	передплата	" - "	2580	1697
	купівля	" - "	103	72
	книгообмін	" - "	1313	1582
	дари	" - "	5467	6587
	інше	" - "	442	490
2	Кількість документів, інформацію про які подано до депозитарію БУВ	назви	0	0
3	Вилучено документів. Усього	прим.	12903	16945
	у т. ч. іноземних	" - "	3312	602

Продовження таблиці 1

III. Кадри				
1	Усього працює в бібліотеках:	праців.	169	164
	на посадах бібліотечних працівників	праців.	161	152
	у т. ч. в інших підрозділах	праців.	138	12

Додаток 2

Відомості про рух фондів бібліотек наукових установ
НАН України у 2023 р.

Таблиця 2

№ п/п	Склад бібліотечних фондів	Од. обл.	Нараховується на 01.01.2023 р.	Надійшло	Вибуло	Нараховується на 01.01.2024 р.
1.	Книги, брошури. Всього	прим.	2727700	4834	2589	2729945
	у т. ч. іноземні видання	" - "	264661	419	4	265076
2.	Періодичні та продовжувані видання. Всього	" - "	4844671	3863	11875	4836659
	у т. ч. іноземні видання	" - "	2010555	893	1	2011447
3	Нормативні виробничо-практичні видання. Всього	од. зб.	594546	1044	243	595347
	у т. ч. іноземні видання	" - "	107420	38	0	107458
4.	Документи на інших носіях Всього	" - "	90857	687	0	91544
	у т. ч. іноземні видання	" - "	52641	76	0	52915
	ВСЬОГО (1,2,3,4)	прим.	8257774	10428	14707	8253495
	у т. ч. іноземні видання	" - "	2449145	1426	5	2450566
5.	Газети. Всього	назв	145	14	32	127
	у т. ч. іноземні	" - "	0	0	0	0
6.	Резервний фонд	" - "	9119	253	166	9206
7.	Обмінний фонд	" - "	280091	5768	7146	279377
	ВСЬОГО	прим.	8538860	17049	22051	8714701
	у т. ч. іноземні видання	" - "	2435037	1441	5	2436667

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

**ПІДСУМКИ ПЕРЕДАЧІ ДОКУМЕНТІВ
ДО БІБЛІОТЕК НАУКОВИХ УСТАНОВ
НАН УКРАЇНИ
ЗА 2023 РІК**

Джерела надходження	Види документів (прим.)								РАЗОМ
	книги	прод. видання	брошури	журнали	дисертації	карти	компакт-диски	авто-реферати	
Вітчизняний книгообмін	100	10							110
Міжнародний книгообмін	89	103	36	478			5	21	732
Видання НБУВ (науково-методичні)		30							30
Дари									
ВСЬОГО:	189	143	36	478			5	21	872

**ПЕРЕЛІК БІБЛІОТЕК НАУКОВИХ УСТАНОВ НАН УКРАЇНИ
(алфавітний)**

Бібліотека:

1. Головної астрономічної обсерваторії НАН України
2. Державного природознавчого музею НАН України
3. Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»
4. Державної установи «Інститут еволюційної екології НАН України»
5. Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
6. Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»
7. Інституту археології НАН України
8. Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії ім. В. П. Кухаря НАН України
9. Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України
10. Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України
11. Інституту відновлюваної енергетики НАН України
12. Інституту газу НАН України
13. Інституту географії НАН України
14. Інституту геології і геохімії горючих копалин НАН України
15. Інституту геологічних наук НАН України
16. Інституту геотехнічної механіки ім. М. С. Полякова НАН України
17. Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України
18. Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка НАН України
19. Інституту гідробіології НАН України
20. Інституту гідромеханіки НАН України
21. Інституту демографії та проблем якості життя ім. М. В. Птухи НАН України
22. Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
23. Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Є. Кавецького НАН України
24. Інституту електродинаміки НАН України
25. Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України
26. Інституту електронної фізики НАН України
27. Інституту енциклопедичних досліджень НАН України
28. Інституту загальної та неорганічної хімії ім. В. І. Вернадського НАН України
29. Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України

30. Інституту імпульсних процесів і технологій НАН України
31. Інституту історії України НАН України
32. Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України
33. Інституту клітинної біології та генетичної інженерії НАН України
34. Інституту колоїдної хімії та хімії води ім. А. В. Думанського НАН України
35. Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
36. Інституту математики НАН України
37. Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України
38. Інституту механіки ім. С. П. Тимошенка НАН України
39. Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України
40. Інституту мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України
41. Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України
42. Інституту молекулярної біології і генетики НАН України
43. Інституту надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля НАН України
44. Інституту народознавства НАН України
45. Інституту органічної хімії НАН України
46. Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України
47. Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України
48. Інституту прикладної фізики НАН України
49. Інституту проблем кріобіології і кріомедицини НАН України
50. Інституту проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича НАН України
51. Інституту проблем машинобудування ім. А. М. Підгорного НАН України
52. Інституту проблем міцності ім. Г. С. Писаренка НАН України
53. Інституту проблем моделювання в енергетиці ім. Г. Є. Пухова НАН України
54. Інституту проблем реєстрації інформації НАН України
55. Інституту радіофізики та електроніки ім. О. Я. Усикова НАН України
56. Інституту регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України
57. Інституту сорбції та проблем ендоекології НАН України
58. Інституту соціології НАН України
59. Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України

60. Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України
61. Інституту теплоенергетичних технологій НАН України
62. Інституту технічної механіки НАН України
63. Інституту технічної теплофізики НАН України
64. Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
65. Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України
66. Інституту української мови НАН України
67. Інституту фізики НАН України
68. Інституту фізики конденсованих систем НАН України
69. Інституту фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН України
70. Інституту фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського НАН України
71. Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України
72. Інституту фізіології рослин і генетики НАН України
73. Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України
74. Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України
75. Інституту хімії поверхні ім. О. О. Чуйка НАН України
76. Інституту чорної металургії ім. З. І. Некрасова НАН України
77. Інституту ядерних досліджень НАН України
78. Криворізького ботанічного саду НАН України
79. Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем НАН України
80. Науково-технологічного комплексу «Інститут монокристалів» НАН України
81. Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка НАН України
82. Національного історико-археологічного заповідника «Ольвія» НАН України
83. Національного науково-природничого музею НАН України
84. Одеського археологічного музею НАН України
85. Полтавської гравіметричної обсерваторії Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України
86. Радіоастрономічного інституту НАН України
87. Фізико-механічного інституту ім. Г. В. Карпенка НАН України
88. Фізико-технологічного інституту металів та сплавів НАН України
89. Фізико-хімічного інституту ім. О. В. Богатського НАН України
90. Фізико-технічного інституту низьких температур ім. Б. І. Веркіна НАН України

**ПЕРЕЛІК БІБЛІОТЕК НАУКОВИХ УСТАНОВ НАН УКРАЇНИ
(територіальний)**

м. Дніпро

1. Бібліотека Інституту геотехнічної механіки ім. М. С. Полякова НАН України
2. Бібліотека Інституту технічної механіки НАН України
3. Бібліотека Інституту чорної металургії ім. З. І. Некрасова НАН України

м. Київ

4. Бібліотека Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України
5. Бібліотека Головної астрономічної обсерваторії НАН України
6. Бібліотека Інституту археології НАН України
7. Бібліотека Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії ім. В. П. Кухаря НАН України
8. Бібліотека Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України
9. Бібліотека Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України
10. Бібліотека Інституту відновлюваної енергетики НАН України
11. Бібліотека Інституту газу НАН України
12. Бібліотека Інституту географії НАН України
13. Бібліотека Інституту геологічних наук НАН України
14. Бібліотека Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України
15. Бібліотека Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка НАН України
16. Бібліотека Інституту гідробіології НАН України
17. Бібліотека Інституту гідромеханіки НАН України
18. Бібліотека Інституту демографії та проблем якості життя ім. М. В. Птухи НАН України
19. Бібліотека Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
20. Бібліотека Інституту еволюційної екології НАН України
21. Бібліотека Інституту економіки та прогнозування НАН України
22. Бібліотека Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Є. Кавецького НАН України
23. Бібліотека Інституту електродинаміки НАН України
24. Бібліотека Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України
25. Бібліотека Інституту енциклопедичних досліджень НАН України

26. Бібліотека Інституту загальної та неорганічної хімії ім. В. І. Вернадського НАН України
27. Бібліотека Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України
28. Бібліотека Інституту історії України НАН України
29. Бібліотека Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України
30. Бібліотека Інституту клітинної біології та генетичної інженерії НАН України
31. Бібліотека Інституту колоїдної хімії та хімії води ім. А. В. Думанського НАН України
32. Бібліотека Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
33. Бібліотека Інституту математики НАН України
34. Бібліотека Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України
35. Бібліотека Інституту механіки ім. С. П. Тимошенка НАН України
36. Бібліотека Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України
37. Бібліотека Інституту мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України
38. Бібліотека Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України
39. Бібліотека Інституту молекулярної біології і генетики НАН України
40. Бібліотека Інституту надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля НАН України
41. Бібліотека Інституту органічної хімії НАН України
42. Бібліотека Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України
43. Бібліотека Інституту проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича НАН України
44. Бібліотека Інституту проблем міцності ім. Г. С. Писаренка НАН України
45. Бібліотека Інституту проблем моделювання в енергетиці ім. Г. Є. Пухова НАН України
46. Бібліотека Інституту проблем реєстрації інформації НАН України
47. Бібліотека Інституту сорбції та проблем ендоекології НАН України
48. Бібліотека Інституту соціології НАН України
49. Бібліотека Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України
50. Бібліотека Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України
51. Бібліотека Інституту теплоенергетичних технологій НАН України
52. Бібліотека Інституту технічної теплофізики НАН України
53. Бібліотека Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України

54. Бібліотека Інституту української мови НАН України
55. Бібліотека Інституту фізики НАН України
56. Бібліотека Інституту фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН України
57. Бібліотека Інституту фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського НАН України
58. Бібліотека Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України
59. Бібліотека Інституту фізіології рослин і генетики НАН України
60. Бібліотека Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України
61. Бібліотека Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України
62. Бібліотека Інституту хімії поверхні ім. О. О. Чуйка НАН України
63. Бібліотека Інституту ядерних досліджень НАН України
64. Бібліотека Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем НАН України
65. Бібліотека Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка НАН України
66. Бібліотека Національного науково-природничого музею НАН України
67. Бібліотека Фізико-технологічного інституту металів та сплавів НАН України

м. Кривий Ріг

68. Бібліотека Криворізького ботанічного саду НАН України

м. Львів

69. Бібліотека Державного природознавчого музею НАН України
70. Бібліотека Інституту геології і геохімії горючих копалин НАН України
71. Бібліотека Інституту народознавства НАН України
72. Бібліотека Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України
73. Бібліотека Інституту регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України
74. Бібліотека Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
75. Бібліотека Інституту фізики конденсованих систем НАН України
76. Бібліотека Фізико-механічного інституту ім. Г. В. Карпенка НАН України

м. Миколаїв

77. Бібліотека Інституту імпульсних процесів і технологій НАН України
78. Бібліотека Національного історико-археологічного заповідника «Ольвія» НАН України

м. Одеса

79. Бібліотека Інституту ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України

80. Бібліотека Одеського археологічного музею НАН України

81. Бібліотека Фізико-хімічного інституту ім. О. В. Богатського НАН України

м. Полтава

82. Бібліотека Полтавської гравіметричної обсерваторії Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України

м. Суми

83. Бібліотека Інституту прикладної фізики НАН України

м. Ужгород

84. Бібліотека Інституту електронної фізики НАН України

м. Харків

85. Бібліотека Інституту проблем кріобіології і кріомедицини НАН України

86. Бібліотека Інституту проблем машинобудування ім. А. М. Підгорного НАН України

87. Бібліотека Інституту радіофізики та електроніки ім. О. Я. Усикова НАН України

88. Бібліотека Науково-технологічного комплексу «Інститут монокристалів» НАН України

89. Бібліотека Радіоастрономічного інституту НАН України

90. Бібліотека Фізико-технічного інституту низьких температур ім. Б. І. Веркіна НАН України

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АБІС	–	автоматизована бібліотечно-інформаційна система
ББК	–	Бібліотечно-бібліографічна класифікація
БД	–	база даних
ГАО	–	Головна астрономічна обсерваторія
ДСК	–	для службового користування
ЕДД	–	електронна доставка документів
ЕК	–	електронний каталог
ЗВО	–	заклад вищої освіти
ІБР	–	Інформаційно-бібліотечна рада
ІФКС	–	Інститут фізики конденсованих систем
ЛННБ України	–	Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
МБА	–	міжбібліотечний абонемент
МКІП України	–	Міністерство культури та інформаційної політики України
МОН України	–	Міністерство освіти і науки України
НАН України	–	Національна академія наук України
НБУВ	–	Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
НТК	–	Науково-технологічний комплекс «Інститут монокристалів»
НТШ	–	Наукове товариство Шевченка
УДК	–	Універсальна десяткова класифікація
ФТІНТ	–	Фізико-технічний інститут низьких температур
ХДНБ ім. В. Г. Короленка	–	Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка

Науково-інформаційне видання

**РОБОТА БІБЛІОТЕК НАУКОВИХ УСТАНОВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ В 2023 РОЦІ**

Випуск 29

*Василенко Ольга Миколаївна
Солоїденко Галина Іванівна*

Редактор:
О. П. Косюк
Комп'ютерна верстка та дизайн:
Л. І. Загородня

Підп. до друку 25.12.2024 р. Формат: 70х100
Папір офс. Умов. друк. арк. 12,84 Обл.-вид. арк. 11,87
Наклад 60 прим. Зам. № 36

Видавець і виготівник у Національній бібліотеці України
імені В. І. Вернадського
03039, Київ, просп. Голосіївський, 3

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток